University of Alberta Library
0 1620 2381 9111

КАЛЄНДАР
Українського Голосу
- 1957 -

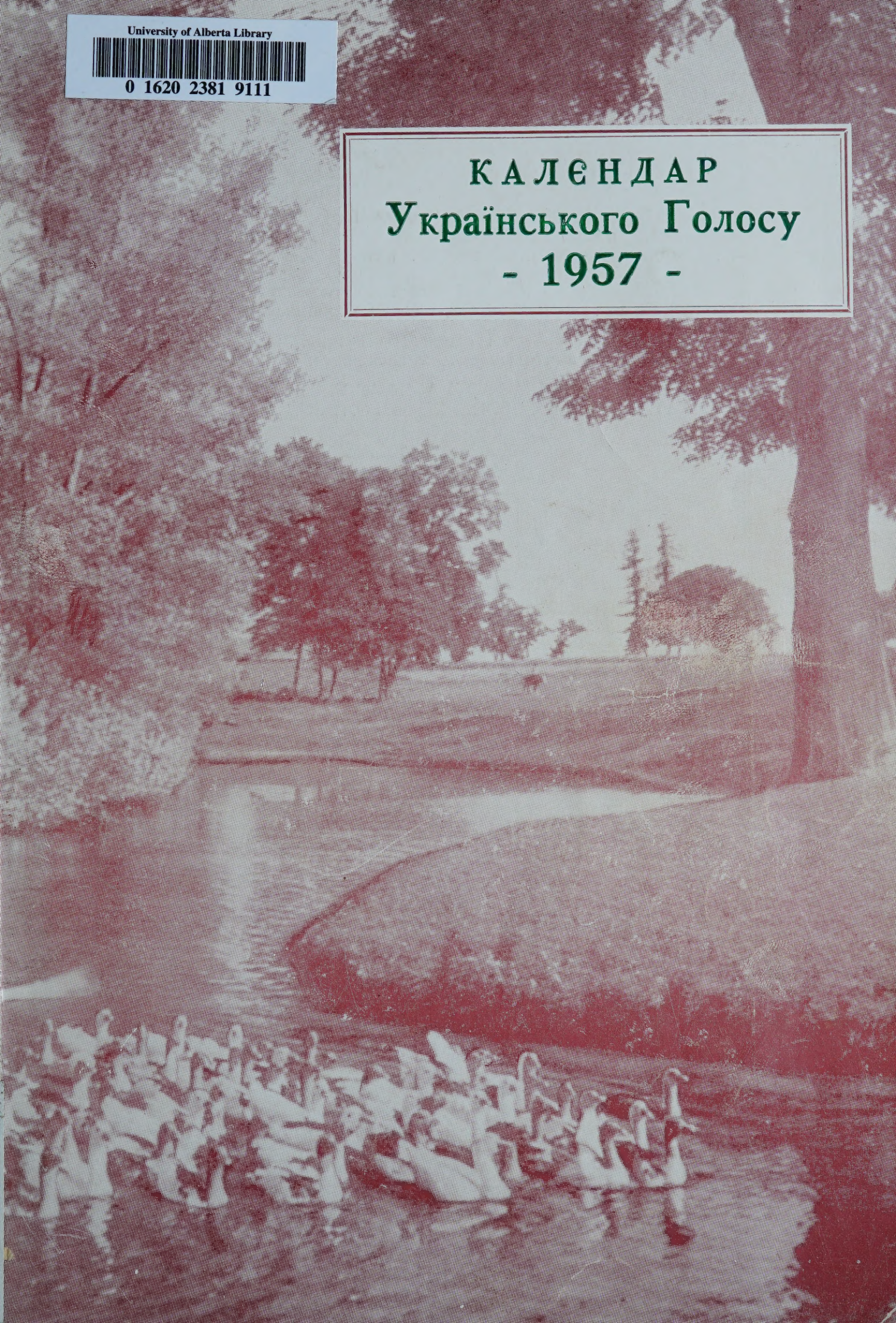

КНИГАРНЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ

МАЄ НАЙБІЛЬШИЙ ВИБІР ПОПУЛЯРНИХ КНИЖОК: повісті, оповідання, поетичні твори, казки для дітей, молитовники, співанники з нотами, драматичні твори.

МАЄМО до продажі канву, полотно до вишивання, українські взори вишивок, нитки до вишивання.

МАЄМО святочні картки на Різдво, на Великдень, патріотичні почтові картки з желаннями.

РЕЧІ ВИСИЛАЄМО НА ЗАМОВЛЕННЯ. Пишіть за КАТАЛЬОҐОМ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ.

ДРУКАРНЯ УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ

ВИКОНУЄ ВСЯКІ ДРУКАРСЬКІ РОБОТИ НА ЗАМОВЛЕННЯ в мовах українській і анґлійській.

Українські підприємства, церковні і світські орґанізації, свідомі громадяни, повинні всі друкарські роботи замовляти в друкарні Українського Голосу:

Хто замовляє друки в друкарні Українського Голосу, піддержує своє власне видавництво і пресу.

Ціни на друкарських роботах умірковані, праця солідна.

В КОЖНІМ ДОМІ ПОВИНЕН ЗНАХОДИТИСЯ ЧАСОПИС УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС. ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ, ЧИТАЙТЕ І ПОШИРЮЙТЕ УКРАЇНСЬКИЙ ГОЛОС. Є ЦЕ ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ ЧАСОПИС В КАНАДІ, ЩО ПОВЕРХ 45 ЛІТ СТОЇТЬ НА СТОРОЖІ УКРАЇНСЬКОГО ЖИТТЯ ТА ЗАХИЩАЄ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ.

Передплата:	на рік в Канаді	$4.00
	до Злучених Держав Америки	4.50
	до Европи	5.00

Ukrainian Voice

210-216 Dufferin Ave.

P.O. BOX 3626, STA. B., WINNIPEG 4, MAN.

Юрій Соколошцкі
8/12. 1956.

КАЛЄНДАР
"УКРАЇНСЬКОГО ГОЛОСУ"
НА 1957 РІК

Ukrainian Voice

Almanac

1957

FORTIETH ISSUE.

Published and Printed by
TRIDENT PRESS LTD.
Winnipeg, Manitoba
1 9 5 6

Календар

„Українського Голосу"

1957

РІЧНИК XL

ВИДАННЯ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ „ТРИЗУБ" В КАНАДІ
ВІННІПЕҐ, МАН.

За редакцією Наталі Когуської.

На першій сторінці обкладинки: *На ставку в Україні.* Фото С. Білозерова.

UNIVERSITY LIBRARY
UNIVERSITY OF ALBERTA

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

Дорогий Читачу!

Чи пригадуєш собі, коли після нашого народнього звичаю, на Новий Рік приходили до хати новорічні посівальники і сипали на долівку золоті зерна пшениці? Пригадуєш собі, як складали вони новорічне привітання зі словами:

"Сійся, родися,
Жито, пшениця . . ."

І кожний господар щиро вітав тих поранкових гостей, щиро радів ними і вірив, що вони на початку нового дня в році внесли в його дім щастя, добробут, здоровя для родини і радощі життя для кожного і що це все триватиме цілий рік.

В цім 1957-ім році часопис "Український Голос" вступає у 47-ий рік свого життя. Упродовж сорок шости років він був посівальником золотого зерна, але іншого — посівальником знання серед нашого народу в новій землі поселення. На зарінку холодних ранків піонерського життя вставав він і тяжкими дорогами спішив до тебе, дорогий Читачу. Складав він зерно до зерна і ніс його народові своєму. Не легкий був його шлях, але не втомився він, не вибився з сил, не зневірився. Бо велика була його ціль, бо високо ніс він стяг свого українства, бо щиро сіяв він зерно громадської думки, бо вів народ свій в новій землі до кращої долі, до служби народнім ідеалам.

І до тієї служби за його кличем пішло багато тих, що, наче ті апостоли, кидали все і спішили за Учителем своїм, щоб підносити нарід свій від занепаду.

Сійся, родися! А оце ж і новий Календар. На зміст його складаються праці громадсько-будуючі. В нім кожний знайде цікаві й цінні відомості з української науки, мистецтва, літератри, природи, гумору, політики, громадськости — все те, чим виповняється життя ідейного українського громадянина.

Ми знову на порозі Нового Року. Як же багато можливостей перед нами, який простір часу багатьох днів! І хіба словами наших посівальників скажемо знов: "Сійся, родися!" Сійся, родися в нашім серці почуття громадських обовязків і служби українському народові.

Редакція.

Рік 1957

АСТРОНОМІЧНИЙ КАЛЄНДАР

Рік 1957 є роком звичайним і числить 365 днів.

Календарна весна зачинається 21-го березня — тоді маємо весняне зрівнання дня з ночею.

Літо зачинається 22 червня; літна перемога дня над ночею.

Осінь починається 23 вересня — тут приходить осінне зрівнання дня з ночею.

Зима 22 грудня — зимова перемога ночі над днем.

Ріжні способи числення часу

Християнська рахуба починається від народження Христа — тепер маємо 1957-ий рік.

Від охрещення Українського Народу Володимиром Великим 988 року маємо тепер 969 літ.

Грецька Церква числить за Біблією Старого Завіту, отже тепер маємо 7467-ий рік.

Жидівський рік, що почався в осени 1956 ркоу, є 5718 роком.

Календар протестантів є назагал той самий, що в римо-католиків що до свят, які ще в протестантів є.

Жиди починають свій календар від 7-го вересня, 3761-го року перед Христом. Отже щоби знати, який в жидів рік, то треба додати до християнської рахуби 3761. Їх рік захоплює вчасти наші два роки, бо починається в осени.

Магометани (турки) числять рік по оборотах місяця, отже їх рік коротший від нашого і тому їх Новий Рік кожного року посувається 11 днів назад. Так, що з зими вертається до літа, а там знов до зими.

КАЛЄНДАРНІ СПРАВИ НА 1957 РІК

Різдво 7-го січня в понеділок.
Український Новий Рік 14 січня в понеділок.
Йордан 19-го січня в суботу.
Мясниць від Різдва до Мясопустної Неділі 7 тижнів.
Мясне пущення 24-го лютого.
Сирне пущення 3-го березня.
Початок Великого Посту 4-го березня.
Поклони 3-го квітня в середу.
Благовіщення 7-го квітня в неділю.
Великдень 21-го квітня.
Вознесення 30-го травня в четвер.
Зелені Свята 9-го червня.
Петра і Павла 12-го липня в пятницю.

ПОСТИ

1. На Святий Вечер Різдва Христового.

2. На Святий Вечер Йорданський.

3. Великий Піст від понеділка по неділі Сиропустній до суботи перед Великоднем.

4. Петрівка від понеділка по Неділи Всіх Святих (1-ій по Зелених Святах) до передодня свята Петра і Павла. (В 1957 році від 17-го червня до 11-го липня).

5. Спасівка завсігди від 14 (1 цер.) серпня до 27 (14 цер.) серпня отже до передодня Успення Прес. Богородиці.

6. В день памяти Усічення Голови Івана Хрестителя 11 вересня (29 серпня церк.).

7. В день свята Воздвиження Чесного Хреста 27 (14 цер.) вересня.

8. Пилипівка, завсігди від 28 (15 цер.) листопада, отже від дня по Пилипі — до передодня (до Навечерія, Св. Вечера) Різдва Христового.

9. В Страстний тиждень до Неділі Сиропустної з набілом.

ЗАГАЛЬНИЦІ

1. Від Різдва до Богоявлення (Йордану) крім Йорданського Святого Вечера.

2. Від Неділі Митаря і Фарисея до неділі Блудного Сина.

3. Від Великодня до Неділі Томиної.

4. Від Зелених Свят до Неділі Всіх Святих.

ЗАБОРОНЕНИЙ ЧАС ВЕСІЛЬ І ЗАБАВ З МУЗИКОЮ

1. Всі середи і пятниці крім загальниць.

2. Від початку Пилипівки до Богоявлення.

3. Від понеділка по Неділі Мясопустній до Неділі Томиної.

4. В Петрівку.

5. В Спасівку.

6. В день памяти Усічення Голови Івана Хрестителя.

7. В день Воздвиження Чесного Хреста.

Латинські свята в 1957 році

Новий Рік 1-го січня в вівторок.
Трох царів 6-го січня в неділю.
Благовіщення 25-го березня в понеділок.
Перша неділя посту 10 березня.
Вознесення 30-го травня.
Зелені свята 9-го червня.
Божого Тіла 13-го червня в четвер.
Преображення 6-го серпня в вівторок.
Успення Богородиці 15-го серпня в четвер.
Різдво Богородиці 8-го вересня в неділю.
Всіх Святих 1-го листопада в пятницю.
Непорочне Зачаття 8-го грудня в неділю.
Різдво Христове 25-го грудня в середу.

УРЯДОВІ СВЯТА КАНАДИ

День Нового Року.
Великодна Пятниця.
Вікторія Дей — в травні.
Домініон Дей — в липні.
День Праці (Лейбор Дей) 1-ий понеділок в вересни.
День Подяки, оголошують.
День Різдва Христового.

Не всі ті свята треба брати в релігійнім значінню. Є свята державні отже державні інституції, банки і школи спиняють тоді свою діяльність.

ГОЛОСИ — РЯДОВІ НЕДІЛІ — РЯДОВІ УТРЕННІ ЄВАНГЕЛІЇ

Рядові Голоси — „Голос" в церковнім Богослуженню, це мельодія, або кілька мельодій, що на якусь одну неділю припадають. Таких Голосів, або голосових ґруп є 8, і бересь їх по черзі одної неділі один Голос, другої другий і т. д. Коли скінчиться 8-ий, то дальша неділя має знов 1-ий Голос.

Тому, що Голоси беруться чергою оден за другим, вони звуться Голоси Рядові. Перший рядовий Голос в році починаєсь завсігди від 2-ої Неділі по Зелених Святах і так голоси йдуть, повторяючись аж до 5-ої Неділі Великого Посту.

Рядові Неділі — Перша неділя по Зелених Святах називається Першою Рядовою Неділею і від неї числяться всі дальші. З Рядовими Голосами й Утренними Євангеліями вони йдуть аж до пятої неділі Великого Посту, а з Апостолами і Євангеліями Служби Божої до послідних неділь перед Різдвом, а з деякими змінами до неділі перед неділею Митаря і Фарисея. Отже при кожній неділі зазначено, яка це чергова неділя, який тоді Голос (Гол. або Г.), яке Утренне Євангеліє (Утр. Єв., або УЄ), та який Апостол і Євангеліє на Службі Божій.

Утренні Євангелії — Кожна неділя посвячена памяти Христового Воскресення, отже на недільній Утрени завсігди читається Євангеліє про Воскресення Христа (Воскресне Євангеліє). Таких Євангелій є 11. Вони також звуться Рядовими Утренними, чи Воскресними Євангеліями. Перше з них припадає завсігди на 1-шу Рядову Неділю, отже на Неділю Всіх Святих, що зараз по Зелених Святах. На 11-ту Рядову Неділю припадає 11-те Утренне Євангеліє, а на 12-ту знов 1-ше. Впарі з Утренними Євангеліями йдуть Євангельські Стихири на Утрени перед Славословієм.

Свята — Свята мають свій окремий лад, отже можуть мати своє окреме Утренне Євангеліє, свій Апостол і Євангеліє на Службі Божій. Коли свято випаде в неділю, то деколи бересь Апостол та Євангеліє і Неділі і Свята.

Окремий лад поза Рядовим маємо від Неділі Митаря і Фарисея до Зелених Свят.

ЄВАНГЕЛІЇ Й АПОСТОЛИ НА ВАЖНІЙШІ ПОТРЕБИ

На Хрещенню — Мат. 28: 16—20; Рим. 6: 3—11.

На Вінчанню — Ів. 2: 1—11; Ефес. 5:

На Похороні старших — Ів. 5: 24—30; Сол. 4: 13—17.

На Похороні дітей — Ів. 6: 35—39; 1 Корин. 15: 39—45.

На освяченню церкви — Ів. 10: 22—28; Жид. 3: 1—4.

В посуху — Мат. 16: 1—6; Яков 5: 7—9, 17—18.

В слоту — Мат. 7: 7—11; Рим. 8: 22—27.

В слабостях — Луки 4: 37—44; Жид. 12: 6—13.

На всяке прошення — Мат. 7: 7—11; Филип. 4: 4—9 (те саме, що на Цвітну Неділю).

Над слабим — Мат. 8: 28—34, або 17: 14—18, або Мар. 5: 1—20, або 9: 17—31, або Луки 9: 37—43.

Мале освячення води — Ів. 5: 1—4; Жид. 2: 11—18.

Освячення води на Йордан — Мар. 1: 9—11; 1 Кор. 10: 1—4. Тоді ж читання (Парамеї) 1) Ісаії 35: 1—10; 2) Ісаії 55: 1—13; 3) Ісаії 12: 3—6.

ЗАГАЛЬНІ АПОСТОЛИ СВЯТИМ

Богородиці — Филип. 2: 5—11.

Ангелам — Жид. 2: 2—10.

Апостолам — 1 Кор. 4: 9—16.

Пророкам — 1 Кор. 14: 20—25.

Святителям — Жид. 13: 17—21.

Преподобним — Галат. 5: 22—6: 2.

Мученикам — 2 Тим. 2: 1—10.

Ісповідникам — Єфес. 6: 10—17.

ЄВАНГЕЛІЇ РЯДОВІ НА УТРЕНИ

(Воскресні), які при неділях зазначені лише числами.

1. Матея 28: 16—20.
2. Марка 16: 1—8.
3. Марка 16: 9—20.
4. Луки 24: 1—12.
5. Луки 24: 12—35.
6. Луки 24: 36—53.
7. Івана 20: 1—10.
8. Івана 20: 11—18.
9. Івана 20: 19—31.
10. Івана 21: 1—14.
11. Івана 21: 15—25.

ЄВАНГЕЛІЇ НА СТРАСТЯХ В СТРАСТНИЙ ЧЕТВЕР

1. Івана 13: 31 до 18: 1.
2. Івана 18: 1—28.
3. Матея 26: 57—75.
4. Івана 18: 28—19: 1—16.
5. Матея 27: 3—32.
6. Марка 15: 16—32.
7. Матея 27: 34—54.
8. Луки 23: 32—49.
9. Івана 19: 25—37.
10. Марка 15: 43—47.
11. Івана 19: 38—42.
12. Матея 27: 62—66.

ЗА УПОКОЙ ЄВАНГЕЛІЯ Й АПОСТОЛИ

В понеділок — Ів. 5: 17—24; Рим. 14: 6—9.

Вівторок — Ів. 5: 24—30; 1 Кор. 15: 39—45.

Середу — Ів. 6: 35—39; 2 Кор. 5: 1—10.

Четвер — Ів. 6: 40—44; 1 Кор 15: 20—28.

Пятницю — Ів. 6: 48—54; 1 Кор. 15: 47—57.

Суботу — Ів. 5: 24—30; 1 Солун. 4: 13—17.

ЧИТАННЯ З СТАРОГО ЗАВІТУ НА ВСЕНОЧНІМ (Парамеї)

На Всеночнім на більші свята бувають Читання (Паремії, Парамеї) з Старого Завіту, отже тут подаємо, які коли береться.

Та поки що треба зробити такі уваги:

В Старім Завіті, що є старо-словянською мовою, перші пять книг звуться: 1. **Битіє**, 2. **Ісход**, 3. **Левит**, 4. **Числа**, 5. **Второзаконіє**. А в Біблії виданій українською мовою (Видання Брит. Т-ва) ті самі книги зовуться: 1-ша книга Мойсея, 2-га книга Мойсея, 3-та книга Мойсея, 4-та книга Мойсея і 5-та книга Мойсея. Отже і в зазначуванню Парамей будемо звати ті книги Книгами Мойсеєвими.

Старословянський біблійний поділ має також **Чотири Книги Царства**, а в українській мові ті чотири Книги зовуться: Перва Книга Самуїлова, Друга Книга Самуїлова, Перва Книга Царів, Друга Книга Царів. Коротко взявши, то в церк.-слов. є: 1-ша Книга Царств, 2-га Царств, 3-та Царств і 4-та Царств. А в укр. тексті те саме має заголовки: 1-ша Самуїла, 2-га Самуїла, 1-ша Царств, 2-га Царств. Цего послідного ми також будемо держатись в зазначуванню.

Ще кілька уваг щодо скорочень:

1М, 2М, 3М — це Перша Книга Мойсея, Друга і т. д.

Іс. — Ісаія, Єр — Єремія, Ез. — Езекиїл, Прип. — Приповістки Соломона, Ек. — Екклезіяст і др. подібно.

Отже хто вважно перегляне заголовки Старого Завіту, той буде знати, до чого скорочення відноситься.

Рожд. Пресв. Богор. — 1) 1М 28: 10—17. 2) Ез. 43: 27; 44: 1—4. 3) Прип. 9: 1—11.

Воздв. Ч. Хр. — 1) 2М 15: 22—27, 16: 1. 2) Прип. 3: 11—18. 3) Іс. 60: 11—16.

Покров Пр. Богор. — як на Рожд. Пресв. Богородиці.

Димитрія — 1) Іс. 63: 15—19; 64: 1—5, 8—9. 2) Єр. 2: 2—12. 3) Прем. 4: 7—15.

Михаїла — 1) Іс. Навина 5: 13—15. 2) Суд. 6: 2—7, 11—24. 3) Іс. 14: 7—20.

Введення — 1) 2М 40: 1—5, 9—10, 16, 34—35. 2) 1 Цар. 7: 51; 8: 1, 3—7, 9—11. 3) Ез. 43: 27; 44: 1—4.

Николая — 1) Прип. 10: 7, 6, 3: 13—16; 8: 34—35. 2) Прип. 10: 31—32; 11: 1—2, 4, 3, 5—12. 3) Прем. 4: 7—15.

Нед. пер. Рожд. — 1) 1М 14: 14—20. 2) 5М 1: 8—11, 15—17. 3) 5М 10: 14—21.

Нов. Рік Вас. — 1) 1М 17: 1—2, 4—8, 3, 9—12, 14. 2) Прип. 8: 22—30. 3) Прип. 10: 31—32; 11: 1—2, 4, 3, 5—12.

Йордан, Водосвяття — 1) Іс. 35: 1—10. 2) Іс. 55: 1—13. 3) Іс. 12: 3—6. Тоді ж Апостол 1 Кор. 10: 1—4. Єв. Мар. 1: 9—11.

Трох Святих — 1) 5М 1: 8—11, 15—17. 2) 5М 10: 14—21. 3) Прем. Солом. 3: 1—9.

Стрітення — 1) 2М 13: 1—16. 2) Іс. 6: 1—13. 3) Іс. 19: 1—21.

Благовіщення (на Вечірни) — 1) 1М 28: 10—17. 2) Ез. 43: 27; 44: 1—4. 3) Прип. 9: 1—11. — На Літ. 1) 2М 3: 1—8. 2) Прип. 8: 22—30.

Юрія — 1) Іс. 43: 9—14. 2) Прем. 3: 1—9. 3) Прем. 4: 7—15.

Рожд. Ів. Хрест. — 1) 1М 21: 1—8. 2) Суд. 13: 1—21. 3) Мал. 4: 1—6.

Ілії — 1) Цар. 17: 1—16. 2) 1 Цар. 18: 1—21. 3) 1 Цар. 19: 4—16.

Преображення — 1) 2М 24: 12—18. 2) 2М 33: 11—23; 34: 4—6, 8. 3) 1 Цар. 19: 3—9, 11—13, 15—16.

Усп. Богор. — 1) 1М 28: 10—17. 2) Ез. 43: 27; 44: 1—4. 3) Прип. 9: 1—11.

Зел. Свята — 1) 4М 11: 16—17, 24—29. 2) Йоіл. 2: 23—32 (до: „спасеться"). 3) Ез. 36: 24—28.

Петра і Павла — 1) 1 Посл. ап. Петра (Нов. Завіт) 1: 3—9. 2) 1 Пос. ап. Петра 1: 13—19. 3) 1 Пос. ап. Петра 2: 11—24 (до: „правдою жили").

Цвіт. Неділя — 1) 1М 49: 1—2, 8—12. 2) Соф. 3: 14—19. 3) Зах. 9: 9—15.

Вознесення — 1) Іс. 2: 2—3 (до: „стежками Його). 2) Іс. 62: 10—63: 1—9. 3) Зах. 14: 1 (до: „Господень") —4 (до: „на схід сонця"), 8—11.

ПОЯСНЕННЯ СКОРОЧЕНЬ

що приходять при означуванню Голосів, Недільних Євангелій, Апостола та Євангелій на Службі Божій і др.

Гол., або Г. — Голос.
Утр. Єв., або УЄ — Утренне Євангеліє.
Літ. — Літургія, або Литургія, отже Служба Божа.
Ап. — Апостол.
Діян., або Ді. — Діяння Апостолів.
Жид. — Жидів.
Рим. — Римлян.
1 Кор. — Перше до Коринтян.
2 Кор. — Друге до Коринтян.
Гал. — Галат і т. п.

Євангелисти: Мат., або Мт. — Матей; Мар., або Мр. — Марко; Лу. — Лука; Ів. — Іван.

Вишукування Апостолів і Євангелій:

Мт. 2: 1—12 значить: Матея 2-га Голова, а в ній читаєсь від 1-го до 12-го стиха. Гал. 4: 4—7 значить: Послання до Галат Голова 4-та, а стихи в ній читається від 4-го до 7-го. Окремо звернемо увагу на таке означення: 1 Кор. 12: 27—13: 8. Це так розуміється: Перше до Коринтян, Голова 12-та, стихи від 27-го аж до слідуючої (13-ої) Голови, а дальше з Голови 13-ої до 8-го стиха. Себто читається в 12-ій Голові від 27-го стиха до кінця Голови, та дальше з Голови 13-ої до стиха 8-го.

СІЧЕНЬ -- JANUARY

1957 — має 31 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	В	19	**Грудень 1956.** Свщмч. Боніфатія, преп. Ілії Печер.
2	С	20	Свщмч. Ігнатія Богоносця, Філоґена Антіохійського
3	Ч	21	Муч. Юліянії Никомид., смерть Петра митр. Київського
4	П	22	Влкмч. Атанасії, Теодотії, Евода, Хрисогона, мч. Зоїла
5	С	23	10 муч. в Криті, Павла еп. Неокесар., Теоктиста
Неділя Отців. Гол. 3. УЄ 6. Літ. Ап. Жид. 11: 9-10, 17-23, 32-40. Єв. Мат. 1: 1-25.			
6	Н	24	**Нед. св. Отців. Святий Вечір.** Евгенії, Василиси
7	П	25	**РІЗДВО ІСУСА ХРИСТА**
8	В	26	**СОБОР ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ.** Преп. Евариста,
9	С	27	**Стефана.** Преп. Теодора архіеп. Царгородського
10	Ч	28	Св. 20,000 мучеників в Никомидії спалених, мч. Петра
11	П	29	14,000 дітей уб. Іродом, преп. Івана печ., прп. Маркела
12	С	30	Муч. Анисії діви, преп. Теодора Царгор., муч. Зотика
Нед. по Різдві. Гол. 4. УЄ 7. Ап. Гал. 1: 11-19. Єв. Мат. 2: 13-23.			
13	Н	31	**Неділя по Різдві.** Преп. Меланії Рим., преп. Геласія
14	П	1	**Січень 1957. НОВИЙ РІК. Василія, Григорія, Івана**
15	В	2	Преп. Сильвестра Печер., свщмч. Теоґена, Теодотії
16	С	3	Пророка Малахії муч. Гордія
17	Ч	4	Собор 70-ти Апостолів: Якова, Марка, Луки і других.
18	П	5	**Св. Вечер перед Йорданом** (Піст). преп. Сави освящ.
19	С	6	**ЙОРДАН (БОГОЯВЛЕННЯ ГОСПОДНЄ)**
Нед. по Йордані. Собор Івана Хрест. Гол. 5. УЄ 8. Ап. Ефес. 4: 7-13 Єв. Мат. 4: 12-17.			
20	Н	7	**Собор Івана Хрестителя. Неділя по Йордані**
21	П	8	Муч. Полієвкта і Неарха, Петра еп. Севастійського
22	В	9	Григорія еп. Ниського, преп. Дометіяна, Маркіяна
23	С	10	Преп. Теодосія Вел., преп. Теодосія Антіохійського
24	Ч	11	Сави архіеп. Серб., Муч. Татіяни, преп. Евпраксії
25	П	12	Муч. Ермила і Стратоника, Якова еп. Низивійського
26	С	13	Муч. Ермила і Стратоника, Якова еп. Низинського
Нед. 31. Гол. 6. УЄ 9. Ап. 1 Тим. 1: 15-17. Єв. Луки 18: 35-43.			
27	Н	14	**Нед. 31.** Св. Отців вбитих в Синаї і Раїфи,
28	П	15	Преп. Павла Тивейського, преп. Івана Кущника.
29	В	16	Поклін кайданам ап. Петра, муч. Леоніди і її внуків
30	С	17	Преп. Антонія Вел., Архила ісповідника, Антонія рим.
31	Ч	18	Св. Атанасія і Кирила архіеп. Алекс., преп. Маркіяна

Собор Богородиці. УЄ Мат. 1: 18-25. Літ. Ап. Жид. 2: 11-18. Єван. Мат. 2: 13-23.
Стефана. Діян. 6: 8-15; 7: 1-15, 47-60. Єван. Матея 21: 33-42
Новий Рік — Василія. УЄ Івана 10: 9-16. Літ. Ап. Кол. 2: 8-12 і Жид. 7; 26-8: 1-2. Єв. Луки 2: 20-21, 40-52 і Луки 6: 17-23.
Йордан. УЄ Марка 1: 9-11. Літ. Ап. Тита 2: 11-14 і 3: 4-7. Єв. Матея 3: 13-17.

Записки:

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ СВЯТА І ПАМЯТНІ ДНІ

22. Свято Державности і Соборности
29. День памяті героїв Крут.

Січень

1. 1919. Закон УНР про Автокефалію Укр. Православної Церкви.
3. 1868. Народився поет Микола Чернявський.
3. 1871. Народився український вчений Агатанґел Кримський.
5. 1935. Від руки ката Н.К.В.Д. загинув поет Олекса Влизько.
6. 1846. У Києві засновано Кирило-Методіївське Братство.
6. 1834. Народився український поет Степан Руданський.
11. 1647. † Петро Могила, митрополит Київський.
11. 1888. † співець Буковини Осип Юрій Федькович.
18. 1654. Переяславська умова Богдана Хмельницького з Московщиною.
22. 1918. У Києві Центральна Рада проголосила IV-ий Універсал про самостійну незалежну Українську Народну Републику.
22. 1919. Директорія У.Н.Р. проголисла об'єднання всіх українських земель.
23. 1921. Від руки скритовбивця загинув український композитор Микола Дмитрович Леонтович.
29. 1918. Бій під Крутами.

ЛЮТИЙ -- FEBRUARY

1957 — має 28 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	П	19	**Січень 1957.** Преп. Макарія, Лаврентія, Евтимія Печ.
2	С	20	**† Преп. Евтимія Вел., муч. Інни, Пімми, Рімми**
Нед. 32. Закхея. Гол. 7. УЄ 10. Літ. Ап. 1 Тим. 4: 9-15. Єв. Луки 19: 1-10.			
3	Н	21	**Нед. 32, Закхея.** Преп. Максима іспов., муч. Анастазія
4	П	22	Препмч. Анастасія Печер., **ап. Тимотея, муч. Мануїла**
5	В	23	Свщмч. Климентія еп. Анкирського, муч. Анафангела
6	С	24	Преп. Ксенії, муч. Вавили, Тимотея, Агапія
7	Ч	25	† Григорія Богослова арх. Царгород., мч-ці Филицати
8	П	26	Преп. Ксенофонта і Марії і їх синів, Аркадія, Івана
9	С	27	**† Перенесення мощів Івана Золотоуст., муч. Димитрія**
Нед. Митаря і Фарисея. Гол. 8. УЄ 11. Ап. 2 Тим. 3: 10-15. Єв. Луки 18-10-14			
10	Н	28	**Неділя Митаря і Фарисея.** Преп. Ефрема Печер.
11	П	29	Перенес. мощей Ігнатія Богон., Лаврентія Печерського
12	В	30	**ТРОХ СВЯТИХ — Василія Вел., Григ. Бог. і вана Зол.**
13	С	31	Никити еп. Новгородського, муч. Вікторина, Віктора
14	Ч	1	**Лютий.** Муч. Трифона, м-ці Перпетуї, муч. Сатира
15	П	2	**СТРІТЕННЯ ГОСПОДНЄ.** Муч. Йордана, Гавриїла
16	С	3	Преп. Ісидора Пелус., Миколая іспов., Георгія Вел.
Нед. Блудного Сина. Гол. 1. УЄ 1. Літ. Ап. 1 Кор. 6: 12-20. Єв. Луки 15: 12-22.			
17	Н	4	**Неділя Блудного Сина.** Симеона Богопр. і прав. Анни
18	П	5	Муч. Агафії, Теодосія Угл. архіеп. Черниг.
19	В	6	Вокула еп. Смирнейського, муч. Доротеї, Христини
20	С	7	Партемія еп. Лампс., препод. Луки Еладського
21	Ч	8	Влкмч. Теодора Стратилата, прор. Захарії, Сави арх.
22	П	9	Преп. Панкратія затворника печер., муч. Никифора
23	С	10	Преп. Прохора Печ., священмуч. Харлампія, Порфірія
Нед. Мясопустна. Гол. 2. УЄ 2. Літ. Ап. 1 Кор. 8: 8—9: 2. Єв. Мат. 25:31-46.			
24	Н	11	**Неділя Мясопустна.** Муч. Власія, еп. Севаст.,
25	П	12	Мелетія еп. Антіох., Антонія патр. Царг., прп. Евгенія
26	В	13	Преп. Мартиніяна, Зої і Фотини, Евлогія арх. Алекс.
27	С	14	Рівноап. Кирила учит. Словян, Ісаакія Печерського
28	Ч	15	Преп. Пафнутія Печерського, апостола Онисима

Трьох Святих. УЄ 10: 9-16. Літ. Ап. Жид. 13: 7-16. Єван. Матея 5: 14-19.

Стрітення. УЄ Луки 2: 25-32. Літ. Жид. 7: 7-17. Єв. Луки 2: 22-40

Записки:

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Лютий

1. 1897. Народився поет Євген Маланюк.
4. 1813. Народився С. С. Гулак-Артемовський (автор "Запорожця за Дунаєм").
7. 1933. † славний артист Микола Садовський.
8. 1918. Центральні держави визнали незалежність Української Народної Републики.
8. 1940. † на чужині письменник Спиридон Черкасенко.
9. 1918. У Бересті представники чотирьох держав — Німеччини, Австро-Угорщини, Болгарії й Туреччини підписали мирний договір з представниками Української Центральної Ради. Українська Народна Република вперше визнана як самостійна держава важливим міжнароднім актом.
27. 1664. Поляки під Новгород-Сіверським розстріляли полковника Івана Богуна.
9. 1942. Гестапо заарештувало в Києві сотні української інтеліґенції, а між ними — письменницю Олену Телігу.
10. 1900. Засновано першу політичну партію на Україні (Р.У.П.).
20. 1905. Народився письменник Улас Самчук.
21. 1942. Загинула від рук Гестапо Олена Теліга.
22. 1860. Народилась ґеніяльна українська артистка Марія Заньковецька.

БЕРЕЗЕНЬ -- MARCH

1957 — має 31 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	П	16	**Лютий.** Памфила Валента, св. Флавіяна археп. Ант.
2	С	17	Преп. Теодора Мовчан. Печер., муч. Теодора Тирона
			Нед. Сиропустна. Гол. 3. УЄ 3. Літ. Ап. Рим. 13: 11—14: 4. Єв. Мат. 6: 14-21.
3	Н	18	**Неділя Сиропустна.** Агапита еп. Синад., Льва еп.
4	П	19	**Початок Вел. Посту.** Еп. Архипа, Филимона, Апфії
5	В	20	Льва еп., преп. Агатона чудотв. Печерського
6	С	21	Преп. Тимотея, Евстрахія архіеп. Антіохійського
7	Ч	22	Муч. Маврикія, Федора, Пилипа, преп. Атанасія іспов.
8	П	23	Свщмч. Полікарпа, преп. Івана, Антіоха, Мойсея
9	С	24	† Перше і друге знайдення голови Ів. Хрест.
			Нед. 1 Посту. Гол. 4. УЄ 4. Літ. Ап. Жид. 11: 24-26, 32—12: 2. Єв. Івана 1: 43-51.
10	Н	25	**Нед. 1 Посту.** Тарасія архіеп. Царгор., смч. Реґіна еп.
11	П	26	Преп. Порфирія еп. Гаського, муч. Севастіяна, Івана
12	В	27	Преп. Тита Печер., Прокопа, Декаполита
13	С	28	Преп. Василія ісповідника, Марини і Кира
14	Ч	1	**Березень.** Препмч. Евдокії, муч. Нестора і Привімія
15	П	2	Свщмч. Теодота еп. Кирин., мч. Евфалії, прп. Агатона
16	С	3	Смч. Евтропія, Клеоніка і Василиска, Піями
			Нед. 2 Посту. Гол. 5. УЄ 5. Літ. Ап. Жид. 1: 10—2: 3. Єв. Марка 2: 1-12.
17	Н	4	**Нед. 2 Посту.** Преп. Гарасима Ликійсь., мч. Павла
18	П	5	Муч. Конона, преп. Марка постника, муч. Евлогія
19	В	6	Аморейських 42 мучеників, преподоб. Аркадія
20	С	7	Свщмч. Херсонських: Власія, Ефрема, Евгена
21	Ч	8	Преп. Теофілакта ісповід., свщмч. Теодорита
22	П	9	† 40 муч. Севастійських: Акакія, Александра, Домни
23	С	10	Муч. Кодрата, Кипріяна, Діонизія, Павла
			Нед. 3 Посту. Гол. 6. УЄ 6. Літ. Ап. Жид. 4: 14—5: 6. Єв. Марка 8:—34; 9—1.
24	Н	11	**Нед. 3 Посту.** Софронія патр. Єрусал., свщмч. Піонія
25	П	12	Теофана іспов., Григорія Двоєслова, Фінееса, Симеона
26	В	13	Никифора патр. Царгород., муч. Христини
27	С	14	Ростислава кн. Київського, преподоб. Теоґноста
28	Ч	15	Муч. Агапія, Пуплія, Тимолая, Ромила, муч. Никандра
29	П	16	Серапіона арх. Новгор., мч. Трохима, ап. Аристовула
30	С	17	† Преп. Олексія чол. Божого, муч. Марина, Павла
			Нед. 4 Посту. Гол. 7. УЄ 7. Літ. Ап. Мид. 6: 13-20. Єв. Марка 9: 17-31.
31	Н	18	**Нед. 4 Посту.** Кирила архіеп. Єрусал., муч. Трофима

Записки:

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ СВЯТА І ПАМЯТНІ ДНІ

9 і 10 березня — Шевченківське Свято.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Березень

3. 1861. Скасовано кріпацтво на Україні.
3. 1947. † поетка Уляна Кравченко.
9. 1814. Народився ґеніяльний поет Тарас Шевченко.
10. 1861. † Тарас Шевченко.
12. 1917. Початок революції в Росії і на Україні.
15. 1939. Проголошено самостійність Карпатської України.
19. 1864. Народився митрополит Василь Липківський.
20. 1632. Народився гетьман Іван Мазепа.
21. 1942. † Ольга Кобилянська, видатна українська письменниця.
23. 1842. Народився український композитор Микола Лисенко.

КВІТЕНЬ -- APRIL

1957 — має 30 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	П	**19**	**Березень.** Хризанта, Дарії й Іларії, муч. Клавдія
2	В	**20**	Отців: Івана, Сергія, Патрикія, муч. Фотини, Никити
3	С	**21**	**Поклони.** Івана Ліствичника, Якова Ісповідника
4	Ч	**22**	Свщмч. Василія пресв. Анкирського, м-ці Дросиди
5	П	23	Преп. Никона Печер., свщм. Никона еп. і 200 ученик.
6	С	24	Преп. Артемона еп. Селев., преп. Якова ісповідника

Нед. 5 Посту — Благовіщення. Гол. 7. УЄ 7. Літ. Ап. Жид. 11-14. Єв. Марка 10: 32-45 і Луки 1: 24-38.

7	Н	**25**	**Нед. 5 Посту. БЛАГОВІЩЕННЯ ПР. БОГОРОДИЦІ..**
8	П	**26**	Архан. Гавриїла, преп. Василія Нового, преп. Малха
9	В	**27**	Матрони Солунської, преп. Івана прозорливого
10	С	**28**	Преп. Евстратія постн. Печер., Стефана чудотворця
11	Ч	**29**	Преп. Марка еп. Аретусійського, мч. Кирила діякона
12	П	**30**	Преп. Івана Ліств., муч. Захарії, преп. Зосима еп. Сар.
13	С	**31**	**Квітень.** Свщмч. Іпатія Гангр., Йони митр. Київ.

Нед. Цьвітна. УЄ Мат. 21: 1-11, 15-17. Літ. Ап. Филип. 4: 4-9. Єван. Івана 12: 1-18.

14	Н	**1**	**Квітень. Неділя Цьвітна.** Марії Єгипетської, Геронтія
15	П	**2**	Преп. Тита, муч. Амфіяна й Едесія, муч. Полікарпа
16	В	**3**	Преп. Никити ісповідника, Іліріка, муч. Еппидифора
17	С	**4**	Преп. Йосифа Многоболізного Печер., Йосифа Пісн.
18	Ч	**5**	Муч. Агатопода і Теодула, преп. Марка, преп. Пуплія
19	П	**6**	Евтихія архіеп. Констант., Методія уч. Словян
20	С	**7**	Муч. Евпсихія, муч. Авдієса і 270 інших з ним

Великдень: Ап. Діяння 1: 1-8. Єван. Івана 1: 1-17.

21	Н	**8**	**ВЕЛИКДЕНЬ — ВОСКРЕСЕННЯ ХРИСТОВЕ**
22	П	**9**	**СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК.** Муч. Евпсихія, еп. Маріява
23	В	**10**	**СВІТЛИЙ ВІВТОРОК.** Муч. Терентія, Максима, Зенона
24	С	**11**	Свщмч. Антипи еп. Перґамського, преп. Пармуфія
25	Ч	**12**	Василія ісповідника Парійського, преп. Атанасії ігум.
26	П	**13**	Свщмч. Артемона пресв. Лаодикійськ., м-ці Томаїди
27	С	**14**	Мартина ісповідника, муч. Івана, Антонія, Евстратія

Нед. Томи. Гол. 1. УЄ 1. Літ. Діян. 5: 12-20. Єван. Іван 20: 19-31.

28	Н	15	**Томина Неділя — Проводи.** Ап. Аристарха, Трофима
29	П	16	Муч. Каліди, Нунихеї, Харієси, Теодори, Агапії
30	В	**17**	Свщмч. Симеона еп. Перського та інш. 1000 мучеників

Євангелія Вечірні на Великдень Івана 20: 19-25.
Світлий Понеділок. Ап. Діян. 1: 12-17, 21-26. Єван. Івана 1: 18-28.
Світ. Вівторок. Діян. 2: 14-21. Єван. Луки 24: 12-35

Записки:

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ СВЯТА І ПАМЯТНІ ДНІ

1. Свято першого дня Свободи України.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Квітень

1. 1917. Українська Національна Рада орґанізувала в Києві величавий маніфестаційний похід, оголосивши це свято "Першим Днем Свободи" України.
15. 1918. † український повістяр Іван Нечуй-Левицький.
19. 1917. Почався в Києві Всеукраїнський Національний Конґрес.
22. 1924. † письменниця Грицько Григоренко.
22. 1949. Загинув науковий діяч і письменник Віктор Петрів (В. Домонтович).
25. 1927. † письменник Марко Черемшина (Іван Семенюк).
25. 1913. † Михайло Коцюбинський, український письменник.
26. 1890. Народився Микола Костевич Зеров, видатний поет і літературознавець.
27. 1904. † поет Михайло Старицький.

ТРАВЕНЬ -- MAY

1957 — має 31 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	С	18	**Квітень:** Преп. Івана Ісповідника, Косми еп. Халкид.
2	Ч	19	Муч. Талалея, Александра, Астерія воїнів, преп. Івана
3	П	20	Муч. Гавриїла отрока, преп. Теодора, Анастасія ігум.
4	С	21	Свщмч. Теодора і матери його Филипії, муч. Діоскора
			Нед. Миронос. Гол. 2. УЄ Мар. 16: 9-20. Літ. Діян. 6: 1-7. Єв. Мар. 15: 43-47 і 16: 1-8.
5	Н	22	**Неділя Мироносиць.** Теодора Сикеота, ап. Луки
6	П	23	**Влкмч. Георгія (Юрія).** Мч. Александри, Анатолія
7	В	24	Преп. Сави Печерського, муч. Стратилата і 70 з ним
8	С	25	Ап. Марка, Македонія патр., преп. Єлисавети
9	Ч	26	Свщмч. Василія еп. Амасійського, св. Глафіри діви
10	П	27	Преп. Степана еп. Волод. Вол., преп. Симеона
11	С	28	Кирила еп. Туров., ап. Ясона і Сосипатра, мч. Мамія
			Нед. Розслабл. Гол. 3. УЄ Луки 24: 1-12. Літ. Діян. 9: 32-42. Єван. Івана 5: 1-15.
12	Н	29	**Неділя Розслабленого.** Муч. 9 в Кизику, Теогніда
13	П	30	† Ап. Якова Заведеєвого, муч. Василія еп. Амас.
14	В	1	**Травень.** Макарія митр. Київ., преп. Пафнутія
15	С	2	Перенес. мощів Бориса і Гліба, Атанасія патр. Алекс.
16	Ч	3	Смерть преп. Теодосія ігумена Печер., муч. Тимотея
17	П	4	Пелагії діви, свщмч. Сильвана, Еразма, Никифора
18	С	5	Влмч. Ірини, муч. Неофіта, Гая і Гаяна, преп. Михея
			Нед. Самар. Гол. 4. УЄ Ів. 20: 1-10. Літ. Діян. 11: 19-26 і 29-30. Єв. Івана 4: 5-42.
19	Н	6	**Неділя Самарянки.** Преп. Йова многострад., Йова Поч.
20	П	7	Зявлення Чесн. Хреста в Єрусалимі, муч. Акакія
21	В	8	†Ап. Івана Богослова, Арсенія Вел., Арсенія Печер.
22	С	9	Свщмч. Артемона, муч. Томаїди, муч. Гликерії
23	Ч	10	Ап. Симона Зилота, преп. Ісидора, блаж. Таїсії
24	П	11	Рівноап. Кирила і Методія, преп. Софронія Печер.
25	С	12	Епифанія еп. Кипру, Германа патр. Царгород.
			Нед. Сліпор. Гол. 5. УЄ Ів. 20: 11-18. Літ. Діян. 16: 16-34. Єв. Івана 9; 1-38.
26	Н	13	**Неділя Сліпородженого.** Свмч. Артемона, мч. Томаїди
27	П	14	Никити затвор. Печерського, муч. Ісидора воїна
28	В	15	Пахомія Великого, Ісаії еп. Ростовського, Ісаії Печер.
29	С	16	Преп. Теодора Освяч., муч. Віта, Модеста, Петра
30	Ч	17	**ВОЗНЕСЕННЯ ГОСПОДНЕ.** Ап. Андроника з 70-ти
31	П	18	Муч. дів: Александри, Текуси, Фаїни, Клавдії, Юлії

Георгія (Юрія). УЄ Луки 12: 2-12. Ап. Діян. 12: 1-11. Єв. Івана 15: 17-16: 2.
Вознесення. Утр. Єван. Марка 16: 9-20. Літ. Діян. 1: 1-12. Єван. Луки 24: 36-53.

Записки:

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ СВЯТА І ПАМЯТНІ ДНІ

12. Свято Матері.
25. Роковини смерти С. Петлюри.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Травень

5. 1836. Народився український письменник Сидір Воробкевич.
6. 1910. † письменник і громадський діяч Борис Грінченко.
9. 1922. † український історик і письменник Орест Левицький.
11. 1907. Засновано Українське Наукове Товариство у Києві.
13. 1849. Народився видатний письменник Панас Мирний.
13. 1933. Покінчив самогубством письменник Микола Хвильовий.
14. 1871. Народився письменник Василь Стефаник.
15. 1848. У Галичині скасовано панщину.
18. 1917. У Києві розпочався Всеукраїнський Військовий З'їзд.
18. 1902. На засланні помер талановитий український письменник-революціонер Павло Грабовський.
25. 1926. Загинув Головний Отаман Військ Української Народної Республики Симон Петлюра.
28. 1916. † славетний поет Іван Франко.

ЧЕРВЕНЬ -- JUNE

1957 — має 30 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	С	19	**Травень.** Свщмч. Патрикія, еп. і Акакія, Менандра
			Нед. Св. ОО. Гол. 6. УЄ Ів. 21: 1-14. Літ. Діян. 20: 16-18 і 28-36. Єв. Ів. 17: 1-13.
2	Н	20	**Нед. Св. Отців.** Муч. Талалея, Александра, Астерія
3	П	21	Рівноап. Константина і Єлени, преп. Касіяна
4	В	22	Муч. Василиска, Маркела, Кодра, мучениці Софії
5	С	23	Прпмч. Михаїла Чорноризця, Леонтія епископа
6	Ч	24	Преп. Симеона дивногорця, преп. Никити стовпника
7	П	25	3-те знайдення голови Івана Хрест., мч. Келестина
8	С	26	Ап. Карпа й Алфея з 70-ти, муч. Аверкія і Єлени
			Зелені Свята. Гол. 7. УЄ Ів. 20: 19-23. Літ. Діян. 2: 1-11. Єв. Івана 7: 37-52 і 8: 12.
9	Н	27	**ЗЕЛЕНІ СВЯТА — ПРЕСВ. ТРОЙЦІ.** Свщмч. Теодори
10	П	28	**ДЕНЬ СВ. ДУХА.** Преп. Никити іспов. еп. Халкидон.
11	В	29	Преп. Теодосії діви, Александра патр. Александ.
12	С	30	Преп. Ісаакія Далматинського, муч. Наталії
13	Ч	31	Ап. Ерма з 70-ти, муч. Ермея воїна, муч. Маґа волхва
14	П	1	**Червень.** Муч. Юстина философа, преп. Агапита
15	С	2	**Велкмч. Івана Сучавського.** Никифора патр. Царг.
			Нед. 1 по Зел. Св. і Всіх Святих. Гол. 8. УЄ 1. Ап. Жид. 11: 33-12: 2. Єв. Мат. 10: 32-33, 37-38; 19: 27-30.
16	Н	3	**Нед. Всіх Святих, 1-ша по Зел. Святах.** Муч. Лукіяна
17	П	4	Митрофана патр. Царгор., Марти і Марії, Софії
18	В	5	Свщмч. Доротея еп. Тир., бл. Константина митр. Київ.
19	С	6	Муч. Висаріона Єгип., преп. Іларіона ігум. Далмат.
20	Ч	7	Муч. Теодота Анкирського, муч. Киріякії, Колерії
21	П	8	Ефрема патр. Антіох., Теодора еп., муч. Теофана
22	С	9	Кирила арх. Алексан., муч. Теклі, Марти і Марії
			Нед. 2. Голос 1. УЄ 2. Літ. Ап. Римлян 2: 10-16. Єван. Матея 4: 18-23.
23	Н	10	**Нед. 2 по Зел. Св.** Преп. Силуана Печер., Тимофія
24	П	11	† Ап. Вартоломея, муч. Александра й Антоніни
25	В	12	Преп. Онуфрія Великого, преп. Петра Атонського
26	С	13	Мч. Акилини, преп. Анни і сина Івана, муч. Діодора
27	Ч	14	Смерть кн. Мстислава, прор. Єлисея, Методія патр.
28	П	15	Прор. Амоса, муч. Віта, Модеста, преп. Крискентії
29	С	16	Преп. Тихона Лухов., муч. Тигрія пресвитера
			Нед. 3. Гол. 2. УЄ 3. Літ. Рим. 5: 1-10. Єван. Матея 6: 22-33.
30	Н	17	**Нед. 3 по Зел. Св.** Муч. Мануїла, Савела й Ізмаїла

Івана Сучавського. УЄ Ів. 20: 1-10. Ап. Петра 3: 1-18. Єв. Івана 19: 25-27 і 21: 24-25.
Понеділок Зел. Свят. Літ. Ап. Ефесян 5: 9-19. Єван. Матея 18: 10-20.

Записки:

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Червень

5. 1648. Богдан Хмельницький розбив під Корсунем польське військо.
6. 1927. † П. Д. Демуцький, видатний український музикант-етноґраф (нар. 1860).
7. 1843. † поет Маркіян Шашкевич.
7. 1930. † Петро Холодний, видатний маляр.
13. 1944. В німецькій вязниці був закатований німцьким Ґестапо Олег Кандиба (Ольжич).
15. 1775. Зруйновання Січі Запорізької.
18. 1569. Люблинська унія.
20. 1948. В Авґсбурзі відкрито Українську Національну Раду.
22. 1929. † відомий український громадський діяч — меценат Євген Чикаленко.
22. 1941. Початок совітсько-німецької війни.
23. 1917. Українська Центральна Рада в Києві проголосила І. Універсал.
27. 1918. Загинув в Полтаві український письменник і громадський діяч Іван Стешенко.
29. 1849. Народилася письменниця Олена Пчілка.

ЛИПЕНЬ -- JULY

1957 — має 31 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	П	18	**Червень.** Преп. Леонтія Печер., муч. Леонтія, Іпатія
2	В	19	† Ап. Юди брата Господнього, преп. Паісія Великого
3	С	20	Свщмч. Методія. Угодники Землі Волинської
4	Ч	21	Муч. Юліяна Тарсійського, преп. Юлія пресвитера
5	П	22	Свщмч. Евсевія, муч. Галактіона, муч. Юліянії
6	С	23	Муч. Агрипини діви, муч. Евстахія, Гая, Урбана
			Нед. 4. Гол. 3. УЄ 4. Літ. Ап. Римлян 6: 18-23. Єван. Матея 8: 5-13.
7	Н	24	**Нед. 4 по Зел. Св. РІЗДВО ІВАНА ХРЕСТИТЕЛЯ**
8	П	25	Преп. Февронії, Леоніди, Ливії, преп. Симеона Синай.
9	В	26	Преп. Давида Солун., Івана еп. Ґот., Діонисія Печер.
10	С	27	Преп. Самсона страннноприємця, блаж. Мартина
11	Ч	28	Преп. Сергія і Гермона, преп. Івана Дамаскина
12	П	29	**Св. ПЕТРА і ПАВЛА — АПОСТОЛІВ**
13	С	30	†Собор 12-ти Апостолів, муч. Михаїла, Мелітона
			Нед. 5 Гол. 4. УЄ 5. Літ. Рим. 10: 1-10. Єв. Мат. 8: 28-34 і 9: 1.
14	Н	1	**Липень. Нед. 5 по Зел.** Св. Косми і Демяна безсрібн.
15	П	2	Полож. ризи Діви Марії у Влах., Ювеналія патр. Єрус.
16	В	3	Муч. Акинта, Марка, преп. Анатолія затв. Печер.
17	С	4	Андрея архиеп. Критського, муч. Теодота і Теодотії
18	Ч	5	† Преп. Атанасія Атон., преп. Лампада, муч. Анни
19	П	6	Преп. Сисоя схим. Печер., муч. Лукії, муч. Ісавра
20	С	7	Преп. Томи Малеїна й Акакія Синайського
			Нед. 6. Гол. 5. УЄ 6. Літ. Рим. 12: 6-14. Єв. Матея 9: 1-8.
21	Н	8	**Нед. 6 по Зел. Св.** Влкмч. Прокопія, св. Теодосії
22	П	9	Свщмч. Панкратія еп., муч. Андрея, Андрея і Прова
23	В	10	†Преп. Антонія Печерського, муч. Леонтія
24	С	11	Смерть укр. кн. Ольги, муч. Евфимії, преп. Никодима
25	Ч	12	Муч. Прокла й Іларія, преп. Михаїла, св. Вероніки
26	П	13	Собор архан. Гавриїла, преп. Стефана Саваїта
27	С	14	Ап. Якили з 70-ти і друж. його Прискили, муч. Юста
			Нед. 7. Гол. 6. УЄ 7, Ап. Рим. 15: 1-7. Єв. Мат. 9; 27-35
28	Н	15	**Нед. 7 по Зел. Св.** — Володимира Вел. князя України
29	П	16	Свщмч. Атиноґена, муч. Юлії діви, муч. Павла і сестер
30	В	17	Влмч. Марини, преп. Леоніда, муч. Сперата
31	С	18	Івана і Памви затв. Печерських, муч. Еміліяна

Різдво Івана Хрестителя. УЄ Лук. 1: 24-25, 57-68, 76-80. Літ. Ап. Рим. 13: 12-14: 4. Лук. 1: 5-25, 57-68, 76-80.

Петра-Павла. УЄ Ів. 21: 15-25. Літ. 2 Кор. 11: 21-33 і 12: 1-9. Єв. Матея 16; 13-19

Володимира Великого. УЄ Івана 10: 9-16. Літ. Ап. Гал. 1: 11-19. Єван. Івана 10: 1-9.

Записки:

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Липень

15. 1928. † Марія Грінченкова (Марія Загірня).
16. 1917. Проголошено II. Універсал Української Центральної Ради.
15. 1834. Народився Анатоль Свидвицький.
21. 1907. В Петербурзі народилась Олена Шовгенівна (Теліга).
21. 1941. † письменник Богдан Лепкий.
23. 1874. Народився письменник Марко Черемшина.
27. 988. Хрещення України-Руси в Києві.

СЕРПЕНЬ — AUGUST

1957 — має 31 днів — 1957

Звич. Кал. н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	Ч	19	**Липень.** Преп. Макрини, сестри Василія Великого
2	П	20	**† Ілії Пророка.** Знайд. мощ. Атанасія ігумена Берес.
3	С	21	Преп. Онуфрія мовчальника й Онисима Печерських
			Нед. 8 по Зел. Св. Гол. 7. УЄ 8. Літ. Ап. 1 Кор. 1: 10-18. Єван. Мат. 14: 14-32.
4	Н	22	**Нед. 8 по Зел. Св.** Рівноап. Марії Магдалини, Фоки
5	П	23	Муч. Трохима, Теофіла і 13 з ними, Віталія еп., Анни
6	В	24	†Муч. Бориса й Гліба, преп. Полікарпа архіеп. Печер.
7	С	25	† Успення прав. Анни, св. Олимпіяди діякониси
8	Ч	26	Преп. Мойсея чудотв. Печер., свщмч. Ермолая
9	П	27	Влкмч. Пантелеймона, преп. Наума, Анфіси ігумені
10	С	28	Ап. з 70-ти: Прохора, Никанора, Тимона, Партена
			Нед. 9. Гол. 8. УЄ 9. Літ. 1 Кор. 3: 9-17. Єв. Мат. 14: 22-34.
11	Н	29	**Нед. 9 по Зел. Св.** Муч. Калиника, Серафини діви,
12	П	30	Ап. з 70-ти: Сили й Силуана, Крискента, Епенета
13	В	31	Прав. Евдокима Каппад., муч. Уліти, прав. Йосифа
14	С	1	**Серпень. Хрещення України.** † Знайдення Чес. Хреста
15	Ч	2	Перенес. мощів первмч. Стефана, блаж. Василія
16	П	3	Преп. Ісаакія, Дальмата, Фавста, преп. Косми отшел.
17	С	4	Сім молодців в Ефезі сплячих: Максиміліяна і др.
			Нед. 10. Гол. 1. УЄ 10. Ап. 1 Кор. 4: 9-16. Єван. Мат. 17: 14-23.
18	Н	5	**Нед. 10 по Зел. Св.** Муч. Евсигнія, Кантидія, Василиска
19	П	6	**ПРЕОБРАЖЕННЯ — СПАСА.** Теоктиста еп. Чернигів.
20	В	7	Прпмч. Дометія, преп. Пимена Печер., преп. Потапія
21	С	8	Преп. Еміліяна іспов., преп. Григорія Печерського
22	Ч	9	† Ап. Матея, муч. Юліяни, Івана, Маркіяна, Фотія
23	П	10	Муч. архид. Лаврентія, Сикста еп., муч. Романа
24	С	11	Препмч. Василія і Теодора Печ., муч. Евпла, Неофіта
			Нед. 11. Голос 2. УЄ 11. Літ. 1 Корин. 9: 2-12. Єван. Матея 18: 23-35.
25	Н	12	**Нед. 11 по Зел.** Св. Муч. Фотія, Памфила, Аникити
26	П	13	Преп. Максима іспов., Іполита, муч. Конкордії
27	В	14	Прор. Михея, перенес. мощей преп. Теодосія Печер.
28	С	15	**УСПЕННЯ БОГОРОДИЦІ.** Преп. Макарія і Харитини
29	Ч	16	† Нерукотв. Образ Ісуса Христа, мучен. Діомида
30	П	17	Преп. Алипія іконоп. Печер., муч. Мирона, Филипа
31	С	18	Муч. Флора і Лавра, Серапіона, Івана і Георгія патр.

Ілії. УЄ Луки 11: 47-54. Літ. Якова 5: 10-20. Єв. Луки 4: 22-30

Успення Богородиці. УЄ Лука 1: 39-49, 56. Літ. Ап. Филипян 2: 5-11. Єван. Луки 10: 38-42; 11: 27-28.

Преображення — Спаса. УЄ Луки 9: 28-36. Літ. Ап. 2 Петра 1: 10-19. Єв. Матея 17: 1-9.

Записки:

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Серпень

1. 1913. † Леся Українка, славетна українська поетка.
1. 1914. Вибухла перша світова війна.
5. 1911. † письменниця Ганна Барвінок.
8. 1819. Народився письменник Пантелеймон Куліш.
8. 1834. Народився поет Осип-Юрій Федькович.
10. 1907. † письменниця Марко Вовчок.
15. 1856. Народився Іван Франко.
18. 1836. Народився письменник Олександер Кониський.
26. 1875. Народився український художник О. Мурашко.
28. 1921. Большевики розстріляли у Києві поета Григорія Чупринку.
1945. Загинув письменник Ю. Липа.
29. 1875. Народилась письменниця Людмила Старицька-Черняхівська.

ВЕРЕСЕНЬ -- SEPTEMBER

1957 — має 30 днів — 1957

Звич. Кал.в.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
Нед. 12 по Зел. Св. Гол. 3. УЄ 1. Шіт. Ап. 1 Кор. 15: 1-11. Єван. Матея 19: 16-26.			
1	Н	19	**Серпень. Нед. 12 по Зел. Св.** Муч. Андрея Стратилата
2	П	20	Прор. Самуїла, муч. Севіра, Мемнона і 37 з ним
3	В	21	Преп. Аврамія, ап. Тадея з 70-ти, муч. Васси
4	С	22	Муч. Агатоника, Зотика, Теопрепія, Акиндина
5	Ч	23	Свщмч. Іринея, еп. Ліон., Калиника патр. Царгород.
6	П	24	Перенес. мощів Петра митр. Київ., свщмч. Евтихія
7	С	25	Ап. Тита з 70-ох, ісп. Вариса й Евлогія еп. Едеси
Нед. 13. Гол. 4. УЄ 2. Ап. 1 Кор. 16: 13-24. Єв. Матея 21: 33-42.			
8	Н	26	**Нед. 13 по Зел. Св.** Муч. Адріяна і Наталії, прп. Тифоя
9	П	27	Преп. Пімена пост. печер., Осії, преп. Сави, мч. Анфісси
10	В	28	†Знайд. мощей Йова Почаїв., преп. Мойсея мурина
11	С	29	**Усікнов. голови Івана Хрест.** Муч. Анастасії
12	Ч	30	Св. Александра, Івана і Павла патр. Царгородського
13	П	31	† Положення пояса Богор., Івана митр. Київського
14	С	1	**Вересень. Початок Церк. Року.** †Симеона стовпника
Нед. 14. Гол. 5. УЄ 3. Літ. Ап. 2 Кор. 1: 21—2: 4. Єван. Матея 22: 1-14			
15	Н	2	**Нед. 14 по Зел. Св.** Муч. Маманта, Івана Пост. патр. Ц.
16	П	3	Свщмч. Антима еп. Никомед., Теофіла, Доротея
17	В	4	Свщмч. Вавили еп. Антіох., прпмч. Атанасія Берест.
18	С	5	Праведного Захарії й Єлисавети
19	Ч	6	Чудо Архистр. Михаїла в Хонах, преп. Архипа, Давида
20	П	7	Предпразд. Рожд. Богородиці, муч. Макарія Канів.
21	С	8	**РІЗДВО БОГОРОДИЦІ.** Муч. Руфа і Руфіяна
Нед. 15. Гол. 6. УЄ 4. Ап. 2 Кор. 4: 6-15. Єв. Мат. 22: 35-46.			
22	Н	9	**Нед. 15 по Зел. Св.** Богоот. Якима й Анни, Теодосія
23	П	10	Муч. Минодори, Митродори й Нимфодори, Пулхерії
24	В	11	Преп. Теодори Олексан., муч. Серапіона, Кронида
25	С	12	Свщмч. Автонома ап., преп. Атанасія, муч. Юліяни
26	Ч	13	Предпраз. Воздвиження Чес. Хреста. Свщмч. Корнилія
27	П	14	**ВОЗДВИЖЕННЯ ЧЕСНОГО ХРЕСТА ГОСПОДНЬОГО**
28	С	15	Вмч. Никити, преп. Филотея, муч. Порфирія
Нед. 16 по Зел. Св. Гол. 7. УЄ 5. Літ. Ап. 2 Кор. 6: 1-10. Єван. Матея 25: 14-30.			
29	Н	16	**Нед. 16 по Зел. Св.** Влкмч. Евтимії, Кипріяна митроп.
30	П	17	Муч. Віри, Надії і Любови і матери їх Софії, Лукії

Усікн. голови Івана Хрестителя. УЄ Матея 14: 1-13. Літ. Ап. Діяння 13: 25-32. Єван. Марка 6: 14-30.

Різдво Богор. УЄ Луки 1: 39-49, 56. Ап. Филип. 2: 5-11. Єв. Луки 10: 38-42 і 11: 27-28.

Воздвиження. УЄ Ів. 12: 28-36. Літ. 1 Кор. 1: 18-24. Єв. Ів. 19: 6-11, 13-20, 25-28, 30-35

Записки:

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Вересень

1. 1722. Народився славетний мандрівний філософ Григорій Савич Сковорода.
1. 1939. Початок другої світової війни.
7. 1805. Народився письменник Олекса Стороженко.
9. 1769. Народився Іван Котляревський, батько нового українського письменства.
12. 1875. Народився Олександер Кошиць, композитор і дириґент.
12. 1903. У Полтаві відкрито памятник Іванові Котляревському.
17. 1864. Народився М. М. Коцюбинський.
18. 1841. Народився Михайло Драгоманов.
21. 1944. † Олександер Кошиць.
29. 1866. Народився славетний історик Михайло Грушевський.

ЖОВТЕНЬ -- OCTOBER

1957 — має 31 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	В	18	**Вересень.** Преп. Евменія, муч. Аріядни, Ірини, Софії
2	С	19	Муч. Трохима, Саватія і Доримедонта, муч. Зосима
3	Ч	20	Влкмч. Евстафія Плакиди, з ним Теопістії, Агапія
4	П	21	Ап. Кондрата з 70, преп. Даниїла, муч. Іпатія еп. Еф.
5	С	22	Преп. Отців в печерах Антонія в Київі, прор. Йони
			Нед. 17. Гол. 8. УЄ 6. Літ. 2 Кор. 6: 16-7: 1. Єв. Мат. 15: 21-28.
6	Н	23	**Нед. 17 по Зел. Св.** Зачаття Ів. Хрест., муч. Андрея
7	П	24	Рівноап. Теклі, Копрія, Никандра, Стефана, Давида
8	В	25	Преп. Евфросинії Александ., муч Пафнутія, Павла
9	С	26	† Івана Богослова, муч. Хири, прав. Гедеона судді
10	Ч	27	Муч. Калістрата і 49 воїнів, преп. Саватія
11	П	28	† Преп. Харитона ісп., мч. Марка, Александра, Алфея
12	С	29	Преп. Киріяка отшель., Теофана милостивого
			Нед. 18. Гол. 1. УЄ 7. Літ. 2 Корин. 9: 6-11. Єван. Луки 5: 1-11.
13	Н	30	**Нед. 18 по Зел. Св.** Михаїла митр. Київ., смч. Григорія
14	П	1	**Жовтень. ПОКРОВ БОГОРОДИЦІ.** Ап. Ананії з 70-ох
15	В	2	Андрея Христа ради юрод., свщмч. Киприяна
16	С	3	Преп. Діонисія затв. Печер., Свщмч. Діонисія
17	Ч	4	Свщмч. Еротея, Володимира Новгор., преп. Еладія
18	П	5	Муч. Харитини, преп. Даміяна Печер., святит. Петра
19	С	6	Ап. Томи з 70-ти, муч. Еротиїди діви, мч. Макарія
			Нед. 19. Гол. 2. УЄ 8. Літ. 2 Кор. 11: 31-33 і 12: 1-9. Єван. Луки 6: 31-36
20	Н	7	**Нед. 19 по Зел. Св.** Муч. Сергія і Вакха, Сергія Печер.
21	П	8	Преп. Пелагії, Таїси, св. Пелагії Антіохійської
22	В	9	†Ап. Якова Алфеєвого з 12-ти, преп. Андроника
23	С	10	Мч. Евлампія й Евлампії, Собор угод. Волинських
24	Ч	11	Ап. Филипа з 70, Теофана пост. Печер., Теофана еп.
25	П	12	Муч. Прова, Тараха, Андроника, преп. Косми Святог.
26	С	13	Муч. Карпа, преп. Веніямина Печер., преп. Никити
			Нед. 20. Гол. 3. УЄ 9. Літ. Галат 1: 11-19. Єв. Луки 7: 11-16.
27	Н	14	**Нед. 20 по Зел. Св.** Преп. Параскевії Серб., Николая
28	П	15	Преп. Евтимія Нового, муч. Лукіяна, преп. Савича
29	В	16	Муч. Лонгина сотника, св. Лонгина Печер., Леонтія
30	С	17	Прор. Осії, прпмч. Андрея Крит., Отців 7-го Собору
31	Ч	18	† Ап. Луки з 70, преп. Юліяна пуст., Йосифа ігумена

Покров Богород. УЄ Луки 1: 39-49, 65. Літ. Жид. 9: 1-7. Єв. Луки 10: 38-42 і 11: 27-28.

Записки:

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Жовтень

1. 1929. Масові арешти в Україні в звязку з процесом СВУ.
3. 1930. † письменниця Олена Пчілка.
18. 1876. Народився історик українського письменства Сергій Єфремов.
22. 1898. Народився поет Дмитро Фальківський.
23. 1921. Всеукраїнський Церковний Собор. Відродження Української Автокефальної Православної Церкви.
26. 1922. † письменник-історик Орест Левицький.
28. 1894. † автор "Історії української літератури" О. Огоновський.
29. 1794. † український мандрівний філософ Григорій Сковорода.
30. 1947. † поет Юрій Клен.

ЛИСТОПАД -- NOVEMBER

1957 — має 30 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
1	П	19	**Жовтень.** Блаж. Клеопатри і Івана, Евсевія діякона
2	С	20	Велмч. Артемія, муч. Евора й Евнея, преп. Матрони
			Нед. 21. Гол. 4. Утрен. Єван. 10. Літ. Галат 2: 16-20. Єван. Луки: 8: 5-15.
3	Н	21	**Нед. 21 по Зел. Св.** Преп. Іларіона Вел., Іларіона Печер.
4	П	22	Рівноап. Аверкія еп. Еропольського, св. Івана
5	В	23	Ап. Якова брата Госп., св. Ігнатія патр. Царгород.
6	С	24	Преп. Арети, Сисоя і Теофіла Печер., муч. Арети
7	Ч	25	Муч. Маркіяна і Мартирія, св. Таїти, муч. Анастасія
8	П	26	**ДИМИТРІЯ ВЕЛИКОМУЧЕНИКА,** преп. Теофіла
9	С	27	Муч. Нестора, преп. **Нестора укр. Літописця**
			Нед 22. Голос 5. УЄ 11. Літ. Ап. Галат 6: 11-18. Єван. Луки 16: 19-31.
10	Н	28	**Нед. 22 по Зел. Св.** Муч. Терентія й Неоніли і дітей їх.
11	П	29	Прпмч. Анастасії Римлянки, преп. Аврамія, Милютина
12	В	30	Муч. Зиновія і Зиновії, муч. Анастазії, св. Йосифа
13	С	31	Преп. Спиридона і Никодима Печер., ап. Стахія
14	Ч	1	**Листопад.** Косми і Даміяна чудотв. і матері Теодотії
15	П	2	Муч. Акиндина, Пигасія, муч. Домни, преп. Маркіяна
16	С	3	Муч. Акепсима епископа, Йосифа пресвитера, Аїфала
			Нед 23. Голос 6. УЄ. 1. Літ. Ефесян 2: 4-10. Єван. Луки 8: 26-39.
17	Н	4	**Нед. 23 по Зел. Св.** Преп. Йоаникія Вел., Ахила Печер.
18	П	5	Муч. Галактіона й Епістимії, ап. з 70-ти Ерма, Гая
19	В	6	Павла архіеп. Царгород., мч. дів.: Текуси, Александри
20	С	7	Св. 33 муч. в Мелитині: Ерона, Ісихія, Никодима і др.
21	Ч	8	**СОБОР АРХИСТР. МИХАЇЛА і др. Ангелів**
22	П	9	Онисифора іспов. Печер., Матрони Царгор., мч. Маври
23	С	10	Ап. з 70-ти: Ераста, Олімпа, Родіона, Сотипатра
			Нед. 24. Гол. 7. УЄ 2. Літ. Ефес. 2: 14-22. Єв. Луки 8: 41-56
24	Н	11	**Нед. 24. по Зел. Св.** Муч. Мини, Теодора Студита
25	П	12	Св. Івана Милостивого патр. Алексан., преп. Ніла
26	В	13	†Івана Золотоуст. арх. Царгород. прпмч. Дамаскина
27	С	14	† Ап. Филипа з 12-ти, Григорія Палами архіеп. Тесал.
28	Ч	15	**Початок Пилипівки.** Муч. Гурія, Самона й Авіва
29	П	16	Євангел. Матея (Левія з 12-ти), преп. Сергія схимн.
30	С	17	Григорія еп. і чудотв. Неокесар., преп. Никона чуд.

Димитрія. УЄ Мат. 10: 16-22. Літ. 2 Тим. 2: 1-10. Єв. Івана 15: 17--27 і 16: 1-2

Архистр Михаїла і др. Ангелів. Преп. Марти. УЄ Мат. 13: 24-30, 36-43. Літ. Ап. Жидів 2: 2-10. Єван. Луки 10: 16-21.

Записки:

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ СВЯТА І ПАМЯТНІ ДНІ

1. Листопадові дні.
21. День памяті героїв Базару.

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Листопад

1. 1861. Народилася письменниця Дніпрова Чайка.
1. 1889. Народився сатирик Остап Вишня.
6. 1811. Народився поет Маркіян Шашкевич.
9. 1872. Народився письменник Богдан Лепкий.
13. 1923. † письменник Іван Липа.
16. 1863. Народилася письменниця Ольга Кобилянська.
17. 1828. Народилася письменниця Ганна Барвінок.
19. 1912. † композитор Микола Лисенко.
21. 1921. Большевики під Базаром розстріляли 359 українських вояків.
20. 1917. Третій Універсал Української Центральної Ради.
24. 1934. † славетний історик Михайло Грушевський.
25. 1901. Народився український поет Михайло Орест.
29. 1778. Народився Григорій Квітка-Основяненко.

ГРУДЕНЬ — DECEMBER

1957 — має 31 днів — 1957

Звич. Кал.н.с.	Дні тижня	Церк. Кал.	УКРАЇНСЬКІ СВЯТА
			Нед. 25. Гол. 8. УЄ 3. Літ. Ап. Ефес. 4: 1-6. Єван. Луки 10: 25-37.
1	Н	18	**Листопад. Нед. 25 по Зел. Св.** Муч. Платона, Романа
2	П	19	Прор. Авдія, преп. Варлаама Київо-Печер., мч. Романа
3	В	20	Преп. Григорія Декаполита, преп. Варлаама Печер.
4	С	21	**ВОВЕДЕННЯ В ХРАМ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ**
5	Ч	22	Ап. Филимона й Архипа та муч. Апфії і Кикилії
6	П	23	Амфілоха еп. Іконійського, еп. Теодора Антіох.
7	С	24	Влкмч. Катерини, цар. Августини, Порфирія
			Нед. 26. Гол. 1. УЄ 4. Літ. Ап. Ефес. 5: 9-19. Єван. Луки 12: 16-21.
8	Н	25	**Нед. 26 по Зел. Св.** Климента еп., Мартиніяна діякона
9	П	26	Преп. Якова пуст., Алипія стовп., преп. Никона
10	В	27	Муч. Якова Перс., преп. Романа, Паладія, Натанаїла
11	С	28	Прпмч. Стефана Нового, муч. Іринарха, Василія,
12	Ч	29	Муч. Парамона і з ним 270, преп. Нектарія Печер.
13	П	30	† Ап. Андрея Первозв., Фрументія архіеп. Індійського
14	С	1	**Грудень.** Прор. Наума, св. Филарета Милостивого
			Нед. 27 по Зел. Св. Гол. 2. УЄ 5. Літ. Ап. Ефес. 6: 10-17. Єван. Луки 13: 10-17.
15	Н	2	**Нед. 27 по Зел. Св.** Прор. Аввакума, Атасія затв. Печ.
16	П	3	Прор. Софонії, преп. Івана Мовчаливого, муч. Агапія
17	В	4	Велкмці Варвари і з нею Юліянії, преп. Івана Дамаск.
18	С	5	† Преп. Сави Освящ., Гурія архіеп., муч. Філотея
19	Ч	6	**НИКОЛАЯ МИР. ЛИК. ЧУДОТВОРЦЯ.** Блаж. Максима
20	П	7	Амвросія еп. Медіол., Івана Печер., преп. Павла
21	С	8	Преп. Потапія, ап. з 70-ти: Состена, Аполоса
			Нед. 28 по Зел. Св. — Зачаття Богородиці. Гол. 3. УЄ 6. Літ. Ап. Колос. 1: 12-18. Єван. Луки 14: 16-24 і Луки 8: 16-21.
22	Н	9	**Нед. 28 по Зел. Св. Зачаття Богородиці від св. Анни**
23	П	10	Муч. Мини, Евмогена, Маріяна, Евграфа, Гемела
24	В	11	Преп. Никона, преп. Даниїла стовп., муч. Акепсія
25	С	12	Преп. Спиридона еп. Триміф., свщмч. Олександра еп.
26	Ч	13	Муч. Авксентія, муч. Евстратія, Евгена й Ореста
27	П	14	Муч. Тирса, Левкія, Калиника, муч. Аріяна і Теотиха
28	С	15	Свщмч. Елевтерія і матери Анфії, Стефана арх.
			Нед. Праотців: Гол. 4. УЄ 7. Літ. Ап. Колос. 3: 4-11. Єв. Луки 14: 16-24. Нед. 27 по ел. Св. Гол. 2. УЄ 5. Літ. Ап. Ефес. 6: 10-17. Єв. Луки 13: 10-17
29	Н	16	**Нед. Праотців.** Прор. Агея, блаж. Теофанії, мч. Марина
30	П	17	Прор. Даниїла й Ананії, Азарії і Мисаїла, муч. Якха
31	В	18	Муч. Севастіяна і воїнів його, св. Модеста архіеп. Єр.

Воведення: **УЄ Луки 1: 39-49 і 56. Літ. Жидів 9: 1-7. Єван. Луки 10: 38-42 і 11: 27-28.**
Миколая Чуд. УЄ Ів. 10: 9-16. Літ. Жид. 13: 17-21. Єв. Луки 10: 38.42; 11: 27-28.

Записки:

8 дощ. листопад. бусоранно тепло,
погодо дощ і мокрий. сніг, сніг тоже
зрештою. тепло. на ході. подвиєся
83 лекція. Єлена Крузера

УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ СВЯТА І ПАМЯТНІ ДНІ

13. Св. Ап. Андрія Первозванного, основоположника Української Церкви

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЄНДАР

Грудень

1. 1893. Народився письменник Микола Хвильовий.
5. 1878. Народився О. Олесь.
7. 1936. † Василь Стефаник.
17. 1939. В копальнях Камчатки загинув видатний поет і літературознавець М. Драй-Хмара.
19. 1918. Відновилася Українська Народна Республика — У.Н.Р., скасована ворожими актами 22—29. IV. 1918.
27. 1879. Народився письменник С. В. Васильченко (Панасенко).
11. 1840. Народився письменник Михайло Старицький.
12. 1900. † письменник Олександер Кониський.
15. 1934. Большевицький таємний суд засудив до страти 28 українців, а між ними таких визначних письменників: О. Влизька, В. Мисика, Д. Фальківського, М. Терещенка,, Г. Косинку, Ів. Крушельницького, А. Крушельницького, М. Лебединця, Костя Буревія, Романа Шевченка.

З образів Гуцульщини.

З НОВИМ РОКОМ

Добрий вечір, щедрий вечір!
Благим миром, Рідна Хато,
Покріпися, осінися
На Нового Року Свято!

Було лихо — хай щезає!
Встане певно день обнови
Але мира тобі треба
Світла, труду і любови!

Нащадки козацькі, двигнімся всі враз,
І духом і серцем кріпімся!
Двигнімся, як рідні землиці сини.
Брат з братом за руки візьмімся!
І серце до серця і руки до рук,
Сплетімся віночком посполу,
Бо Мамі-вдовиці днесь треба всіх нас
Прогнавши всіляку нечесну крамолу.

До праці двигнімся всі враз!
Гей щедрий, гей добрий вечір!
Гей дай нам, Боже, лиха не знати,
Лиха не знати, щастя придбати;
Гей щедрий вечір, гей добрий вечір.

В. Масляк.

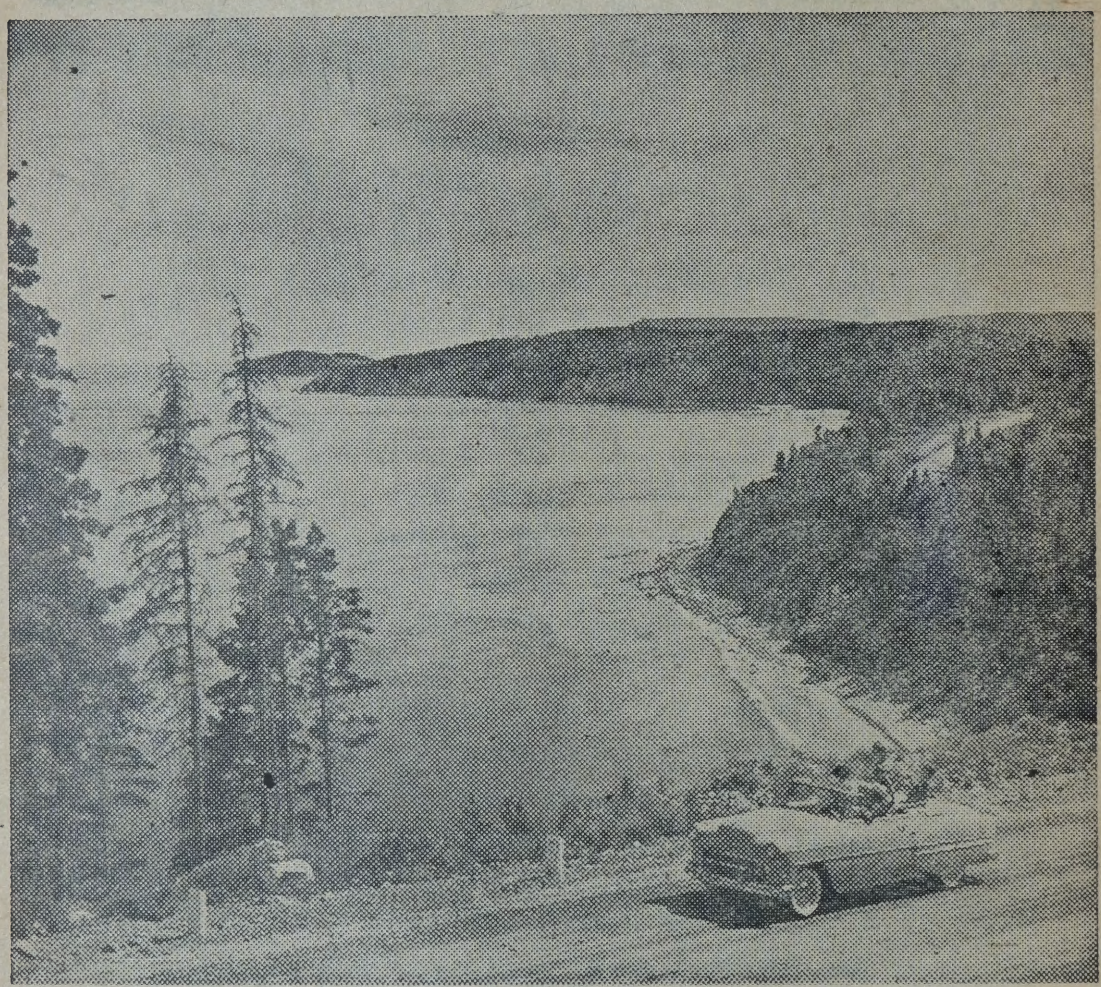

(Photo — Canadian Government Travel Bureau).

Чудова Канада. Турист знайде багатство краєвидів, подорожуючи по шляху Кебот Трейл у Кейп Бретон Гайлендс Нешонал Парку в Новій Скошії. Шлях веде серпентиною вздовж Атлянтійського побережжя, піднімається на скелясті вершини, то знову біжить униз, ніколи не відбігаючи далеко від побережжя, що дає йому особливу принаду.

В. Січинський

ВИЩА ОСВІТА НА УКРАЇНІ СТАРИХ ЧАСІВ, XVI – XVIII СТОЛІТЬ

Стан культури і цивілізації на Україні старих часів, що стояв на високому рівені і впливав на всі сусідні краї і народи, залежав найперше від сітки шкіл ріжного типу, починаючи від початкових до найвищих. Українська старшинська верхівка і духовенство уділяли особливо багато уваги освіті, вихованню і спеціяльно школам, що постачали нові кадри вишколених людей для провадження війська, адміністрації цивільної і церковної.

Як високо стояла культура і цивілізація на Україні старих часів, зокрема Козацької Республіки, довідалися ми щойно з писань чужинців, які відвідуючи Україну, порівнювали її з сусідними країнами і народами. Натомість російська і польська література старалася всякими способами, як що не принижувати цей стан культури, то у всякім разі ослаблювати її ролю і значення.

Також численні і пророчисті факти про впливи української культури XVII-XVIII стол. на сусідні народи і краї, спеціяльно на Московщині, яскраво свідчать про стан освіти і науки на самій Україні. Сучасна московська пропаганда про "благодатний" вплив "великої російської" культури на українську є цілковитим перекрученням фактів і дійсного стану. Ця московська пропаганда орудує переважно підтасованими фактами XIX стол., коли московська інтрузія на Україні була особливо інтензивна. Натомість московські автори, з обережности, оминають факти старших часів, при чім стараються зменьшити значення українських культурних прагнень козацьких і старших часів або приписуючи собі чужі здобутки. Одначе і в наших дослідах і публікаціях, таки українських авторів, не все в порядку. Під впливом саме російської і польської літератури, чимало авторів підцінюють значення старої української культури або просто бракує їм знання з історії українських культурних і цивілізаційних прагнень і реальних здобутків. Це відбивається навіть в такому поважному виданні, як Енциклопедія Українознавства, де бракує важливих відомостей про розвиток української культури, особливо в галузях точних, природознавчих і технічних знань. До того ще досі історією української культури і освіти зай-

малися переважно філологи, мало звертаючи уваги на інші галузі знання. Тому ціла освіта на Україні старих часів хибно представлялася як чисто-гуманістична або стисло теологічна. Між тим, ширші студії цілого питання пересвідчують, що освіта і стан вищих шкіл на Україні старих часів не тільки дорівнювався школам цілої культурної Европи, але вищі українські школи, типу університетів, мали характер менше конфесіональних шкіл, порівнюючи з більшістю тогочасних університетів середньої, південної і західньої Европи.

Острозька Академія

Заснування Академії в Острозі на Волині припадає на добу Ренесансу, коли ціла Европа здобуває незвичайних осягів у розвитку науки, освіти, мистецтва. Була заснована в столичному місті кн. К. К. Острозького, великого оборонця української народности і культури, великого маґната, численні землі котрого на Волині, Київщині, Галичині і навіть на Закарпатті, ставили його в незалежне становище, навіть супроти королівської влади. Заснування школи вищого ступня в Острозі датується коло 1570 року, тоді як в 1580 році стає вона високою школою, типу університетів, під назвою Академії або популярно "Греко-слов'янською Академією".

В Острозькій Академії, подібно до інших вищих шкіл доби Ренесансу, вчили властиво всіх наук, які в той час були знані і доступні. Викладова мова офіційно звалася "словенською", в дійсности у великій мірі уживали живої української мови, про що свідчать писання професорів Академії, де зустрічаємо багато народніх слів і висловів. Наукова мова, себто тодішня книжня мова, стояла на високому рівні, як це свідчить граматична праця вихованця Острозької Академії Мелетія Смотрицького, що створила цілу епоху в граматиці церковно-слов'янської (староболгарської) мови і стала підставою для модерних мов усіх слов'янських народів.

Найвищі кляси Академії-філософії і богословії, в дійсности, подібно до інших західньо-европейських вищих шкіл, не тільки вивчали стислу філософію і богословію, але також інші "вільні науки" вищого ступня. Нам достовірно відомо, що в Острозькій Академії викладали і вивчали математику, астрономію і мистецтво. Нещодавно проф. Х. Рябокінь в пресі висловив сумнів чи в Острозькій Академії викладалася астрономія чи астрологія. Цей факт служить прикладом слабої орієнтації в справах науки і освіти на Україні старих часів. Математику і астрономію викладав у Острозькій Академії відомий, в свій час в Середній Европі, проф. І. Лятос, що передтим викладав астрономію в Краківській Академії (Університеті) і залишив у рукопису підручник Астрономії. Звичайно та Астрономія не могла бути "астрономією в нашому сучасному розумінні", як це хтів би проф. Рябокінь та це було би смішно вимагати від стану науки астрономії XVI століття. Але важливе для нас, що саме Астрономія викладалася в Острозькій Академії майже чотири століття тому, в той час, коли у Московії ще в XVIII столітті московський уряд і пат-

ріярх забороняли друкувати по календарях дати затміння сонця і місяця. Натомість такі відомості в українських календарях були звичайною річчю. Наприклад, у київському календарі на 1717 рік подавалося, що затміння місяця має наступити 16 березня і почнеться о годині 2 і 44 хвилин.

Острозька Академія скупчувала чималий гурт вчених, педагогів, літераторів і студіюючої молоді. Першим ректором був Герасим Смотрицький, що походив з містечка Смотрича коло Кам'янця-Подільського, якого польські джерела називали "великим свого часу в руському народі мужем". Інші професори — греки К. Лукаріс, згодом царгородський патріярх, Н. Мосхопул і Д. Палеолог. З українців — Дам'ян Наливайко з Сатанова на Поділлі, брат славного козацького ватажка, Х. Бронський, Клирик Острозький, Василь Суразький або Острозький, Мотовило, архимандрит Никифір та інші. Цей гурт вчених не тільки займався педагогічною діяльністю, але також літературно-науковою. Наслідком такої праці в Острозі вийшло коло 30 друкованих книжок. З найвизначніших таких творів треба вважати першу друковану повну Біблію на цілому просторі східньої Европи, 1581 р., що наслідувалася в Москві щойно 82 роки пізніше (передрук 1663 р.).

Учні Академії діставали солідну освіту і згодом займали високі становища в світській і церковній ієрархії, як наприклад гетьм. П. Сагайдачний. Деякі абсольвенти школи продовжували та удосконалювали свою освіту за кордоном, як ієромонах Кипріян, що вчився в університетах у Венеції і Падуї. Зв'язки Острога з Венецією були особливо тривалі, звідки Острозька Академія одержувала книжки, друкарські та інші матеріяли.

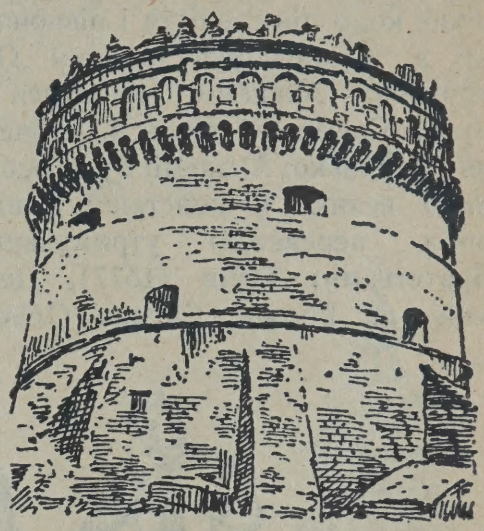

Вежа острозького замку 1608 р., за мурами якого була Академія.

Оцінка діяльности великого мецената української культури кн. К. К. Острозького, як відомо, дуже ріжноманітна, але погляди сходяться на тому, що князь цінив моральність, дисципліну, культурну сторінку християнської релігії, але не надавав особливої ваги догматичній сторінці релігії. Як державний муж, типу справжнього суверена, пильнував національної справи в цілому і не давав переваги якійсь одній доґмі, при тім орієнтувався на церковну приналежність більшости свого народу. В Академії були професорами вчені ріжних релігійних груп і світоглядів. Крім православних, що становили більшість, також інші — римокатолик І. Лятос, прихильники унії з Римом, як Д. Палеолог, знова сторонники реформації і протестантизму, як Х. Бронський

і Мотовило. Таким чином, Острозька Академія, подібно кращим університетам західньої Европи, достойно затримувала наукову безсторонність і справді давала можливість плекати вільну науку. Діяльність школи тривала лише коло пів століття і рівночасно з полонізацією родини Острозьких, Академія опинилася в руках Єзуїтської Колеґії. Значення Острозької Академії було особливо велике у повстанні інших шкіл, переважно утримуваних Братствами: Турів (1577), Дермань на Волині, Слуцьк (1580), Львів (1586) і Київ (1615). Особливе значення мала львівська братська школа, хоч їй не судилося вирости до типу високої школи.

Київська Академія

Початки Київської Академії ведуть до Братської школи, заложеної в 1615 році на багатій фундації Гальшки Гулевичівної-Лозчиної і згодом на дарах гетьм. П. Сагайдачного. За Петра Могили в 1632 р. школу розбудовано на Колеґію, а в 1643 р. забезпечено видатними професорами, які для удосконалення знань посилалися до кращих західно-европейських вищих шкіл. Колеґія складалася з 7 кляс і крім слов'янської і грецької мов введено латинську мову. В першій половині XVII стол. Київська Колеґія мала свої філії у Винниці на Поділлі і Крем'янці на Волині. З Винниці Колеґію згодом перенесли до містечка Гощі на Волині, на основі фундації Раїни Соломорецької.

Всі визначні державні мужі, вчені, літератори, адміністратори і духовні особи козацьких часів, звичайно мали освіту Київської Колеґії і згодом Академії. Був це бастіон науки і освіти для цілого простору Східньої Европи. Тут провадили свою працю, як професори і ректори, так і визначні особи, як Борецький і Сакович; учнями Колеґії були митр. І. Тукальський, і г у м е н Радивиловський, І. Галяховський, Софонович та багато інших. Після підупаду Академії в часи Руїни, великий розцвіт школи приходить за гетьмана І. Мазепи, який був великим меценатом науки і мистецтва.

Заходом і коштом гетьм. І. Ма-

Студенти Київської Академії, за ґравюрою Г. Левицького.

зепи школа була зреформована на зразок західньо-европейських вищих шкіл, типу університету. Починаючи з 80-их років XVII стол. були на постійно заведені найвищі кляси філософії і богословії. Ця розбудова завершилася в 1700 році, коли школа стала офіційно зватися Академією чи популярно "Могиляно - Мазепинською Академією". Тоді ж гетьман І. Мазепа значно розбудував самий будинок Академії, що гідно репрезентував українську найвищу школу. В початках XVIII стол. кількість студентів доходила до нечуваного числа 2,000 та складалася зо всіх верств людности, від синів гетьманів, старшин і міщан до звичайних козаків. Отже, явище "посполитости" освіти просто виняткове для цілої Европи! Студенти походили зо всіх українських земель, від Карпат по Дон і від Перемишля і Холма по Дон і Кавказ. Студенти світського походження значно перевищували кількість студентів духовного стану. Наприклад в 1744 р. світських було 722, духовних — 380. Академія притягала студентів з закордону — Румунії, Болгарії, Сербії, Московії, а навіть вчилися там греки, араби та інші народности.

Професорами і ректорами Академії були такі визначні вчені і письменники, як Лазар Баранович, Інокентій Ґізель, Іоанікій Галятовський, Варлаам Ясинський, Йосафат Кроковський, Рафаїл Заборовський. Дістали свою освіту в Київській Академії такі визначні політичні, культурні і церковні діячі і письменники старих часів, як Степан Яворський, Антін Радивиловський, Дмитро Туптало, Теофан Прокопович, Семен Полоцький, Олександер Безбородько,

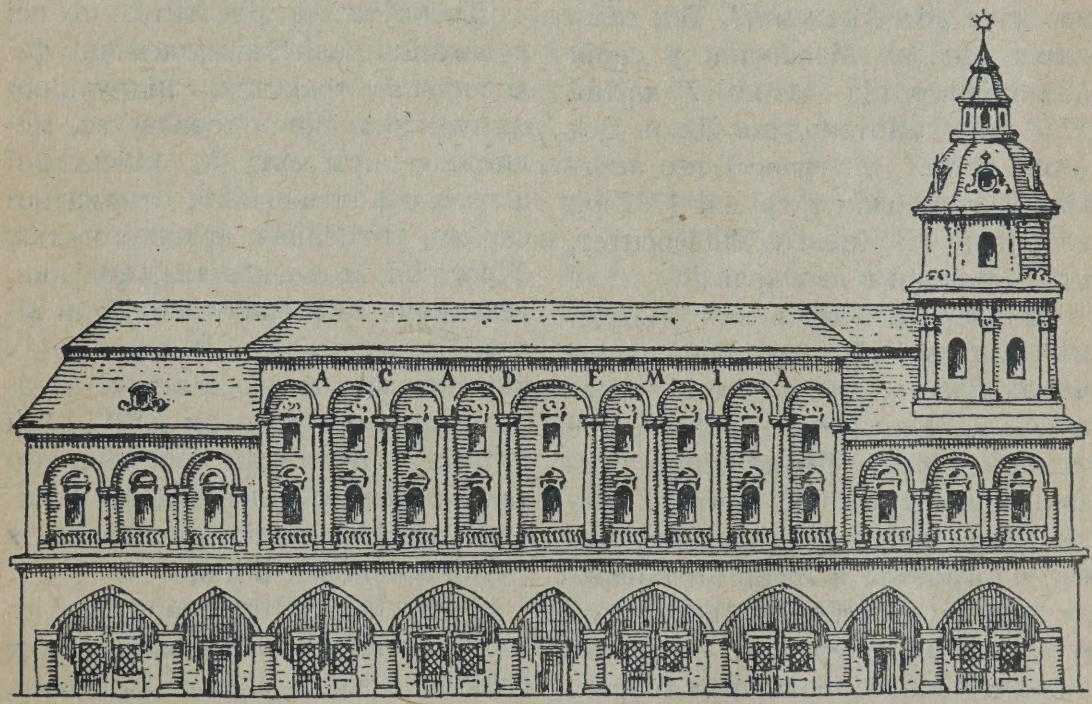

Будинок Київської Академії, після перебудови І. Мазепи 1704 р. Реконструкція В. Січинського.

Юрій Кониський, Завадовський та інші.

В Київській Академії, подібно до інших високих шкіл Західньої Европи, вчили всіх наук, які тоді були відомі, тому вона вповні стояла на висоті університетів. Це відмічали також чужинці, що відвідували Київ. Французький інженер Боплян, що перебував на Україні 17 років, у свойому знаменитому "Описі України" 1650 року, пише, що в Києві процвітає "Університет або Академія". Так само пише генерал Манштайн у своїх Меморіялах під датою 7 квітня 1728 року. Шотляндець Джон Бел (John Bell of Antermony), що переїздив через Київ у грудні 1737 р., говорить: "В Києві є Університет, дуже славний в цих краях".

Викладова мова в Київ. Академії з кінцем XVII стол. була головно латинська, але слухачі Академії не відривалися від свого національного ґрунту і були міцно зв'язані з народньою культурою. Українська народня, розговірна мова, відогравала в Академії поважну ролю і постепенно вводилася в академічну літературу, особливо в драматичних і поетичних творах. Професори піїтики Митрофан Довгалевський, Юрій Кониський, Юрій Шербацький у своїх власних театральних творах поруч з книжньою, староукраїнською мовою, значні уступи подають в чисто-народній українській мові. Студенти Академії — поети, писали чисто-народньою мовою, наприклад Некрашевич. Було чимало перекладачів з клясичних письменників на українську мову. Опанас Лобисевич переклав Верґілія, інші професори переложили цілий ряд творів з латинської і грецької мови. Загалом, Київська Академія створила поважний ґрунт для відродження української мови, літератури і культури новіших часів.

В Академії, крім дисциплін філософічних і релігійних, вивчали чужі мови — грецьку, латинську і німецьку, а з першої половини XVIII стол. — французьку. Вивчали також природознавчі науки: географію, математику, астрономію, мистецтво, зокрема будівництво, малярство і ґраверство.

Треба також відмітити, що всі поважніші релігійні, полемічні, філософічні трактати, підручники математики, природознавства, медицини, архітектури, військової штуки, фортифікації, гарматної справи, виховання, красномовства, філософії, мовознавства, поетики, лексикони і словники, що були відомі в рукописах і друкованих книжках на цілому просторі Східньої Европи, протягом XVII і XVIII століть — походили з України або так чи інакше були зв'язані з Київською Академією чи взагалі з українською вченістю.

В російській літературі відомий погляд повторюваний також деякими українськими авторами, що, мовляв українська культура XVII-XVIII століть була церковно-гуманітарна і провінціяльна, тоді як російська культура церковну сторінку доповнювала новою, технічно-світською і тому перевищувала українську.

Нижче подаємо кілька прикладів, як раз з ділянки природознавчих і точних наук, що би було ясно, де саме творилася ця наука і звідки вона прийшла до Московії.

Географія і географічні знання плекалися на Україні з найстарших часів. Загально був поширe-

ний на Україні Опис Сарматії в латинській мові Матвія з Мєхова 1517 і 1521 р. Космографія Мартина Бельського, теж в латинській мові, була переложена на староукраїнську мову в 1564 р. В 50-их роках XVII стол. професор Київської Академії Епифаній Славинецький і монахи Києво-печерської Лаври Арсен і Ісаія Сатановські (з міста Сатанова на Поділлі), в 1645 р. виготовили, за славним Атлясом Бляо (в латинській мові), текст географії староукраїнською мовою, що обіймав усі частини світу. Цей твір мав назву "Позорище вселенные или Атлас Новый". Ті самі автори були запрошені з Києва до Москви, де вони в роках 1661-1665 виконали переклад знаної Космографії Меркатора. Тут, між іншим, наші автори подали відомісті чому мешканці Росії називаються росіянами і московитами, при чім зазначені неприхильні характеристики москвинів і Москви, використовуючи працю англійця Дж. Флетчера про Московію, видану в Лондоні в 1591 році! (За П. Пекарським, Наука . . . т. I, ст. 336-337). Треба відмітити, що професор Київської Академії Е. Славинецький (вмер в 1675 р.) — особа високоосвічена, знавець клясичних та інших мов, визначний промовець, автор Греко-слов'яно-латинського лексікону та інших книг.

Математика в старі часи мала назву Аритметики, де були скупчені всі математичні науки, як нижча так і вища математика, геометрія, тригонометрія, землемірство і навіть основи астрономії. Такий перший підручник було видано в Москві коло 1701 року і склав його вихованець Київської Академії Магницький, а навіть ілюстрації книги виконував український ґравер М. Карновський.

Астрономія, що викладалася ще в Острозькій Академії, вивчалася також в Київській Академії та інших школах — Колеґіях на Україні. Про стан знання астрономії та загалом освічености на Україні, свідчить зазначений вище факт, що в старі часи українські календарі, як то доводить П. Пекарський, подавали точні відомості про наступаючі протягом року затьміння сонця і місяця, що було немислимо для московських календарів, як чортівські "мудрствуванія лукавих". В 1952 р. проф. Воронцов у рукописах бібліотеки Академії Наук СССР, ствердив, що в кінці XVII стол. Петро I замовив Іллі Копієвському виготовити астрономічну мапу з поясненнями під заголовком "Повертання кругів небесних".

Військова інженерія і гарматна справа плекалися на Україні теж з найдавніших часів, про що маємо інтересні свідоцтва чужинців. Наприклад Вебер у своїх спогадах 1720 року пише про полковника Петра Апостола: "Хоч він ніколи не був за кордоном, про те говорить дуже добре по латині, французьки, німецьки, російськи та польськи і розуміється дуже добре на фортечній інженерії". За доби Мазепи були відомі підручники фортифікації, наприклад інженера Зернікава. Перші друковані підручники фортифікації і гарматної справи в Москві, звичайно перекладали з чужих мов, при чім перекладачами були українці. Так само ілюстації до тих підручників виготовляли українці.

Підручник гарматної справи,

видання кінця XVII стол. ілюстрував київський ґравер Леонтій Тарасевич. Інший підручник "Артилерії" Брінка, що був звичайним перекладом з голяндської мови (Москва 1710 р.) ілюстрував українець Григорій Тепчегорський. Йому ж належать ілюстрації до підручника архітектури Віньоли, що був перекладом з італійської мови (Москви 1712 р.).

що являється не тільки оглядом анатомії, але різноманітних відомостей з медицини. Вихованці Академії, згодом удосконалювали свої знання з медицини закордоном і мали велике поводження у Московії поміж більш освіченими верствами населення. Маємо чимало відомостей про українців докторів медицини, що закінчували свої студії в Німеччині, Італії,

Сучасний вигляд Київської Академії, після недоладних перебудов російської адміністрації XIX стол.

Медицина, в своїх основах, вивчалася в Київській Академії дуже поважно. Першу відомість про підручник медицини в Київській Академії маємо з 1649 року. Тоді згаданий вище професор Академії Епифаній Славинецький переклав на староукраїнську книжню мову твір відомого французького анатоміста Везалія (1514-1564) „Про уладження людського тіла", Франції, зібрані І. Борщаком, Є. Онацьким, І. Бриком, Б. Крупницьким та ін. Не доводиться дивуватися, що німецький лікар С. Ґ. Ґмелін у своїх подорожних записках по Східній Европі 1770-1784 років, відмічає, що не в приклад Московщині та інших країн, на Україні "вже з давніх часів знали ріжні хемічні ліки, також розповсюджене було нащіплювання віс-

пи". Між тим на Московщині були "народні" бунти проти щеплення віспи ще на початку нашого віку!

В перших роках XIX стол. Київська Академія відкрила спеціяльний медичний факультет, але російський уряд заборонив провадити цей факультет, рівночасно, використовуючи українські медичні сили по своїх університетах в Петербурзі і Москві.

Сільське господарство, як наука теж не була чужа Київській Академії, як це довів проф. В. Доманицький. Перший підручник агрономії 1780 р. наукового характеру зложив і видав Протоєрей Самборський, що закінчив Київську Академію. Подібну ролю відограла також Харківська Колеґія XVIII ст., як це виказав проф. Н. Король. Вихованці харківської колеґії стали професорами московського університету. В першій сільсько-господарській школі в Росії — в Царському Селі коло Петербурґу всі перші одинадцять професорів були виключно українці, що закінчили Харківську Колеґію.

Київська Академія мала великий вплив і значення для заснування по цілій Україні Колеґій — теж шкіл вищого типу. Такі Колеґії, крім згаданих вже у Винниці, Крем'янці і Гощі, були в Чернігові, Переяславі, Полтаві, Білгороді і Харкові.

Російський уряд, використавши усі наукові, літературні і мистецькі сили, що походили з Київської Академії, в початках XIX століття фактично зліквідував Київську Академію, обмежуючи школу лише до теологічних дисциплін. Відкриваючи свої вищі школи в Москві і Петербурзі, які в початках були в мізерному стані, не бажав мати такого сильного конкурента, як Київська Академія.

Чернігівська Колеґія

Історія чернігівської Колеґії зв'язана зі школою в Новгород-Сіверську, яка була заснована в 1689 р., старанням Лазаря Барановича і за підтримкою гетьм. І. Мазепи. В 1700 році ця школа була перенесена до Чернігова і там розбудована, як школа вищого типу, під назвою Колеґіум. Коштом гетьмана в 1700 р. було побудовано в Чернігові спеціяльний будинок для Колеґії, що зберігся ще і досі й уявляє собою дуже цінну й ориґінальну пам'ятку архітектури українського барокко.

Про заложення чернігівської Колеґії гетьм. І. Мазепою маємо навіть спеціяльне видання "Зерцало от писанія Божественного", видане чернігівською друкарнею в 1705 році. Поміж ріжноманітними заслугами гетьмана, зв'язаними із заснованням шкіл, церков та інших культурно-освітних та господарських установ, у "Зерцалі" спеціяльно говориться про заслуги Мазепи в заложенні і розбудові чернігівського Колеґіума. Між іншим, згадується і про заложення Мазепою папірні в селі Білиці, Ямпільської сотні Ніжинського полку з водяними знаками, які мають герб гетьмана і надпис: IOANЪ MAZEПA ГETMANЪ. На цьому папері було видрукувано і згадане "Зерцало".

Чернігівська Колеґія, разом з друкарнею, об'єднувала визначний гурт вчених і поміж ними такі імена, як Лазар Баранович, Іван Максимович, Семен Ялинський. З листа чернігівської Колеґії до петер-

бурзького "Сіноду" 1722 року, довідуємось, що Колеґія заложена в 1700 році і що "по риторику" було у 1728 р. — 257 господарських дітей і нищих". Ті господарські студенти чи то "спудеї" мали "пропитаніє от своїх домов, а неімущим... по силі духовного регламента з монастирею й земель церковних дається", себто для незаможніх студентів були свого роду

Будинок Чернігівської Колеґії, побудований гетьм. І. Мазепою в 1700 р. Сучасний вигляд.

стипендії. З того ж документу також довідуємось, що по закінченні школи, молоді люди, або висвячувалися в священики, або йшли до світської праці, як адміністратори ("Кіев. Старина", Київ 1895, т. LI, ст. 2).

Харківська Колеґія

В головному місті і центрі Слобожанщини було заложено Колеґію в 1727 році. Подібно до інших вищих шкіл, типу університетів, тут, крім навчання мов і гуманітарних наук, викладали математику, музику і такі технічні предмети, як геодезія, артилерія, інженерія і архітектура. В 1765 році при харківській Колеґії була заложена Мистецька школа вищого типу, що первісно мала назву "Новоприбавочні кляси", згодом Рисувальні кляси (с. т. відділ, факультет), ко-трі поділялися на нижчі властиві рисувальні кляси і вищі Малярські і Архітектурні. Була це власне перша мистецька школа вищого типу після Київської Академії і Малярської школи Печерської Лаври в Києві, а друга вища мистецька школа в російській імперії, після петербурзької Академії мистецтв, що була заложена в 1758 році.

Програм навчання харківської

школи було подумано, як вища мистецька школа і своїм обсягом і предметами перевищувала програм петербурзької Академії. Отже в Харкові, крім спеціяльних мистецьких предметів навчали: грецької і латинської мови, риторики з піїтикою, філософії з богословією, історії з географією, аритметики з геометрією, французької і німецької мови. В рисувальних і малярських клясах вчили найкращі тодішні українські мистці-педагоги, як Іван Саблучок, Лаврентій Калиновський, Семен Маяцький, що перед тим закінчили петербурзьку Академію, де в свою чергу вчилися в українських майстрів, як Дмитро Левицький, В. Боровиковський та інші.

Архітектурну клясу (чи то катедру) в 1776 р. провадив архітект А. Вігард, з 1783 р. арх. Михайло Калиновський, а в роках 1783-1789 арх. Петро Ярославський.

Через те, що Харківська мистецька школа робила конкуренцію петербурзькій Академії, російський уряд зліквідував її в той спосіб, що в 1789 р. Рисувальні кляси приєднав до "Головного Народ. Училища" в Харкові, а вищі Малярські і Архітектурні кляси зліквідував.

Архітектурні кляси Харківської Колеґії мали широку програму вищої технічної школи. Навчання провадилося не тільки з мистецької сторінки, але вчили також будівельної техніки й практики провадження будівельної праці.

Як бачимо, в харківській Колеґії спеціяльно плекалися технічні предмети звідки виходили фахівці інженери, землеміри, архітекти. На цій підставі для нас тепер виступає більш ясно справа організації картографічних праць при "Малоросійській Колеґії" в 1779—1781 роках. Тоді, як знаємо, переводилася велика праця над складанням мап Київського, Чернігівського і Новгород-Сіверського намісництв виключно українськими силами. На чолі цієї праці був ґенерал-поручник А. Милорадович і 20 членів із бунчукових та військових товаришів і канцеляристів "Малоросійської Колеґії". Цією українською картографічною працею скористала Російська Академія Наук, видаючи ці мапи в 1786 р. та новіших часів, за своєю фірмою, без ніякого покликання — хто саме виконував цілу картографічну працю!

Англійський подорожник Роберт Бремнер, одвідавши в 1830 році Харків, який називає столицею України (The Capital of the Ukraine), говорить про харківський університет, як "Cossack University" очевидно знаючи, що він заснований ще в часи козацької державности і козацькими силами. Але козацькі нащадки загубили рахунок заложення своєї Alma mater. Харківські патріоти в 1955 році, святкуючи в Парижі і Ню Йорку заснування харківського університету, ведуть його не з 1727 р., а з 1805 року, коли цю школу "переформовано" на російський університет з російською викладовою мовою та ще і проголосили його "першим університетом на Україні". Звичайно, коли святкують ювілеї, скажім, Кембриджського чи Колумбійського університетів, то беруть на увагу заснування Камбриджської чи Колумбійської Колеґії, а не менше важливий факт, коли ці школи почали називатися університетами. Але в випадку

харківського університету комусь, очевидно, особливо залежало на тому, щоб відзначити ювілей російського університету, який був заложений в Харкові після заложення московського університету (1755). А при тім мусимо пам'ятати, що харківський університет було заложено на базі Харківської Колеґії, використовуючи всі здобутки цієї високої школи, її професорський склад і самий будинок.

Історія Колеґій в Переяславі і Полтаві майже не досліджені. В Переяславі Колеґія була заснована еп. Арсенієм Берлою в 1738 році і стала вона протягом XVIII стол. головним освітним центром Полтавщини. В першій половині XVIII стол. школа мала 5 кляс, а для закінчення вищих клях філософії і богословії абсольвенти переяславської Колеґії мусіли їхати до Київської Академії або Харківської Колеґії. В кінці XVIII стол. переяславську Колеґію, подібно до інших українських колеґій, російський уряд обмежив до школи теологічних студій, під назвою Семинарії. В такому вигляді школа існувала до 1862 р., коли була перенесена до Полтави. В цій Колеґії розпочав свою педагогічну діяльність український філософ Г. Сковорода.

Полтавська Колеґія була заложена в 1779 р., яку в 1786 р. переіменовано на Катеринославську Семинарію. Славна вона стала тим, що там одержав свою освіту Іван Котляревський.

Всі згадані високі школи на Україні XVI—XVIII стол. не тільки ставили українську культуру на далеко вищий рівень, порівнюючи з її сусідами, але мали величезний вплив на розвиток освіти і науки в сусідних краях, особливо на Московщині. Ці впливи широкою хвилею просякали літературу, театр, школу, церковне життя, архітектуру, малярство, музику, спів, мистецтво книги, друкарство, ґраверство, одяг, промислове мистецтво та ріжні галузі технічних знань. Лише одна праця на цю тему Харламповича "Малороссійское вліяніе на великорусскую жизнь" (Казань 1914) подає колосальний образ цього впливу, особливо в церковній ділянці.

Дуже сумлінний дослідник розвитку науки і культури доби Петра I, П. Пекарський, приходить до таких висновків: "Малоросійська вченість мала свою добру сторону, а саме, з її поміччю в Києві щезла тупа ненависть до всього чужостороннього, котру старалися підтримувати в Москві... Кияни були на початку XVIII стол. в ділянці народньої освіти в Росії головнішими діячами."

Я. Рудницький

ДО СПРАВИ НАШОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ В СВІТІ

або: що з українсько-канадійських друків є в бібліотеках Заходу.

В місяцях травні й червні 1956 року проф. Яр. Рудницький працював над описом і організацією українського відділу в Конґресовій Бібліотеці в Вашінґтоні. На основі призбираного матеріялу він зорганізував першу виставу українських рідкісних книжок і журналів, що тривала від 22 до 25 червня. На світлині фраґмент із відкриття вистави. — **Ред.**

Про культурну зрілість кожної спільноти рішають не тільки вияви її духових потенцій в ділянці науки, літератури, мистецтва, журналістики тощо, але теж кількість і якість друкованого слова й уприступлення його якнайширшим колам читачів. Це останнє — незвичайно важлива справа, бо що нам з того, що напр. якийсь автор чи видавець видасть книжку й "сидить на ній", тобто зберігає ввесь наклад для.. мишей. Власне тут і виринає проблема т. зв. д о к у м е н т а ц і ї, тобто розповсюдження друкованого слова по бібліотеках, архівах, музеях, щоб з одного боку в д о с т у п н и т и його читачам, а з другого боку з б е р е г т и десь у певному місці дану публікацію для майбутньости.

Ми, українці в Канаді, чи взагалі на американському континенті, не можемо нарікати на недостатність нашої видавничої продукції. На основі цифр можна сміло твердити, що українська група в Канаді стоїть між слов'янами на першому місці щодо кількости й якости видань. Бібліографічне зведення всіх слов'янських друків у Канаді, або т. зв. "Славіка канадіяна", що її видає кожного року УВАН у Канаді показує, що на 100 позицій друків, приблизно 90 припадає на українців, після них ідуть поляки, словаки, чехи, хорвати, росіяни, білоруси й інші. Можна (й треба!) радіти таким станом речей. Але радість наша стає неповною, коли візьмемо до уваги, скільки українського друкованого слова з Канади йде до світових бібліотек, музеїв, архівів. Коли в загальному визначимо це розповсюдження цифрою 10% усякої нашої продукції, то ця цифра буде може навіть і перебільшена.

От взяти б хоче видання "Тризуб"-УВАН Шевченкового "Кобзаря" за редакцією проф. Л. Білецького. На загал він зберігається, зн. "розійшовся" в приватних колах української спільноти в світі. До вийнятків покищо належать його комлекти в світових національних бібліотеках. Тут може хтось відмітити: "То чому УВАН чи "Тризуб" не вислали цього видання скажімо до Національної Бібліотеки в Парижі, до Британського Музею в Лондоні, чи до Конґресової Бібліотеки в Вашинґтоні?" Але тоді УВАН чи "Тризуб" мають теж повне право спитати дану особу, що ставить такий запит: "Чому ж **Ви** не вислали цієї книжки туди?" І нам здається, що видавництва наші, не тільки УВАН чи "Тризуб", але взагалі всі матимуть повне моральне право так спитати: бо ж вони вклали багато труду й грошей у те, щоб дану книжку видати, отже годі ще від них вимагати, щоб на свій кошт висилали даром книжки до

бібліотек. Годі теж вимагати, щоб поодинокі українці в Канаді **приватно** фундували ці книжки до бібліотек так, як це напр. зробив п. В. Перепелюк з Линн Лейк, Ман. передплачуючи "Кобзаря" й "Український Голос" для еспанської Національної Бібліотеки в Мадріді, або Й. Дзьобко з Вирден, Ман., що видав свої пісні власне для розіслання по бібліотеках. Отже виходить блудне коло: видавництва не в силі "роздавати" на право й ліво свої видання, а поодинокі громадяни теж з малими виїмками не можуть приватно обслужити всього світу канадійською українікою.

З цього блудного кола є тільки один вихід: створити **центр українсько-канадійської документації,** який мав би за ціль

1) збирати відповідні фонди,

2) купувати українсько-канадійські видання й

3) розсилати їх пляново й систематично по важливіших світових осередках. Ми думали, що такий центр найкраще створити при Комітеті Українців Канади. В цій справі була навіть дискусія й відповідна ухвала Передконґресової Наради КУК у Вінніпеґу в грудні 1955 р. Треба думати, що вона — ця справа — знайде належне зрозуміння серед керівних чинників нашого громадського життя, вла-

Зліва направо: д-р Сергій Якобсон, голова Славістичного і Центрально-Европейського відділу; проф. Я. Б. Рудницький і Вернер В. Клеп, головний асистент бібліотекаря Конґресової Бібліотеки. На столі видно комплект "Київської Старини" від 1 — 94 тому.

сне не тільки зрозуміння, але й реалізацію . . .

**
*

Наведу декілька прикладів потреби такого центру з досвіду, що його мав я в часі різних поїздок по Европі й Америці.

Коли я далеко від Вінніпеґу, то звичайно люблю зайти до місцевої бібліотеки й хоч глипнути оком на котрусь із вінніпезьких газет, щоб довідатися "що чувати" в столиці українців Канади. Отак "Український Голос", напр. читав я в Лондоні в окремому часописному відділі Британського Музею; є він і в Вашінґтонській Конґресовій Бібліотеці, а навіть як єдиний українсько-канадійський часопис у Чікаґо в місцевій публічній бібліотеці, та в університеті книгозбірні в Ню Гейвен, Конн. Не бачив його в Мадріді й тому добре зробив пан В. Перепелюк, передплативши його для національної "гемеротеки" в Еспанії.

Або інший приклад:

Заходами приватної особи (п. Ковтсворта з Торонта) створено недавно "Канадійську Бібліотеку" — єдину центральну книгозбірню з канадійськими виданнями в Німеччині. Українських видань з Канади (— за вийнятком публікації УВАН, що з самого початку посилає туди свої друки —) майже нема. А шкода, бож канадійська україніка теж частина "духової" чи "культурної Канади" й коли б вона була там чисельно заступлена, зах. Европа була б достатньо поінформована про життя нашої спільноти в цій країні.

Інший дуже "промовистий" факт трапився підписаному недавно в Конґресовій Бібліотеці в Вашинґтоні. Шукаючи за українсько-канадійськими календарями-альманахами підписаний свердив, що "україніку-канадіяну" в цій секції бібліотеки репрезентують три випуски: "Календар Штіфа Табачнюка" з 1918 р., "Календар Канадийського Русина" з 1919 р. і третя публікація: "Календар Українського Голосу" з 1946 р. Цей останній — до речі — був пересланий якимсь "ді-пі" з Німеччини, як на це вказують дедикації писані власноручно родиною з Едмонтону при пересилці цього календаря до Европи: "На памятку любій Родині — дочка, сестра Марія з Едмонтону, Канада. Бажаю Вас якнайскорше забрати до Канади. Се одиноке моє бажання". — Не знаю прізвища цієї "Марії" (тому що "Марій" в Едмонтоні поважна кількість!), тим не менш маю право твердити, що ця "Марія" ніколи не сподівалася, щоб її календар замандрував з Німеччини до Вашинґтону, тут його оправили, втягнули в реєстри й щоб він був . . . єдиним українсько-канадійським календарем в одній з найбільших бібліотек світу, виданим після другої світової війни. Habent sua fata libelli — каже латинська пословиця, а "що ті діпісти не повидумують" — каже одна з моїх канадійських знайомих . . .

**
*

Можна б іще наводити багато прикладів недостатньої документації канадійської україніки по великих книгозбірнях світу. Вони, ці приклади, потверджували б тільки сумну дійсність: власне незадовільну кількість українсько-канадійських друків у Парижі, Мадріді, Лондоні, Вашинґтоні, Буенос Айресі, Токіо, Велінґтоні чи Сіднеї. І дальше: іще раз доказували б

потребу створити один центр, який дбав би про систематичне, продумане й й постійне постачання українсько-канадійських друків по світових бібліотеках, іншими словами: про потребу створення центру українсько-канадійської документації.

(Photo — Canadian Government Travel Bureau).

Чудова Канада. Гірські кози пасуться спокійно на узгірю біля Атабаска Веллей в Національнім Парку Джеспер в Алберті.

О. Рослицька

РІДКІСНА УКРАЇНІКА В МАНІТОБСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Слов'янський Департамент, а з ним і україніку в Манітобському університеті в Вінніпеґу засновано в 1949 р. Разом з навчанням пороблено заходи в справі придбання відповідних книжок. І так повстав український відділ в слов'янській секції бібліотеки Манітобського університу. Тепер український відділ нараховує бливько дві тисячі книжок, брошур і журналів.

Поділ матеріялу такий:
1. Загальні праці,
2. Соціологія,
3. Релігія і філософія,
4. Мовознавство,
5. Література,
6. Історія й географія.

Найцінніші книжки, що є тут, а немає в інших університетах, є такі:

Найстарша датована книжка **"Пом'яник"** з 1484 р. Вона походить із Городенського манастиря.

Із мовознавчої літератури є три старі українські граматики:

1. **"Граматика Руского Язика"**, написана Яковом Головацьким у Львові в 1849 р.

2. **"Українська Абетка"**, опрацьована Миколою Гаццуком в Москві в 1861 р.

3. **"Українська Грамматика"**, видана А. Кримським в Москві в 1907 р.

Одною із найцінніших серій є **"Етноґрафічний збірник"**, виданий Науковим Товариством імени Шевченка у Львові почавши з 1898 року (на жаль збірник не є в комплекті; є томи 1—9, 11—14, 17, 21, 22, 25, 26, 29—32, 35—36).

Другою із цінних серій є **"Записки Наукового Товариства імени Шевченка"**, впорядковані др. Юліяном Целевичем і іншими. Частина перша видана у Львові в 1892 р. (Деяких томів бракує, напр. 3, 99, 100, 119—121).

Також є ще: **"Літературно-Науковий Вісник"**, видання Наукового Товариства імени Шевченка у Львові 1898—1934 рр. (з такими пропусками: томи: 2, 4, 8, 11, 14, 21, 27, 28, 39, 60).

Треба назвати ще: **"Життя і Слово"**, яке видала Ольга Франко у Львові; ця серія також належить до цінних збірників. Чотири томи були видані в роках 1894—1895.

З погляду европейського, а зокрема коли дивитись зі становища бібліотек України, згадані книжки (хіба з винятком "Помяника" з 1484 р.) є звичайними книжковими фондами. Одначе з погляду американсько-канадійського вони є рідкісні, тому що їх немає в інших бібліотеках. Їхнє значення можна оцінити належно при студіях україністики за океаном, де що раз частіше звертаються до Манітобського університету за тією чи іншою книжкою приватні вчені чи університети і наукові інститути. При допомозі широкорозповсюдненої сітки міжбібліотечного позичання книжок в Америці й Канаді, рідкісна Україніка Манітобського університету доступна майже для всіх більших центрів північно-американського континенту.

Ю. Ю. Григоренко

КОРИФЕЇ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ

(Фраґмент з "Театральних спогадів")

Ми ще не маємо літератури, яка б у належній мірі висвітлила величну ролю наших корифеїв. Наукова довідка професора Антоновича досить скупо кидає промінь світла. Будемо плекати надії, що наші наукові організації, як УВАН, НТШ, які мають відділи театрознавства, збагатять нашу, на сьогодні ще бідну літературу про віддану рідному краєві боротьбу наших корифеїв.

Мистецтво актора діє в короткому часі безпосередної зустрічі його зі своїм глядачем. Воно залишає незатерті сліди в душі глядача на довгі роки.

Відходять від нас актори, відходять за ними живі свідки.

Велична слава, неповторна майстерність зникають у небуття. Це все тим більш трагічне, що ми, вічно грабовані нашим ворогом, позбавлені можливостей навіть зібрати докупи матеріяли, передати нашим поколінням. В тридцятих роках наші мистці з величезними труднощами організували театральний музей у Києві, ентузіясти його закликали здати матеріяли до музею. Зібрано було багато цінного: листування М. Кропивницького, М. Заньковецької, фота акторів у ролях, афіші, макети, рецензії. Все те любовно зберігалось, систематизувалось. Остання війна знищила всі ті скарби. Науковий робітник і директор музею В. Г. тепер з нами на еміґрації.

Музей зруйновано, пограбовано, спалено більшовиками в часи евакуації Києва.

Я особисто був у приязних відносинах з корифеєм С. Паньківським, який показував мені дві скрині, вщерть виповнені матеріялами, що покійний збирав впродовж всього свого життя.

Хворий, немічний з опухлими ногами, виїхав він до Львова, щоб скласти свої кістки там, де народився. Його скрині поїхали з ним. Северин Паньківський помер напередодні совєтського наступу. Чи пощастило його братові урятувати ті скрині? Боюсь, що вони загинули. Не зберегла, певно, нічого і дружина покійного М. Малиш-Федорець, яка тепер в Австралії.

Опубліковано частину листування Л. М. Кропивницького, спогади М. Садовського, спогади П.

Саксаганського, і вони — єдині джерела до вивчення їх творчості. Цього всього звичайно замало, щоб висвітлити ті золоті сторінки нашої історії, що їх вписали корифеї не тільки в історію театру, але й в історію наших визвольних змагань. Вони лишили по собі славу не тільки неперевершених майстрів сцени, але й ореол непохитних борців за великі ідеї, за нашу державність.

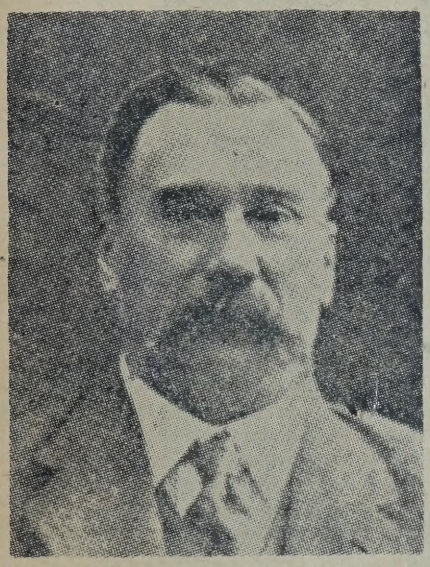

Микола Садовський
(1856—1933)

Їх боротьба припадає на часи найлютішої реакції, коли ще діяла заборона валуєвського наказу, коли було заборонено все українське, до друкованого слова включно.

В тій темряві, здавалось, згасали останні надії України на вільність.

Єдиним вогником, що світив обездоленому народові, був український театр, але в ньому знаходив він свою національну свідомість, навколо нього концентрувалися розпорошені революційні сили і саме в ньому запалювалась українська молодь до боротьби за рідний край. Тому не дивними були національні демонстрації, що стихійно народжувалися після кожної вистави корифеїв, коли захоплена молодь розпрягала коні і везла на собі М. К. Заньковецьку з криками: "Слава Україні! Слава корифеям!"

Як не схилити голови перед їхньою пам'яттю? Як забути їх полум'яні патріотичні серця, що жили і творили для свого обездоленого жорстоким ворогом народу?

В дев'яностих роках відбулись гастролі театру корифеїв у холодному Петербурзі, в цьому центрі царської бюрократії. Ворожий нам чорносотенний глядач був зачарований грою українського актора.

Відомий україножер Суворин пише рецензію "Хахли і хахлушки", в якій високо оцінює гру М. Кропивницького, М. Садовського, П. Саксаганського, а М. К. Заньковецьку порівнює з артисткою Елеонорою Дузе.

Суворин запрошує Марію Констянтинівну на імператорську сцену, остання, відмовившись, відповіла:

"У вас Заньковецьких багато, а я для української сцени одна".

Така була відповідь української жінки-патріотки, яка не спокусилась на ті добра й вигоди, що забезпечували актора імператорських театрів — величезну пенсію, включно до світової слави.

М. Заньковецька лишилась зі своїм народом, вона знала гірку долю українського актора, тернисті шляхи якого стелились у вічних мандрівках від міста до міста в холоді, а часто і в голоді.

Вона не зійшла з того важкого шляху, зогріта теплою - любов'ю

свого народу, який схоронив про неї у своєму серці найкращі спогади, поряд із нашими жінками-героїнями, що офірували своє життя на вівтар батьківщини.

1922 року відсвяткували сорокалітній ювілей її величної праці. Знесилений після визвольних змагань український народ вшанував її, як міг в ті лихі для нього часи; хоч далеко не так, як того заслуговувала Ювілянтка.

Самітня доживала свій вік незабутня М. К. Заньковецька, вона не мала свого особистого родинного щастя, померла на руках своєї вихованки-артистки Г. Ніжинської. Поховано її на Байковому кладовищі, поряд з дорогими нам могилами М. Лисенка, М. Садовського, П. Саксаганського.

Марія Заньковецька
(1860—1934)

***

Восени 1925 року я працював у Чернігівському державному драматичному театрі. Підготовчий період провадився у Києві, проби відбувалися в театрі на Марінґовській вулиці.

Чудового серпневого ранку ми, група акторів того театру, стояли на розі Михайлівської вулиці, чекали початку праці. Садовський, який мешкав тоді в готелі "Контіненталь", вийшов на вулицю.

Радісно підбігли ми до нього, привіталися.

Це вже не був той Садовський, якого ми знали за років слави, —

він постарів, був трохи згорблений, сумний...

Садовський спитав нас, де ми працюємо, був здивований, що ми готуємо "Вія".

Директор театру запросив його на пробу. Микола Карпович зацікавився переробкою "Вія" Остапом Вишнею і пообіцяв прийти. За годину після нашої розмови він уже сидів у театрі, продивився дві дії та, коли в перерві ми запитали у нього, які його враження, — відповів:

— Пощо так калічити Гоголя-Кропивницького?... Не можете написати щось свого оригінального?!... Не спотворюйте ж наших класиків!

З приїздом Садовського з-за кордону між нами ходили чутки, що М. Скрипник запропонував йому створити свій театр, та що Микола Карпович відмовився від цього.

До останніх своїх днів він гастролював по театрах України. Глядач, як і завжди, гучно вітав свого улюбленого актора, та в чужих ансамблях це вже не був той Садовський.

1929 року М. Скрипник провів через центральний комітет партії постанову про необхідність зафіксувати гру Садовського на кінофільмі.

Було замовлено спеціяльний сценарій під назвою "Останній лоцман"; темою його було будівництво Дніпрельстану, після закінчення якого мали бути затоплені дніпровські пороги. Лоцмани, що водили човни через пороги, не мали вже після цього чого робити. Фільм накручувано в Одеській кінофабриці.

Один з учасників цього фільму, мій добрий знайомий актор К., оповідав про випадок з Миколою Карповичем, що трапився вже першого дня фільмування.

Садовський приїхав на фабрику, актори й дирекція зустріла його з квітами.

Як завжди заведено при фільмуванні, в перший день провадиться перевірка одягу, характеризації, декорацій і т. п.

Перша проба друкується зразу, демонструється на екрані, і тільки після відповідних перевірок і коректури, приступають до фільмування.

Вже коли Садовський був одягнутий, режисер (неслов'янського походження, прізвища його не пам'ятаю) заявив, що Микола Карпович мусить відрізати кінчики вусів...

Треба нагадати, що Садовський любив свої, таки справді дуже гарні вуса і в ролях, де він грав без них, він накладав на них спеціяльну сітку, яку виписав собі з Парижу:

Садовський запротестував проти цього. Суперечка набрала досить гострого характеру. Ніякі аргументи Садовського не помагали, — режисер, бач уперся...

Садовський бачив у тій вимозі бажання того режисера — принизити його гідність і ладен був зірвати угоду.

Проте контракт підписував з ним один із тих жуків-адміністраторів, яких на кінофабриці було більше ніж порядних людей. У контракті було зазначено, що Садовський, в разі порушення одного з пунктів угоди, мусить сплатити 25 тисяч карбованців відшкодування.

Микола Карпович стояв блідий серед тих посіпак, що декотрі з них

глузливо насміхалися з нього. Тремтячими руками взяв нарешті ножиці, відрізав кінчики вусів, затиснув їх у жмені лівої руки і сказав:

— Одібрала в мене влада театр, вісім вагонів майна, хутір... — хай бере й вуса!...

Швидко роздягся і того дня не фільмувався...

Самотній, доживав Микола Карпович свого віку серед чужого йому совєтського оточення.

1933 року Садовський помер. Мене не було в ті часи в Києві. Пізніше мені оповідали подробиці похорону.

Влада, боячись стихійної демонстрації, що могла постати сама з себе в часі похорону, поховала його три години скорше, як це було призначено урядовою комісією.

Над труною промови були заборонені.

В останню дорогу провожав покійного невеликий гурт людей, — тих, хто випадково в тій годині опинився біля труни.

Тихо, без співу, без священика, опустили труну в землю, тільки один мужній Курбас сказав уголос:

— Чого вартий український народ, що так безславно ховає своїх корифеїв?!

(Photo — Canadian Government Travel Bureau).

Чудова Канада. Чудові пляжі, прозора, як скло, вода і ріжні розваги, що їх можна мати в Райдінґ Мавнтен Національнім Парку, щороку приваблюють багато тисяч туристів до Клір Лейк у Манітобі.

Євген Онацький

ГЕНІЙ ПАРАДОКСУ

(У століття народження Оскара Вайльда)

В листопаді 1956 р. минуло 56 літ, як під прибраним іменем Себастіяна Мельмота, помер у Парижі, в жахливих злиднях, на добровільному вигнанні блискучий анґлійський поет **Оскар Вайльд,** народжений в 1856 році в Дублині в аристократичній родині Фінгал о Флагерті Вайльд.

Ще донедавна його твори, головно "Казки", "Портрет Доріяна Ґрея", "Де профундіс" та діялоги про мистецтво, в численних перекладах на всіх европейських мовах, були найбільш популярними в Европі творами анґлійської літератури, якщо проминути Шекспіра, Дікенса, Кіплінга та Конан Дойля.

Звав себе Оскар Вайльд "великим естетом", бо вважав, що краса вища за правду ("Зрештою, що таке правда? Правду вигадано для людей без фантазії, і, правду кажучи, її немає"), і що не мистецтво наслідує життя, а життя наслідує мистецтво.

— Що таке цивілізація? — запитав його раз Кокелен.

— Цивілізація — це любов до краси, — відповів Вайльд.

Проте, саме на підставі цих його поглядів, що виливалися в блискучі несподівано - фоєрверкові твердження, які в першу хвилину просто приголомшували слухача чи читача, звали його також майстром чи навіть генієм парадоксу, себто твердження, суперечного звичайно прийнятим.

Творчість Оскара Вайльда, — і навіть усе життя його, — повне парадоксів.

Навіть і зовнішність його була парадоксальна: великий, нескладний, з розпливчастими рисами обличчя, нерівними зубами і жовтою церою, він, на перший погляд, ніяк не міг видатися гарним, — і навіть великі ясні очі та високе світле чоло, що випромінювали духову вищість, мало тому могли допомогти. Був він — ніби велика базарна лялька, незграбно зладжена. Руки в нього були мягкі, як дві подушечки, і ніхто б не здогадувався, що в них може втілюватися нараз геркулесова сила мязів, яка витримує напад чотирьох здорових юнаків і кладе їх усіх побитими долі.

Але голос... голос у нього був чарівний, сміх відвертий, щирий, музикальний, і з уст лилося таке нестримане багатство дотепів, жартів, імпровізацій, цікавих оповідань, несподівано глибоких і гостро-проникливих думок, що досить було йому зявитися десь у салоні, які всі присутні поверталися до нього, як соняшники до сонця.

— Бачите? — казав Вайльд своїм приятелям, — Лондон панує над Анґлією, Анґлія панує над світом, і хто панує в салонах Лондону, може сказати, що панує над світом.

Вже двадцяти шости років, не видрукувавши ще ні одного рядка своїх творів, Оскар Вайльд був дуже славною людиною, відомою на двох суходолах, — завдяки своїм парадоксам, що їх люди залюбки повторювали і цитували:

— Обовязок це те, що ми надіємося, виконають інші.

— Я можу витримати все, крім спокуси.

— Мушу відмовитися від вашого запрошення, бо я вже прийняв інше, пізніше...

— Вибачте, що я вас не впізнав: я так змінився!

Оскар Вайльд був великий позер. В усьому, що він робив, говорив, писав, повинна бути обовязково якась поза, щось таке, що виходить за рямці звичного, що бє по нервах вихованого в суворій етикеті аристократичного, чи й буржуазно-міщанського анґлійця.

Ще як студент Оксфордського університету, кинув він ідею, що реформа вбрання важливіша за релігійну реформу і, скінчивши студії, зявився в Лондоні із титулом професора естетики в оксамитовій блюзі, обшитій тасьмою, в коротких по коліна штанах, в білій сорочці з великим відгорненим коміром і довгою зеленою краваткою. До петлиці ж він вбирав соняшника, або лілею.

Ясно, що для аристократичних анґлійців, вихованих в правилі найркащого тону, що для чоловіків треба вбиратися так, щоб якнайменше звертати на себе увагу, особа Оскара Вайльда дуже скоро стала "притчею во язицех"

Сам Оскар Вайльд, почувши, як один перехожий на вулиці вказував на нього другому:

— Он, дивись, іде той божевільний Оскар Вайльд! — ніби здивовано завважив свому приятелеві, з яким ішов.

— Як швидко люди в Лондоні пізнають один одного!

Та й сам Вайльд не жалував засобів, щоб його якнайшвидше "пізнали" і про нього найбільше говорили.

Переказували, як він одного разу зайшов до крамниці квітів і попросив квіточницю вийняти квіти з вітрини.

— Дуже радо, — сказала квіточниця. — Скільки вам?

— Ані одної, — відповів їй Вайльд. — Дуже дякую. Мені лише здається, що ті квіти вже надто там втомлені...

Ясно, що це була тільки поза, бажання примусити про себе говорити.

І про нього дійсно говорили так, що зацікавилися ним в Зєдинених Державах Америки, звідки прийшло в 1882 році запрошення на низку конференцій по різних містах Америки. І хоч Оскар Вайльд розчарував був свого імпресаріо відмовою пройтися голов ними вулицями Ню Йорку з квіткою соняшника чи лілеї в петлиці, все ж дав стільки нагоди журналістам говорити про себе, що матеріяльний успіх його викладів, завдяки зацікавленню публіки, був цілковито забезпечений. Ніяка рекляма не могла бути успішніша, ніж оті його три слові відповіді митному урядовцеві, на запит, що він привіз з собою:

— Тільки свій геній!

Америка не зробила на Оскарда Вайльда надто приємного враження, — вона видалась йому дуже примітивною й малокультурною.

— Звичай американців, — каже він, — вішати картини десь під стелею спочатку здався мені незрозумілим. Але коли я придивився до тих картин, зрозумів, скільки в тому звичаєві було рації...

Не бракувало випадків, що й американці намагалися "збити пи-

ху" з надто культурного "великого естата" й висміяти його, але звичайно терпіли поразку.

Коли він мав давати виклад у Кембриджі, шістдесятка студентів Гарвардського університету, сформувавши урочистий похід, в коротких по коліна штанах і з квітками соняшника чи лілеї в петлицях, пройшли демонстративно по залі й розсілися в перших рядах. Вайльд, своєчасно попереджений, прийшов на виклад вбраний натомість за правилами найсуворішої етикети і, кинувши оком по студентах, завважив саркастично:

— Тут я бачу помітний артистичний рух...

Оскар Вайльд
(1856—1900)

Публіка почала сміятися.

Але, коли Вайльд, розпочавши виклад, виголосив тему:

"Кожна карикатура — це данина генієві від обмежености й пересічности" — вибухнув грім оп-

лесків, і студенти відчули бажання провалитися крізь землю.

Навіть водоспад Ніяґари не зробив на нього сподіваного враження.

— Ніяґарський водоспад був для мене великим розчаруванням. Про нього забагато говорять. На жаль, багато молодих подруж відбувають до нього свою шлюбну подорож і тим розпочинають серію своїх шлюбних розчарувань...

Здобувши собі світову славу й заробивши деякі гроші, Оскар Вайльд, повернувши із Америки, вирішив змінити своє життя:

— Оскар Вайльд першої доби, — казав він, — помер. Другий Оскар Вайльд немає нічого спільного з людиною, що носила довге волосся і соняшника в петлиці...

І пізніше в "Баляді Редінгської вязниці" він писав:

Бо той, хто живе більше одного життя,

Мусить також вмирати кількома смертями...

Оскар Вайльд вирішив — працювати.

Він зробився директором журналу "Жіночий Світ".

Йому дуже подобалася директорська праця, що полягала для нього в приємних блискучих розмовах із співробітниками, при чому провідним гаслом тієї праці було правило:

— Не залишай ніколи назавтра те, що можеш зробити післязавтра.

Вайльд був ворогом усякого листування і ніколи не відповідав на листи, що приходили до редакції.

— Я знав людей, які приїздили до Лондону, повні ґеніяльних проєктів і невичерпаної енерґії, але, кілька місяців пізніше, вони перетворювалися в повну руїну, і то завдяки власне звичці відповідати на листи...

З таким наставленням Вайльд не міг довго втриматися в дирекції журналу.

Тоді він спробував бути критиком.

Але в цій карієрі йому перешкоджала вроджена делікатність. Найбільш їдку річ, яку він наважився написати за свого "критикування", скерував він талановитому, але надто самозакоханому маляреві Джемсові МекНейлові Гістлерові:

— На мою думку, Гістлер — один із великих майстрів пензля. Але мушу додати, що сам він цілковито поділяє цю мою думку...

Взагалі на честь Вайльда треба сказати, що, не вважаючи на свій гострий дотепний розум, не вважаючи на свою любов до жартів і словесних фоєрверків, Вайльд ніколи не використовував нагоди, щоб болюче вразити чиїсь особисті почуття. Так само ніколи не дозволяв собі на якесь грубе, вульгарне слово. Навіть у вибухах найбільш жартівливої фантазії залишався делікатним і тактовним. Зате був теж далекий від дрібязкової образливости і, не страждаючи на комплекс нижчевартости, радо сміявся з жартів і дотепів, коли вони були вдатно скеровані проти нього.

І знов одна парадоксальна риска: дарма, що Вайльд любив позувати, любив, щоб про нього по всіх усюдах говорили й навіть гостро посуджували, сам про себе і про свої справи не любив ні з ким говорити, хіба з найближчими приятелями. Ніколи також не наки-

дав нікому своєї думки, обмежуючись на її висловлення.

В цьому була, проте, своя логіка. — Вайльд уважав, що люди занадто поважно ставляться до себе й до життя:

— Наколи б наші печерні предки вміли сміятися, — говорив він, —історія виглядала б цілком інакше. Не було б стільки траґедій. Але людськість ставиться до себе занадто поважно, і в тому її первородний гріх...

Потреба працювати й заробляти на життя виникла в Оскара Вайльда в наслідок найменш парадоксальної події його життя — він закохався й одружився.

Дружина його була досить заможна, щоб забезпечити новій родині і дещо на столі під дахом, але не досить, щоб Вайльд міг задовольняти свої естетичні забаганки. Зрештою, ще в університеті на запит, чим "великий естет" зароблятиме собі на життя, він відповідав:

— О, забезпечне мені т. зв. непотрібне, і я охоче залишу вам все необхідне...

Але коли зявляється родина, з таким наставленням далеко не заїдеш...

Констанца Вайльд, дружина Оскара, була гарна жінка, але така ж мовчазна, як її чоловік говірливий.

— Я дуже люблю мою дружину, — казав Оскар Вайльд, — вона ніколи не говорить, і я завжди мушу догадуватися, про що вона думає.

Але саме з огляду на її мовчазність, ми дуже мало знаємо про її духовий світ. Лише з одного випадку, що дійшов до нас, догадуємось про її релігійність та деяку... наївність.

Одного дня вона висловила перед своїм чоловіком захоплення місіонерами, що працюють серед дикунів у далеких варварських краях.

— О, моя люба! місіонери... так, так... але ж чи ти приймаєш під увагу, що місіонери — це єдина пожива, що її Милосердний Господь Бог посилає цим бідним голодним людоїдам? Тільки ці людоїди починають умирати з голоду, як Небо, в своїй незмірній до них любові, негайно посилає їм якогось грубенького місіонера...

— О, Оскаре, — вдарилась в руки Констанца, — не може бути, щоб ти говорив це поважно!...

Про жінок, як і про все інше, Вайльд не раз висловлювався парадоксами:

— Жінки, — казав він, — люблять нас за наші вади. Що більше ми їх маємо, тим більше вони нас люблять... Тоді вони нам усе прощають, — навіть наш розум.

— Підставою шлюбу, — говорив він, — має бути взаємне незрозуміння, і що менше чоловік і жінка розуміють одно одного, тим подружнє життя їх щасливіше.

І треба сказати, що Вайльд кілька років жив дійсно щасливо в своєму подружньому житті.

Було в нього двоє синів, яких він дуже любив і постійно оповідав їм казки, для них тут же зложені. Вони ж його за ті казки обожнювали.

Ці казки й відкрили Оскарові його справжнє покликання — бути письменником. Ці казки були першою його важливою і, на погляд багатьох, найкращою книжкою. В усьому світі досі читають і читають їх, доки світ, — бо в усій світовій літературі мало таких

поетичних архитворів, як оті казки "Щасливий Принц", "Себелюбний Велетень", "Троянда й соловей" та інші, перекладені й на українську мову.

Коли ці казки було видруковано, їх авторові було 34 роки.

І все ж за свідченням приятелів, що чули ці казки з уст самого Вайльда, в живій передачі автора вони ще більше виграваали, — стільки було чару в його голосі й способі говорення.

Французький письменник Андре Жід відкрито це сказав одного разу Вайльдові:

— Знаєте, ваша розмова — найкраща з ваших творів.

— Правда ваша, — відповів Вайльд. — І тут драма мого життя — я вкладаю ввесь свій геній в життя, і для моїх творів залишається тільки трохи вміння.

Потім Оскар Вайльд почав писати веселі комедії. Першу з них було видруковано в 1892 році. Називалася вона "Віяло леді Віндермір" і мала повний і довгий успіх. Потім пішли інші: "Ідеальний чоловік", "Жінка без значення", драма "Саломея".

Всі вони мали великий успіх, і деякі досі йдуть на сцені. Але й тут Вайльд усе залишався Вайльдом. Після вистави одної з комедій, що не мала того успіху, якого, може бути, автор чекав, Вайльд пішов до клюбу.

— Як же пройшов ваш твір? — питає його один із приятелів, що не міг піти на виставу.

— О, мій твір пройшов якнайкраще, — відповідає Вайльд, — але публіка цілковито скрахувала...

В своїх друкованих творах як перед тим у блискучих викладах та розмовах, Вайльд висловлював крайньо індивідуалістичні парадоксальні думки, що часто йшли в розріс із модними, або звичайно прийнятими.

В часи Вайльда за виразників передової людської думки вважалися соціялісти-суспільники, які поширювали погляди, що письменство й мистецтво мають служити суспільству.

Вайльд, навпаки, пропаґував лише "мистецтво для мистецтва", і права особистости в своїх навіть забаганках.

Проте, якщо вищі, аристократичні кляси, до яких належав і Вайльд, відносилися до соціялізму з найбільшою неприязню, вважаючи його розкладовою й підривною в суспільстві течією, Вайльд захоплювався соціялізмом і чекав від нього поліпшення умов життя, що в свою чергу спричиниться до збільшення краси життя.

Але, тимчасом, як письменники соціялісти та їхні симпатики обирали за героїв своїх творів звичайних, бідних людей і описували бруд і жахливі злидні робітництва та пролетаріяту, намагаючись викликати до них жаль і співчуття, та вводячи в свої твори обовязкову тенденційність, — Оскар Вайльд вибирав за своїх героїв королів та королевен, закоханих принців, солов'їв та троянд і уникав всякої тенденційности, — дарма, що в своїх казках мимоволі збуджував найкращі людські почуття.

В романі "Портрет Доріяна Ґрея", видрукованому вперше в 1890 році, Оскар Вайльд виклав свої естетично-гедоністичні теорії, в яких підкреслив, що ніякий

мистецький твір не повинен бути проповіддю. Чесноти й гріхи — лише матеріяли для мистецьких творів. Єдиним же ідеалом життя повинно бути щастя. Хто щасливий, той добрий.

— Пізніше, власний доказ виказав Вайльдові, як ми побачимо, щось інше.

"Портрет Доріяна Ґрея", який називали "першим французьким романом анґлійської літератури", досі знаходить дуже численних читачів, що захоплюються розсипаними в ньому парадоксами, як дорогоцінними перлами. Приваблюють і романтизм портрету з його містичною силою і жахлива траґедія роздвоєнности людської натури. Дослідники вказали, що, пишучи цю свою повість, Оскар Вайльд знаходився під впливом Едгарда По ("Овальний Портрет"), Россеті ("Портрет") та особливо Стівенсона ("Дивний випадок із д-ром Джекілем та п. Гайдом", 1886).

Вже справжня слава оточувала Оскара Вайльда. Життя його проходило в замилуванні красою та веселих розваг. Його приятелі твердили, що за сорок років життя, Оскар Вайльд не мав ні одного захмареного дня, і, хоч як багато було в тому перебільшення, все ж не можна було не визнати, що Оскар Вайльд належав до тих щасливців, що доля поцілувала їх в чоло.

Та не дурно кажуть, що немає слави без траґедії. Був у Оскара Вайльда приятель Альфред Даґлас, якого любив він — за красу й розум — якоюсь аксальтованою любовю. Вороги Вайльда, яких у нього зрештою було чимало, донесли судові, ніби між Вайльдом і Даґласом існують протиприродні зносини, що переслідувалися в Анґлії, як порушення громадської моральности.

Оскар Вайльд на процесі поводився зухвало, висміював суддів і доводив, що все, що він робить,— моральне і гарне.

Суд присудив його до двох років вязниці.

Це була моральна смерть для Вайльда. Все анґлійське суспільство відвернулося від нього, — майже всі приятелі його покинули.

Вайльд мусів працювати фізично від ранку до вечора, рубати дрова, носити воду, чистити підлогу, жити в приниженні між злодіями й бандитами. В наслідок цього вязничного життя виникли два цілком відмінні від попередніх твори — "Де Профундіс", де автор кається, як грішник і блудний син своєї батьківщини, славить побожність, скромність, самоопанування, і "Баляда про Родінгіську вязницю" — може бути, один із кращих творів про вязничне життя, який чимало спричинився до поліпшення життя вязнів і до загальної вязничної реформи.

Коли він був ще у вязниці, відбуваючи мовчазну прогулянку по дворі, нараз почув, як хтось ззаду кличе його по йменню:

— Оскаре Вайльде! Я співчуваю вам. Ви, мабуть, страждаєте далеко більше за нас...

Вайльд озирнувся, — то був якийсь інший вязень.

Зворушений до сліз, поет відповів невідомому товаришеві:

— Ні, ні! Ми всі тут однаково терпимо.

Але потім їх обох покликали, одного після другого, до директора вязниці: наглядачі помітили, що

вони між собою обмінялися кількома словами, і донесли. Кара за розмову поділялася на 15 днів для того, хто заговорив першим, і сім для того, хто відповів. Коли Оскар Вайльд опинився перед директором вязниці, той йому сказав, що мусить відсидіти в карцері сім днів. З того Вайльд зрозумів, що другий перебрав на себе вину заініціювання розмови.

— Ні, — сказав він директорові, — мені належиться 15 днів, бо я першим почав говорити.

Директор, не знаючи, як справу розвязати, дав обом по 15 днів.

Виходячи з вязниці, Вайльд сказав своїм товаришам по камері:

— Памятайте: кожного з вас чекає лист на почті. Не забудьте взяти його, як тільки вийдете звідси.

І в першу чергу сам пішов на пошту і поклав на імя кожного листа з грошима...

Вайльд завжди був дуже щедрий і роздавав свої літературні заробітки. Але у вязниці ця щедрість набрала іншого забарвлення — Вайльд зрозумів вагу співчуття і милосердя.

— Колись, — говорив він, — мені дуже подобався роман "Мадам Боварі" Флобера, але потім я помітив, що ця книжка, не маючи в собі ніякого милосердя, надто суха й обмежена. Милосердя і побожність залишають книжку відкритою, і від того її акція видається безконечною. Милосердя — це Божа річ. Коли я ввійшов до вязниці, мав серце з каменя, — але тепер моє серце розбите, і через щілини ввійшло до нього милосердя. Саме тому не почуваю ніякої злоби проти тих, що мене увязнили, бо без них я б не знав найкращої річі в світі — милосердя.

Але в світі поза вязницю для колишнього улюбленця долі було замало милосердя: давні приятелі, зустрічаючись з ним, удавали, що його не знають. Побачитись з Вайльдом — було надто небезпечно для власної репутації... І тільки один директор часопису, що радий був спекулювати на всьому, хоча б і на нещастю іншого, звернувся був до Вайльда з пропозицією видрукувати в його часописі свої спогади.

— Ви розумієте, — казав він, — після вашого засуду вони матимуть величезний успіх!

— Дякую, — відповів холодно Вайльд, — мені вистарчає й того успіху, що я мав перед засудом.

Щоб уникнути всіх цих принижень, що робили життя нестерпним, Оскар Вайльд виеміґрував до Парижа, де скоро й помер в крайніх злиднях.

Коли він конав у мізерній кімнаті третьорядного готелю, почув нараз у півсвідомому стані, як його приятель Роберт Рос та лікар дискутували між собою про те, хто має заплатити видатки похорону.

Зібравши рештки сил, він підніс голову від подушки і промовив ледве чутно, але з гіркою посмішкою:

— Так, я знаю, я вмираю понад свої засоби!

Це був його останній жарт.

Але власник готелю, не маючи звідки покрити рахунок за кімнату, перш, ніж труп захолонув, вирвав йому з рота кілька золотих зубів — сцена, гідна пензля еспанського маляра Гойа, або практики звичайних катів із ГПУ.

На труні Оскара Вайльда ле-

жало тільки два вінки — один від французького священика монсіньойра Дюпуар'є, другий — від Даґласа, фатального спричинника Вайльдової траґедії.

("Пороги")

Степан Євин

ЯК ПРАЦЮВАВ МИКОЛА КУЛІШ

Майже нічого невідомо про те, як народжувалися твори наших визначних письменників, поетів, драматургів. Це найінтимніша сторона життя письменника, до якої нікому нема доступу.

Кожен мистець має свою методу, свою манеру і свої особливости в творчій праці. Думаємо, що читачам буде цікаво зазирнути до отієї святині найбільшого українського драматурга Миколи Куліша, з яким нас доля з'єднала на протязі його короткого, хоч і траґічного, але повного інтензивної творчости життя.

День у Куліша починався десь доло 8-9 годин ранку і тривав далеко за північ. Руханка, холодний душ, обовязково, не зважаючи ні на які обставини.

Після снідання переглядав пресу і кореспонденцію, пізніше сідав за стіл і одразу ж поринав у працю.

На столі в Куліша ніколи не було якогось "ліричного" непорядку. Рукописи, потрібний матеріял, олівці, пера — все мало своє місце, і, не дай Боже, хтось посміє перекласти, а ще гірше взяти ту чи іншу річ. Сидів поклавши одну ногу під себе, схиливши голову набік. В устах тримав сірничка, що заступав цигарку. З охотою лузав гарбузове насіння, або смоктав цукорки, якими частував своїх приятелів, щоб менше курили. Не зносив диму, хоч сам курив майже до 30 року життя. Тому Хвильовий, або інші "безнадійні" курці завжди сідали коло дверей і пускали дим у щілинку.

Письмо Куліш мав надзвичайно чітке, кожну літеру, наче намисто нанизував на рядок. Був усидливий і ніякі спокуси не могли відірвати його від стола. В цьому ставала до помочі його виключна сила волі.

Коли писав, потребував абсолютної тиші, тому найкращим часом для творчої праці вважав ніч. Ніколи не пив кави, або чаю для підбадьорення нервової системи. Казав, що все це є середники тимчасові і тільки вперта, систематична праця дає бажані наслідки. Був противником писання, або читання лежачи. У творчому запалі не бачив, що їв при сніданні чи й обіді, й нікого не помічав довкола. Весь час думками був зі своїми персонажами, то посміхаючись, то хмурячись, залежно від ходу думок. Але такий стан тривав лише вдома. Серед своїх приятелів, десь у клюбі, чи на прогулянці, завжди був дотепний і веселий.

Коли писав, ніколи не обмежувався лише тим, над чим працював зараз, але багато читав, робив виписки, нотатки, які — зда-

валося, — жадного відношення не мають до п'єси. Фактично ж вони створювали сировинний вантаж, з якого пізніше бралася мікроскопічна частина й на ній будувався підмурок, кістяк пєси.

Мав тонкий і гострий обсерваційний хист. Підмічав те, що пересічній людині ніколи б не впало в око. Помічене зберігав у памяті, або записував. Виглядали ці записки хаотично щодо змісту й звязку, але для нього одне речення, чи слово, було образом, характером, типом.

Надзвичайно любив музику, глибоко її розумів, дивуючи фахівників своїм знанням і критичними заувагами. Грав на скрипці, віолончелі й фортепіяно. Працюючи над "Патентичною сонатою" міг до безконечности слухати Бетховена, що вічно навіював на нього творче надхнення.

Багато уваги й часу приділяв вивченню своєї мови, яку знав блискуче. Перш, як написати одне слово, чи речення, вишукував по кілька синонімів до них, аж поки нарешті, не вибрав такого, що видавалося йому найдавнішим у даному випадку. Пишучи "Мину Мазайло", зібрав такий багатий мовний матеріял, що коли б його видрукувати, була б величезна і глибока розвідка про красу і милозвучність нашої мови.

Від першої й до останньої своєї пєси завжди мав жорстоку критику з боку урядових кіл, тому кожну пєсу мусів переробляти 3—4 раз, в висліді його — зникало 50—60% задуму автора. Боляче переживав це, кажучи, що п'є свою кров і ріже тих, кого породив довгими місяцями праці.

Не уявляв драматургічної творчости без тісного контакту з театром. Був присутній на пробах своїх пєс, бачив, як Лесь Курбас майстерно виліплює з мертвого, здавалося тексту — справжніх людей, які жили, діяли, а головне — переконували.

Першу читку в театрі робив сам. На цю читку сходилися не лише актори, а й письменники, журналісти, які вчилися в Куліша мистецтву рецитації.

Він ніколи не відмовляв у добрій пораді початкуючим письменникам, які знали, що критика Куліша хоча й сувора, але безстороння й правдива.

— Мало самої охоти до писання, треба посвяти, а ще більше систематичної праці над собою для того, щоб ваш твір міг бути зданий на критику читача — казав Куліш молодим.

Не зважаючи на надзвичайно несприятливі умови для творчости, на постійну нагінку Москви і її холуїв, Куліш писав свої п'єси, вкладаючи в них високопатріотичні думки, безмежну любов до України, за яку він віддав своє життя, повне творчих мук і невсипущої каторжньої праці.

("Пороги")

П. Г. ВОЙЦЕНКО

"Блаженний будь голос поклику до самостійного і гідного діла, і труд тих, що не марнували часу у ваганню і не дожидали повороту туди, звідки вороття і до сьогодні немає (Старий Край — — Н. К.), а приняли на себе бути там, де доля занесла їх.

Блаженні ті, що не плазували жебраками попід чужими порогами, але відчули вартість свою, оперлися на власні сили і збірними трудами своїми зробили виразний і тривкий вклад в будову нового громадського життя без дисонансу і самопонижування".

Я. В. Арсенич.

В днях соняшної золотої осени 1956 р. виросла ще одна свіжа могила вкрита квітами, жалобою смутку й опадаючим жовтим листям. Відійшов один з перших піонерів громадського руху в Канаді, вірний Син українського народу, невтомний працівник на народній ниві — Петро Г. Войценко.

Та хіба ж схоронила Його могила від нас; від свого народу? Хіба ж нарід не ріс разом з ним і іншими подібними Йому, хіба не міцнів дух народу разом з сівачами своїми? А Він був одним з них. Адже Його любов до українського народу була в Нього великою молитвою...

Так як орачі, що виходять вдосвіта на невироблену ниву, йдуть за плугом своїм, виробляють і очищують чорнозем, щоб посіяти на нім золоті зерна пшениці, так вийшов і Він в ранній молодості своїй і став одним з перших орачів ниви, але інакшої — ниви української, громадської, культурно-будуючої. На ній Він засівав ті перші зерна національної гордости, приналежности до свого народу, зерна світла і знання, яке було таким важним у новій землі...

Перші українські учителі в Канаді — це ті дійсні світочі, апостоли українства і провідники народу. Всі вони горіли однією ідеєю: піднести свій нарід на вищий рівень, заохотити молодь до науки, до вступу у вищі школи. І П. Г. Войценко був одним з них. Перша праця Його серед народу — це праця учителя державної школи в українських околицях. Жив близько народу, розумів його потреби і болів їх болями. Любив науку, залюбки віддавав свій час студіям, інших кликав за собою. Народню працю ставив як ідеал кожної освіченої людини. І вирощений на цім принципі світогляд він ніс чистим ціле своє життя.

По кількох роках учителювання прийняв позицію управителя "Українського Голосу". Бачив там глибокий зміст — служити своєму народові, стати на сторожі його інтересів, його слова, думки, чину. На цім пості Він вистояв звиж сорок років, майже до кінця свого життя.

Не була це легка дорога, але повна трудів, турбот, відповідальности і журби праця. Світом котились великі події, життя несло нові і нові проблеми і в багатьох роках "Український Голос" виводив нарід свій на правильну дорогу. Часопис під Його керівництвом зумів виходити на правильний шлях. В часописі відбивався Його світогляд, його розуміння ролі українців у широкому світі. І як казав І. Франко у своїм "Мойсеї":

"Підеш ти у мандрівку століть
З мого духа печаттю".

Так, Він положив печать свого

духа, свого високого патріотизму. Праця Його була тиха, незамітна для людського ока, але так важлива. Цю утяжливу дорогу життя і відповідальної праці ділила з Ним Його Дружина Ольга, з повною посвятою і розумінням Його.

Доводилось мені особисто знати бл. п. П. Г. Войценка. Була це людина глибокої духовости, широкого світогляду, великої шляхетности, доброго серця, тихої вдачі, а рівночасно сильного принципу. Не корився Він ніколи перед "можними світу цього", але мав велике співчуття до слабших і бідних.

Українська справа, чи то була

П. Г. Войценко
(1882—1956)

церковна, чи світська, все знаходила в нім свого добродія і жертводавця. Сам міг обходитися з дуже скромними засобами, але дати на народну ціль — було річчю святою.

Найлюбішим Його заняттям по праці було читання книжок, часописів. Часописи читав для орієнтації подій у світі, книжки читав з правдивим мистецтвом і насолодою. Любив особливо філософічні і біографічні твори і рідко коли було так, щоб нова книжка літературної вартости, яка появлялась на книжковім ринку — анґлійська чи українська, щоб Він її не купив до своєї бібліотеки.

Любив приязнь вибраних людей і одним з Його вибраних найближчих друзів був с. п. суддя Я. В. Арсенич. Життя зводило їх часто, і та глибока приязнь була завсіди освітлена теплом любові і якоїсь безмірної пошани один до одного.

Ціле своє життя пройшов П. Г. Войценко скромною людиною, без вимог і претенсій. Вдоволявся виконаним ділом, бо був свідомий вартости цієї великої народної праці, яка під його кермою підоймалася все вище і вище.

І тут можемо сказати знов словами найближчого Його друга, Я. В. Арсенича:

"Блажений будь голос покликку до самостійного і гідного діла, і труд тих, що не марнували часу.

Н. Когуська.

НЕ ПОТУРАЙ

Не потурай на те, що шлях ще не пробитий,
Що нетрями пустими треба йти.
Де тільки виє звір несамовитий, —
Дарма! Прямуй до світлої мети!

Не потурай на те, що ніч глуха все вкриє.
Ударить грім з-за хмар у тьмі німій,
А вітер лютий з півночі повіє, —
Вперед, вперед сміліше, друже мій!

Не потурай ні на що! Навіть смерти
Не бійсь, її ніщо не оббіжить.
Так краще ж нам у боротьбі померти,
Ніж у багні гниючи мовчки жить.

Не потурай на те, як часом добрі люди
Влещатимуть, щоб не виходив сам,
І ждав, поки завзятих більше буде, —
Вперед рушай, бо честь і воля там.

Не потурай! Тоді вас більш і стане,
Як знайдеться той перший, що за край
Проти всього на світі сам повстане...
Вперед, вперед! Борись, не потурай!

В. Мальований

А. Кравченко.

"ДОБРОВІЛЬНІ" ПЕРЕСЕЛЕНЦІ

ВСТУП

Большевизм не лише приніс з собою руїну державно-громадського життя тих народів, що він їх поневолив, але й зумів все те прикрити перед світовою опінією досконалою організованою пропаґандою.

Успіхи цієї пропаґанди полягають насамперед у тім, що большевики вживають звичайні европейські терміни, як свобода, рівність, братерство, пролетаріят, соціялізм, воля релігії тощо, стосовно явищ і понять, що нічого спільного з тими термінами не мають.

Статтю А. Кравченка містимо з мотивів її безсумнівної документальности. Але поруч з тим вона ще показує, що большевики ховають перед вільним світом під поняттям "добровільне переселення" і якими методами вони провадять освоєння білих плям півночі і сходу РСФСР.

Автор цієї статті в 1930 р. працював у Західньо - Сибірському Краєвому Управлінні тваринництва, як головний інспектор-зоотехні. У зв'язку з своєю працею був відряджений до Наримської округи. Випадково в день прибуття у місто Томськ, звідкіль до Наримської округи доводиться добиратись тільки гужовим транспортом — валкою, на станцію Томськ прибув етап вязнів-українців із Зауральського концентраційного табору, де він був зформований. Автор виїхав із Томська в день відходу першої колони в Нарим і їхав одним шляхом з цією колоною вязнів до міста Колпашово, то переганяючи цю ґрупу, то відстаючи від неї. Спинятись у дорозі на нічліг доводилось у тих самих селах, де спинявся й етап вязнів і від очей автора, таким чином, не сховалось нічого. Він міг спостерігати життя, вязнів на етапі.

I.

Початок січня 1930 року. Станція Томськ Сибірської залізниці. На станції і пристанційній площі бігає кілька чекістів*), що з вигуками й лайками розганяють усіх, що були на станції, на пероні й біля будівель двірця. На дворі снігова заметіль, мороз, що від нього злипаються повіки і спиняється віддих.

Біля дев'ятої години вечора на

---

*) ЧК існувало до 1922 р., з 1922 р. до 1934 р. було ОГПУ, і з 1934 р. — НКВД. Автор співробітників ОГПУ зве, за старою термінологією, "чекістами".

пероні двірця з'являється добрих пара сот чекістів. У кожного другого — сторожовий пес, німецькі вівчарки. Чекісти одягнені в теплі кожушанки — полушубки, на ногах — нові валянки, начальство — у фетрових бурках. На головах у всіх кожушані шапки з навушниками. Відділ озброєний автоматами, ручними ґранатами.

Через декілька хвилин район двірця від станційних залізничних торів до складів був оточений чекістами, що стояли двома рядами в декількох метрах один від одного.

Хуртовина збільшується, мороз міцніє... Тут то там полускують залізничі шпали, навіть каміння видають якийсь своєрідний звук...

Із темені ночі поволі зближуються один за одним тягарові потяги. Паротяги й вагони ніби обгорнені ватою, такі вони засніжені. В кожному потязі всередині — відкрита плятформа, а на ній по два кулемети, що можуть обстрілювати обидва боки залізничного шляху. Біля кулеметів по двох вартових.

Чотири потяги, які підійшли, відразу оточуються відділами чекістів, що їх очікували. В нічній темряві чути ляскіт замків на дверях товарових вагонів. Повітря розтинає команда начальства. "на розвантаження — двадцять хвилин!"

Станція не освітлена, у вагонах теж темно. З відчинених дверей вагонів вириваються клуби пари і несамовитий людський гамір, плач дітей та жінок, стогін старих. Люди вискакують з вагонів, ніби корки з пляшок пива. Слідком за ними летять мішки, клунки, дерев'яні валізки, об які подзвонюють прив'язані до них чайники, горшки й відра.

Чути новий наказ: "від вагонів не відходити!"

З однієї групи лунає приглушене нерішуче запитання: "гражданин начальник, а як же з замерзлими — вигружати, чи там лишити?" Чути відповідь начальства: "залишити в вагонах!" І, ніби керований невидимим дириґентом, біля вагонів чути плач жінок і дітей, яких батьки, діти і близькі стали жертвами лютих морозів.

"По чотири в ряд — ставай!"— розлягається новий наказ.

Жінки з плачем забирають на руки маленьких дітей, більшенькі, тримаючись материнної одежі, йдуть самі. Чоловіки навантажені дорожним скарбом. По чотири чоловіки в ряд, колона посувається між двома рядами чекістів, біля ніг яких неспокійно вертяться на прив'язі сторожові собаки.

Що це за люди? Звідки пригнали їх, за які провини і злочини?

Це мирні й працьовиті українські селяни-хлібороби, що були під час суцільної колективізації їх господарств проголошені совєтською владою "ворогами народу", і вся провина їх полягала в тім, що до колективізації були вони міцними господарями-селянами, або "куркулями", як прийнято звати цих трудівників на совєтськім жарґоні. Серед них були селяни з Запорізької, Чернігівської, Київської, Житомирської, Полтавської й Харківської областей. Етап формувався десь на Уралі та залізницею був перевезений до Томська.

Колона вязнів, кількістю не менше чотирьох тисяч, скерову-

ється в залізничні склади, оточені з усіх боків чекістами. Біля дверей помешкань — кулемети. Починається перевірка...

На світанку снігова метелиця втихає, але термометер показує 50 ступенів за Цельсієм. У якесь, не до уяви, ганчір'я замотані дбайливими матерями діти; то там, то тут чути дитячий плач, нестерпний холод дає себе відчувати.

Чи знають етапники свій маршрут? Звичайно, це засекречено і навіть рядові чекісти не знають, куди скеровується етап "ворогів народу".

Перевірку закінчено. Етапники розсортовані в чотирьох колонах. Начальником кожної колони — командир енкаведист, в ранзі капітана державної безпеки; при ньому три десятки чекістів-охоронників, з однією собакою на кожного з двох.

Процедура перевірки затягнулась до пізнього пополудня наступного дня, а про харчування етапників ніхто й не думає турбуватися. В неопалених складах собачий холод, вікна без шиб, у помешканні льодовий протяг.

Аж ось, нарешті, до складів під'їжджають шість трьохтонних атвомашин — привезли етапове "постачання"! На кожну групу в десять чоловік дали по одному буханцеві хліба і до цього кожному по 100 грам молотої комси (дрібна чорноморська риба). Хліб різати — справа не можлива, так він замерз. Руками, що трусяться від холоду, етапники кришать хліб на частини, дорослі дістають дрібні кришки, а кращі куски дають дітям і хворим.

За потребами виводять на двір групами, під охороною чекістів.

Наступного ранку, 5 січня, до складів під'їжджають двадцять однокінних санних підвід і вісім собачиш нарт, до кожної з яких запряжено девять псів (нарти — остяцька назва спеціяльних саней, пристосованих до запряжки собак, довжиною до трьох метрів, дуже легких, що добре проходять в глибину снігу). На підводи складають речі, харчі і запасну зброю чекістів. На нартах — чекісти-кулеметчики. Саньми керують остяки.

Як відомо, в околицях Томська остяки не живуть і в цьому районі собачий транспорт — явище дуже рідкісне. Отже, щоб забезпечити чекістів транспортом, який надається для руху, на далекій півночі в умовинах глибокої зими, нарти з остяками були пригнані з Нариму, тобто за 700 км. від Томська.

Всю дорогу до місця свого заслання етапникам довелося зробити пішки, ніяких транспортових засобів для них не було.

***

Наримська округа, куди загнали селян родючої України, щодо території дорівнює Бельґії. Це край з непрохідними болотами, великими лісовими масивами сосни, піхти, кедру й ольхи. Кліматичні умовини дуже суворі: в половині жовтня, звичайно, вже панує зима, морози досягають до 65 ступенів за Цельсієм. Снігове накриття в тайзі сягає від одного до півтора метра. Територією округи пропливає ріка Обь, що бере свій початок на схилах Алтайських гір і впадає в Льодовий океан. Природні багатства Нариму — кедровий горіх, хутряний звір,

лось, ведмідь, вовк, лисиця, вивірка; гриби різних порід; овочі — клюква, брусниця, черемшина. Населення округи, виключно остяки, дуже малочисельне. Місцеві остяки живуть осіло. Засобами до життя є влітку рибальство, а зимою — мисливство на хутряного звіра.

До революції остяки не мали поняття про те, як сіяти хліб, садити овочі. Робочої худоби у них не було, а рогатий скот і вівці вони тримали тільки для своїх потреб у молоці і мясі. Для пересування зимою остяки користувались переважно собаками, а на півночі округи — оленями. У всій Наримській окрузі до 1930 року не було ні залізниць ні шосейних доріг і дістатись туди можна було тільки влітку пароплавами від Новосибірську й Томську річкою Обь. Зимою ж єдина можливість — санний шлях.

Від 1932 року з Новосибірську до Колпашова встановлено повітряне сполучення. У самому Колпашові аеродрому нема і літаки роблять посадку зимою просто на льоду ріки Обь, а влітку повітряне сполучення припиняється. Цілком зрозуміло, що повітряним сполученям могли користуватися тільки партійні вельможі або чекісти. Із Нариму в Новосибірськ повітряним шляхом транспортувались дорогоцінні хутрини, осетрина, білуга, які вимінювались у місцевого населення за золоті і срібні вироби, що їх дістав Торгсін від населення великих міст в заміну за грами дефіцитних харчів — цукру, масла і борошна.

Оце, в загальному, і все, що може зацікавити читача про Наримську округу, куди був скерований перший етап українських "ворогів народу".

***

Начальником усього етапу був чекіст, у ранзі майора державної безпеки, за національністю латиш, якийсь Антоній Літкенс. Це був здоровило, білявий, як більшість прибалтійців, з відповідним для чекіст звірячим виразом обличчя. Одягнений він був у хутряну куртку, поверх якої була накинена "яга" (кожух з собачого хутра на обидва боки). На ногах — унти (чоботи з оленячої шкіри, з лисячим хутром всередині), на голові — хутряна шапка з навушниками. Цей, нормальний в умовах півночі, подорожній одяг доповнювали великі хутряні рукавиці, на поясі револьвер, за плечима — автомат.

Перед тим, ніж вирушити далі, Літкенс зібрав начальників колон і дав таке розпорядження:

1. Я особисто їду на собачій нарті напереді всього етапу.

2. Перша колона рушає через дві години після мого від'їзду.

3. Інтервал між наступними колонами — п'ять годин.

4. Маршрут: Томськ — Колпашово. Зупинки на шляху будуть визначені мною.

5. Маґістраля — ріка Обь.

6. У дорозі не затримувати транспорти, що йтимуть із Нариму.

7. Тих етапників, що відставатимуть від колон, на місці пристрілювати, не дозволяючи порушувати похідний порядок.

8. Тих, що в дорозі помруть, закопувати в сніг, а якщо буде можливість — спускати в ополоник під лід.

Такі були "настанови", що їх

дав начальник етапу своїм підлеглим.

Віддавши розпорядження, Літкенс сів на собачу нарту, візникостяк махнув довжелезним батогом і, щось посвоєму закричавши, рухається запряжкою, а через мить начальник етапу вітром летить в сніговій дорозі й зникає в куряві снігового пороху.

У три годині дня, при пятдесяти ступневім морозі, шикується перша колона з 1000 людей. Начальник колони, поляк Янек Радзівільський, дає команду: "Забирай лахи, ставай по-чотири!"

На чолі колони йтимуть чоловіки від 18 до 45 років, за ними підлітки, далі жінки з дітьми, а позаду всіх — вся решта: старі жінки й чоловіки. Зшикувавши колону, чекісти охоплюють її в кільце охорони, собаки відв'язуються від поводів. Радзівільський майже слово в слово повторює етапникам розпорядження начальника етапу.

Мужчини нав'ючені — хто чим: саквами, мішками, кошами, дехто має в руках малі саночки, на яких посаджені старші діти, що їм важко йти, грудних дітей несуть на руках матері. Не залишились без вантажу й дідусі та бабусі. З ціпками в руках, вони несуть на плечах злиденний кухонний посуд — відра, чайники, горшки.

Одіж етапників жалюгідна. У більшості на ногах стоптані черевики, нав'язані ганчір'ям і мотуззям, або диряві валянки; дехто мав взуття тільки на одній нозі, друга була обв'язана ганчірками.

Верхній одяг — у кого пальто, у кого полушубок, але в такому стані, як у професійних старців, і правильніш було б цю одіж назвати дрантям.

Під час розкуркулювання совєтський сільський актив подбав, щоб цих колишніх заможних селян основно "розкуркулити", залишивши їм у дорогу те, що не являло вже собою ніякої вартости.

Позаду колони розтягнулася кінна валка з п'яти підвід і пара собачих нарт, на одній з котрих вставлений кулемет.

Перед тим, ніж рушити в дорогу, Ян Радзівільський ще раз пригадує етапникам, по-російськи, з виразним польським акцентом: "Слишалі, цо я мувєм? Кто не бендзє слухаць жовнєра, буде застрєлен. Сегодня пуйдзем пєнцдесять кілометрув".

Я. Радзівільський скочив на нарти і дав візникові-остяку наказ рушати. Підхоплені собаками нарти швидко зникли в сніговій куряві.

Перша колона рушила в дорогу...

II.

Дорога для українських епатників була нелегкою. Для багатьох з них цей шлях був останнім у їхньому житті.

Взимку єдиний шлях від Томська до Нариму — це пойма ріки Обь. По цій дорозі безперервно, і вдень і вночі, тягнуться санні валки з Нариму до Томська, найближчої залізничної станції округи. Валки іноді нараховують до 1000 підвід, що на них вивозяться багатства північного краю: ліс, хутровина, шкіра тощо.

Як наказав начальник етапу Літкенс, етап був зобов'язаний зустрічним валкам звільняти шлях, звертаючи вбік, у грузку цілину снігу. Ось як виглядала перша зустріч етапу з валкою.

Зобачивши валку, чекісти по-

чинають нервово кричати і стріляти вгору з автоматів. Колона звертає вбік, краєм дороги проїжджає сюди й туди нарта з кулеметом. В глибокому снігу, декому по пояс, люди ледве пересувають ноги; дехто падає й з головою поринає в сніг, по їхніх тілах пробують рухатись наперед ті, що надходять. Не дивлячить на п'ятдесятступневий мороз, над колоною, що рухається, стоїть хмара випарів — це парує мокра від поту одіж етапників. Піт, що капає з облич, не встигає впасти на сніг і замерзає на лету. Здавалося б, що якби в охорони була бодай капка людяности, можна було б не доводити людей до повного виснаження, не змушувати їх іти у глибокому снігу, а дозволити їм перечекати на боці, поки проїде валка.

Колона вийшла з Томська в три години дня і в дорозі провела цілу ніч, без усякого відпочинку, і, нарешті, під ранок наступного дня прибула в маленьке село, що розкинулося на берез ріки Обь. В цьому селі — ледве сотня хат, населення — кіржаки (старовіри).

Етап розводять по хатах. На десяток людей видається денна пайка їжі, — та ж мерзла буханка хліба і сто грам комси. Населення з підозрою зустрічає прибувших. Що це за люди і чому село оточено озброєними чекістами?

Зморені, промерзлі, мокрі від поту, етапники, попавши в теплі хати, хоч і голодні з дороги — відмовились від їжі і покотом лягли спати, думаючи, що після важкої дороги їм дадуть принаймні добовий відпочинок. Надії їх розвіялись через шість годин вигуками конвоїрів: "вставай, в колону по чотири шикуйсь!" Не дивлячись на ніч і на снігову завірюху, що знову розпочиналась, колона шикується й рушає в дальшу дорогу: за декілька годин в це село має прийти інша колона етапу.

Вже на першому переході не обійшлось без жертв: в дорозі померло четверо дітей і шестеро старих. Трупи померлих присипали снігом самі конвоїри, не дозволивши рідні навіть з ними попрощатись.

Перед етапниками був шістдесяткілометровий перехід, ще важчий, ніж був перший. Снігова метелиця, що розпочиналась на початку виходу колони, не припинялась на протязі всього переходу. Люди рухались, тримаючись за руки, щоб у ряді ніхто не відстав. На віддалі може яких 20 кілометрів дороги, в глибокій теміні північної ночі, колона потрапляє на так звану "наледь". При сильнім, понад 50 ступенів, морозі лід на ріці тріскає. В щілини просякає вода і заливає снігову поверхню ріки. Якщо щілина утворилась кілька годин перед тим, то вона сковується льодом, але до того моменту вода перетворює сніг у непрохідну кашу.

В одну таку, ще свіжу, щілину й попала колона етапників.

Пройшовши кількасот метрів по мокрому снігу, колона підійшла до щілини, що була зо два метри широка. Не встигли перші ряди колони спинитися біля прорубу, як чекісти вже кричать: "Скакай!... Скакати? Хіба ж може перескочити два метри дитина, або й доросла людина, після сімдесяткілометрового переходу, майже без відпочинку?

Щоб підбадьорити розгублених етапників, один з конвоїрів

вирішив показати приклад і, не розрахувавши скоку, попав під лід. "Одним катом стало менше", — напевне подумали етапники.

Щоб подолати перешкоду, конвоїри відібрали три десятки здорових мужчин, вивели їх на беріг і, давши їм сокири, наказали зрубати кілька сосен. Колоди зрубаних дерев уклали через щілину. На побудову цього примітивного мосту витрачено було пару годин, впродовж яких етапники по коліна в мокрому снігу чекали переправи. Люди перейшли без особливих інцидентів. Гірше була справа з кінним транспортом. Коні відмовились ступити на хитку переправу. Коней розпрягли, з'вязали волокном і перетягнули на другий бік щілини. Дві собачих запряжки без труднощів перебороли перешкоду, а сани перетягнули на руках етапники.

Можна уявити собі вигляд етапників, що перебули декілька годин у мокрому взутті і одежі, чекаючи переправи. Одіж здеревеніла, піднести руку, пересунути ногу — майже неможливо. Після багатьох годин надлюдської боротьби за життя колона добивається до чергового нічлігу — села Абрамцево, що також було на березі ріки і нараховувало біля двох сот дворів. Розведені по хатах, етапники не були в стані роздягтися і змушені були вичекати поки одіж розмерзнеться, а щойно потім розвісити її, щоб просохла.

Перед прибуттям у село начальник колони Радзівільський наказав місцевій сельраді, щоб всі хати були добре напалені і щоб господарі нагодували етапників. Перше виконати було не важко, бо навколо села непрохідний ліс. Щож стосується прохарчування — справа була непомірно важча. Вже під кінець осени, після виконання і обов'язкового перевиконання державних плянів, у населення виявились такі "залишки", що їх ледве вистачить до нового врожаю.

Але все ж таки ще не згасла у людей християнська гуманність, ще не забулась Божа заповідь — "рука того, що дає, не збідніє!" І кожний намагався хоч чимнебудь почастувати прибулих — хто ведмежім або оленячим мясом, хто рибою, а хто й просто вареною картоплею або якою-небудь нехитрою юшкою.

З розмов етапників поступово вияснюються підсумки другого переходу — дев'ятеро дітей, чотирнадцять старших чоловіків і жінок залишились під снігом і понад стодвадцять людей мали відморожені ноги чи руки.

У селі Абрамцево колоні дали можливість відпочити цілу добу. Етапники змогли обсушитися, відпочити, добре виспатись і дещо підгодуватись. Поморожені ноги чи руки загрозливо попухли. А тут завтра знову черговий перехід і якоїсь милости очікувати годі. Кожний ще живий повинен приготуватись до переходу! З вирізаних піл кожухів і свиток пошили м'які чуни, в яких, хоч і не без болі, можна було йти.

Ранком наступного дня мороз пом'якшав і метелиця втихомирилась. Знову шикування по-чотири й етап у дорозі. Тепер чекісти виявили деяку "турботу" щодо етапників. Собаки, коні й сани хоч трохи прокладали бодай щось подібне на снігову дорогу й у притолоченому снігу людям іти було трохи легше. На щастя в цей

день не було зустрічних валок.

До чергового нічлігу в селі Никольськім треба було пройти шістдесять кілометрів. Етапники, що за добу відпочили, йдуть веселіше, поки в кілометрах п'ятнадцяти від Никольського знов не натикаються на чергову "наледь". На цей раз конвоїри не мають наміру самі вимокнути і в розвідку посилають наперед собачу запрягу, щоб довідатись про глибінь розливу води. Розвідка через пів години повідомила, що розлив води розмив дорогу довжиною біля п'яти кілометрів.

Начальник колони вирішив обійти "наледь" берегом ріки.

Обледенілими й засніженими схилами берега дряпаються етапники на гору, радіючи, що будуть врятовані від чергового ледяного купання, але радість відразу ж зникає, коли колона входить у прибережний ліс. Між деревами, занесені снігом до верхів'я, кущі, лоза, черемшина, а далі від берега ліс і зовсім непрохідний. Глибокий до метра сніг... Люди, чіпляючись ногами за заметені снігом кущі й пеньки, падають і з великою намагою встигають дігнати своїх сусідів у ряді. Через пару годин—"наледь" обійшли і колона знову спускається на лід та щойно глибокою ніччю підходить до села Никольського, першого великого селища на шляху етапників. В селі, що нараховує до трьохсот дворів, є велика двоповерхова будівля сільського клюбу, в якій якось розмістили колону.

Після переходу колона недораховувала шіснадцять дітей і дванадцять старих. Начальник колони Я. Радзівільський на місце нічлігу завжди прибував скорше від етапників, а тому приміщення клюбу було вже підготовлене для нічлігу колони, кімнати натоплені, на долівках достатня для спання кількість соломи, у баках — вода до пиття.

У селі Никольськім — велика свиноферма колгоспу імени Сталіна. В кітлах, що в них варилась їжа для свиней (т. зв. "кормозапарники"), зварено було для етапників щось до двох тонн картоплі, але колона затрималась у дорозі майже на дві години довше, ніж передбачалось. Картопля розварилась, застигла й почорніла, облупити її з шкіри вже було неможливо, але чекіст мабуть керувався поговіркою: "Який пан, таке й м'ясо, а яке м'ясо, така і виделка". Він не сумнівався, що виголоднілим за добу етапникам і така картопля здаватиметься справжнім делікатесом. У цей день хліба не видавали, але чергову пайку комси дали. Дітей очікувала приємна несподіванка: колгосп розщедрився і видав для них по 1/4 літра відвіяного молока.

Вночі у трьох вагітних етапниць почалися передчасні роди. Рожениць скерували у місцевий фельдшерський пункт. Всі троє новонароджених виявились мертвими; їх закопали в спільну яму в садибі клюбу. Нещасні жінки не були в стані продовжувати похід і Я. Радзівільський дав наказ голові сільради, під його особисту відповідальність, затримати жінок на медичному пункті до прибуття в село останньої, четвертої, колони, що очікувалась тут днів через чотири—п'ять. Як виявилось пізніше, знайшлись у колгоспі добрі люди, що прийняли після відходу колони цих жінок у свої ха-

ти і створили їм відповідні умови-ни для відпочинку.

Переночувавши в Никольському, ранком наступного дня колона рушає в дальшу дорогу. Був тихий, морозний, соняшний день. Мороз знова біля п'ятдесяти. Валки, що пройшли були по шляху ріки, добре промостили дорогу. За цілиий день зустрілась лише одна невелика, на сотню підвід, валка.

Щоб пропустити її, колону етапників розсунули по обидва боки дороги, з наказом: "стояти на місці, не рухатись!" Користаючись неочікуваним відпочинком, люди з насолодою перевели дух. Наледів у цей день на ріці не було і 30 кілометрів до наступної зупинки, села Кривошеїно, були подолені без особливих труднощів.

Зимове сонце давно вже сховалось за небосхил, коли колона підходила до села, вкритого поволокою вечірнього морозного туману. Село Кривошеїне, районовий відпочинок, поки не надійде семирічкою.

Начальник Колони Я. Радзівільський проголошує, що тут етапникам дається півторадобовий відпочинок, поки не надійде друга колона. На нічліг відведено приміщення школи. Як і в Никольському, поміщення були натоплені, було подостатком і соломи на постіль.

Населення, коли довідалось, що новоприбулі, як розповіли їм конвоїри, — "переселенці", з дозволом Я. Радзівільського попрямувало до шкільної будови з клунками й кошиками в руках. Кожний ніс, що міг з харчів і таким чином до своєї пайки етапники дістали непогане доживлення. Дітям, хоч і не досить, принесли молока. Старим вдосталь дісталось свіжого хліба.

На дворі мороз кріпшав, живе срібло скотилось аж до кульки термометру — 60 ступенів за Цельсієм! Чекістська варта біля будинку школи змінювалась щогодини. Кінна валка і собачі запряжки були розміщені в Домі Колгоспника (совєтський заїздний двір).

Не дивлячись на вдвічі коротший, ніж попередні два, перехід, етапники в останній дорозі мали вмерлих — восьмеро дітей і шестеро старих. Тих, що потерпіли від морозу, нарахували до п'ятдесяти чоловік.

У день виходу колони з Кривошеїного, здавалось, і сама природа змилостивилась над цими людьми: мороз упав до 30 ступенів. Люди повеселішали і перших тридцять кілометрів подолали без усяких пригод, діставши двадцять хвилин відпочинку на леді ріки. Не встигла колона після відпочинку рушити далі в дорогу, коли розляглися вигуки охорони: "Всі звертайте на правий бік!" Перед колоною виринає чолова підвода чергової зустрічної валки. Це була одна з найдовших валок, що її зустріла колона на своєму шляху, в ній було не менше двох тисяч підвід, що розтягнулись на кілька кілометрів. Собача запряжка з кулеметчиком роз'їжджала понад колоною з боку шляху, і тут трапився цілком неочікуваний інцидент. На одному з возів везли туші м'яса. Собаки, що пробігали біля цього возу, почувши запах м'яса, звернули вбік і накинулись на підводу. Остяк — візник не міг дати ради голодним псам. Віз спиняється, візники, що збіглися, під-

няли крик і накинулись на остяка...

Тим часом колона, по протоптаній нартами й підводами дорозі, посувається далі, не чекаючи поки пройде ця довжелезна валка, на що пішло б добрих півтори — дві години. Чекісти знають, що на цьому перегоні найближче селище у вісімдесятьох кілометрах від Кривошеїно, і не в їх інтересі затримуватись у дорозі. З невеличкими відпочинками колона йде всю ніч і ранком, на сході сонця, добиваєтьс:я до маленького остяцького села, засипаного снігом по самі стріхи. Етап розмістили по хатах, набивши у кожну хату людей, немов оселедців у бочку. На цей раз видали "підсилену пайку"—подвійну порцію хліба і комси.

У селі колона перебула до наступного ранку, перед нею вісімдесяткілометровий перехід до наступного населенного пункту, адміністративного центру Нариму, міста Колпашово. Чекістів, звичайно, не турбує доля людей, але їм самим треба відпочити й привести себе до ладу.

Останні вісімдесят кілометрів до Колпашово колоні довелось пройти за неймовірно важких умовин. Почалась снігова завірюха, на шляху ростуть снігові замети, подолуючи які, етапники вибиваються з останніх сил. Там і тут чути вигуки підганяйлів — конвоїрів, гавкання цькованих псів, що починають скаженіти. Поза тим гробова тиша, в якій ледь-ледь люди пересувають ногами, випускаючи через заціплені зуби сливе чутний стогін.

Вісьми-десятирічні діти цупко тримаються за одіж батьків, що впівголоса їх підбадьорують. Ось поруч з матір'ю, що зігнулась не то від безмежного горя, не то від клунка за плечима, вибиваючись з останніх сил, плентається хлопчик. Натягнена аж по очі, подерта вже шапка з навушниками ховає його обличчя. Як на зріст — йому може бути десять — дванадцять років. Він щохвилини підносить голову й просячим поглядом дивиться на матір. Слабіючі дитячі рученята, чіпляючись за одіж рідної мами, просять допомоги. Мати повинна допомогти своїй дитині, але де ж взяти сил людині, що подолала віддалі, які ледве під силу місцевому загартованому коневі?

На одному з снігових заметів дитина остаточно вибивається з сил, падає й підвестись не може. Безсило спускаються руки матері, пересохлі губи шепчуть: "Упокой Господи душу раба Твого..." Сотки ніг топчуть тіло ні в чім невинної дитини... Без останнього "прощай", мати йде далі... Чекісти, що замикають колону, відтягають тіло дитини з дороги й закидують його снігом...

У кожного етапника за час цих переходів нерви так ступіли, що особисте горе й журба загубили свій сенс. Так у боротьбі за власне життя, поборюючи надлюдські труднощі, пересувались етапники далі і все ближче до невідомого їм місця призначення.

Кілометрів сорок від Колпашово ріка Обь не ширша ста метрів. Обидва береги високо піднеслись над рівнем ріки й творять ніби коридор. На цьому відтинку шляху особливі труднощі були від зустрічного вітру. Заховавши голови за плечі переднього сусі-

ди, ледве пересувалися етапники, а їх ззаді підганяли конвоїри.

Щойно над вечір другого дня колона підійшла до міста Колпашова. Підсумок переходу — двадцять вісім дітей і тридцять три дорослих залишились під снігом ріки Обі.

Бараки концентраційного табору розташовані у трьох кілометрах від міста. Збудовані вони були ще в роки процесів Рамзина, троцькістсько — бухаринського центру і населенням були завжди забезпечені. Багато з кацетників поступово переселились з табору, як тут прийнято говорити, в **могилівську** губернію (від слова **могила**), через непосильну працю на лісозаготівлях і кліматичні умовини краю. В Колпашово таборові бараки збудовано було з запасам на приріст населення. Так, звичайно, шиють одіж для дітей економні матері, що просять кравця шити "на зріст". Сталінські будівничі соціялізму будували бараки колпашовського концтабору теж з розрахунком "на зріст" і до прибуття першої колони українців виявились вільними тринадцять бараків.

Від Томська до Колпашово етапники пройшли біля триста п'ятдесяти кілометрів і віддали притім у жертву чекістському Молохові 165 душ. Серед етапників великий відсоток обморожених. Страшно було дивитися на почорнілі людські обличчя, що починали вже гнити. Стара одежина остаточно перетворилась у лахміття, взуття до решти розлізлось.

У таборі колону зустрів сам начальник загального етапу майор Літкенс. Колону передають у розпорядження таборового управління ОГПУ і розміщують по бараках, в помешканнях яких досить тепло й сухо. Через годину після прибуття в табір етапникам видають вперше гарячу страву — на таборовім жарґоні "баланду" — суп з нечищеної змерзлої картоплі, без приправ і без натяку на товщ.

Одна за одною, на протязі п'яти днів, прибули в табір всі чотири колони етапу, які пережили в дорозі ті ж самі жахи, що й етапники першої колони. Четверта колона прибула з запізненням на дві доби і, як виявилось пізніше, мала менше втрат, ніж решта. Пояснюється це тим, що начальником колони був капітан державної безпеки Галущенко, за національністю українець. Можливо, що з національних спонук і співчуття до земляків, він давав етапникам більше відпочинку і люди не були так виснажені в дорозі, як етапники перших трьох колон.

Після прибуття останньої колони підрахували загальні втрати в дорозі. Цифри говорять самі за себе: 706 чоловік залишилось під снігом, з них 337 дітей і 369 дорослих.

Розіллється весною ріка Обь, рушиться на північ в океан лід, і природа сховає сліди чергового жахливого сталінського злочину.

Після пережиття в переходах страхіть, життя в концентраційнім таборі показалось переселенцям — мов царство небесне. Місць на нарах було для всіх досить, розташувались по-родинно, самітні — за віком, і хоч дроти навколо табору нагадували про не-

волю, сяк-так розмістилися під теплою стріхою.

Через кілька днів після прибуття етапникам видали одіж і взуття, правда, вже ношене, але ще досить міцне. Жінкам як і чоловікам видали теплі штани на ваті, стегані фуфайки, рукавиці й валянки з підшитими новими підошвами. Хворі і обморожені дістали необхідну медичну допомогу.

Добовий раціон таборовика був 300 грам хліба, тричі гаряча баланда. Діти крім того діставали кашу й компот. Неочікуваною несподіванкою для курців була вісімка махорки на чотири чоловіки в день.

Великим святом для всіх етапників було, коли вони дістали можливість скупатися в гарячій таборовій лазні і випрати білизну.

Крім кількох жінок, що призначалися по черзі щоденно на кухню, де вони звичайно сокирою рубали для баланди змерзлу капусту, нікого на ніякі праці не посилали.

У колпашовськім таборі українських засланців протримали до початку лютого. Хворі й обморожені підлікувались, всі відпочили, якось погодились з долею, думаючи, що на цьому нарешті закінчилось їхнє страждання. Але під большевиками не так складається, як передбачається.

III.

Вже кілька днів у таборі відбуваються якісь таємні приготування. Капітально ремонтуються сани, посиленно підгодовуються коні й собаки, упорядковуються спеціяльні лижви для тайги. Ніхто з "переселенців" і не догадується, що їх чекає, аж поки з цих всіх приготовань не вияснюється, що готується етап.

Нарешті підготовчі праці закінчено — відібрано сто пар лижв, тридцять міцних саней і двадцять собачих нарт. На сани навантажено залізні лопати, сокири, поперечні пили, ломи, бляху, цвяхи, декілька коробів шиб для вікон, кухонні казани, відра та інший кухонний посуд. Навантажено й продукти — печений хліб, бочки з солоною капустою і комсою, сіль та інше. На собачі нарти навантажено кілька похідних теплих шатер, похідні аптечки, бідони з бензиною та газом, скрині з патронами й кулементними стрічками. На чотирьох нартах встановлено по кулеметові. Сани й нарти закриваються брезентом і приготовлена до від'їзду валка віддається під охорону таборового "Вохру" (лагерна озброєна охорона з вільнонайнятих).

Вечером у бараки переселенців з'являється таборова адміністрація. Охоронник, що супроводить начальство, подає команду "струнко!" Все навкруги замовкає. Оглянувши затихлих переселенців, начальник каже: "Ваш маршрут ще не закінчений. Тут вас залишили тільки для відпочинку й лікування хворих, а завтра вранці ви скеровуєтесь далі, згідно з призначеним для вас маршрутом, також пішим порядком. Якщо в кого будьщо з взуття або одежі не в порядку, ніч перед вами і часу досить, щоб все впорядкувати".

Можна собі уявити душевний стан переселенців, які почули, що бідуванню їхньому ще не кінець. Кинулись розпитуватись чекістів,

щоб довідатись, куди ж їх далі гнатимуть. Але на це вони почули саркастичну відповідь: "про це знає начальник етапу".

У бараках виникає передетапна метушня: збирається в клунки, сакви й мішки убогий маєток, щасливі посідачі санчат приводять їх у порядок, жінки й діти плачуть.

Наступного ранку чекісти вигнали переселенців на двір. Охорона вже на ногах. Кожний має по парі лижв. Сани й нарти готові. Етап лаштується і в оточенні охорони знову розбивається на чотири колони. Начальники колон і цілий склад охорони — нові, лишився лише один старий знайомий — начальник етапу, майор Антоній Літкенс. Етап супроводжує лікар і дві медичні сестри з санітарними саквами за плечима.

Формування колон закінчилось, чекісти надівають лижви і кожна колона оточується тісним кільцем охорони.

Начальник етапу Ант. Літкенс виїхав вже давно наперед.

Всі чотири колони йшли одна за одною з інтервалами, не більшими за кілометр.

Між колонами — нарти з кулеметом. Ззаду колон йде кінна і собача валка.

Ясна соняшна погода, мороз біля 40 ступенів. Через кілька кілометрів шляху етап входить у смугу наринської тайги. Незайманний цілинний ліс, переважно хвоїна — ялина, сосна, пихта, кедр; деякі дерева понад двадцять метрів високі. Корони дерев творять суцільну стелю, через яку ледве просвічується небо, кругом півтемінь і тиша....

Етап йде по слідах саней начальника етапу, що залишилися в снігу. В лісі глибокий сніг і щоб вирівняти навантаження для етапників, колона, що йде впереді етапу, кожних дві години міняє своє місце в етапнім порядку, відходячи взад. Важким завданням першої колони є прокласти щось бодай трохи подібне на дорогу в сніговій цілині.

Охоронники, що йдуть по краях колони на лижвах, не виявляють великої строгости до етапників, не чути ні лайки, ні вигуків.

До глибокої ночі пересувався в тайзі етап. Зупинка на нічліг. Етапникам роздають лопати і вони копають у снігу глибокі ями. Інші етапники рубають гілля. Незабаром навкруги, в ямах, горить багаття. На зроблених з гіль треногах кип'ятиться вода, вірніше топиться набитий до верхів казанів сніг. Санітарна собача запряжка об'їжджає колони, що розташувались на ночівлю. Лікар питає, чи нема хворих, обморожених. На щастя — нема.

Охоронники і медичний персонал ночують в розкладених для них наметах.

Проковтнувши приписані грами мерзлого хліба і комси, поблизу веселого своїм теплом огнища, готуються етапники до сну, закутавшись хто в що гаразд. Дижурні цілу ніч підтримують вогонь і доповнюють самотужки паливо.

Щойно почало на світ займатися, чути команду охорони — "Піднімайсь!" Роздали по 200 грам хліба і комси, з попередженням, що це на цілий день, і ще за півтьми етап йде далі слідами саней начальника.

З углибленням у тайгу все частіше зустрічаються лісові завали. Вирвані з корінням під час бур, що трапляються в тайзі, величезні дерева затарасовують розлогі простори тайги, що стають майже непрохідними навіть для здорових і добре витренованих мисливців — звіроловів. Що ж можна вимагати від змучених етапників, що вибиваються з останніх своїх сил? Тільки полискування в руках чекістів автоматів нагадує мученикам, що не в їх силах щобудь змінити у своїй долі.

У когось може виникнути питання: а якже чекісти — охоронники, вони ж теж переносили увесь тягар переходу в тайзі? Ні, умовини переходу чекістів і етапників не можна навіть порівнювати. Перш за все всі вони добре й тепло одягнені, вартують позмінно, міняючись кожних дві години. У вільні від варти години вони улаштовуються на санях і собачих запряжках та їдуть з певним навіть комфортом. Супроводжувати ж етап під час варти на лижвах — справа зовсім легка і не вимагає великої витрати сил. Постачання для чекістів було найкраще, сухарі й бісквіти без обмеження, студене смажене оленяче або ведмеже м'ясо, кожний мав полярну пайку — 200 грамів чистого спирту... В таких умовинах дорога для них — скорше спорт і розвага...

Перед заходом сонця чолова колона натрапляє на ведмеже логовище. Звірі прокинулися і почали вилізати з барлог, у рядах колони, особливо серед жінок і дітей, повстав переляк. Але чекісти, що підійшли, чергами з автоматів забили всіх трьох ведмедів. здобуток чималий: для чекістів ведмежі хутра, а для колони — ведмеже м'ясо на вечерю.

Покінчивши з розподілом здобутку, етап лаштується на нічліг. Стає відомим, що у тайзі знайшли свій останній і вічний спочинок шестеро дітей і троє дорослих. Півтора десятка людей обморожених і їм лікар дає першу допомогу.

Далі про перехід етапників у тайзі писати не буду, тому, що аж до приходу на місце призначення день був подібний на день, як копійка на копійку.

Чотирнадцять діб гнали переселенців через непрохідну тайгу. В дорозі не зустріли ні однієї живої душі, ні одного людського житла, лише лісний звір — олені, дикі кози, а інколи й вовки здивовано зустрічали непроханих гостей.

На останній зупинці етап, як звичайно, улаштувався на нічліг, так, як до цього вже був за довгу дорогу звик. І тільки ранком виявилось, що недалеко від нічлігу етапу розмістився в своєму наметі, під охороною провідників-остяків, начальник етапу А. Літкенс. Він викликав начальників колон і сказав їм, що етап прибув на місце свого призначення і нікуди далі не піде, що для переселенців це "зупинка назавжди".

Цю новинку, що її начальники колон передали етапникам, люди зустріли навіть з деякою радістю. Кожний зітхнув з полегшенням: "Ну, нарешті ж кінець мукам вимушеної подорожі в тайзі..."

Але, оглянувшись навкруги, кожний засумував. Навколо не-

прохідна тайга, глибокий сніг і тільки звіринні стежки нагадують, що в тайзі є й живі істоти; ніхто, звичайно й не думав, що найближчий населений пункт, Васюган — в 135 кілометрах на північ від цього місця, а найближча залізнична стація Томськ — в 950 кілометрах.

Майже 600 кілометровий перехід в умовинах бездоріжжя, через глуху тайгу, коштував немало жертв. Дітей, підлітків і дорослих не дораховувалось 670 чоловік, обморожених було до 800 чоловік, інакше із 4,000 людей, що вийшли з Томська, до місця призначення дібралось трохи більше як дві з половиною тисячі, а якщо відкинути тих, що втратили працездатність (обморожених), то цілком працездатними було ледве що 1,000 чоловік. Незайвим буде на цьому місці згадати гасло Сталіна: "найцінніше у нас — це людина!"

О 12-й годині дня начальники колон оголосили переселенцям, щоб кожний голова родини негайно з'явився в розположення третьої колони. Їх зустрів сам начальник етапу А. Літкенс.

Промова його до всіх, що зібрались, зводилась до наступного: "Напевне ви і члени вашої родини зморились у дорозі і вам мабуть здавалось, що дорозі й кінця не буде. Можу вас потішити — ми прибули на місце вашого нового поселення. Думаю, що ви вже встигли усвідомити собі, що краще було поважати совєтську владу, ніж оце тинятися по безлюдді півночі, залишивши насиджені місця. За кожною колоною покищо закріплюється це місце, де вона спинилась. Сьогодні з нашої валки одержите необхідний вам на перший час інструмент і завтра зранку починайте будувати собі землянки. Лісу, як бачите, навколо подостатком, рубайте, пиляйте й будуйте собі житло. Втекти звідсіль, міркую, вам і на думку не спаде, якщо я вам скажу, що до найближчого людського поселення декілька сот кілометрів, а якщо хто й попробує і його впіймають — судове рішення вже готове: розстріл на місці. Я буду тут з вами і далі, думаю, що ми знайдемо спільну мову і в любому питанні договоримось. Надіюсь, що ви всі мене гаразд зрозуміли?"

Натовп мовчки підтвердив, що все зрозумів, після чого дозволено було розійтись.

На другий день люди одержали необхідний для будівництва інструмент — лопати, пили, сокири та інше, і робота закипіла.

Найважчим виявилося підготувати видолинок для землянок. Земля тайги Нарима лежить у смузі вічної мерзлоти, лінія якої знаходиться в глибині до півтора метра. Земля виявилася міцніша заліза і, щоб її копати, треба було розвести на поверхні багаття. Кожний опішив закінчити якнайскорше будування свого житла і вже під кінець другого дня у декого будівництво було закінчене.

Землянка закінчена, але нема ні матеріялу для печей, ні шкла для віконних шиб. Але українська народня мудрість говорить: "Біда навчить їсти коржі з маком, а вареники з сиром".

Довелось зробити в стрісі дірку і опалювати в прадідівський спосіб — чорним димом. Вогонь

розводиться на підлозі землянки і дим виходить через витяжку. Нема вікон? Вогонь багаття, що горить цілу добу, хоч і тмянно, але освітлює землянку. Не очікуючи закінчення будівництва, родини із снігових ям перебираються у нове житло.

Після закінчення "житлового будівництва" всі працездатні були мобілізовані, згідно з розпорядженням А. Літкенса, на будівництво адміністративних бараків: медичного пункту, бараку для охоронників, бані, кухні і складів-маґазинів. Бараки будувались капітально, з обструганих колод, на стелі й підлоги переселенці виготовили дошки, стріхи покрили шалівкою, у всіх приміщеннях встановили залізні печі, а димарі від них вивели через вікна надвір.

Це "спец-будівництво" було закінчено на протязі одного тижня. За цей час викопали три криниці, на щастя вода виявилась на глибині трьох метрів і надавалася цілком до пиття.

Лазня, будівництво якої було закінчено, відразу ж дістала цілодобове навантаження: треба було якнайшвидше перепустити через лазню дві з половиною тисячі людей, завошивлених і брудних з місячної подорожі, а також дати можливість цим людям випрати білизну та забрудену одіж. Важко уявити, скільки задоволення дістали люди через можливість похлюпатися у гарячій воді та відмити зеленим милом бруд на тілі, а, добре викупавшись, випрати свою полатану білизну, що від поту перетворилась у грубий брезент.

Кухня, що її будівництво теж було закінчене, почала видавати переселенцям гарячу страву. В перших часах ця страва нічим не відрізнялась від в'язничної: зупа з промерзлої солоної капусти, звичайно, без товщу і навіть без картоплі, просто — тюремна баланда. Хлібна пайка була встановлена в 300 грам, однаково для дорослого й дитини.

Караульна служба охоронників внедовзі була дуже скорочена. Через вимушене безділля більшість з них зайнялись мисливством, ходили на диких кіз, оленів і зайців. М'ясо забитої дичини постачалось в загальну кухню й харчування відразу поліпшилось. Жінки, що були вільні від нарядів, збирали під снігом клюкву, багату на вітаміни і дуже корисну для дітей.

Кінна валка і собачі запряжки, що прибули разом з етапом, за пару днів відійшли назад у Колпашово. Для потреб начальника і адміністрації при таборі залишено було дві собачі запряжки, та й вони ледве чи були потрібні, бо їздити не було куди: на сотні кілометрів у радіюсі — цілковите безлюддя.

Ні однієї спроби втечі з табору зареєстровано покищо не було. Та це й зрозуміло, якщо зважити, що серед засланців не було самітних, не пов'язаних з родиною людей, та й від чекіста на лижвах далеко не втечеш. Так поступово люди звиклись з думкою, що тут вони мусять основно будувати своє нове життя.

Яку мету хотів досягти кремлівський уряд, що вибрав саме безлюдний північний Нарим для місця заслання цих людей?

Це був черговий експеримент влади з людським матеріялом.

Багатство Наримського краю справді було невичерпним: хутряний звір, ліс, риба і, звичайно, мінеральні копалини. Залишилось тільки перевірити, чи може людський організм звикнути до преважких умовин Наримського краю? А перевірити це найкраще на своїх т. зв. "клясових і національних ворогах": помруть — не шкода, а виживуть і пристосуються до нових умовин, значить освоєння краю, річ цілком реальна.

IV.

Незабаром з Васюгана до табору починає поступати більш солідне устаткування: лісопильна рама, інструменти для лісорозробок і навіть льокомотива для лісопилки, пристосована до дерев'яного опалу.

Управління табору розпочало систематичні лісорозробки.

Місце лісорозробок знаходилось у трьох кілометрах від табору, де було встановлено раму і льокомотиву. Лісоматеріял заготовлявся тільки високої якости, за вимогами експортного стандарту.

Споквола почало, дедалі замітніше, покращання постачання для таборового населення. До таборових маґазинів з Васюгана привезено було муку, сіль, махорку, сірники, мило, солену морожену капусту, сушену картоплю, висушену пресовану цибулю (дуже корисну при захоруванні цингою), цукор та суроґат кави. Склад матеріялів одержав черевики, теплі бушлати, жіночу й дитячу одіж. Привезли будівельні матеріяли, шкло для вікон, цвяхи, сортове й листове залізо, гас, різний кухонний посуд і тару.

Все це привозилось з Васюгану кіньми, оленями й собаками, дуже поспішно, щоб встигнути до весняної розталі й бездоріжжя.

Всі господарські праці в таборі, на кухні, у складах, адміністративних бараках, покладено було на людей старших віком, використати яких на лісорозробках не було можливим. Ніхто, крім важко хворих і дітей до 16 років життя, від нарядів на працю не звільнявся.

Непомітно прийшла весна, пів нічні ночі покоротшали, все частіше світило сонце, де-не-де задзюрчали струмки, у тайзі з'явились таловини, небом тягнулись довгі черги перелетних птахів, що зимували десь на півдні...

На початку травня начальник таборового управління майор А. Літкенс скликав загальні збори. Ніхто не мав сумніву, що начальство хоче сказати щось важливе і невідкладне, бо всілякі робочі розпорядження о г о л о шувались звичайно в таборових наказах.

Так воно й було в дійсності.

Вже перше слово А. Літкенса, що виступив перед зібраними, викликало загальне здивування. "Громадяни!" — звернувся він до таборовиків, починаючи свою промову з якоюсь майже ласкавою інтонацією в голосі.

Ні сам А. Літкенс, ні тим більше підлеглі йому чекісти, ніколи ще не звертались до таборовиків з цим, звичайним за нормальних обставин словом.

"Згідно з постановою Центрального Комітету партії і совєтської влади, — продовжував

А. Літкенс, — можу вам оголосити, що злочини, доконані вами перед робітничо-селянською владою, вам пробачено і порядком амнестії ви звільнені від кари та не перебуватимете в поправчо-трудових таборах ОГПУ''.

Між людьми помітний рух, всі переглядаються між собою, ніби не розуміючи...

"З сьогоднішнього дня, — продовжує А. Літкенс, — ви вважаєтесь вільними громадянами і вам поновлюються всі громадянські права. Совєтська влада розглядає вас тепер, як **вільних переселенців** і з сьогоднішнього дня всяка охорона табору ліквідується. Тут вибрано для вас місце вашого постійного замешкання і тепер ви можете приступити до нормального розбудовування вашого майбутнього життя. Розпочинайте будівництво і поступово загосподарюйтесь. У всьому вам держава допоможе. На будову домів і господарських будівель вам дається безкоштовно потрібний лісоматеріял.. Розпочинайте корчувати ліс, кожний може взяти собі такий наділ землі, який він у стані обробити силами своєї родини, посівний фонд вам додасть держава. Згідно з положенням про вільних переселенців, ви звільняєтесь перших два роки від усіх державних сільськогосподарських податків і достав. Партія і уряд увіряє вам справу великої державної ваги і покладає повну надію, що це довір'я ви виправдаєте. Ви — піонери у здійсненні завдань, що їх поставили партія і уряд, — освоєння багатств цього краю і оброблення цілинної землі. Ваш досвід і знання сільського господарства, в сполученні з вашим вродженим трудолюбством — запорука того, що з покладеними на вас завданнями ви впораєтесь. З сьогоднішнього дня таборове управління ліквідується і вам треба відразу ж, на цих зборах, вибрати громадську владу — сільську раду. Я особисто ще деякий час залишаюся тут, щоб допомогти на перший час вибраній вами раді в юридичних питаннях. Головам родин після закінчення зборів треба з'явитися в управління табору і дати підписку, що ви тут поселяєтесь **порядком добровільного плянового переселення.** Після цього сільська рада може розпочати свою працю.

Ось все, що я сьогодні вам мав сказати. Чи є якісь питання?'' — закінчив свій виступ А. Літкенс.

Зібрання понуро мовчало. Напевне не все, про що говорив А. Літкенс, дійшло до свідомости цих "добровільних'' переселенців. Але для всіх стало ясним: нікому з них не буде дозволено хоч колинебудь вернутись у рідну Україну. Думка про це затьмарила все інше і на питання чекіста — відповіддю була гробова мовчанка.

Так родилось у глухій наримській тайзі поселення українців-хліборобів — "Нова Україна''...

Під час виборів сільської ради ніхто не захотів прийняти кандидатуру на голову і без всяких заперечень збори підтримали єдину, що її хтось був виставив, кандидатуру чекіста А. Літкенса. Таким чином, кат, жертвою дій якого в етапі померли тисячі людей, став уособлювати совєтську владу і прийняв функ-

ції захисту інтересів своїх недавніх підневільних!

У скорому часі у селищі відкрилась торговельно-заготівча база "Сибторгу". За працю у лісозаготівлях починають платити готівкою, згідно з загальним трудовим тарифом. База "Сибторгу" поступово розгорнула торгівлю різними товарами і харчами та відкрила закуп, де все оплачувалось готівкою. Жінки, діти, старші віком на перші часи організували збір кедрових шишок, котрих було навкруги більш ніж досить. З висушених на сонці шишок горіхи вилущувались руками. За центнер (100 кг горіхів) база платила 30 карбованців. Цей допоміжний заробіток членів родини був значною допомогою, бо працездатні не могли багато уваги приділяти праці в лісозаготівлях, треба було розпочати будову хат.

Після організації місцевої влади розпочалась нарізка земельних наділів. На території майбутнього села розплянували вулиці, в середині залишили невелику площу, і будівництво домів розпочалось повним темпом. Коротке північне літо підганяло кожного, щоб встигнути закінчити будову на час, щоб наступну зиму зустріти у новій, теплій хаті.

V.

В околицях селища розшукали глину і жінки та дівчата почали виготовляти цеглу-сирець.

Цілком зрозуміло, що без усякої домовлености кожний намагався надати дому вигляд української хати — мазанки. Стіни й стелі всередині хати обмазувались глиною. Особливу увагу звертали на будування української печі з лежанкою, що так міцно ввійшла у селянський побут українця.

Знайшлись, звичайно, серед будівельників і теслі, що виготували потрібну кількість дверей та рам до вікон. Не було ніякою проблемою зробити й примітивну селянську мебель. Кожний своїми силами збив собі, столи, лавки. Майстрі більш досвідчені зробили собі табуретки і навіть шафи.

Аж до Покрови; до перших морозів, територія селища уявляла собою людську комашню: працювали до глибокої ночі і збудували понад 600 домів. Господарських будівель — шоп і хлівів збудувати не було часу. Та їх і потрібно не було, бо худоби ніхто не мав, а палива на зиму можна й не заготовляти — палива кругом було більш ніж достатньо.

Вже до першого снігу багато родин перенеслись у нові житла й жахіття минулорічної зимівлі залишались лише у спогадах.

Під цей час "Сибторг" змінив порядок розрахунків з доставцями й покупцями. Кожний переселенець, що підписав з базою договір на доставу горіхів, клюкви й брусниці, міг дістати грошовий аванс, в рахунок якого міг купувати на базі все, що він потребував. 80% авансу база мала додати в натурі, себто товарами, а 20% переселенець міг дістати готівкою, але щойно після виконання договору, після достави горіхів. Цей порядок взаєморозрахунків у совєтській термінології зветься "товарообміном", а

люди це звали звичайно "товарообманом", бо на базі доводилось брати не те, що комусь потрібне, а те, що база мала.

Ще з кінцем осени з'явились серед переселенців мисливці на хутряного звіря, а хутра база "Сибторгу" дуже охоче приймала. Зрозуміла річ, що ніякої огнепальної зброї ніхто не мав. Мисливці користувались тільки різними капканами, пленицями й сільцями. В розставлені на ніч сільця й капкани попадалась не погана здобич: зайці, горностаї, дикі кози, а іноді навіть хитра й обережна лисиця.

М'ясо, що його здобували на полюванні, коптилось, засалювалось, сушилось і його було досить для кожної родини, хутра ж здавались у рахунок авансу на базу.

Другу зимівлю в новій батьківщині переселенці перенесли без особливих труднощів і злиднів. Головне — свій теплий куток мала кожна родина.

VI.

Прийшла весна 1932 року. З теплими весняними днями приступили до упорядкування села. Насамперед треба було викорчувати дерева й пні, що стричали посеред вулиць.

Цю працю робили всією громадою і скоро вулиці селища набули цілком упорядкованого вигляду. Поволі кожний переселенець упорядкував і своє обійстя, власну садибу. З'явились навколо домів паркани, з фіртками й ворітьми, майстерно оформлені в українському стилі.

Голова сільради, чекіст А. Літкенс, не без вдоволення прогулювався вулицями села, відносячи, цілком природньо, більшу частину успіхів переселенців на свій рахунок. До травня кожний власник садиби упорядкував свою присадибну ділянку, підняв по можливости найбільшу площею ділянку цілини під город. У кінці травня, коли почалась навіґація, пароплавами по ріці Обі привезли городнє насіння, картоплю для насіння, і городи засіяли своєчасно.

Треба відмітити, що, не дивлячись на суворі кліматичні умовини Наримського краю, овочі й картопля, якщо їх посадити вчасно, за веґетаційний період встигають дозрівати, опадів тут цілком достатньо і городи не треба поливати.

До переселення українців місцеве населення про городництво не мало ніякого поняття. Основним зайняттям місцевих остяківненців було полювання на звіря й рибу, а приватним вдоволенням — випити горілки, покурити люльку, не забути побити свого пса, а при тім і жінку. Чому саме, "при тім", слід пояснити. За "домостроєм" остяків, якщо хтось збирається на полювання, мусить обов'язково відлушпарити свою жінку, інакше полювання буде невдалим і на нього навіть іти не варто. Ну, а оскільки полювання годує остяка, биття жінок на порядку денному. Але й жінка не залишається боржником. Коли, після повороту з вдалого полювання, остяк потягне горілки, жінка йому повертає всі стусани, що вона їх дістала перед тим. Якщо так не сталось, остяк невдоволений, бо виходить, що він

після трудів праведних погано підвеселився.

VII.

В постанові совєтської влади про добровільних переселенців сказано, що сільські господарі, які переселилися у віддалені місцевості СССР, звільняються на протязі перших двох років від сільськогосподарського податку. Хоч чекіст, голова сільради, А. Літкенс і підтвердив був на зборах, що ця постанова стосується і "добровільних" українських переселенців, але у совєтських умовинах "закон, що дишло — куди повернеш, туди й вийшло".

Селян — переселенців, після жнив сільськогосподарський податок таки змусили заплатити; не прийняли навіть на увагу, що це перший, після важкої надлюдської праці, врожай і кожному треба мати якийсь запас на зиму.

На початку осени 1932 р. нові переселенці були приємно здивовані, коли прийшла звістка, що незабаром до них прибуває партія племінного скоту та домашньої птиці. Худоба й птиця привезені були з району Новосибірська річковим шляхом до Колпашова, а звідти на легких суднах до Васюгана. Від Васюгана до села Нова Україна птицю привезли на возах, а скот пригнали. Після розподілу худоби й птиці на кожне господарство, в залежності від числа членів родини, прийшлось по 1-2 корови, стільки ж коней, по декілька свиноматок та овець. Також пропорційно розподілено було й птицю — індиків, гусей, качок і курей. Кожне господарство дістало до десятка птиці.

Привезена худоба була племенна не нижче другої ґенерації. Тут були й коні Вороніжського державного кінського заводу, голляндські корови з республіки Німців Поволжжя, йоркшірські свині з радгоспу Асканія Нова (Україна) і вівці породи "Сибірський меринос" з Рубцовського державного племенного розсаднику. Трохи пізніше прибула партія молодняку, не старше року, лошата, телята та інші, на 80% матки.

Худобу й молодняк, як і птиці, одержали окремі господарства у кредит, на трьохрічну виплату.

Чим пояснити таку "щедрість" совєтської влади до своїх колишніх "ворогів народу"? Аджеж на протязі всього існування совєтської влади, за виключенням короткого періоду непу, тваринництво було завжди в катастрофічнім стані.

Справа в тім, що тут природні умовини, не зважаючи на всю суворість зими, приязні для тваринництва. На берегах маленьких річок, допливів ріки Обь, є великі сінокоси. В лісу-тайзі багато їстивного коріння, що надається для годівлі свиней. Місцеве населення — погані тваринники, а місцевий скот, дрібної породи — 100 — 120 кг живої ваги. За один рік від місцевої корови не можна дістати більше як 300 літрів молока, що має не більше 3-4% товщу.

Оскільки совєтська влада поставила собі за завдання розвинути тваринництво в Наримськім краю, вона, само собою зрозуміло, могла в цьому опертися тільки на українців-переселенців, дав-

ніх і досвідченних господарів своєї землі, працьовитість яких відома ще з глибини віків.

Автор цих рядків був відповідальний за розбудову тваринництва, а тому може розповісти про дальший його розвиток.

Придбавши худобу й птицю, кожний господар подбав, щоб до приходу зими забезпечити їх теплими приміщеннями та харчами. За допомогою "Сибторгу", що привів достатню кількість коліс і осей, кожне господарство мало вози. Зготувати ж на зиму сани, справа не важка. Таким чином кожний господар мав власний транспорт.

Весною 1933 року всі переселенці кинулися на обрібку цілинних наділів і у кінці травня засіяли поважні масиви землі житом та вівсом.

Не залишили без уваги й дальше упорядкування села Нова Україна. Порядком громадських праць збудували дім для школи, сільради, клюб з бібліотекою.

Залишки молока здавали у "Маслопром", що збудував тут маслоробство. Під кінець літа крайовий союз мукомолької промисловости "Союзмука" збудував паровий млин, динамомашина якого в скорому часі почала давати струм для освітлення села.

Дослівно казковим темпом село росло і перетворилось скоро у взірцеве, або, як прийнято казати, показове.

Коли одного разу автор зустрівся з своїм земляком із Київщини, той сказав: "Ой, земляче, якби нас наш батько більше не грабував, то він через п'ять років нас не впізнав би". І він не помилявся. Уже в 1934 році мій земляк мав у своєму господарстві трьох робочих коней, чотири дійні корови, а десяток відгодованих свиней, 15 овець і до сотні свійської птиці.

Зоотехнічний і ветеринарний персонал утримувався в селі за рахунок держави. За короткий час село Нова Україна автоматично перетворилось у племений розсадник для всього Наримського Краю. Як у село, що мало справді показові господарства, стали приїжджати представники різних краєвих організацій і обласних науково-дослідних інститутів — аґрономи, зоотехніки, фахівці ветеринари, наукові робітники і професори з інститутів сільського господарства. Багато чим цікавились ці туристи, але й багато практичних порад дістали від них господарі щодо тваринництва, хліборобства і добування корму для худоби.

Українські переселенці ще не встигли забути етапів і всього, що вони витерпіли, як тут прийшло нове нещастя. Якщо з 1932 по 1934 роки брали податок тільки з врожаю хліба й городини, то з 1 січня 1935 року вже ввели податок із продуктів тваринництва. З кожної корови, незалежно від удою, треба було здати у рік 300 літрів молока, з кожної голови рогатого скоту — 60 кг м'яса і 20 кг з кожної свині; з кожної вівці — 10 кг м'яса і 3 кг шерсти. Від кожної курки треба було здати 160 яєць у рік. За м'ясо, молоко і яйця, що постачались порядком податку, платились державні ціни: літр молока — 15 копійок, свинина — 85 коп. кілограм, баранина — 65 коп., кілограм шерсти — 1 карб. 20 коп.

Здавалося б і це не так страшно: левина частина залишається ще у господаря — одноосібника. Але тут на сцені з'являються державні "заготівельники". Розгортається кампанія "добровільної здачі" продуктів сільського господарства порядком перевиконання плянів і випливає наверх знову техніка систематичного грабування сільського населення, на якій власне й збудована вся система совєтської держави.

Відмовлення від добровільних достав державі тягне за собою для "саботажників" нормальну кару — концентраційний табір не тільки для порушника закону, але й для всієї його родини. Невиконання пляну додаткових добровільних достав позбавляє сільського господаря права на купівлю в місцевім сільськім кооперативі одежі, взуття, ріжного начиння, а тому, хоч-не-хоч, залишається один вихід — всі "залишки" продуктів сільського господарства треба передати державі...

І все це було б, либонь, не страшне для переселенця: раз у країні тільки державна торгівля, значить селянинові й нема з ким іншим торгувати, крім як з державою. Але якщо глянути на державні ціни сільських продуктів і промислових товарів, що їх додає селянам держава, то стане ясним, що тут не торгівля, а здирство серед білого дня.

На сільськогосподарські продукти були встановлені такі ціни:

Воловина — по 50 карб. за центнер (100 кг).

Свинина — по 75 карб. за центнер.

Баранина — по 60 карб. за центнер.

Жито — по 10 карб. за центнер.

Шерсть — по 3 карб. за кілограм.

Яйця — 0,50 карб. за 10 штук.

Молоко — 0,75 карб. за літр.

Натомість ціни на промислові товари в маґазинах сільської кооперації, від якої селянин був цілком залежний, були такі:

Бавовняний одяг — 100-150 карб.

Звичайні валянки — 80 карб.

Черевики — 40-50 карб пара.

Кожушанка — 100 карб.

Гас — 1 карб. за літр.

Цукор — 1 карб. 75 коп. за кг і т. д.

Річний дохід середнього сільського господарства не був вищим як 2000 карб. у рік. Але з цієї суми ще треба було заплатити різні податки (культурний, асекураційний і т. п.), підписатися на 1/10 суми доходу на облігації державної позики, заплатити членські вклади у сільську кооперацію і "Охотрибаксоюз"... і виявлялось що половина доходу йшла відразу в кишені тієї ж держави.

Побічний роздобуток селян-переселенців теж попав у державний капкан. Право полювання на хутряного звіря дозволили тільки членам "Охотрибаксоюзу", що брав 100 карб. вступного внеску. Всі хутряні шкірки треба було здати державі за дуже низьку заготівельну ціну. Крім того кожний мисливий повинен був виконати певний плян достави хутряного сирівцю за ґатунками: стільки то ведмедя, стільки вивірки, лисиці і т. д. Виходило так, що й справді ведмідь ще спить у своїм лігві, а шкіра його вже відпродана державі. Ті ж порядки були заведені

і для рибалок. Більш реальним побічним заробітком залишився збір горіхів, ягід, грибів, достава яких до заготівельного пункту була добровільною.

VIII.

Голова сільради А. Літкенс був рівночасно і представником орґанів ОГПУ. Він повів розкладову працю серед молоді, створив незабаром партійну і комсомольську органнізації. Комуністична пропаґанда запанувала в школі. Почались, як і в старій батьківщині, доноси дітей на батьків. Державна влада й тут почала ділити населення села на куркулів, підкуркульників, середняків та незаможників. З підсиленням партійного прошарку розпочалось штучне ділення серед селян, що були дотепер об'єднані спільними турботами упорядкування свого переселенського життя.

IX.

Колективізація остяцьких господарств йшла дуже пиняво.

Селища малолюдні, господарства розміщені на значних віддалях одно від одного, що виключало можливість укрупнення колгоспів. Остяки далекої півночі, в пошукуванні корму для оленів, змушені були кочувати величезними просторами півночі.

Для ліквідації "прориву" в колективізації Півночі кинені були з обласних і районних центрів відділи пропаґандистів, і от, то переконуючи, то залякуючи людей, колективізація таки була переведена; навіть оленоводів змусили вступити в колгоспи.

Дійшла черга й до села Нова Україна. Більшість селян знову вперто противилась колективізації, голосуючи на зборах проти, і багатьом з них це знов коштувало життя; вони згинули в ОГПУ і концентраційних таборах.

"Ліквідувати куркулів, як клясу" — таке гасло проголосив Сталін.

"Якщо ворог не здається, його треба знищити", — підтакував комуністам Максим Горький.

Тих українців-переселенців, що лишилися живими, совєтська влада ще раз пограбувала і загнала в колгоспи, перетворивши їх знову на безправних батраків держави.

(Інститут для вивченя СССР. Книга 5).

Л. Орленко

КРЕМЯНЕЦЬКИЙ ЗАМОК

Хто бував у Кремянці, той знає, в якій оригінальній місцевості лежить це місто. На протязі кількох верств одна проти одної тягнуться високі гори, то ближче сходяться, то ширше розходяться. І от в тім глибокім і часом дуже тіснім міжгіррі, ще в незапамятні часи оселилась осада, з якої потім виник "град Кремянець".

Над самим містом з східної сторони стремить височезна крута гора, що має 1328 футів над рівнем моря й уявляє з себе найвищий пункт в цілій Волині: це — так звана гора Бона, на шпилі якої ще й тепер лежать руїни колишнього замку. Трудно, здається, й навмисне придумати місце більше придатне задля оборони, як ця височезна гора, що з одного боку трохи на сторч повисла над містом, а з другого — звязана з сусідніми горами тільки вузеньким камяним кряжем, який легко було перерізати. Тим то Кремянецький замок ще в давно минулі часи придбав собі славу особливої неприступности.

В 1226 р. його намагався взяти, але не взяв король угорський Андрій; в 1241 р. об нього поламав зуби сам потужний та завзятий Батий; в 1225 р. даремно порався коло нього Куремса, а в 1261 р. жорстокий Бурондай уже й не важився брати його, а просто присилулував князя Василька, щоб той сам "розметав" Кремянецьку твердиню, яка була сіллю в очах татарам.

Коли й хто знову відбудував Кремянецький замок, про це ми докладно не знаємо, але певна річ, що він не довго лежав в руїнах. Здогадуються, либонь це зробив князь Мстислав Данилович на прикінці XIII ст. Від 1479 р. прослідженo інвентар Кремянецького замку, з якого довідуємось, що в ньому було три фуклери а 4 порохниці, 6 малих гармат, а великих на городі 4, одна пищаль, півбочки пороху.

З кінцем XV ст. відколи почались шалені напади кримських татар на Україну, литовський державний уряд мусів звернути більшу увагу на краще узброєння українських земель. До поправи Кремянецького замку найбільше причинився князь Януш, біскуп Познанський, побічний син короля Жигмонта І-го, який в 1530-тих роках наділив йому Кремянецьке староство, а після Януша це староство перейшло до королеви Бони, жінки того ж таки старого Жигмонта, яка теж чимало дбала про цей замок; від тоді ця замкова гора носить імя гора Бона.

В 1545 і потім в 1552 р.р., з королівського наказу, в Кремянецькім замку двічі було переведено досліди спеціяльними дослідниками, які докладно його описали. З тих описів вбачаємо, що замок займав тоді те саме місце, що й тепер; просторінь його була та сама: 73½ сажнів вздовж і 33 вшир. Обведений він високою камяною стіною з місцевого каменя, вапняка, з якого складається й сама замкова гора і сусідні з нею. На питання дослідників, коли й хто збудував Кремянецький замок, місцеві люди дали відповідь, що "того ніхто не памятає через давність ча-

су[1]), тоді, як на таке саме питання про Луцький замок була дана відповідь, що почав його мурувати князь Любарт, а кінчив князь Свидригайло. Значить Кремянецький замок був далеко старіший за Луцький, і дуже правдоподібно, що він був змурований (власне відновлений) ще XIII стол.

Щоб дістатись до замку, треба було перш вийти на сусідню, більш спадисту гору, бо замкова гора така крута, та ще до того боки її

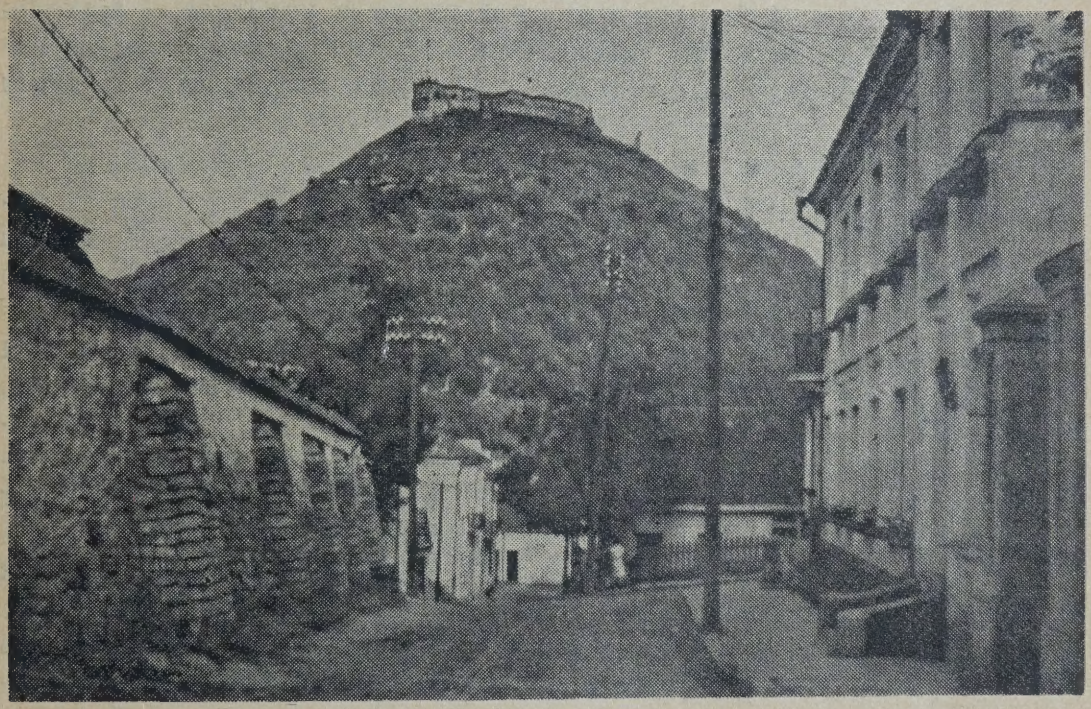

Гора Бона в Кремянці.

голі, камяні, що видряпатись на неї може хіба молода людина, та й то з великими труднощами. З сусідніми горами її злучив вузький камяний кряж, завдовжки в 176 сажнів, а завширшки 4 сажні. Цією, сказати б греблею тільки й можна було б пройти і навіть проїхати до замку. В двох місцях цей кряж був навмисне перекопаний. Перед самою брамою був звідний міст на залізних ланцюгах. Над брамою двоповерхова мурована башта, що давніше була вкрита ґонтами. На ній стояло тоді шість гармат, з яких обстрілювали ворожий наступ до замку з сусідніх гір. На північнім розі замку стояла друга теж мурована башта, що звалась Черленною, а над самим містом була й третя.

Між баштами, на окрузі цілого замку, було 34 "городні", себто прибудовані до замкової стіни деревяні комори, в яких місцева людність під час ворожого нападу знаходила захист і переховувала своє добро. В замку було 29 гармат, з них 14 мідяних, вилитих в 1530 р., з литовськими гербами, а решта — залізні. Крім того було 10 гаківниць, 33 рушниці, а припасу до стрільби, як от пороху, куль, салітри, сірки, олива, було так багато, що вистарчило б (як писали дослідники) на десять або й дванадцять таких замків. В замку жи-

[1]) Памятники К. Ком, IV, от. 2, стор. 204.

ли пушкарі та всяка челядь, а постійної залоги не було, бо сторожа й оборона замку лежала на обовязку міщан.

Так як і по інших українських замках, була і в Кремянці замкова церква св. Михаїла, прибудована до замкової стіни; про неї згадує люстрація 1552 р.[1]) Тепер можна пізнати навіть і місце, де вона стояла; хіба, може, з лівого боку замкової площі проти гори Чернечої, бо тут на замковій стіні ще в 1870-тих роках був камяний хрест, з якого і сліду не лишилося. З часом ця церковця спустіла й розвалилась; про неї згадали волинські пани на сеймику в 1669 р. і доручили своїм депутатам клопотатись на сеймі, щоб король дав розказ відбудувати її, але ця справа не мала ніяких наслідків.

В такому стані була ця стародавня непереможна фортеця в половині XVI ст., але згодом вона усе більше підупадала, бо центральний польський уряд мало дбав про українські замки, а місцеві засоби нищились найбільше через те, що пани звичайно випрошували у короля собі в державу замкові села, з яких раніш збирались кошта на удержування замку в належнім стані. Згодом недбальство Кремянецьких старост дійшло до того, що замок почав прямо валитись, як пустка без догляду. На сеймику 1641 року волинські пани скаржились на те, що в замку Кремянецькім від недавніх часів велика руїна сталась, і доручали своїм депутатам вимагати запомоги з державного скарбу на його реставрацію. Такої запомоги не було дано, та й була б це даремна страта, бо запалало на Україні повстання Хмельницького.

Літом того ж таки 1648 року полковник Кривоніс з 7000 козаками підступив до Кремянця. Міщани, звичайно, й не думали чинити йому одсіч і без усякого змагання здали місто і замок. Козаки добре потрусили в замку городні, шукаючи панського добра, яке там звичайно переховувалось під час ворожих "інкурсій", пошарпали й попалили актові книги, а решту повкидали в колодязь, і відходячи, забрали гармати і всю стрільбу, а замок "спустошили і в невіч обернули"[1]).

З того часу Кремянецький замок ніколи вже не вертався до попереднього потужного стану і згодом приходив усе до більшого занепаду. Місто зубожало, старостинські села вилюдніли, бо народ через неустанні тривоги розбігся, або його "вибрали" татари, старости більше дбали про власні інтереси, як про озброєння замку. Під час ревізії 1664 р. виявилось, що з міських приходів на утримання замку давалось усього 150 червінців. Ревізія 1789 р. помічає, що старе замчище на високій горі обнесене тільки муром, та й той у двох місцях значно розвалився, а городень уже немає; з старих будівель лишився тільки дім, в якому переховувався ґродський архів. Здається, гармати в Кремянецькому замку останній раз греміли 15 листопада 1781 р. під час приїзду до Кремянця короля Станіслава Августа, якого урочисто вітала тут численна місцева шляхта. Здивований красою велитенської гори Бони, король зважився пішки ви-

1) Архів Ю.З.Р. ч. VII, т. 2, стор. 27.

[1]) Актова книга К.Ц. Арх. No. 1017, л. 247.

йти на неї і з цікавістю оглядав колись потужний стародавній замок.

З часів приєднання Волині до Росії Кремянецький замок став пусткою і тільки через те, може, що він стоїть на крутій, трудно доступній горі, сталось так, що його муру не розтаскали на всяку потребу, як це трапляється з іншими старовинними будівлями. І тепер ще стоїть виїздна брама з напів розваленою баштою; стіни в багатьох місцях попадали, а в деяких стоять цілі. Взагалі ця стародавня руїна робить на глядача сильне враження.

Серед місцевого люду ходить багато таємних леґенд про замок, а особливо про замковий колодязь. Ще в першій полови XVI ст. біскуп Януш, що одержав тоді кремянецьке староство, звернув увагу на те, що в замку бракує води і під час облоги йому загрожує повне безвіддя. Але де ж тієї води здобувати, коли замок стоїть на шпилі височезної скелі. Проте не було іншого способу, як зробити спробу, чи не вдасться викопати криниці у самім замку. І от почали довбати скелю і продовбали до сорок сажнів, та й залишили працю, як безнадійну, а замість того провели з дахових будівель рури, щоб дощева вода збігала в одну цістерну[1]). А проте думка, щоб довести до кінця працю, розпочату князем Янушем, не вмирала, і через півтораста років по тім, волинська шляхта, на сеймику 1670 року навіть признала з чопового приходу 1000 злотих виключно на цю справу, хоч з того нічого не вийшло. Так і до цього часу серед замкової площі існує прорубана в скелі чотирокутна яма, не така вже глибока, як за часів кн. Януша, бо кожний хто її оглядає, ки-

Учні Рівенської і Кремянецької ґімназії на горі Бона 1938 р.

[1]) Памятники комісії, т. IV, від. 2, 211.

дає в неї каміння, щоб дізнатись скільки вона глибока.

В 1843 р. знайшовся археолог-самоук, який зважився дослідити ніби науково цей стародавній колодязь, про який ходили чутки, що наче б то з нього йшли підземні ходи під ціле місто; цей В. Сівіцький був також одним з урядовців безпеки в повіті. Приїхавши того року на свій уряд до Кремянця, він звернув увагу на цей замковий колодязь з боку його небезпеки для місцевого населення. В цім сенсі він написав листа до ґубернатора, зясовуючи йому кілька жертв, що попали до нього, одні через необережність, інші обравши це місце для поповнення самогубства. Через те Сівіцький думав, що колодязь треба конче загатити і ґубернатор погодився з такою думкою. Але саме в той час Сівіцький (як і інші урядовці) одержав від тодішнього київського ґенерал-ґубернатора Бібікова запрошення розшукувати стародавні акти, збирати відомости про місцеву старовину і про свої заходи повідомляти безпосередньо його самого. Це був час, коли Бібіков, заснувавши в Києві комісію для розбору старовинних актів, зробився й сам завзятим археологом і бажав усіх урядників цілого краю перетворити в таких же археологів. На його запрошення зразу ж обізвалось чимало охочих допомагати йому в цій справі. Між іншими і Сівіцький написав Бібікову про Кремянецький замок і про колодязь. Бібіков доручив йому дослідити, чи не знайдеться часом у тім стародавнім колодязі старовини. Таке доручення видалось Сівіцькому великою честю і він рішив самий спуститись в колодязь, і ось що він доносив ґенерал-ґубернаторові з того приводу:

"Маючи писемне доручення Вашого пре-ва в справі розшуків за старовиною, які знаходяться в м. Кремянці, не замковій горі в старовиннім колодязі, я два дні провів на пошукуваннях на цій горі. Пошукування мої на цей раз ограничились на слідуючім: Спочатку я провірив повітря в колодязі і рішився сам спуститись в нього не слухаючи протестів зібраних людей, що там живе нечиста сила; я тільки боявся зміїв і гадюк. Міцно підвязав себе кріпким шнуром, кінці якого поручив чотирьом чоловікам, я взяв ліхтарню і з засвіченою свічкою почав спускатись в темну пропасть. Поволі віддалюючись від поверхні землі, мені було можливо розглядати побудову колодязя по всій його до нині зберігшійся глибині. На одинадцять сажнів в глибину він був вибитий в камянній скалі. Квадрат його обіймає чотири сажні. Далі сажнів на два його стіни виложені тесовим каменем. Ще сяжень — і мою увагу звернули чотири камінні східці вистаючі в стіні з північної сторони замку. Я припускав, що вони ведуть в підземелля, але наблизившись до них я завважав над ними величезний обрив скали, порослий мохом і без признак якогобудь отвору. Це мене обезброїло. Я ограничився одними припущеннями, що над тими східцями повинен був бути підземний вхід в колодязь з башти, яка стояла від нього на 33 сажні, і що він не тільки заспокоював спрагу обложених, а й був безпечним схоронищем від ворога.

Спустившись далі сажнів чотири, я опинився на дні, чи радше

сказати, на купі каміння, яке на протязі півтора століття були щиро туди кидані цікавими відвідувачами. Не вспів я оглянутися, як раптом погасла свічка в ліхтарні і на мене повіяло з середини тяжким повітрям; однак не було аж так темно: не дивлячись на похмуру оловяну погоду, світ проникав на 18 сажнів, або 126 футів в глибину. Поки подали засвічену свічку і спустили 80-літнього старого чоловіка, я завважив біля себе кілька людських черепів і більшу щілину, яка веде вглиб. При помочі свічки, я проліз в ту печерю і там показалось просторе місце, яке вело довкруги закиданої частини колодязя. Ширина того заглиблення мала 17 сажнів, глибина 3/4 сажня, ґрунт його пісчаний, небезпечний для праці тут: трудно було б врятуватися з обваленого піску. Від того заглиблення до дна водойому щонайменше 13 сажнів, як не більше закиданих камінням і сміттям. В піску згаданого заглиблення знайшов я кусник актової книги кремянецького міського суду з 1639 р. на старовинній руській мові, яку я передав до архіву кремянецького повітового суду.

Існує переказ, що в 1648 р. в час приходу сюди козаків, актові книги, починаючи з 1542 р. були вкинені в цей колодязь, а потому звідтам повернені (значить і що в той час там не було води), але відшуканим мною в архівах тутешнього повітового суду актом заперечується цей переказ. Знайдений мною тепер в сухім піску в колодязі відривок, мабуть попав сюди припадково в пізніших часах, при переносі актових книг з фортеці в архів суду.

Після оглядин колодязя, я зробив оглядини також одної розваленої башти, щоб знайти бодай ознаки досі не відкритих підземних сховків. Я очистив румовища і дійшов до фундаменту, але час не дозволив продовжувати далі працю. Крім того в середині фортеці знайдено признаки пивниці і підземелля, виконаних на більший обєм простору".

Бібіков, очевидно, був дуже зацікавлений тими розшукуваннями Сівіцького і доручав йому "постаратися перевести пильні розшуки в стариннім колодязі і в знайдених в нім підземеллях, і чи не знайдеться в них щось особливого зі старовини.

На жаль, в наших записках немає дальшого листування Сівіцького з Бібіковим в цій справі і ми не знаємо, які він ще розшукування робив в Кремянецькому замку, щоб догодити начальству. Знаємо тільки, що в 1845 р. він розкопував могили в Іскорости і в інших місцях Овруцького повіту.

А в Кремянці й тепер ще багато дехто вірить, що з замкового колодязя є підземні ходи, які ведуть через ціле місто до протилежної гори, де стоїть будинок колишнього Кремянецького Ліцею. По боках цих сходів є либонь великі льохи, в яких, мовляв, поляки сховали скарби під час закриття Ліцею в 1833 р. Відомий і спосіб, як можна здобути ті скарби, та тільки він дуже небезпечний. Треба спуститись в замковий колодязь у великодну північ і ждати поки в церквах не задзвонять до утрені. Як тільки заспівають "Христос Воскрес", в ту ж мить зявиться надзвичайної краси жінка в білому убранні, а в зубах у неї бу-

де золотий ключ. Треба сміливо видерти зубами той ключ і швидко пускатись в льох. Тут будуть залізні двері, але їх легко відомкнути тим ключем; далі буде ще 12 дверей, і за останніми підуть уже бокові немов кімнати, повні червінців і всяких коштовних речей. Бери їх скільки хочеш, та тільки хапайся, щоб тією ж дорогою вибратись на світ Божий, поки в церквах правиться великодня утрення, бо як загаєшся, то ті 12 дверей разом зачиняться, і тут тобі капут. Кажуть, ніби то знаходилися такі шибайголови, що ходили по ті скарби, та тільки ні один з них не вернувся назад.

(Photo — Canadian Government Travel Bureau).

Чудова Канада. Враження незрівняної краси дає ця картина Міжнародного Мосту Тисячі Острівців на ріці Сейнт Лоренс. Міст є головною лучбою між провінцією Онтеріо і стейтом Ню Йорк. Він творить сухопутній шлях через ріку Сейнт Лоренс в тій частині провінції, де засновано Сейнт Лоренс Айлендс Нешонал Парк.

Мілена Рудницька

ІВАН ФРАНКО — БОРЕЦЬ ЗА ПРАВА ЖІНКИ

Фемінізм — частина Франкового світогляду

Минулорічні святкування 100-ліття народження і 40-ліття смерти Івана Франка нагадали українському громадянству безсмертні заслуги того титана духа, що, як справжній наш Мойсей, "весь вік свій, весь труд свій віддав" своєму народові. Треба надіятися, що урочисті академії і наукові конференції, якими наша українська суспільність відзначала пам'ять Івана Франка, спричиняться до його культу та що відтепер твори й ідеї великого Вчителя стануть власністю найширших мас українського народу.

Особливі підстави до шанування пам'яті Івана Франка має українське жіноцтво. Бо для нас, жінок, Іван Франко — не тільки поет і національний пророк, не тільки глибокий мислитель і науковий дослідник, не тільки великий громадянин і знаменитий публіцист, але ще й незрівняний співець жіночого горя та гарячий захисник прав жінки.

В підвалини українського жіночого руху великий Каменяр поклав ще одну цеглину й початки емансипаційних змагань українського жіноцтва, зокрема на Західніх Українських Землях, пов'язані дуже тісно з його ім'ям. Проблема емансипації жінки творить таку важливу й істотну частину Франкового суспільного світогляду, що сміло можемо говорити про фемінізм Івана Франка. Докази цього фемінізму знаходимо в літературній і науковій, журналістичній і громадсько-політичній діяльності Івана Франка. Хто хоче зрозуміти Франка, як людину, діяча й поета, той не може залишити без уваги цієї дуже характеристичної риси його духовости й творчости.

Джерела Франкового фемінізму

Що призвело Франка до зацікавлення жіночим рухом? Що спонукало його стати завзятим поборником і оборонцем прав жінки?

На це питання франкознавці відповідають здебільша, що прихильна постава Франка до жіночого питання була логічним висновком з його соціяльно-політичної ідеології. Іван Франко, мовляв, був соціялістом, а соціялізм включав у свою програму постулят жіночої рівноправности.

На нашу думку, така інтерпретація не зовсім правильна, себто вона не пояснює всіх психічних мотивів Франкового відношення до жіночої проблеми. Хто знає, як близько Франко приймав до серця жіночу недолю, як він уболівав над кривдою, заподіяною жінці суспільним порядком, державними законами і звичаями, хто знає його гаряче прагнення до поправи становища жінки в родині і громадянстві, той мусить прийти до переконання, що не розумові рації і не такі чи інші політичні програми були вирішальні для постави Франка. Для нього емансипація жінки не була тезою, видедукованою з демократичної доктрини про рівність усіх людей перед законами. Джерел Франкового фемінізму треба шукати в його емоційності, точніше: в його винятковій чутливості на недолю української жін-

ки продовж усієї історії.

Коли ми хочемо зрозуміти, чому Іван Франко був чемпіоном прав української жінки, не шукаймо ключа до зрозуміння цього становища в партійно-політичних програмах, а в його малій ліричній поемі про "руськії сльози жіночі", про які поет говорить найтеплішими, найчулішими словами, словами повними м'якости, співчуття і жалости, що їм рівних нема, мабуть, у світовій літературі:

Де не лилися ви в нашій бувальщині,
Де, в які дні, в які ночі,
Чи в половеччині, чи в князівській удальщині,
Чи то в козацькій, ляччині, ханщині, панщині,
Руськії сльози жіночі?

Скільки сердець роздиралось, ридаючи,
Скільки зв'ялили страждання!
А як же мало таких, що міцніли, складаючи
Слово до слова, в безсмертних піснях [виливаючи
Тисячолітні ридання!

Слухаю, сестри, тих ваших пісень сумовитих,
Слухаю й стиха міркую:
Скільки сердець тут розбитих, могил тут [розритих,
Жалощів скільки неситих, сліз вийшло [пролитих
На одну пісню такую?...

Отже, не політичні ідеї, а надзвичайне м'яке й відзивне на жіноче горе серце поета та його палка революційна вдача штовхали його на шлях боротьби за належне жінці місце в родині й народі.

Крім емоційних мотивів, рішальний вплив на поставу Франка до жіночих емансипаційних змагань мали ще міркування національного характеру, — власне національного, а не соціяльного. Бо Франко оцінював високо значення національно свідомого жіноцтва для розвитку нації. Ось що він пише на цю тему в в своїй "Молодій Україні": "Не потребую чейже доказувати ваги жіноцтва в розвою національної свідомости й національної літератури. Жіноцтво з природи своєї більш консервативне, більш держиться форми й вважає на форму, ніж мужчини. Ідеї, погляди, уподобання і привички, впоєні вихованням, домашньою традицією, довше держаться серед жіноцтва, ніж серед мужчин. Наше жіноцтво до половини XIX віку виростало без рідної традиції. В Росії воно змалку переймалося московщиною, у нас польщиною. Через жіноцтво загніжджувалася в українські домашні огнища там московська, тут польська псевдо-аристократичність, нехіть і нетолеранція до свого рідного, байдужість до українства. Той погубний дух висисали з матірнім молоком молоді покоління української інтеліґенції. Поява цілого ряду молодших українок на літературній ниві, під стягом української мови і нових демократичних і народолюбних ідей, була першим доказом, що національне почуття будиться вже в самім ядрі українського народу, доходить до тих кругів, де воно звичайно доходить найпізніше й найтяжче. Відтепер можна було надіятися кращого, швидшого росту нашого розвою — і ця надія, не зважаючи на всі переміни політичних констеляцій, не завела". (Іван Франко, "Молода Україна", Часть перша, Українсько - Руська Видавнича Спілка, Львів 1910. Стор. 46). Говорячи про "появу і цілого ряду молодших українок на літературній ниві, під стягом української мови і нових демократичних і народолюбних ідей", Іван Франко має на думці Наталію Кобринську і гурт її співробітниць.

"Жіночі невольничі псальми"

В 1883 році вийшла у Львові накладом "Зорі" брошура Івана Франка п. з. "Жіноча неволя в руських піснях народних". Є це збірник жіночих народних пісень, себто таких, яких авторство приналежить без сумніву жінкам і що мають за тему недолю жінки селянки. Франко не тільки здебільша сам записував ці пісні з уст народних, але й упорядкував їх за тематичним принципом і додав до них обширні коментарі. Пісні зображають важкий економічно-соціяльний стан селянського жіноцтва та його трагедії в різних родинних ситуаціях. Зображена, напр., недоля дівчини-сироти, яку кривдить мачуха, конфлікти молодиці з свекрухою, трагедія жінки, що вийшла заміж за нелюба, або за п'яницю, тощо.

Франко ставився до цих пісень з великою любов'ю і високо цінував їх поетичну вартість. Назвав їх "жіночими невольничими псальмами". "Подані тут пісні жіночі — пише Франко у згаданій брошурі — безперечно найкращі, як щодо змісту, так і щодо форми, з усього, що колинебудь витворила наша фантазія народна, крім хіба деяких дум історичних. Як твори народної лірики многі з них можуть сміло рівнятися з найдоскональшими цього роду творами всіх часів і народів". (Стор. 5).

Такими словами найвищого признання віддав Франко свою пошану творчим здібностям української селянки.

Співпраця Франка над "Першим Вінком"

З усіх починань Івана Франка для жіночої справи найтривалішу вартість, як з погляду громадського, так і культурного, має безперечне його співпраця з Наталією Кобринською у редаґуванні "Першого Вінка".

Як відомо, був це збірник публіцистичних і літературних праць гурту жінок, яких з'єднала, поруч любови до рідної країни, критична постава до суспільного ладу, що кривдить жінку, і бажання виборoти жінці становище свідомого співтворця суспільних процесів. Це перший в українському світі виступ жіноцтва в обороні своїх прав. Зовсім небуденна, просто революційна на ті часи літературна поява, революційна і самим фактом, що авторами праць були виключно жінки, і пропаґованими в збірнику ідеями жіночої емансипації, зокрема дуже сміливими статтями, що вийшли з-під пера Кобринської. Небувала в нас літературна поява і з тієї причини, що Альманах мав всеукраїнський характер: його співробітницями були наддніпрянки й галичанки (точніше, одинадцять галицьких і шість наддніпрянських авторок). Книжка поважна вже самим своїм об'ємом — вона має 464 сторінки, — ще більше своїм змістом; вийшла в 1887 році у Львові з друкарні Товариства ім. Шевченка. На титуловій карті читаємо: Перший Вінок, Жіночий Альманах, виданий коштом і заходом Наталії Кобринської і Олени Пчілки.

У згаданій уже тут "Молодій Україні" Франко стверджує, що "Перший Вінок" належить до найкращих та найбагатших змістом наших видань із того десятиліття" та що "для історика нашої культури і нашого національного відродження ця книжка завсіди буде

дорогоцінною пам'яткою". Зокрема Франко відзначає, що "голоси жінок галичанок та наддніпрянок переплітаються та зливаються в одну гармонію: почуття дружности і духової близькости, не заважаючи на політичні межі, виявляються досить ясно, бодай у сфері найбільш освічених, вільних жінок". ("Молода Україна", стор. 45).

Яка ж була співучасть Франка у тому виданні, що про нього він сам висловлюється, з перспективи майже чверть століття, так похвально?

Ольга Рошкевич

В "Молодій Україні" Франко навіть не натякає на свою причетність до цього діла, не відзначена вона теж ні одним словом у самій книжці. Але в своєму "Нарисі Історії Української Літератури" Франко пише, що Альманах вийшов "під його редакцією". (Стор. 352). Правда, кілька рядків дальше Франко каже: "Були дві редакторки, Кобринська й Олена Пчілка", не пояснюючи, в чому полягало його анонімне редакторство та який був поділ праці між ним і двома підписаними на книзі жінками.

Цю проблему з'ясував доволі докладно, на основі листування Франка, Михайло Возняк у брошурі "Як дійшло до першого Жіночого Альманаха", Львів 1937. Низку цікавих інформацій до цієї справи докинув Денис Лукіянович, передаючи те, що йому розказала сама Кобринська. (Денис Лукіянович, Іван Франко і жіноче питання, "Жінка" ч. 11—12, 1936). На основі цих відомостей треба прийти до висновку, що заслуги Івана Франка для справи видання "Першого Вінка" були величезні: без нього книжка ледве чи була б побачила денне світло. Не беручи під сумнів рішальної ролі Наталії Кобринської в цій справі, зокрема її виключної ролі в ідеологічній постановці жіночого питання, треба ствердити, що Франкові приналежить велика частина організаційної і майже вся технічна редакторська праця. Він разом з Кобринською розшукав співробітниць і заохочував їх до роботи, — а були це, коли мова про галичанок, молоді жінки, які здебільша вперше пробували своїх письменницьких сил. Після збірки матеріялів, на плечі Франка впало фактичне редакторство Альманаха. Хоч усі статті прочитувала й оцінювала теж і Кобринська, але оформлював матеріяли Франко. Він справляв, скорочував, або й зовсім відкидав статті, він установляв їх порядок у збірнику, він був теж мовним редактором і коректором книжки. Крім того, він лагодив непорозуміння між двома редакторками й між співробітницями і Кобринською. Редакційна співпраця Франка з Кобринською над Альманахом тривала кілька років і на-

трапляла на різні перешкоди і неприємності. Для Франка була це праця анонімна і вповні безкорислива, яку він узяв на себе як службу для справи, що була йому важлива й дорога.

Публіцистика на жіночі теми

У 80-х і 90-х роках Франко часто виступає на шпальтах часописів, яких він був постійним співробітником або редактором, із статтями на жіночі теми. Ціль цих статтей — прийти в допомогу жіночим починанням; їх характер — інформаційний або ідеологічний. До першої категорії належить, напр., його стаття про феміністичні доповіді на студентському вічу в Коломиї і стаття про Товариство Руських Жінок у Станиславові, обидві друковані у львівському "Ділі" в 1884 р. Інформаційний характер мали теж Франкові статті про український жіночий рух, друковані під жіночими криптонімами в польських журналах, а саме в часописі "Рух Кобєци" і у варшавській "Правді".

З Франкових полемічних статтей про жіночі справи особливої уваги заслуговує його виступ п. з. "Альманах чи газета" ("Народ" ч. 22 з 1891 р.). Стаття інтересна тим, що тут Франко розійшовся з Кобринською, заступаючи погляд, що доцільніше видавати хоч би найскромнішу жіночу газетку, ніж продовжувати видання збірників. Кобринська, навпаки, обстоювала потребу видавати дальше жіночі альманахи, бо така форма журналістичної діяльности більше їй відповідала. Перемогла Кобринська: її авторитет у всіх справах жіночого руху був такий великий, що проти її опінії нічого не вдіяв ні Франко, ні Олена Пчілка, що теж заявилася за газетою, ні Михайло Павлик, який найбільше заанґажувався був у справі жіночого часопису, мабуть "на злість" Кобринській за те, що дістав від неї гарбуза. Підготовлювана Павликом газета, що мала називатися "Рівність", не побачила денного світла. Кобринська випускала збірники п. з. "Наша Доля", але вони, виготовлені без помочі Франка, не дорівнювали вартості "Першого Вінка".

Анна Павлик

Взаємини І. Франка з письменницями й діячками

Доброзичливість Франка до жіночого руху проявлялася теж у допомозі, яку він давав молодим адепткам української літератури. Молоді письменниці мали в ньому справжнього протектора. Він розбуджував їх зацікавлення до письменства, підбадьорював до самоосвіти й літературної праці, давав відповідну лектуру, виправляв і друкував їх поеми чи оповідання, коротко кажучи, промощував їм шлях у літературу. Тут належать сестри Ольга й Михайлина Рошкевич, Климентина Попович, Олена

Бажанська, Анна Павлик, Сидора Навроцька й інші. На жаль, майже всі вони після перших спроб, часто навіть доволі вдалих, замовкли.

Тільки дві жінки, що в початках своєї літературної діяльности користувалися активною підтримкою Франка, виправдали покладені на них надії і мають своє місце в історії українського письменства. Це Наталія Кобринська й Уляна Кравченко. Обидві займають теж провідне місце в історії українського жіночого руху як його піонерки, обидві — наймаркатніші особистості й найінтересніші жінки Франкової доби, що їх видала Галицька Земля.

Персональні взаємовідносини поета з сучасними йому діячками й письменницями — це окрема, дуже інтересна глава. Франко сам писав про себе, що жінки відіграли велику ролю в його обистому житті та що вони мали великий вплив на його літературну творчість. Палке кохання в'язало Франка в його юних роках з Ольгою Рошкевич, яка за його намовами взялася за літературну працю, а саме за переклади з французької реалістичної літератури (Золя, брати Ґонкур). В цьому коханні Франко знайшов спершу велике щастя, що було в його житті "неначе той брильянт блискучий", але зазнав теж згодом з приводу нього великих душевних страждань, коли його кохана зірвала заручини під натиском батька, консервативного греко-католицького священика, що не хотів видати дочку заміж за "скомпромітованого" арештом і політичним процесом революціонера. Ця молодеча любов увіковічена в листуванні Франка з Рошкевичівною і в поетичній творчості поета. Представлена вона докладно в праці Михайла Возняка п. з. "Перша любов Івана Франка" (Календар Українського Народного Союзу на 1927 рік). Останнього року нагадав ці справи українському громадянству Володимир Дорошенко в статті п. з. "Любов у Житті Івана Франка" (Календар "Свободи" на рік 1956).

Менше відомі персональні взаємовідносини Франка з Наталією Кобринською, Уляною Кравченко й Анною Павлик. Цінні причинки до цієї теми дали в довоєнній добі, крім згаданого вже тут Михайла Возняка, Денис Лукіянович і Марія Деркач, яких статті друкувалися вряди-годи в західньоукраїнських журналах, головно у львівській "Жінці". Але й вони давали тільки фраґментарні відомості. Джерельні матеріяли, потрібні для зображення повної картини стосунків Франка до Наталії Кобринської і Уляни Кравченко, були тоді недоступні. Архів Кобринської вивезла в 20-их роках на Совєтську Україну її небога, Орися Величко. Щождо Уляни Кравченко, то вона до глибокої старости скривала заздро в своєму письмовому столі листи поета, відмовляючись передати їх до архіву Наукового Товариства ім. Шевченка і нікому їх не показуючи.

Все ж, на основі того, що дійшло до прилюдного відома, можна мати уявлення про відношення Франка до обидвох найвидатніших постатей тогочасного галицького провідного жіноцтва. Обидвом він був щирим другом і безкорисним помічником, з одною і другою зв'язували його суспільні й літературні зацікавлення, сміливість

поглядів, протест проти існуючого суспільного ладу, бунт проти фарисейства, облуди й несправедливости.

Але тут кінчається аналогія між Франковими відносинами з обидвома піонерками. По суті це були відносини зовсім різного порядку.

Взаємини Франка з Кобринською були наскрізь ділові, без найменшої нотки еротизму, навіть без того, що між мужчиною і жінкою називаємо "симпатією". В зовсім іншій площині лежали взаємини Франка з Уляною Кравченко. Марія Деркач назвала те, що їх в'язало, "дружбою, що межувала з коханням". Ближче правди було б, мабуть, сказати: В Уляни це було глибоке й вірне кохання. А у Франка? І в нього був, без сумніву, до Уляни якийсь сентимент, але без виявлення їх листування годі про це щось певного сказати. У всякому випадку основою їх взаємин була ціла гама складних почувань.

Дві піонерки: пробоєвичка й жінка голубиного серця

Але й обидві жінки були зовсім різні. Наталія — справжня пробоєвичка, що фанатично вірила в свою правду й була готова битися за неї проти всіх і вся. Тверда жінка, енергійна й самопевнена, з перевагою інтелекту над почуванням. В першу чергу діячка й публіцистка, і тільки в дальшу — літераторка. Дама з виховання і манер, людина заможна, без турбот за прожиток. В співпраці та до співжиття дуже "трудна". Вміла відгризатися, вміла, часом навіть несправедливо, ранити гострим словом і пером.

Як же інша була Уляна! Жінка м'яка, шовкова, голубиного серця, чутлива як мімоза, поетка з перевагою ліризму, як у творчості, так і в житті. Все виходило в неї в пастельних барвах, в півтонах, ніщо не закаламутило її внутрішньої гармонії і рівноваги духа. Ні злиденне життя сільської вчительки у важкій боротьбі за хліб насущний, ні гіркі особисті розчарування, ні, навіть, найтяжчі трагедії, яких не поскупило їй життя, не влили в її

Уляна Кравченко

серце ні одної краплі гіркости. (Одинокий син з невдалого подружжя з поляком, талановитий маляр, згинув у польсько-українській війні по польському боці. Що переживала Уляна, для якої гаслом життя було: "Для Неї все!"?...)

Нема сумніву, що з громадського погляду важливіші взаємини Франка з Кобринською. Познайомились вони в серпні 1884 р. на студентському вічу в Коломиї, але вже раніше листувалися. Про їх

співпрацю над "Першим Вінком" та про їх розходження в справі "збірник чи газета" була вже тут мова. Подібних розходжень було більше, але Франко ніколи не переносив на терен особистих взаємин різниць поглядів, що виникали в ділових справах. Його ставлення до Кобринської було завжди рівне, завжди однаково коректне.

Хоч основою особистих стосунків між Франком і Кобринською була взаємна глибока пошана, проте не помилимося, коли скажемо, що деколи вони взаємно "йшли собі на нерви". Франка вражала товариська етикета Кобринської, її церемонійність, Кобринську — легковаження товариських форм Франком. В пансько-попівській атмосфері родини Озаркевичів, батьків Кобринської, чи в неї вдома, коли вона згодом проживала сама в Болехові, Франко не почував себе свобідно. Ось у 1902 р. Франко несподівано приїхав до Болехова, заночував у Кобринської і наступного дня рано-вранці, не порозмовляши, помандрував у гори. А Кобринська, проживаючи на безлюддю, така була спрагнена новин з літературно-культурного життя у Львові! Про цю гостину Франка вона скаржилася в листі до Лукіяновича, при чому згадувала, що й в 1885 р. Франко з'явився одного дня в неї, майже з нею не говорив, хоч їх зв'язували тоді редакційні справи, і вона мусіла навздогін за ним писати йому листа.

Але й Кобринська нерадо відвідувала Франка, бо їй дуже не подобалися його неупорядковані домашні відносини. В листі до Осипа Маковея з 12 грудня 1889 р., в якому пропонувала цьому письменникові видавати спільно літературний журнал, Кобринська пише: "З Франком я вже мою туру відтанцювала, тепер стаю перед Вами..." Чи не бринить у цих словах нотка нетерпеливости й досади під адресою Франка?

Нічого подібного не знайдено у відношенні Уляни Кравченко до Франка. Ні в її творах, ні в її розмовах про поета не пробивалася ніколи злоба чи розчарування, хоч такі чуттєві реакції були б у Уляни психологічно більш оправдані ніж у Наталії.

Знайомство Франка з Уляною датувалося від 1883 року. Йому було тоді 27 років, їй 23. Перший лист Франка до Уляни, писаний фіолетовим чорнилом на рожевому папері, був з листопада 1883 р., останній з 1916 р., себто року смерти поета. Але ці листи, як згадано, були недоступні для постороннього ока: поетка переховувала їх в себе під замком, як свою приватну дорогоцінну власність. В 1936 році поетка писала: "НТШ, зараз по смерті Франка, хотіло від мене його листів. Двадцять років минуло — я досі листів не передала і спогадів не друкувала. Знаю, що таки треба буде листи дати до музею, написати коментарі до них, обов'язково написати спогади про брата по пері, Івана Франка". Як же їй тяжко було розлучитися з цією дорогою пам'яткою! Чи зробила це поетка перед смертю?

Франко випровадив Уляну на літературний шлях. Він зредаґував першу збірку її поем, що вийшла в 1885 р. в серії Русько-Української Бібліотеки під заголовком "Prima Vera". Кілька років пізніше, в 1891 р., Франко видав власним накладом у Літературно-Науковій

Бібліотеці другу збірку Уляни п. з. "На новий шлях!", що стала немов маніфестом українського жіночого руху, зроджена з Франкового духа:

Жий для ідей, працюй кривавим трудом,
Віддай усе, усе за рідний люд!
— — — — — — — — — — — — — —
Не сліз потрібно, щоб ставать до бою!
Не сльози — силу й жар візьми за зброю,
Ту силу, що любов у груди ллє,
Той жар, щоб мислі в діло повертати,
Ту міць, щоб з злом боротись і прощати
Все, чим тебе невіжа й злоба б'є.

В поемах Уляни натрапляємо теж на сліди її особистих взаємин з Франком, точніше на докази її любови до Франка. На наполегливу просьбу редакції "Жінки", поетка написала була з нагоди 20-річчя смерти Івана Франка спогад "Моя дружба з Іваном Франком" ("Жінка", 1936 ч. 11—12). Говорить з ньому про Франка, як про свого великого вчителя і друга, але є там і натяки на "гаряче почуття, що раз-у-раз непокірно виливалось у форми й кипіло схвильованою мовою". Взагалі, цей спогад повний недомовлень, натяків, пів-визнань. Але вже і в цих півсловах Уляна сказала багато. "Для вас це тема, але для мене це життя, хвилювання, це тиха драма" — пише поетка. В іншому місці статті говорить про "тягар великої таємниці". Але ця таємниця їй дорога: "Люблю моє мовчання. Без огляду на те, що дехто про це моє мовчання може думати, я про дії серця буду мовчати". Проте не змовчала, бо в іншому місці спогаду натякає на "кохання у всій його красі і терпінню, як невмируща несповнена туга, що до смерти лишається мрією". Поетці, коли писала ці палкі слова, було 77 років... Душа поетки вміла перетоплювати важкі трагедії в тиху радість і дякувати за них долі. До Франка, без сумніву, відноситься оця поема Уляни Кравченко:

Благословенна будь, моя ти доле,
За дар твій, найчистіший з дарів всіх!
За ту любов, що білим сном була
і тільки сном прекрасним залишилась,
спрагнених уст ніколи не злучила...
Благословенна будь, моя ти доле.
— — — — — — — — — — — — — —
З ту любов, що не згаса ніколи,
що все в душі веселкою вітає,
благословенна будь, моя ти доле!

Жінка революціонерка

Варто згадати ще про одну небуденну жінку на життєвому шляху Івана Франка, що теж належала до піонерок жіночого руху в Галичині: про Анну Павлик. Це справжня революціонерка, перша галичанка — політичний в'язень, що за свої соціялістичні переконання зазнала злиднів, переслідувань австрійсько-польської влади й наклепів та глуму від власного громадянства.

Тоді як Наталя Кобринська, Уляна Кравченко та інші співробітниці "Першого Вінка" належали до тодішньої суспільної еліти, Анна Павлик походила з суспільних низів. Дочка малоземельного селянина, молоденькою дівчиною почала заробляти на прожиток, спершу як домашня служниця, згодом як зарібниця в робітні, як кравчиня, вкінці як асекураційний аґент. Виключно власним зусиллям добула освіту й щабель за щаблем пробилася нагору. Жадоба знання, відчуття соціяльної кривди, прагнення добути собі становище, що давало б змогу служити загалові, були в неї такі сильні, що з напівписьменної селянської

дівчини стала журналісткою і політичною діячкою. Друкувала свої статті в Драгоманівській "Громаді" і в "Першому Вінку". В 1878 році Анна Павлик, як одинока жінка, засіла на лаві обвинувачених у політичному процесі разом з Іваном Франком, своїм братом Михайлом Павликом і п'ятьма іншими молодими людьми, під закидом соціялізму і зв'язків з Михайлом Драгомановим.

Наталія Кобринська

З обличчя Анни Павлик б'є енерґія і сила волі, розум і інтеліґенція. Марія Деркач, пишучи про співробітниць "Першого Вінка", так її характеризує: "Анна Павлик — це жінка борець. Я пізнала її рік перед її смертю. Але ще тоді горіли її очі і сипали іскри при мові. Мені тоді прийшли на думку слова з її листа до брата, який вона писала в 21-му році свого життя: 'Господи, кобих так хлопцем! У світ бих пішла та просила людей. Навчіть мене, бом така дурна!' Як мусіли горіти в неї очі, коли вона невправною рукою писала ці слова до брата!"

З листів Анни Павлик до брата довідуємося, що вона кохала Франка і довший час думала й мріяла про те, щоб зв'язати з ним своє життя. Могло б здаватися, що власне вона, своїм походженням і долею, політичними поглядами і непохитною вдачею найбільш підходила до Франка. Але було це кохання без взаємности...

Як дивно, що Франка не притягувала революціонерка Анна Павлик, надзвичайно сильна й характерна жінка, не притягувала його поетка Уляна Кравченко, ніжна й благородна душа, при тому дуже вродлива жінка, а кохав він слабу характером Ольгу Рошкевич і велику красуню, але зовсім нецікаву чужинку, Целіну Журовську...

***

Ми пригадали кілька фраґментів з життя і творчости Великого Каменяра, що доводять, які тісні зв'язки в'язали його з українським жіночим рухом і його провідницями. Українське жіноцтво має повне право вважати Івана Франка за "свого" і гордитися тим, що найвидатніші жіночі постаті Франкової доби мали в ньому друга й протектора та що український жіночий рух ставив свої перші кроки під його покровительством.

ЛИСТ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК ДО СЕРА Е. ДРУМОНДА*)

*) Цей лист на імя секретаря Ліґи Народів Сера Еріка Друмонда був післаний Берлінською Філією Національної Ради Українських Жінок 21 березня 1921 р. Сер Ерік Друмонд листом на імя голови Комітету З. Мірної з 24 березня повідомив Філію, що цей лист з 21 березня в справі прийняття України до Ліґи Націй він отримав.

Ексцеленціє!

Ми, жінки-українки, що знайшлись в Німеччині на еміґрації через окупацію нашої батьківщини чужою нам, ворожою владою російських большевиків, ми, жінки, об'єднані в місцеву орґанізацію Національної Ради Українських Жінок, що вже входить до Всесвітньої Жіночої Ради, ми звертаємося до могутнішої, на наш погляд, по своїм завданням інституції в світі, до Ліґи Народів, що виникла до життя на підставі високогуманних, наскрізь демократичних пунктів президента Вільсона, і благаємо її, не відвертатись від життєвого факту існування українського народу, признати його існування de jure.

Українська жінка, як про те свідчить історія українського народу, ніколи не стояла осторонь політичного життя краю. Як в родинному, так і в громадському життю жінка йшла поруч з чоловіком і була йому і помічником і дорадником. Хоч і розділена кордоном жінка України і Галичини заховала свій окремий національний характер, і в усіх важних переживаннях і боротьбі свого народу брала живу активну участь.

Після російської революції 1917 року українська жінка без жадного вагання з боку чоловіка отримала повні політичні права, і перший український парлямент, Центральна Рада, мав в свойому складі 9 жінок.

Зараз, коли Україна переживає під неволею російських большевиків тяжкі часи знущання і руїни, селянські повстання охопили цілий край, і серед численних проводирів є одна українська жінка, Маруся Соколовська, яка стала на чолі селянської армії.

Багато українських жінок, під загрозою втрати життя, залишили свій край і тиняються по чужих світах; але ж в цю тяжку історичну епоху українська жінка не забуває свого обовязку служити свойому народові, і, коли не має змоги безпосередньо йому допомагати, то вважає конечним і необхідним підтримати свій нарід, згідно з проголошеним правом на самовизначення народів, в його домаганнях за незалежне державне існування.

Прокинувшись до політичного життя після мало не 300-х літнього пригнічення під чужоземним царським режимом, український нарід за короткий період з дня російської революції перетворився з аморфної аполітичної маси на самосвідомий, гідний політичної і національної свободи нарід, загартований в своїй боротьбі проти денаціоналізації, як один чоловік повставший проти чужоземної навали. Свою непохитну рішучу волю на незалежне державне існування український нарід виявив ясно на численних сільських, волосних, повітових ґуберніяльних народніх з'їздах по всій Україні, на військових зібраннях представників своєї армії.

Безупинна боротьба україн-

ського народу, яку він веде проти окупантів-большевиків на протязі вже трьох років і при тому на власні засоби, без запомоги зовні, може переконати увесь світ, що український нарід не піде на жадні компроміси ні з якою чужою владою в справі устрою свого самостійного державного існування, і що тільки державна самостійність на чолі з власною національною владою задовольнить домагання українського народу.

Одірвані від свого народу ззовні, але тісно звязані з ним по духу в його стремліннях до самостійного існування, не бачучи іншого виходу для його майбутнього життя, як тільки самостійний державний устрій, при якому український нарід свобідно вирішить свою дальшу долю, ми, українські жінки, в імені свого народу звертаємося до Ліґи Націй з гарячим проханням переглянути свою попередню постанову про неприняття України до Ліґи Націй і, визнавши самостійність українського народу, приняти Україну в сімю всіх народів і тим допомогти їй скинути з себе чужоземне большевицьке ярмо, яке загрожує самому існуванню українського народу.

Від імені Берлінської Філії Національної Ради Українських Жінок:

Голова Комітету: **З. Мірна.**

Члени Комітету: **Л. Галіна, Ю. Віленська, О. Левицька, І. Сімович, О.Порш, Е. Сокович, Г. Чикаленко-Келлер.**

Секретар: **І. Лоська.**

("Воля", ч. 3/4, 1921 р.)

С. Васильченко

ОСІННІЙ ЕСКІЗ

Постіль біла, стіна німа —
І сон не береться:
Чорні очі, біле личко
На думці снується.
Народня пісня.

Пробудившись, я тихо підвівся й сів на ліжку, як і не спав.

На дворі осіння ніч — вітряна й видна. Низько у небі стремить, як золотий серп, пізній місяць — блискучий-блискучий, мов недавно викований. Через нього спотикаються хмаринки, прудкі й ворухливі, як рибки: Біжать вони кудись отарами й табунами, розгойдуючи по землі хвостатими тінями. А внизу видно дерево — чутке, заплакане, шумке: загуде вітер — воно тремтить уже й плаче, як живе. Притихне вітер — і воно примовкне, дрімає, а поміж ним ходить тоді щось невидимкою і немов руками обриває сухий лист.

Щось у мене примарилось.

Наснилось мені — прийшла подруга мого найпершого гуляння, промовила до мене слово — і всі мої оджурені, давно розвіяні, забуті радощі так затремтіли в мені, що я кинувся. Сиджу тихо, сам усміхаюся, а очі блукають по темряві. І чую — прокидаєтсья в них гарячий смуток.

Годі, мабуть, спати.

Завітала до хати пізно гостина, серед ночі свято нарядила, то вже сну не буде в мене. Розкладу, розвішаю свої спомини, як молода дівизну, розстелятиму, до місяця розглядатиму, аж поки не згасне у небі остання зірка.

***

Бачу я себе в тій порі, коли ходив з старою та завоженою граматикою в руках і з радісними золотими надіями в грудях.

Під кленами — маленька рублена комора на городі.

Визирає із-під великої стріхи, як дитина з-під батькової шапки.

В коморі — столик, ліжко, оберемок шкільних книжок.

Я лежу з книжкою на ліжку, хоч більше думаю, як читаю. До екзамену оставалося мало, і всю оту купу книжок я знав вже розказати од палітурки до палітурки. Проте далеко заходити від них було якось боязко, немов мали вони втекти від мене. Та й марилось якось охітніше, коли лежали вони перед очима; не з чого ж іншого, як тільки з них будував я мости, по яких лагодився піти від батькової мужицької хати в ту країну, де, як кажуть, й кози ходять у золоті.

Розгортаєш то одну, то другу

книжку, звіряєш, як скупий свої скарби, чи все на своєму місці, чи не забув часом чого-небудь. Тоді — книжку на груди, очі заплющив і шугнув, як крилами, в такі хмари, що й голова піде обертом. У коморі темненько, в саду тихо — іскрою літаєш над грішною землею; і немає стін, і немає впину по всіх шляхах на широкому світі. І несподівано спаде на думку: а яке найбільше місто в Арґентині? — спиняєшся, боязко лупаєш очима: чи не отаке... ой, здається ні!... і летиш сторчака із хмар, нашвидку розкидаєш книги, шарпаєш листками, аж серце бється.

Знайшов — так. Зітхаєш легенько — слава Богу.

Спочинеш трохи, покладеш до серця свій затяганий, чорнилом залитий, чарівний талісман — і ще сміліше, ще вище здіймаєшся вгору.

В таку годину шелестів, іноді бурян за коморою і незабаром летіла до мене в двері надкушена кислиця, шматок соняшника або й кавуна лушпина.

Мерщій беру книжку в руки й насуплюю брови.

Склавши руки на грудях, перед дверима стоїть сусіда, мій давній товариш — Мотря.

Зорить очима, мовчить.

Лице суворе, очі в якійсь задумі, а сам вертлява, як дзиґа. І чорняве, чорняве, як жук, тільки що не загуде.

Знаю, що так не минеться — буде гарикать під дверима, буде витівати, поки не зволоче мене з ліжка. Проте не ворушусь, до останнього терплю.

—Може, тобі принести сюди перину?... чуєш, пане?

Як до стіни.

Стоїть, розглядає.

Далі зирк туди, зир сюди, швиденько, як метіль, влітає в комору. Лице без усмішки, очі бігають, як у злодійчука. Моргне чуть помітно:

— Давай цілуватись! — кине швиденько, нерозбірливо.

Чую, що вся моя вченість злазить з лиця, як стара шкаралупа. Мовчу, перегортаю сторінки в книзі, підвівши брови, знову схиляю над нею голову, хоч не бачу там вже ні одного слова.

Торкає легенько в плече.

— Чуєш, кучерявий, давай? — кивнула бровою, немов отряха школяр, підмовляючи в чужий сад за грушками.

Щоб не засміятись, я починаю плаксиво зіпати, щоб було чути аж на городі.

— Ну, й що це мені за кара Господня!

Мов вітром винесе Мотрю з комори.

На дверях миттю повернеться, мовчки скривить лице — і зразу виходило, що й сліпий я, й кривобокий, опудало злюще, мокра тютя, — мельне — і як водою вмило.

Іноді разів зо три на день зазирає вона до мене в комору, проте дедалі їй ставало все тяжче одірвати мене від книжок. Скільки не зачіпала вона — я був німий і глухий, як пень, а коли прилипала вже дуже гаряче, я починав гомоніти на весь сад. Цього вона найбільше боялася: кидала докірливий погляд і мерщій тікала. Проте забувала швидко й не барилася одвідати знову. Довелось піти на мир. Погодились на тому, що я пускатиму її в комору, аби сиділа тихо. Зайшовши в комору, вона на диво щиро додержувала свого

слова: сидить бувало за якою будь роботою в руках, немов і нема її тут; так бувало й піде, слова не сказавши. Я теж часом зовсім забував про неї над своїми паперами та книжками. Іноді тільки ловив несподівано її очі на собі — глибокі, пильні, допитливі.

— Ну, хоч скажи ж мені, що вони пишуть в отих книжках? — стала якось розпитувати мене.

— Та й нащо воно тобі? — одмагався я, — все одно зразу не зрозумієш.

— Ну, а одначе ж — допитувалась вона уперто.

Щоб відчепилась, я починав ліниво, без охоти розказувати. Слухає бувало, слухає, оком не зведе, далі осмутніє, хитає головою.

— Господи, й яка ж я дурна на світі вродилася — нічого не бачу, нічого не розумію, — ходжу, як сліпа — і кому мене треба, отаку дурепу... Тільки й знаю: ги-ги-ги! та га-га-га! — перекривила вона себе.

І задумається надовго.

А то раз напосілася: зроби та й зроби диктовку.

Школи вона не скінчила, читать книжки не мала охоти, і я не розумів, на якого дідька їй здалася та диктовка.

Беру з недовірям книжку, щось диктую, осміхаючись.

Понаписувала вона такого, що я, розглядаючи, зареготав, як шалений. Вона вихопила свій папір, не давши мені дочитати, почервоніла й утекла сердита.

Більш і не згадувала про це, тільки було помітно, що почала чогось частіше задумуватись.

За день до мого одїзду я в останній раз прихапцем передивлявся свої книжки. Мотря, як бувало раніш, сиділа на ліжку і пильнувала коло вишивання. Сьогодні вона з самого ранку не виходила з комори. Робота в неї кипіла в руках, а в голові — видно було по лицю — снувалися, не переставали свої якісь думки.

День був гарний, погожий. У городі і в саду ясніли свіжі, живучі осінні квіти: різнобарвні айстри, палка красоля, гвоздики, гарячий, як кров, королів цвіт. Між зеленим морем листу на дереві подекуди визирали, як сивина в голові, пожовклі листочки; на рові од поля палав уже кущ глоду; вище над деревом снувало біле, як срібло блискуче, бабине літо, а вгорі прослалося небо — чисте, спокійне, холодним чаром повите.

Дмухнув у комору вітрець, свіжий, аж бринить.

І чогось мені стало радісно, так радісно, що аж серце затремтіло. Здавалося, що радощі збігалися до мене струмочками з усього світу. Десь дожидало мене таємне, блискуче, принадне, як чари, життя, а тут усі привітні до мене, люблять, надії якісь покладають; навіть ось непосида — і та примовкла: сорочку мені дошиває.

Я, глянувши на неї, осміхнувся.

Мотря подивилася на мене й знову схилилась над роботою. Глянула вдруге, почервоніла — і шитво, як блискавка полетіло кудись у куток...

Гасаємо по грядках, по малині, між бурянами, жалимо одно одного кропивою, кидаємось репяхами.

Чути коло воріт — мати гукає Мотрю до хати.

Ми кусаємо губи, щоб голосно не сміятись, бігаємо мовчки, як тіні, а лиця горять, як віхті соло-

ми. Шелестять тільки буряни.

Впіймав за руку — подряпану, з пухирями од кропиви, червону і гарячу.

І на моє диво Мотря одразу перестала пручатись, схилила голову й зідхнула. Я чогось випустив її руку, приглядаючись до неї.

— Так оце ти вже завтра й поїдеш? — тихо спитала вона. Потім додала з докором: — Тепер, бач, пустуємо, а колись приїдеш, то й "здоров" не скажеш.

Мені стало смутно й чогось шкода.

"Здоров", може, й скажу, як побачу, а забути — не минеться", — спливла думка.

— І таке витієш! Чого б то я тобі "здоров" не казав! — щиро суперечу їй.

Повеселіла.

— Ну, то вийди у вечері до перелазу — скажу щось, — соромлячись і хитро зпідлоба визираючи, промовила вона: — вийдеш?

— Що ж ти скажеш? — притихши, допитуюсь.

Клокнула язиком і лукаво прищурила око:

— Щось га-рне, гарне!

Повела головою й очі приплющила — таке гарне.

— То краще тепер скажи, починаю умовляти її. — Увечорі надійде товариство, то, може й часинки такої не влучу. Скажи!

Бачу — мнеться.

— Ну? — заохочую її.

— Ну, добре, — згодилась. Лице зразу осмутніло, зробилось таке щире, довірливе.

Підступила ближче, червоніє, очима кліпає, набирається духу сказати щось.

І зразу мов сполохалась:

— Ух!...

Спалахнула, закрилась руками і пурхнула од мене, як птах.

"Чи не чортеня"? догадався я й відразу мов вітром понесло мене за нею.

Впіймав за плечі, повертаю: — Ану ж скажи мені "щось гарне!"

Вона одхиляє лице од мене, як од огню, дивитись не хоче, тільки й мови:

"Ой-ой-ой..."

Хилиться додолу, як пяна.

Бачу — не скаже вона тепер мені ні одного слова.

А на задворку стали на розмову матері.

— Оце, сусідо, маю на вас серце, — скаржиться жартом Петриха моїй матері, — унадилась моя дівка в комору до вашого парубка, що кат її в хаті не вдержить. Уже бралась страшити її то й ухом не веде. Хоч би зайняли її коли од комори.

— Хай наговориться, бо вже скоро не буде ходити, — зідхає моя мати.

Мотря стоїть уже в себе за лісою, визирає з-під малини. Лице палає, сміливе, отряхувате, а чорні оченята як не випалять.

Дивляться на мене, допитуються без слів.

— Так вийдеш? — гляди ж!...

***

Такою й одбилась вона у моїй памяті назавжди.

Не згадаю тепер, через що саме, тільки того вечора до перелазу я не виходив. Так і поїхав, не почувши од неї того "гарного".

Не довелося мені бачитись із нею в житті—шляхи наші пішли різно, проте вона несподівано виринала в памяті через довгі роки і виринала не раз, випливала деда-

лі зіркою все яснішою й яснішою і линула од мене все далі!...

Незабаром після того, як я поїхав вчитись, Мотря надіслала мені в школу листа.

Пише свої каракульки так щиро, старанно і просить-просить, щоб не сміявся я з них.

Поділяється зо мною радісною звісткою: вона теж думає вийти в люди—вблагала матір оддати в город у модистки. І. Боже,—скільки нових надій заворушилось у дівчини! Радитсья зо мною, у всьому щиро признається, як братові, а вкінці листа пише: "тепер не жалкую, що не сказала отоді тобі "щось гарне". Краще підожду, а як Бог мені поможе, що я надумала, отоді скажу ще гарніше".

...Бідна дівчина, — як вона кохає, як вона береже оте своє "щось гарне"!

І стало мені шкода, що я давно уже забув і про неї й про її гарне.

А як ліг увечорі спати — довго увижалось мені: виглядає між деревом небо — темне-темне, аж чорне, а по ньому дужою рукою розсіяв хтось срібні скалки, так вони й влипли до темного оксамиту — і горять-горять, аж міняться. Таке було небо вечорами на нашому кутку. Сплять усі повечерявши. Поховались хати між деревами. Дворики маленькі ,уличка узенька, дерева високі та гіллясті. Сумно тоді одному й боязко.

А вона сидить на перелазі сама, чорними жучками позирає на зорі, дожидає.

А як стало пізно, помалу пішла до хати.

Коло дверей зідхнула: кому я потрібна дурна така дівчина...

І ворушиться в мене перший жаль:

— І чому було не прийти?

***

Минуло чимало років — і крила поважчали: не зносять уже так легенько на хмари. Та й мости у ті хмари поламав уже якийсь дідько. Граматику десь запроторив: зброя виявилось, негодяща.

І пісні не ті, і думки не ті, не та уже й мова...

Їдемо якось з товаришами із свого села, либонь різдвяними святами.

На узловій станції наш поїзд мав чимало стояти, і ми, вийшовши із вагона розбились якось між людьми.

Я здибав знайомого і загомонівся.

Смиче мене щось за рукав — озираюсь: стоїть один із товаришів, задиханий, чогось радий.

— Ходім швидше, кличе тебе Мотря.

— Яка Мотря?

— Та твоя ж сусідка! — памятаєш, що ходила до тебе в комору!

Блиснули передо мною чорні очі, давні, знайомі, — й я відразу все пригадав.

Поспішаємо.

— Наказала привести тебе, хоч би там що, — нашвидку розказує дорогою товариш, — вона іде курським поїздом. Така стала, що насилу впізнав.

Ідемо з Марком по плятформі, — розказує далі, — коли назустріч — панянка з редикульчиком, поспішає до вагона. Чорноока, струнка, смуглява, як циганка — десь немов бачив її! — думаю. Глядь, а Марко вже навперейми їй усміхається...

Бється в мене серце — ох коли б не спізнитись!

— Служить де, чи додому їде? — питаю.

— Не розпитував до ладу — десь коло свого дядька в друкарні.

Свистить паровоз.

Швидше!

Крутимось поміж якимись закоулками, поміж вагонами.

До нас наближався поміж людьми Марко. Очі радісно одсвічують, а на лиці жаль.

— Е, спізнились, а дуже хотіла бачити — все позирала на станцію. Обіцяла сказати тобі "щось гарне", та так і поїхала. Я вже допитувався, що саме, казав, що тобі передам — не схотіла. Каже — може, доведеться знову побачитись, тоді сама скаже.

Мене мов хто пучками скрутнув за серце, хотілось побігти слідком за поїздом.

А товариші розказували про неї нове й нове і кололи в серце новими шпильками.

Вдача осталась та ж, що й була, тільки в очах одсвічує щось нове, мабуть, читала багато, та видно, й бачила у світі дечого чимало.

Товариші поговорили ще трохи у вагоні й забули, повернулися до своїх турбот, а в мене ще довго щеміло в грудях.

Тішу себе думкою: напишу додому, довідаюсь, де живе вона, будемо мінятися листами, а схочу, то й туди поїду — хто мене вдержить! — поїду, побачу і знову почую "щось гарне".

А щось смутно шепче.

"І не напишеш, і не поїдеш: мине три дні — і все це однесе водою, потоне в безодні і знову виринe тільки тоді, як само схоче, як зжене хвиля два маленьких човники серед широкого моря".

А чи зжене — не вгадаєш...

***

Мури, мури, ґрати, кайдани, рушниці, замки...

Золоті надії, дитячі химери — розбило, розвіяло, як грім пір'я. Кинуло за високі стіни між темні вікна.

Оце тобі й увесь світ широкий — од стіни до стіни!

І здається, що нема вже на світі ні сонця, ні радощів, ні сміху.

І сохне серце, гаснуть надії, вмирають бажання.

Лист коротенький, одкритка.

На ній штемпель далекої, чужої тюрми. Хто там у мене знайомий? — дивуюсь.

Читаю підпис — нічого не говорить: може знайоме що, а може й ні, не пригадаю. Рука — чужа. "Дорогий товаришу — мені з дому написали, що ви теж у неволі. Кріпко-кріпко стискаю вашу руку! Мені покищо не пишіть — я на пересильній. Адміністративно на три роки в Нарим!"... Читаю, — чимсь свіжим, бадьорим так і пре од листа, як вітром з рідного степу.

Хто б же воно?

"Гора з горою не сходяться, — може стрінесь коли-небудь". Далі дрібненько дописано: "Отоді вже, мабуть, скажу вам "щось гарне".

Немов сонце за ґратами засвітило. Не можу радість сховати. Підходять товариші, усміхаються чогось теж, приглядаються до мене.

— Що, на волю? на поруки?

Куди там — краще!

Дзвеніли кайдани, лунали прокльони, стогнали-гули пісні про не-

волю, гриміли замки — нічого не бачу й не чую. Ходжу, як обмарений, усміхаюсь... І чую — оживають десь у грудях свіжі струмочки, підводяться зівялі надії.

Потім зразу немов хто гарячою крицею торкнувся до заснулого серця — і, як пожежа, спалахнули бажання, загорілась туга за волею — гостра, як ніж.

Жить!

І знову — старенька комора, усміхається із зелення, як дитина з-під великої шапки.

Очунюю потроху, ходжу з палицею по садочку, спочиваю на старому ліжку в коморі. Здається, що вчора тут вилежувався з граматикою...

Шелесне бур'ян за коморою — легенько тьохне в грудях.

Легенько, бо зразу зідхнеться.

Немає Мотрі, та казали, що й не буде.

Замість неї часто одвідує мене стара Петриха, учащає, як колись бувало дочка.

Прийде, принесе свіжої малинки в полумиску, коло мене поставить, сама сідає на ліжку скраєчку.

— Наснилася мені цієї ночі знову, — почне бувало, — що й досі ходжу, як у тумані. Увіходю ніби в хату, аж гульк — сидить моя голубка, як ясне сонце. В мене аж ноги затремтіли, а далі згадала, що вона на тім світі та й питаю: як же там тобі, доню? — Добре, каже, дуже добре, тільки ніяк-ніяк не привикну...

І Петриха втирає краєчком хустини старі очі.

Чим її розважиш?

І я починаю говорити їй, як чужі люди, не кохавши, ночами не встававши, взяли чужу дитину, побили, покартали, присудили в чужу чужину. А як чужу кров судили, то матерного серця й не питали. І лежить шматок материного серця десь далеко за ріками, за городами, за чужими країнами засипане чужою землею. І мало там сонця, там сніги біліють, і гудуть там днями й довгими ночами одвічні бори. І ніколи сніги не розтають там, і вітри не одвіють.

І сумно, й далеко линути туди материній думці темної ночі до дитини на розмову...

Слухає Петриха, очей не зводить, а в очах сльози стоянами.

Далі помаленьку бере в руки хусточку, до очей підводить:

— Ох, чужа сторона — гірчицею сіяна, забудьками саджена...

Плаче.

А в мене збудилася вже своя туга, така суха та пекуча...

...Гора з горою не зійдеться... Так, не зійдеться гора з горою... Та прийде ж колись та година, що хоч пилинку, хоч суху билину через степи, через байраки од одної гори до другої буйним вітром занесе, а з тії чужини не буде вже звістки, поки світа й сонця, поки дня і ночі!...

***

Кажуть — щастя.

І гасає людина по світу, спотикається, плаче, радіє — шукає його по світу: коли жити, то тільки у щасті.

Далі кажуть йому: щастя — примара. Його немає на світі.

В плач! У галас! — не поможе.

Пожуриться — пожуриться та, забувши про те щастя, почне собі кувати таку-сяку долю. Кому яка до серця пристане: тому така, а тому другая... А кому заздро тільки на покотиполе. Мандрує, світ розглядає — і добре йому: сонце

світить, вітер повіває. Притомилося — припялося до верби в дорозі та й спочине; десь і зірка сяє, сопілка грає — послухає, усміхнеться, пожуриться разом із вербою, дивлячись, як лист з неї сипле, попрощається та й покотить далі. А настане ніч та негода серед голого степу, отоді постережися, покотиполе, бо нема тобі затишку. І виллють на нього хмари свої дощі всі до останньої каплі, за довгу ніч навтішається досхочу ним вітер лютий, поки сонце блисне. А припекло сонце — то знов радіє на широкий світ.

І любо йому, що ніхто у світі не знає, як сікло його до темної ночі дощем холодним, глушило громами, блискавками палило, що ніхто не бачив, як тремтіло воно під вітрами різними, вчепившись десь на ріллі до чорної груди холодної.

Отак би й котився за ним, поки десь не замело снігом.

Так прилине ж щось пізно осінньої ночі, розбудить, заступить, спокій зруйнує.

Скаже: і щастя є на світі, і радощі і веселощі...

Мара, омана нічна...

— Ні, єсть! єсть! — криком кричить у грудях серце, тремтить. — За мурами, за морями — тільки єсть! Шукай! Питай! Змагайся!

І не береться сон — ходжу, картаю себе думками, розважаю згадками.

А до вікна припадає гілля, тужить, побивається своїми жалями. Хмари в небі, як хвилі вирують, вергають валами, горить між ними місяць, як вершок золотої скелі серед моря, горить, блисками сипле.

А вітер ганяє, а вітер гасає — шматує, ламає те бідне, обшарпане дерево, безвісті листя односить-односить.

Утомиться, притихне на часинку, далі зашумить, загуде люто-люто; брязне гіллям у шибку, ніби шпурне мені між тихі стіни оберемком нових спогадів, свіжіших жалів.

На тобі добро твоє, втішайся та забавляй ночі довгої, осінньої.

ПІСНІ МИНУЛОГО

Пророчистії тії читаю скрижалі
Народніх пісень. І надії і жалі
Свої тут народ положив у піснях...
Лунає та мова у дрібних листах
І мертвії ті ватаги із могили
Говорять торкаючи душу і сили...
Та речі в пустині німій гомонять,
А люди живії мовчать.

Олена Пчілка

Нещасна пригода.

Зовсім припадково був я свідком нещасної пригоди, яка навчила мене не малювати нашої літератури. ~~Мені була потрібна книжка „Книжка з рідного поля"~~ Така пригода уже мене не трапиться нікому з українців-русинів в 20-ім столітю і тому, на розповім її, щоб вчити і правильні знати, до яких нещасних наслідків приводить їх ~~[illegible]~~ українсько-руська літературна війна кінця 19-ого століття.

Мені була потрібна книжка „Книжка з рідного поля" і мусіть до одного товариства купити її. Се товариство через свій дрібнячо великі книги і складні їх у магазині. Покарник книжок ріс і ріс, так що до 2 або 3 тисячі аркушів друку на вичислення самих догоняючих цінами. Бо ~~аркуш~~ покарник, розіслано відчаю до часу на провінцію, будив гол великі непорозуміння одержувачів; коли нарешті покупець з ~~[illegible]~~ підприємством ~~[illegible]~~ і Кадр „Адре! Нема такої книжки!" — і „заховував" покарник гола, щоб вперед

Осип Маковей.

НЕЩАСНА ПРИГОДА

"Нещасна пригода"

Багато унікатних скарбів української культури зберігається на Заході, зокрема в Америці й Канаді. Вони тим цінніші, що доступні для широкого загалу українців і не-українців, й підносять престиж нашої спільноти в світі. Серед багатьох інших цінних рукописів, що зберігаються в Українському Відділі Манітобського Університету, є автентичні манускрипти українських клясиків М. Вовчка, Б. Лепкого й ін. Репродукуємо на цьому місці першу сторінку оповідання О. Маковея "Нещасна пригода" із згаданої збірки. (Дивись стор. 125).

Зовсім несподівано був я при кінці 19-го століття свідком нещасної пригоди, яка навчила мене не маловажити нашої літератури. Така пригода вже, може, не лучиться нікому з українців-русинів у 20-ім столітті і тому я розповім її на памятку щасливим внукам і правнукам.

Я потребував книжки п. з. "Колоски з рідного поля" і прийшов до одного товариства купити її. Це товариство двадцять пять літ друкувало різні книжки і складало їх у своїм магазині. Показник книжок ріс і ріс, так що по 25 літах потрібний був цілий аркуш друку на вичислення самих заголовків книжок. Цей показник, розсиланий від часу до часу зі столиці на провінцію, будив там величезне патріотичне одушевлення; кожний народолюбець показував його в потребі противникам народу і казав при тім гордо: "Дивіться! Наша література! Скільки її!" І потім заховував показник у столику, щоб при вільній хвилині прочитати хоч заголовки.

Праця невелика, а може придатися. Ану ж спитає хто:

— Читали ви "Зелену леваду"?

А патріот вивчив показник і каже:

— Читав! Це вийшло 1890 року і коштує 1 золотий ринський.

— Що ж ви думаєте про ці оповідання?

— Оповідання? Нічого собі? Гарні. От не памятаю добре! Все забуваю. Здається, їх написав Пупченко.

— Так.

— От бачите! Хоч автора памятаю.

У показнику вичитав і я, що в товаристві можна дістати "Колоски". Приходжу до урядника товариства.

— Маєте ви ще "Колоски".

— Ви хочете купити? — спитав він мене здивовано і недовірчиво подивився на мене крізь окуляри.

— Авжеж!

— Є! Є того ще сотки примірників. Дам вам за півдарма. Ходіть.

Урядник підсунув окуляри з середини носа вище, засвітив свічку, і ми пішли до магазину товариства. Магазин складався з двох комор, — одної — неясної, а другої — темної, і був заложений книжками знизу вгору аж під стелю. Колись, певно, було тут літератури менше, але в останніх кільканадцяти літах вона так зросла, що вже не містилася на полицях і лежала стиртами на підлозі. Під са-

мими дверми тяжким муром, зложеним з грубих книжок, лежала "Слов'янська держава сперед 3000 літ"; мур був високий на півтора метра, а грубий на метр і ніяка людська сила була би не звалила його, хіба розкидаючи по книжці, як по цеголці. Коло "Словянської держави", то мурами, то чотиригранними стовпами лежали "Байки", "Снопи", "Квітки з рідних нив", "Зільник", "Церковні відносини", "Ранішні зорі" і "Підлісся". На них лежав порох давно не змітаний, але ще гриби не росли. Інші мури книжок подалися в цей, або в той бік, декотрі й зовсім розвалилися.—і магазин виглядав, як руїни старинного замку.

Урядник поставив світло на "Словянську державу" і зайшов в уличку поміж "Історію Русі" і "Вінки". Як заліз у цю уличку і схилився, то й зовсім щез мені з очей. Але небавом, як із ями, витяг він оберемок книжок, поставив на "Вінки" і придивився заголовки:

— Е! Це "Гірка жіноча доля"! — сказав він, і схилився то знову щез мені з очей. Витяг інші книжки і знову придивився. "Зелені левади!" Де ж ті "Колоски"? Десь тут я їх бачив! Лежали за "Хатою" коло "Малої менажерії". Я памятаю.

Урядник шукав далі і зі щораз більшим завзяттям. Я взяв свічку в руки і посвітив йому ближче. Він до кількох хвилин обставив перше мене "Хатами", "Долинами", "Менажеріями", "Нивами", "Ланами", "Загонами" і "Снопами", а нарешті кинув мені під ноги "Зорі". Я сів на "Хату" і терпеливо дивився на роботу урядника. Він за хвилину окружив і себе "Хмарами", "Лунами", "Сонячними проміннями", "Громами", "З півночі" і "З полудня", "Довкола світа" і вже поверх себе поставив "Зорю з місяцем".

— Нема! — чув я тільки його голос.

— Де ж ті "Колоски" до біса загубилися!

І він уже з пересердя став викидати з дивної ями: "В народ!", "За народ!", "Для народу", "Маруся", "Оксана", "Пріська", "Вишивки", "Жіноча неволя", "Руська кухарка", "Молитовник", "Монастир на горі Афоні", "Гній — душа в господарстві", "Чернець", "Зоологія", "Апокрифи"!...

Я просто остовпів.

— Нема! — чув я тільки крик урядника. — Певно, на полиці вгорі!

І по хвилині я бачив, як він виліз з ями, став ногами на "Оксану" (драма в пятьох діях і 13 відслонах) і на "Руську кухарку", поховзнувся, зліз черевиком у "Жіночу неволю", видрапався знову на верх і став твердо на "Апокрифах". Уже простяг руку до горішньої полиці, як отут і склалася нещасна пригода; полиці стояли перше твердо на книжках і ними також сильно підперті, а тепер підкопані з усіх боків, не могли встоятися при стіні, під вагою українсько-руської літератури похилилися, — і шур-р-р! звалилися на урядника. Він упав в яму поміж "Оксану", "Марусю", "Руську кухарку", "Молитовник" і "Черця", а зверху прикрили його інші книжки, що злетіли згори. На книжки впали полиці. Я ледве мав час відскочити і заховатися за "Хатами" та "Левадами".

Опамятавшися з переляку, я

почув крик: "Рятуйте! Забила мене наша література!" Крик лунав із глибокої ями. Чим скоріше вискочив я з-поміж книжок, став на "Зорю з місяцем", припер полиці до стіни і як стану кидати "Хмарами", "Громами", "Лунами", "Хатами", "Долинами", "Менажеріями", "Снопами", "Оксанами" та "Руськими кухарками" — аж засапався: З-поміж "Жіночої недолі" сторчала рука нещасного урядника". Я вхопив її і давай тягнути! За рукою зявилася небавом голова урядника, без окуляр, потім з-поміж книжок, як з-поміж цегол, виринули плечі, далі друга рука — тепер я схопив його за обі руки і насилу витяг чоловіка з українсько-руської літератури.

Він стогнав і нарікав.

— Нема, — каже, — "Колосків"! Чорт знає, де вони поділися! Тільки окуляри згубив.

— А не болить вас ніщо?

— Ще не знаю. Я в яму впав — полиця не вдарила мене... Щось у голові тільки шумить.

Але це не було так добре, як урядникові здавалося. Вернувшися до канцелярії товариства, я зараз побачив у нього синяки на лиці. Потім зараз заболіло його в боці, далі не міг рушити лівою рукою, а й до того щось у нозі йому сталося...

Не було іншої ради; його відвезли додому. Два тижні лежав він у ліжку і трохи не вмер. Але дав Бог, що підвівся, і я побачив його знову.

— Знаєте, — казав він мені, — що мені найбільше догодило? Там на полицях лежало "Нещасне кохання". І воно-то мені трохи костей не поломило! А "Правда"*) набила мені такого гудза на голові, що я тепер і знати її не хочу...

---

*) Націоналістичний журнал, виходив (з перервами) з 1867 до 1898.

Роксана Вишневецька

РОСТИК

"Дивіться, мамин мазунчик знов збирається додому!" — такими словами пані радникова після обіду звернулася до всіх дітей. А "мазунчик" справді зібрався, надягнув наплечник з книжками і сказав пані радниковій, що він уже йде.

На дворі було болото по вуха. До дому п'ять верст.

Але пані радникова чомусь не здержувала Ростика, і він подався впрост через греблю, де болота було найбільше. Там не тільки загрузали люди, а й коні. Одначе греблі не можна було обминути.

Інші діти скорше побігли на замкову вежу подивитися, що станеться з Ростиком, чи не загрузне десь?

За хвилину вони побачили внизу якийсь клубочок, що його можна було прийняти за Ростика. Ростикова біла кудлата шапчинка біліла здалека. Але не видно було білої хутряної лямівки кожушка.

Ростик чи не Ростик?

Той клубочок котився все далі й далі, зупинявся, чіплявся за верби, що росли обабіч греблі, і за деякий час цілком зупинився.

Якщо це дійсно Ростик, то він вліз у порядну халепу. Йому треба, щоб попасти на дорогу додому, перейти на другий бік греблі. А це, очевидно ,не можна зробити. Он загрузло там кілька возів з мішками з людьми, і коні не можуть ані сюди, ані туди. Ростикові прийдеться повернутися.

Але що це? Клубочок лізе на дерево, з дерева скаче на хребти загрузлих коней, а відтіль на другий бік греблі. При цьому він ледве не скочується до озера, але вчасно хапається за стовбур.

Слава! Ростик уже на безпечному шляху. Правда, там також повно калюж. Але як Ростик дав собі раду на греблі, то там тим паче.

От видно, як якийсь селянин його переводить, як далі кидають йому через дорогу кладку, а там уже закрут, і за хатами нічого не видно.

За деякий час діти з вежі побачили на горбку за селом якусь крапку, яка все посувалася наперед.

Це напевне Ростик!

Шкода, на таку віддаль не можна докладно роздивитися. Ну, скоро можна буде й так запевнитися. Як запалить на самому вершку горбка багаття — умовний знак, то це Ростик.

От уже видно дим.

Слава! Слава! Якби так можна було вивісити прапор! Славко побіг по простирало, повісив його на тичку і всадив на вежі між камінням.

Вітер прапор нап'яв. Під ним стояли діти — Славко, Злотка й Марка, махали руками і тужно дивилися за Ростиком, що крапкою посувався все далі й далі, аж поки не щез.

За якусь годину-дві він буде вдома. А там мама, надвечір чай з гарячими маминими булочками. Ах, чом не прислали коней! Мабуть, як завжди: всі коні в роз'їзді. А тут так чекаєш тієї суботи, коли звільнишся на один день зі школи.

Дітей брав жаль на батька, маму й на цілий світ.

Видко, їх ніхто не любить, тож і не треба! Вони не поїдуть додому, навіть якби по них і прислали коні.

А чом би не зробити так, як зробив Ростик?

Колись уже так зробили. Так Марка втратила півчобіток, і до сьогоднішнього дня десь він там у болоті на греблі. А Злотка дістала коклюш і відлежувала. Славкові ще можна б було відважитися, та пані радникова після того нещасливого випадку не пускає. Яка несправедливість! Чому Ростикові можна, а іншим ні?

Однієї суботи, коли з дому знов не прислали коней, а Ростик знов збирався в путь, пані радникова взяла його до своїх кімнат на допит. За хистком випадково була Злотка і все почула.

— Скажи, Ростику, чому тебе завжди так тягне додому? — почала радничиха. — Чи тобі тут зле? Чи я не опікуюсь вами, як належить? Аджеж вам тут ліпше, ніж дома!

Ростик схилив голову і тихо відповів: — Там є мама!

Пані радникова прикусила губу: — Ах, так! Мама! А що, власне, ти хочеш від тієї мами?

Ростик ще більше нахилив голову і сказав, запинаючись: — Помогти мамі.

Пані радникова витріщила очі: — Що ж ти можеш помогти?

А Ростик на це: — Ну, хоч щонебудь!

Пані вже не задержувала Ростика і, коли він вийшов, зідхнула: "Ах, чом я не маю такого сина!..."

Злотка вискочила з-за хистку, як опарена.

Боженьку, в той час, як вони всі — Славко, Марка та й вона, Злотка, тільки й думали про мамині булочки, — Ростик перся через болото й сніг, щоб "помогти мамі хоч щонебудь"! Напевне мама про це нічого не знає. Траплялось же зчаста, що вона неуважно відштовхувала Ростика: "Не перешкоджай!" Та ж і як можна було б знати: діти тільки те й робили, що жадали того й того й того, про ніщо інше й не думали. Але хто б міг сказати, що вони не любили маму?

І Злотці стала перед очима одна з багатьох субот, коли присилали коней, і всі діти могли їхати на неділю додому.

Скільки ж то було радости! Чим ближче під'їздили, тим більша радість наповняла груди.

От уже запуст і батьків ліс. От мамині березки, що ними обсаджений рів навкруги хутора. Як приємно було, коли вони били в лице своїми заіненими гілками. Це ж перше привітання з дому! От уже зачули пси й брешуть, прибігають, скачуть на санки, лижуть обличчя, вимахують хвостами. Скоріш, скоріш! Навіть коні, зачувши дім, без спонуки прибавляють ходу. От закрут — і санки під ґанком.

З освітлених дверей вибігають домашні і кожен хапає когось із дітей. Але всі діти хочуть попасти до мами, притулитися лицем до її лиця, до її милої долоні.

На столі в маленькій теплій їдальні кипить самовар, стигнуть гарячі булочки. Мама, така радісна й ласкава, кожному наливає чаю, набирає конфітур. Діти галасливо виповнюють їдальню. В такі дні не стримає їх ні присутність батька, якого вони боялись, ні присутність чужих людей...

А що, власне, мама мала з приїзду дітей? — Тільки більший клопіт!

Хто вставав у понеділок найраніш? — Мама!

Хто грів кожному панчішки та черевики? — Мама!

Хто вибігав так, як був, на мороз до санок, кутав ноги й руки дітей в кожушини, щоб "не дуло"?

Так! Ніхто з дітей про маму не думав, і навіть про це ніхто з дорослих їм нічого не говорив.

Але як знав Ростик?

З того часу Злотка почала придивлятися до свого братика, мов до якогось чужинця.

Яке в нього було особливе обличчя! Зі своїми великими яснокарими очима і неслухняним волоссям, що над чолом стирчало ріжком, він був подібний на якогось жучка. А той його напівздивований простосердно-дитячий погляд!

Якась ніжність наповнила груди Злотці.

Тільки подумати: були ж такі хвилини, коли вона його страшно не любила! А це було тоді, коли вони, бувало, за щось поб'ються, а їх обох без розбору поставлять на коліна, ще й накажуть поцілуватися: "Це ж твоя сестричка! Це ж твій братик!"

Чи можна було тоді поцілувати Ростика? Та ж гнів на нього так і кипів!

А тепер? Злотка б його радо обійняла, якби він тут був і якби це не здавалось дивним.

І те, що раніш здавалося його виною, чи не здається тепер виною самої Злотки?

Злотка почервоніла.

Так! Так! Ростик ніколи не зачіпав, а все вона чи Марка.

Але це не тому, що він почував себе слабкішим, чищо. Ростик був сильніший навіть і від Славка, який перевищував його на цілу голову.

І враз так яскраво став перед очима Злотки один випадок.

Це було одного весняного понеділка. Вони йшли з дому до школи пішки. Десь на першій третині дороги вони мали певне місце, де щоразу зупинялися відпочити. Першими завжди приставали дівчата. Хлопці сідали на кілька кроків далі.

Цього разу Марці щось не сподобалось так сидіти. Вона встала і потягла за руку Злотку: "Ходім, сядемо спереду!" Хлопцям це видалось якимсь викликом. Вони також встали: "Ні, ми сядемо спереду!" — і сіли на кілька кроків далі. Дівчатка знов встали, хлопці собі — і почалися перегони.

Першою почала приставати Злотка: у неї були слабі легені. Але вона так боялась лишитись сама, так боялась божевільної Мариськи, яка тинялась по лісах, і скажених псів! Тож Злотка намагалась бігти і не могла. Тоді вона почала просити Ростика — Славко і Марка ніколи б не послухали! —— щоб зупинився.

Ростикові шкода було Злотки, але тут ішло про його хлопячу честь. Він не міг припинити перегони.

Вже було два рази перегнав Марку й крикнув їй: А бачиш, я таки попереду! — і щоразу вертався до Злотки. Та Марка все не погоджувалась: "А от ні! А от ні!" І перегони починалися знов.

За кілька хвилин Злотка впала. Вона не могла вже ні бігти, ні кричати. Інші погналися наперед і бозна де вже були. Трохи від-

дихавшись, Злотка почала озиратись навкруги. Хіба онде не сунеться "дурна" Мариська? А це що біжить по дорозі просто до неї? Сірий скажений пес! Злотка рвонулась піднестися — і не могла. Щось захарчало в грудях і так страшно закололо! Ні, вже все одно: хай насуне Мариська і хай налетить скажений пес! Злотка заплющила від утоми очі.

Тут справді хтось прибіг і почав її підводити. Був це Ростик.

Злотка тільки тепер побачила, який Ростик добрий. І — чи то вже так Бог дав, коли бачиш щось хороше, й собі бажаєш бути таким — Злотка стала до всіх миліша.

Коли всі в суботу приїжджали додому, вона також бігла помагати мамі. Але, чи то від незвички, чи то від занадто великої запопадливости, їй валилося все з рук. І вона з гіркістю відчувала, що лише перешкоджає. А як добре все виходило в Ростика! Мама, здається, вже без нього не могла обійтися.

От, наприклад, мама згубить шиючи голку і зараз же до Ростика: "Горобчику, в тебе бистрі очка, пошукай!" — І голка миттю вже тут. Чи десь закотився клубок ниток: "Горобику, в тебе бистрі ніжки!"... Ростик сюди — туди і знайде капосний клубок десь там, де його ніхто й не шукав би.

Злотці видавалось іноді, що мама любить Ростика більше, ніж когось іншого з дітей. Тоді вона не знала, що всі матері мають велике щедре серце і люблять своїх дітей без розподілу. Тільки гарних, здорових і добрих люблять з гордощами, негарних, слабких і злих — з ганьбою і мукою.

Злотка якось запитала: — Мамо, кого з нас ви найбільше любите? — Мама показала свої пальці: — Котику, подивись: якби обрізати цей палець — буде боліти, але так само буде боліти, як обріжеш той чи той.

Це Злотку цілковито не пересвідчило, і вона вирішила, що Ростик — це мамин більший палець, який адже болітиме більше.

І все ніби свідчило про це.

Власне, це все було щось ледве помітне, іноді ані не можна було сказати що. Але Злотка була певна, що це їй не здавалось лише, а дійсно було так. Хіба мама не глянула з більшою ніжністю на Ростика, коли давала всім чай? Хіба не поцілувала його на прощання два рази, в той час як решту дітей лише раз?

І всі домашні хіба не любили Ростика найбільше? Тут Злотка могла б навести безліч прикладів.

А чужі?

Відчувалось, що учителі, напр. ставились до Ростика ліпше, ніж до Славка, хоч Ростик вчився не гірше, цебто однаково погано. Ростика з більшою охотою приймали товариші до своїх ігор. Ростика не боялись дівчатка і завжди прибігали, щоб він їм щось поміг.

От Любочка рішення якоїсь і найпустішої задачі ані не уявляла без Ростика. Зразу сполудні вже, було, біжить. Звичайно рожева, мов херувим, у своєму кожушку з вивірок, тепер, влітала вона з по блідлими щічками до кімнати і зараз же до Ростика: "Ростику, Ростику, поможи! Завтра мене викликають!"

І Ростик помагав, терпеливо аж до ночі пояснював усе Любочці яка ні так й ні зрозуміти два рази два.

Нарешті здавалось, що два рази два Любочка вже вміє. Вона радісно прощалась. А Ростик лягав спати з очікуванням завтрашньої двійки й тижневих батькових нагаїв.

А як же ставилась до Ростика сама Злотка?

Так, вона тепер це знала: Злотка любить, любить, любить Ростика і вічно буде любити!

Із збірки **"Материнки"**.

БАСУРМЕН

Семен стоїть у сінях, заглядає в одчинені хатні двері.

Він недавно прибіг знадвору і в очах йому темно. Хата йому здається за темний льох, вікна за дірки, в які зазирає ясний день. Вся стіна перед дверима обставлена чорними сумними іконами, перед ними горить три лямпадки, привішені в ряди на довгих шнурках. Десь далеко-далеко, як у глибокій норі, горять у печі дрова.

Коло печі порається підтикана мати, червона від огню, з пасмами на чолі кіс, що вибилися з-під очіпка.

— Мамо, дайте снідать!...

— А Богу молився? Не помолишся, до самого вечора не дам, так собі й знай, — казала мати, сердито торгаючи рогачем. — Людські діти в неділю, поки з церкви не вийдуть, то й ріски в рот не беруть, а ти, такий лобаню, схопився, лоба не перехрестивши, та до хліба зараз тягнешся? Безсрамнику!...

— А дядько ж Микита більший за мене, а його ще ні разу не молили! — гуде плаксиво Семен.

— Бач, з кого він привод бере? З Микити! — Та ж то шибеник на те, на те він махамет.

— А дядина казала ж, що ми обидва з Микитою махамети.

Мати побожно скривилася й заплющила очі.

— Що ти вдієш із таким кателиком... Із таким лобурем, таким харцизякою! — Далі скривилася й, зідхнувши, почала совіщати:

— І що ж ти собі думаєш, Семене, коли ти порозумієш? То ж тільки невіри, басурмени Богу не хочуть молитися, а ти ж хрещена тварюка. Та тебе ж за цеє в пекло, в огонь негасимий завдадуть. Он глянь що будуть робити на тім світі грішникам! — мати показала рукою на стіну.

Семен спідлоба зиркнув у той бік, де висіла на стіні велика картина страшного суду; од неї завжди смерділо Семенові духом чортячого кубла.

Він одступив далі і промовив уперто.

— Хай завдають.

— На сковороді гарячій будеш сидіти, гарячу смолу будеш пити.

— Дарма.

— Будуть тебе куці залізним гаком за язик тягнуть.

Язик у Семена в роті боязко заворушився, покотилась слина, і він сплюнув.

— А я втечу-у...

— Куди? дурню! Скрізь вони тебе знайдуть, скрізь впіймають. Упіймають тебе, басурмена, потягнуть на саме дно в пекло і вкинуть тебе неблагословенного, в казан, у киплячий...

Шелевіють, тріскотять перед іконами лампадки; знадвору долітає тягучий дзвін, ніби крізь сон скликаючи людей до служби: бе-ем!... бе-ем!...

Мати порається коло печі, очі її тьмараться, туманіють, і вже лагідним, тихим голосом, як побожну казку, розповідає вона про пекельні муки, які дожидають на тім світі грішного Семена.

— Мамо, а казан буде такий, як ото москалі кашу варять? — довірливо вже перепитує він матір.

— Буде казан великий, великий та глибокий...

Стоїть Семен, схилившись на причілок, задумався, довго він щось міркував собі, зважував, далі зідхнув, тихо вийшов на середину хати й промовив:

— Ну, моліть...

Тихо в хаті. Чути тільки, як тріскає у печі.

Мати одхилила голову од печі, схилилась на рогач, тихо проказує молитви. Перед іконами стоїть, як солдат на варті, Семен, — одна рука як привязана, друга махає, як заведена. Плаксивим голосом повторює він за матірю слова молитви, намагаючись тримати такий же, як і в неї тон і інтонацію.

Раз по раз тихе молитовне буркотання переривається сердитими вигуками:

— Стій рівно! Бий поклони! Не верти голови як коняка!

І далі знов лагідне побожне:

— І остави нам... долги наша... яко же і ми...

У печі щось зашкварчало, зашипіло, ніби його ошпарено окропом.

Мати охнула й миттю крутнулася до печі:

— Триста ж твоїй матері сяких таких! Чи ти ж не сказився, чортового коріння горщик! — Торохтить рогачем, хапається як швидше витягнути з огню оскандалений горщик, почала гримати на нього, докоряти, як живого.

— Мамо: "якожеїми"... Мамо! ... — нудьгуючи навертає її до молитви Семен.

Мати заклопотана, і сконфужена, доливає горщик водою, бубонить щось до нього, про Семена забула.

— Мамо! — з мукою, з слізьми благає Семен, переступаючи нетерпляче з одної ноги на другу, як на гарячому камені. — Мамо! Чуєте, чи ні? Мамо!

— Та чого тебе мордує лиха година? Ну кажу, чого тобі? — витріщилась на нього мати, повернувшись од горщика.

— Чого мордує? Забули вже? "Яко же і ми".

Мати пролупується, побожно крадькома хреститься, зідхає і знову переходить на тихий молитовний тон.

Семен б'є поклони, не торкаючись коліньми долівки і охоче задержує голову на землі. Коли він обпреться чолом об землю, крізь власні його ноги, як у вилазку, йому видно все, що діється позаду нього.

Із хати двері одчинені в сіни, а з сіней видно двір і комору в дворі. Гень дядьків Рябко стоїть коло комори, здається великим, великим, як світ. "Чого ж то він зазирає в комору?... — думає собі Семен. Далі кинувшись, гукає, як несамовитий:

— Мамо! собака до сала в комору лізе!

— Де? — ще голосніше крикнула перелякана мати.

Семен схоплюється на ноги і трьома пучками, які в нього були складені до хреста, показує на двері:

— А дивіться.

Мати щось кинула, щось ухопила і зникла за дверима, як буря.

Залишившись у хаті сам, Семен зажмурив очі і солодко-солодко потягнувся.

Далі засміявся, підстрибнув і тихенько навшпиньках почав витанцьовувати

— Тра-та-та! Тра-та-та!

Сіла баба на кота!...

А в хаті тихо, тільки піч сама

собі порядкує — топиться.

Семен відразу змовкає. Очі його загоряються радісним розбійницьким блиском.

Зирк, зирк! — ними по хаті.

На вікні великий недокурок, що батько ще звечора забув.

У Семена аж ноги затремтіли, вхопив він його жменею, як метелика, взяв у пучки, роздивляється.

Швидко виліз на лаву, прихилив до ікони близько свою голову, — прикурює. Дим застеляє йому очі, шпигає в ніс — він кривиться, ноги тремтять од страху й радощів і лице аж міниться од щастя. Розпаливши цигарку, він устромив її в зуби, взяв вбоки, осміхається спянілою посмішкою.

— Семене!

Семен озирнувся — мати.

Мовби крізь сон памятає Семен, як сама собою випурхнула з його зубів цигарка, іскрами опаливши губи, як чиясь холодна рука тіпала його по губах; чув, як щось гупало в спину і далі, мов на крилах винесло його в сіни.

— Іди мені геть! Іди, безбожнику, іди невіро з хати зовсім! — наказує йому мати: — іди собі до басурменів, живи з ними, а додому не вертайся.

І Семен, гірко ридаючи, спотикаючись, біг із сіней у далекі невідомі світи...

***

Набитий, Богові неугодний, вигнанець з рідної хати, — де йому більше підходяще місце у світі, як не за клунею в кропиві?...

Сидить Семен там, зігнувшись, поклав голову на коліна й гуде. Гуде й гуде — вже й спина переболіла і сліз нема, а він гуде.

Жаль йому на маму, думає, чим би їй жалю завдати.

"Коли вже ви виганяєте мене з дому, то краще мені вмерти."

— Гу-у... — тягне він ліниво, а думка малює жалісну картину:

Ось він умер і несуть його до ями з священиками і корогвами, а мама йде за його труною, полою утирається та й плаче-плаче:

— А куди ж це ти, мій синочку, виряжаєшся?!

А Семен їй докірливо одповідає:

— Не знаєте, куди — в пекло!

— А на кого ж ти, мій голубочку покидаєш?!...

"Ага тепер "голубчику", — думає собі Семен, — тоді "басурмен!" Ні, несіть далі — не встану."

Аж ось і яма вже близько.

Тут Семен засовався на місці і кашлянув. "Щоб чого доброго, справді, не роздивившись гаразд, не вкинули його в яму, — подумав він боязко, уже тільки сам собі. — Ні, нехай яма буде ще далеко-далеко-далеко..."

Сонце підбилося вище на небо і стало через буряни гріти на Семена. За горами видно небо синє-синє та кругле, ніби велитенська поливяна піч випалюється на огні, міниться, а під синявою неба геть аж до лісу рябіє усякими квітками зелений луг.

Дивиться Семен — квітки злодійкувато повиставляли головки з трави, та всі, як одна, моргають йому.

— Тікай, Семене, сюди! Тікай Семене, сюди!

У Семена в голові думки плутаються, похорон зразу ліквідується: тільки хотіли його вкинути в яму — він з труни, та далі! А священик за ним з кадилом: держи, лови його! Мати: то це ти ду-

рив мене, лоботрясе? Стій же ти, кателику, вернешся додому.

У заплаканих очах Семена виплив несподівано і затремтів блискучий сміх. Одразу він перестав густи, як одрубав; і зачервонівся і закихкотів дрібним невтриманим сміхом.

Схопившись, вистрибом через капусту, через буряки подався до лугу, широко розставляючи руки.

Лежить Семен горілиць у високій траві, виставив уверх коліно, дивиться у синє небо, голова — низько на землі.

Перед очима летить маленький комар... Здається — десь високо в небі журавель лине. Над головою недалеко манячить стеблина звіробою, і здається вона Семенові високим-високим, аж до неба, гілястим та рясним деревом... І друге вже таке, і третє...

І ось уже всі квіти і травини видаються Семенові височезним та густим чи то лісом, чи садом із дивних, невідомих квіток — деревин. Листки на них великі, великі, як зелені, химерні покришки, а квіти — ніби поначіплювані червоні миски, сині чашки та чугуни, блакитні дзвони, жовті цебри, жовтогарячі діжі, а з того густого лісу, ніби верховина якоїсь скелі, визирає його власне коліно.

Шугають величезні білі метелі у білих, синіх, темнорожевих, позолочених шовках. Сідають на квітки, хитають крилами, як мальованими ворітьми.

Гень-гень, ніби із самого неба, шумить, гуде патлатий, волохатий джміль, у дорогих ризах, перетятий шовковими поясами. Ледить, гуде, ніби диякон у церкві Службу Божу починає:

— Миром... Господу... помо-о-...

Далі спинився він над однією чашкою, зазирає:

— Що у вас тут таке?... Покуштував, подумав, пробурчав. І знову:

— Помо-о-о...

І подавсь, подавсь, подавсь, кільки видно над верховинами дивовижних, квітчастих лісів.

Комарі, мушки, усякі кузки запищали цілими роями, кожне по своєму, як той голосливий хор.

— І... і... і... і...

Семен простяг руки, починає махати ними, як регент у церкві, підспівує їм тоненьким голоском, лад дає:

— Господи поми-и-и...

Десь у гущавині, сховавшись у тіні велетня-листка, у срібні струни вдарив невидимий цимбаліст.

Закували срібними молоточками ковалики, золоті десь вінчики куючи.

Святі кравчики зашуміли на срібних машинках.

І роботу роблять, і службу Божу правлять.

Семен піднімає вгору руки, ніби підбираючи мотузки од небесних дзвонів, і починає працювати руками й ногами, і голос його, як грім, розноситься далеко по всьому зеленому світу:

Бом-дзень
Сав-ка вмер!
Положили Сав-ку!
На ду-бову лав-ку!
Лав-ка гнеть-ся
Сав-ка сміеть-ся!

Припікає сонце, парить починає — і пахощами обкурюється увесь квітник-ліс. Жарко дихає материнка, пяним духом дише деревій, озивається святим куривом смілка.

Бринить, шумить святий гармидер все голосніше й ширше. І над усім гамом геть-геть лунають могучі дрібні передзвони радісного нового паламаря.

С. Васильченко.

З БІОГРАФІЇ КОМПОЗИТОРА

Розповідають, що знаменитий композитор Вольфанг Моцарт, коли йому було всього лише три роки, сідав за фортепіяно і маленькими пальчиками перебирав клавіші. Гра на інструменті так захоплювала хлопчика, що він годинами вдало підбирав тарції і квінти.

Дитиною він навчився грати складні п'єси і навіть сам написав концерт для фортепіяна. Маленького композитора приводили до розпуки клякси, які він робив: творити свою музику хлопчик почав раніше ніж навчився писати ноти. І дивно, що твори його були написані зо всіма правилами теорії, які підказував музикальний ґеній.

Батько Моцарта — провінціяльний скрипаль з міста Зельцбурга — зробив подорож з талановитим сином, і всюди він викликав величезне захоплення своїм обдарованням. Видатні композитори того часу були вражені музикальним ґенієм юного Моцарта.

В 13 років він написав першу оперу, яка не була поставлена лише через те, що деякі видатні композитори протидіяли цьому, боячись його конкуренції. В 14 років, перебуваючи в Італії, Моцарт написав другу оперу — "Мітрідат", яка принесла йому величезний успіх. Поети багатьох країн присвячували композиторові оди й вірші. В честь Моцарта була вибита медаль з його зображенням.

Відомий композитор Гассе сказав тоді про Моцарта: "Цей хлопчик змусить забути нас усіх". Ці слова були пророчі. Моцарт став знаменитим, затьмарив багатьох своїх сучасників. Він створив чимало опер, камерних і інструментальних творів, які здобули широке визнання і любов у всьому світі. Останній твір Моцарта "Реквієм" був його лебединою піснею.

"Україна".

ВЕЛИКИЙ ХРАМ

Огнем небесним осіянний
Велично сяє пишний Храм.
— Прийди ж, мій брате довгожданний...
І друже зражений, коханий,
Назустріч радісним думкам.

Ввійдіть у Храм цей потихеньку,
Замкніть побожністю уста:
Тут били нашу рідну Неньку!...
Ідіть же тихо, помаленьку,
Як потаєнці до Христа.

Тут ще в збентеженій уяві
Лунає смертний стогін-гук,
Тут били нашу рідну Неньку!
Ввійдіть же праві і неправі
В народній Храм великих мук.

Великих мук борців народніх,
Що матір славили свою,
Що в думах смілих та свобідних
Та в почуваннях благородних
Поклали голови в бою.

Тепер велично осіянний
Горить у безлічі огнів
Твій Храм, народе нездоланний, —
Світи ж свої огні, коханий,
Та йди путями без тернів.

Г. Чупринка.

ПОВОРОТ

Це буде так: в осінній день прозорий
Перейдемо ми на свої дороги.
Тяжке змагання наші душі зоре,
Щоб колосились зерна перемоги.

І те, що мрією було роками,
Все обернеться в дійсність і можливість —
Нам буде сонцем кожний кущ і камінь
І ці хвилини гострі і щасливі!

Подумать тільки: наші села й люди
А завтра прийдемо — до свого міста!
Захоплять владно зголоднілі груди
Своє повітря, тепле та іскристе.

Та звідкись шум зловіщий вітер вишле,
Щоб кинуть серце у крижаний протяг:
Усе нове... і до старої вишні
Не вийде мати радісно напроти...

Душа з розбігу стане на сторожі,
Щоб обережно, але гостро стежить
Всі інші душі — зимні чи ворожі
І всі глибокі поміж ними межі.

І часто серце запалає болем,
І щось гаряче аж за горло стисне,
Коли над рідним, тим же самим полем
Зависне інша, незнайома пісня.

Чекає все: і розпач і образа.
І рідний край нам буде чужиною.
Не треба смутку! Зберемось відразу.
Щоб далі йти — дорогою одною.

Заметемо вогнем любови межі,
Перейдемо у брід бурхливі води.
Щоб взяти повно все, що нам належить,
І злитись знову зі своїм народом.

Олена Теліга.

ВИКЛИК

Ніч яка, Господи! Місячна, зоряна:
Ясно хоч голки збирай...
Вийди, коханая, працею зморена,
Хоч на хвилиночку в гай!

Сядем укупі ми тут під калиною —
І над панами я пан...
Глянь, моя рибонько — срібною хвилею
Стелеться полем туман.

Гай чарівний, ніби промінем всипаний,
Чи загадався, чи спить?
Он на стрункій та високій осичині
Листя пестливо тремтить!

Небо незміряне всипане зорями —
Що то за Божа краса!
Перлами зорями теж під тополями
Грає перлиста роса.

Та не лякайся но, що свої ноженьки
Вмочиш в холодну росу;
Я тебе, вірная, аж до хатиноньки
Сам на руках однесу.

Та не лякайсь, що змерзнеш, лебедонько!
Тепло — ні вітру, ні хмар...
Я пригорну тебе до свого серденька, —
А воно ж палке, як жар.

Та не лякайсь, щоби тута підслухали
Тиху розмову твою!
Нічка поклала всіх, соном окутала —
Ані шелесне в гаю!

Сплять вороги твої, знужені працею,
Нас не сполоха їх сміх...
Чи ж нам, покривдженим долею лютою
Й хвиля кохання — за гріх?

Михайло Старицький

ЖИДІВСЬКА МЕЛЬОДІЯ

Ти не мій! Розлучив нас далекий твій край,
  І вродлива чужинка забрала!
Ти там може знайшов незаказаний рай,
  Я ж без тебе, мов квітка зівяла.

І зостались мені лиш пісні та думки...
  Ті пісні наші бранці зложили,
Прислухаючись, як край Евфрату ріки
  Вавилонськії верби шуміли.

Ті пісні не співались, у дні жалібні
  Арфи висіли смутно на віттях,
І гойдались, неначе журились сумні
  По веселих утрачених літах.

На мовчазних устах не лунав тихий спів,
  Він на крилах думок у пустиню,
У зруйноване Божеє місто летів
  І оплакував рідну святиню.

"Ти в руїнах тепера, єдиний наш храм,
  Вороги найсвятіше сплямили,
На твоїм вівтарі неправдивим богам
  Чужоземці вогонь запалили.

"Всі пророки твої від тебе одреклись
  І левітів немає з тобою.
Хто погляне на стіни величні колись,
  Покиває сумний головою.

"Ти не наш, але вірними будуть тобі,
  На чужині ізраїльські люди. —
Що Господь сам обрав за святиню собі,
  Те до віку святинею буде."

Милий мій, ти для мене зруйнований храм,
  Чи я зрадити маю святині
Через те, що віддана вона ворогам
  І чужій, непривітній богині?

Леся Українка

ДО КОБЗИ

Кобзо моя, непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш? Задзвони мені стиха!
Голосом правди святої дзвони,
Наші пригоди мені спомяни.
Може чиє ще не спідлене серце
Тяжко забється, до серця озветься,
Як на бандурі струна до струни.

Хто не здолає озватись словами,
Хай обізветься дрібними сльозами;
Ти ж своє слово дзвони-промовляй.
Душам братерським заснуть не давай.
Хай недовірки твої камяніють,
Хай вороги твої з жалю німіють, —
Рідну сімю ти до купи ззивай.

Гей, хто на сум благородний багатий
Сходьтеся мовчки до вбогої хати,
Мовчки сідайте по голих лавках,
Мовчки сумуйте по вбогих братах.
Темно на дворі, зоря не зоріє,
Вітер холодний від півночі віє.
Квилять вовки по степах-облогах.

Кобзо! ти наша відрада єдина...
Поки прокинеться сонна країна,
Поки діждеться живої весни,
Ти нам по хатах убогих дзвони!
Стиха дзвони, нехай мучене серце
Важко забється, до серця озветься
Як на бандурі струна до струни.

Пантелеймон Куліш

ОБРАЗКИ ЗІ СПОМИНІВ Є. ЧИКАЛЕНКА

До дуже визначних патріотів українців належав Євген Чикаленко. Був багатим чоловіком, мав великі земельні посілости на Придніпрянщині, і вживав свого майна на піднесення української свідомости і скріплення сили українського народу. Видавав він тисячі карбованців на українські справи не тільки на Придніпрянщині, але й і в Галичині.

Коли після революції 1905 р. царський уряд був примушений дати українцям більше волі, Чикаленко 1906 р. бере на свої плечі видавання щоденної української ґазети, — "Громадської Думки", а коли уряд її закрив, то того ж року видає в Києві щоденну ґазету "Раду", що виходила до 1914 року. Тягар був великий, і був час, що Чикаленко продавав свою землю, щоб видавання "Ради" піддержувати. Дав він 25,000 карбованців на Академічний Дім у Львові, але позатим давав він всюди, де українська народна робота провадилася.

Нарід без своєї преси не може загально освідомитися; без своєї інтеліґенції не буде мати провідної, зорґанізованої сили, отже Чикаленко дуже дбав, щоб піднести українську свідомість і витворити зорґанізовану українську силу.

Коли большевики наступали на Україну, Чикаленко виїхав до Західної Европи, де гірко бідував. Помер в Празі 20-го червня, 1928 року. Родився він 9-го грудня 1861 року.

Полишив Чикаленко також свої спомини в двох частях, — "Спогади" до 1907 року, та "Щоденник", що був продовженням "Спогадів". В них описує він події, що діялися за його часів, розказує як провадилася українська праця і явно і тайно, а разом з тим показує тих людей, що були щирими українцями і завзято працювали для загального народного добра. Про таких тут перекажемо дещо з тих споминів. В них побачимо, як свідомі і щирі люди виглядають.

Леонід Жебуньов

Він був сином заможного дідича (землевласника). Замолоду захопився був роботою російських революціонерів і працював з ними. Опісля з ними розійшовся. Не був жонатим. Вже старшим звернув увагу на український рух і віддався йому цілою душею.

Щоб навчитися уркаїнської мови, він поселюється в Полтаві, де стає членом української громади, а дальше перебирається до Києва, де щиро працює, головно вишукуючи місця праці свідомим українцям. Але позатим працює також на всі сторони для освідомлювання

українців. Був для української праці дуже завзятий.

Одного разу поручив він Софії Русовій, щоб вона вишукала якусь посаду свідомому українцеві, але заслаб її син, Юрко, отже не могла слабого покинути і бажання Жебуньова виконати. Тоді каже Жебуньов Русовій:

— Хто знає чи вийде з того Юрка свідомий українець, а тут мусить гинути без заробітку вже готовий свідомий українець.

Оповідає Чикаленко про Жебуньова ще таке: — Жебуньов слабував і збирався виїхати до західної Европи щоб там лічитися. А саме тоді вдержати видавання "Ради" було дуже трудно. Чикаленко давав гроші кілько міг, але вкінці і в нього засоби вичерпувалися. Вже і дещо з своєї землі попродав, щоб видавання "Ради" продовжувати. Приходило до того, що може треба буде видавання "Ради" зупинити. Вправді деякі багатійші українці трохи піддержували видавання "Ради", але були і такі, що могли б легко дати "Раді" велику поміч, але не хотіли.

Про такий стан "Ради" довідався і Жебуньов і дуже зажурився. Тоді приходить до "Ради" і каже:

— Задумав я їхати лічитися, але коли справа з "Радою" стоїть так погано, то я вже лічитися не поїду, а ті гроші, що мав би видати на лічення, я даю "Раді". Всеодно — коли "Ради" не буде, то і мене не треба".

Таким завзятим українцем був Жебуньов. Українська справа була для нього важнішою ніж його життя. Такі люди будують на світі великі справи.

Тут треба додати, що грошей від Жебуньова не взяли і "Рада" при допомозі других дальше видавалася.

Хотіли також взяти Жебуньова за співробітника при видаванню "Ради" та він не згодився, каже:

— Не піду! Коли б я там був, то всіх порозганявби.

Він розумів, що не всі так щиро працюють, як він там працював би, отже не міг би стерпіти таких людей і їх розганяв би. І тому волів працювати окремо серед українського загалу.

Олександер Бородай

Оповідає Чикаленко в своїх споминах про іншого дуже завзятого українця, — Олександра Бородая. Його завзяття було аж завелике.

Був Бородай інженіром-електротехніком. Виїхав давніше до Америки, став американським горожанином, а вкінці вже сивим вернувся назад з Америки. Родом був з Полтавщини.

Звав він себе "американським гайдамакою", але наділі "гайдамакою" він не був, — він був завзятим українським ідеалістом.

Вертаючись з Америки, він у Львові, в Галичині, зайшов з рецептою до аптеки за ліками. І жид-аптекар каже йому по польськи:

— Проше, за пул ґодзіни (за півгодини).

— Як? — питає Бородай ніби не розуміючи, й аптекар повторив свої слова ще раз. Тоді Бородай каже йому з притиском, щоб той відповів йому по українськи, бо Львів українське місто.

Тут стояв якийсь чоловік, і думаючи, що Бородай не розуміє польської мови, пояснив йому по московськи:

— Ані ґаворят, что будет ґатово через полчаса.

Бородай почувши таке, накинувся на чоловіка:

— Ах ти мордо кацапська! — каже, — я виїхав з Росії і думав, що вже не почую тої "падлючої" мови, а ти, московський запроданець, і тут загиджуєш нею повітря!

Коли ж обурений чоловік щось відповів, то Бородай накинувся на нього з палицею. Аптекар покликав поліцію, яка обох забрала. Дорогою виявилося, що той чоловік не москвофіл, як думав Бородай, але поляк з Росії, який також ненавидить москалів. Тоді Бородай його перепросив, але все ж заплатив за роблення бешкету.

Говорить Чикаленко, що Бородай зробив багато доброго для української справи. Він дав початок до владження ювілею Мордовця, щоб скріпити український рух. Він зацікавив в Петербурзі деяких членів Петербурзької Академії Наук перекладом Євангелія Морачевського на українську мову, а той переклад переховувався в архіві Академії, і Бородай аґітував, щоб Академія звернулася до Синоду за дозволом надрукувати той переклад. Було і що друге.

З наведених примірів бачимо, що хоч як Москва старалася вбити українську душу, але не вбила. Та душа жила, а коли стала вільнішою, коли отворилися її очи, то виявила таке українське завзяття в обороні своїх прав, якого навіть не можна було сподіватися. Так сповнялися віщі слова Шевченка, що —І неситий не виоре

На дні моря поля!
Не скує душі живої,
І слова живого, —
Воно знову оживає
І сміється знову...

Як священик не вмів читати "Ради"

Одно цікаве оповідає Чикаленко.

В околици, де мав Чикаленко землю, прийшов до села новий священик, родом українець, але несвідомий українець. Щоб скорше познайомитись з людьми, відвідував він людей по хатах.

В одній хаті побачив він "Раду" і просив щоб позичили прочитати. Пізніше оповідав він таке:

— Читаю і не знаю якою мовою вона писана, чи по словінськи, чи по словацьки.

Невдовзі побачив чоловіка, в якого взяв ґазету, і питає:

— Чи ви читаєте ту ґазету?

— Ні, — відповідає чоловік, — я неписьменний, але хлопець читає, а ми всі слухаємо.

— А ви розумієте як він читає?

— Чому ж би ні, — розуміємо.

— То скажіть вашому хлопцеві, щоб він до мене зайшов.

Коли ж хлопець зайшов, питає його священик:

— Чи ти читаєш ту ґазету?

— Читаю, — говорить хлопець.

— А чи ти її розумієш?

— Перше не цілком розумів, а тепер добре розумію.

— Коли так, то я тобі щось прочитаю, а ти скажи мені що воно таке.

Слухає хлопець, а дальше каже:

— Та ви не вмієте читати. Дайте, я вам прочитаю.

Й оповідав дальше священик:

— Коли він почав читати, то і я зрозумів.

Видно, що до того часу священик не читав нічого українського, а коли перший раз взяв українську "Раду" в руки, то почав її чи-

тати на московський лад, і тому йому виходило по чудернацьки. Москалі ж наше "и" читають за "і"; вони "о" часто читають за "а", та і ще дещо не так як в українців. А хлопець читав так, як по українськи треба читати.

Українська мова

Московська школа впливала на українців так, що вченіші українці говорили між собою по московськи, хоч і вважали себе українцями.

Говорить Чикаленко, що до його дому збиралися українські інтеліґенти, щоб деякі справи обговорити. Коли ж зібралися, то починали говорити по московськи. Однакож Чикаленко на те не зважав і говорив до них тільки по українськи. Коли ж зібрані почули, що він і до своїх домашних, і всі домашні говорили лише по українськи, тоді і ті гості з московської переходили на українську мову. І вже пізніше говорили тільки по українськи.

Було і таке, що в початках мати Чикаленкова говорила до його дітей по московськи, але Чикаленко сказав, щоб вона по українськи говорила. На те мати каже:

— Коли ж я не вмію по українськи говорити; я вмію тільки по "мужичому", — себто так, як говорять "мужики", тобто звичайний нарід. Вона до того часу не розуміла, що та мужича мова, то мова українська.

Знаходимо в Споминах Чикаленка опис події, яка показує диктаторську політику володарів.

В 1830 р., коли було польське повстання проти Росії, то для спинення того повстання післали "малоросійських" козаків, себто українців. Коли повстання скінчилося, козаків порозпускали на Полтавщині і Чернигівщині. Але ґенерал-ґубернатор Репнін деколи збирав тих козаків на паради. І пішов до царя донос, що Репнін готує українське повстання. Тоді Репніна усунули з його становища, а українських козаків післали завойовувати Кавказ. Пізніше дали тим козакам землю і вони на Кавказі зісталися.

А що між козаками було багато нежонатих, то для тих нежонатих —

"Зроблено на Полтавщині та Чернигівщині рекрутський набор дівчат-козачок. Можна собі уявити який тоді лемент і плач був на тій частині України! Але нічого не помогло, — набраних дівчат спроваджено на Кавказ і там повінчано з козаками.

"Робилося це просто: один писар викликав козаків, а другий дівчат ,і тут їх, незнайомих між собою, вінчали попи в церквах десятками пар заразом."

Таке буває людське життя під політикою диктаторів. Вони орудують людьми як худобою. Так і тут дівчат силою проти їх волі забирали.

Окремо оповідає Чикаленко, як провадилася українська праця в орґанізаціях, в гуртках, про які уряд не знав, та які клопоти були, коли про них уряд довідувався, однакож праця і дальше провадилася. Згадує він особи, які з посвятою працювали, не зважали на небезпеку. І тому ті спомини належать до дуже цінних, і велика наука є в них для дальших українських народних працівників.

о. В. Кудрик.

ЦІКАВЕ З ПРИРОДИ І СВІТУ

(За київською "Україною")

Одна з найбільших рік Китайської Народної Республіки, бурхлива Хуанхе, бере початок в озері на висоті 4,500 метрів над рівнем моря. Це привабливе озеро дуже своєрідне: якщо стояти на березі і дивитися у воду, то через товщу прозорої водяної маси, на дні, побачимо багато мерехтливих зірок. Мерехтіння виникає через те, що на дні озера бісером булькоче безліч природних джерел.

Озеро китайці називають Зоряним морем, а ріку Хуанхе—Жовта ріка, бо, починаючи від міста Гунхе аж до моря води її жовті; в жовтий кольор їх забарвлює лес, якого Хуанхе щороку вимиває із своїх берегів до 500 мільйонів кубометрів.

***

Цукрові буряки і тростину майже всі знають, а про сіно цукрове мало хто чув. Природа надзвичайно різноманітна. На Памірі, високо, високо в горах, де повітря холодне і близько лежать снігові вершини, а нічні заморозки даються взнаки навіть у липні-серпні, на висоті 4,800 метрів розкинулись альпійські луки. Там пасеться сила силенна худоби.

Альпійські трави надзвичайно поживні. Вони мають високу цукристість, часом кількість цукру в них більша, ніж у буряках. Ці трави називають "цукровим сіном".

Висока цукристість пояснюється тим, що рослини, пристосовуючись до суворих кліматичних умов, щоб вижити, виробляють у листі багато солоду, розчин якого замерзає при досить низькій температурі.

І. П.

***

Троянди

Здавна троянду вважають щасливою квіткою, квіткою кохання. З неї сплітали вінки, вшановуючи ними переможців. У Персії, де вперше почали вирощувати ці квіти, багато віків тому було створено поетичний образ соловія, що закохався в троянду.

З Персії троянди були завезені в Грецію. Під час урочистих свят древні греки прикрашали гірляндами троянд свої палаци, храми, статуї богів.

У древному Римі на початку літа відзначався день троянди — день поминання всіх померлих. В епоху розквіту могутньої Римської імперії на урочистих святах високопоставлена знать (аристократія) усе прикрашала трояндами. Відомо, що на одному з бенкетів римський імператор Нерон наказав зробити дощ з пелюсток троянд, і вони сипалися на гостей з відкритої стелі, немов з неба. Цей дощ коштував понад 45 тисяч карбованців золотом.

Цікаво, що імператор Геліобал, зібравши одного разу до себе на бенкет своїх придворних і патриціїв, в яких вбачав таємних ворогів, наказав позамикати всі виходи з залі і засипати гостей дощем з троянд. Всі вони заживо загинули під духмяною горою ніжних квітів.

В наші часи культура троянд по-

ширилась у всьому світі. З квітів їх, як відомо здобувається також прекрасне ефірне масло. Для одержання одного кільоґрама масла потрібно 500 кільоґрамів пелюсток троянд. Але зате двох крапель трояндового масла досить для одержання літра перфумів.

Дерева-велетні

Серед багатьох дерев-велетнів, що ростуть на земній кулі, найбільшими є еквалiпти і секвойя. Досягають заввишки 150 метрів, що по висоті дорівнює знаменитому шпилю Петропавлоської фортеці. Характерно, що таке могутнє дерево, як секвойя, виростає з насінини завбільшки в макове зернятко.

У світі відомі велетні-саквойї віком по 4,000—5,000 років. Щоб уявити собі довголіття такого дерева, варто взяти для прикладу хоч би секвойю віком, скажімо 2,500 років. Це дерево вже довго росло і шуміло до нашої ери, коли ще закладалися стіни "Вічного Рима". В той далекий час така країна, як Іспанія була напівдика і незаселена. Минули віки. Іспанія перетворилась у могутню державу, знамениті мореплавці, якої відкривали нові землі і світи.

Секвойї, яка росла на невідкритій ще землі, було понад дві тисячі літ, коли ще тільки народився прапрадід Христофора Колумба. Минав час. Секвойя росла під вітрами і бурями. І от іспанці прийшли на батьківщину секвойї, відкрили Новий Світ. І знову пройшли віки. Скільки вмерло і народилось за той час поколінь!... А саквойя стоїть і стоятиме ще багато віків.

Яке справді довговічне життя!

Секвойя, як говорить наука, в далекі часи росла в Азії, Европі і навіть Гренляндії. Уціліла вона тільки в Каліфорнії.

Вчені знаходять нині в землі скамянілі трупи дерев-велетнів, по яких вивчають життя нашої планети.

Бобри

Пробираємось крізь густі прибережні хащі до місця, де впала осика. Бачимо зрізаний на конуспеньок, навколо — купа свіжих білих стружинок, характерна робота річкового бобра, одного з найцікавіших звірів.

Річковий бобр великий до двох пудів, гризун, добре пристосований до життя у воді.

Складні інстинкти цих звірів здавна привертали увагу людей. Бобри живляться корою дерев і травянистою рослинністю. Вони легко звалюють дерева діяметром до одного метра. На мілких річках бобри споруджують греблі на 50—100 метрів завдовжки і підіймають рівень води до метра.

У місцях свого оселення бобри роблять канали для сплаву гілок, будують з землі і хмизу міцні "хатки". Як що дозволяють умовини, вони риють нори у берегах, де влаштовують своє житло.

З давніх часів боброве хутро високо оцінювалось. Воно дуже міцне — міцніше, ніж хутро лисиці, кунини, соболя, норки і навіть котика.

Великий попит на "м'яке золото" — хутро бобрів — привів до масового винищення цих звіряток. Вже у XII столітті "боброві гони", місця полювання на бобрів — були розподілені між князями, воєводами, манастирями. Видавались спеціяльні закони по охороні їх.

Внаслідок хижацького полювання за старих часів бобри май-

же зовсім перевелись в Україні.

Найбільше оселення бобрів на Україні — у заповіднику "Ушомир" Житомирської області, де є їх понад 60 штук.

Для швидшого відновлення поголів'я цих звірів було завезено 1950 році на Україну з Білорусі дві партії бобрів — усього 47 голів.

Крім Житомирської области, тепер бобри є по Дніпру та його притоках від Чорнобиля і до Києва, по р. Десні і її притоках на Чернігівщині, є у Волинській та Рівенській областях.

В. П.

Пернаті риболови

Вздовж берегів Чорного і Азовського моря, а найбільше поблизу гирл великих рік — Дунаю, Дністра, Дніпра можна часто бачити великих чорних птахів завбільшки з свійську качку, які або сидять на камінцях над водою або спритно поринають і плавають у воді.

Це — баклани. Живуть вони здебільшого на воді або десь недалеко, живляться рибою. В процесі розвитку виду баклани пристосовувались до водяного способу життя і добування їжі.

Оперення у баклана густе, жорстке, він його завжди старанно змащує товщем, який виробляють спеціяльні залози. Таке оперення захищає тіло птаха від холодної води і швидко висихає. Лапи у баклана схожі на весла з широкою лопатою, тому птахи тієї групи, до якої належать баклани, називають веслопогими. Усі чотири пальці у них з'єднані широкою плавальною перетинкою. Короткий і шорсткий хвіст птаха править за руль на воді і в повітрі. Голова озброєна міцним дзьобом з великим гачком на кінці. Цей гачок допомагає птахові тримати впійману рибу.

Баклани будують гнізда на деревах, поблизу води, живуть там великими кольоніями, по кілька сот, навіть тисяч гнізд.

Винищуючи багато риби, ці птахи завдають значної шкоди рибному господарству. Там де бакланів багато, як от у дельті Волги, і шкода від них велика, відповідні орґанізації відстрелюють бакланів і знищують частину їх гнізд.

Однак баклани приносять і деяку користь, бо разом з живою рибою виловлюють хвору, заражену паразитами. Цим вони виконують, сказати б, своєрідні санітарні функції, перешкажаючи поширенню епідемії серед риби. Колись у пониззях наших великих рік існували промисли по добуванню яєць і пташенят баклана, бо мясо їх дуже смачне, і людина може споживати його.

Вік тварин

У різніх груп тварин є екземпляри, що дуже різняться між собою за довголіттям.

Серед комах є такі, що в дорослій формі живуть всього кілька годин. Личинки ж деяких цикад живуть до 17 років, мурашки — до 7.

Зелені жаби виживали в неволі до 30 років. Великим довголіттям відзначаються черепахи. Вік деяких з них досягає 150-200 років.

Слони доживають в середньому до 80-100 років, коні — до 20-40 років, вівці й собаки — до 20. Середній вік відмедів і мавп — 35

років. У неволі деякі тварини, особливо хижі, живуть часом значно довше свого середнього віку. Це пояснюється тим, що старих звірів у зоопарках добре годують аж до найпохилішого віку. Вовк живе на волі 15-16 років, білька — до 11, ховрах — 5-6. Великим довголіттям у неволі відзначаються деякі птахи. У московському зоопарку живе кондор, який дорослим був привезений сюди в 1892 році.

Відомі випадки, коли лебеді доживали до 102 років, папуги — до 105, білі лелеки — до 70, яструби — до 118, сови до 100.

В. П.

З таємниць морів і океанів

Водяна поверхня нашої планети займає 361 мільйонів квадратових кільометрів, тобто 70.8 процента площі землі.

***

На вершинах Гімалійських гір знайдено осадкові породи, а в них — скамянілі рештки морських організмів. Значить ця місцевість колись була морським дном.

***

У XVIII столітті на скандинавському півострові були зроблені позначки рівня моря. Через 100 років виявилося, що беріг піднявся на 136 сантиметрів.

***

Біля Кавказького узбережжя Чорного моря на глибині 10 метрів було знайдено руїни старовинного грецького міста Діоскурії.

***

На дні океанів є глибокі западини. Найбільша з них Маріанська в Тихому океані — 10899 метрів. Максимальна глибина Атлянтійського океану лежить біля острова Пуерто-Ріко і дорівнює 9218 метрів, Індійського (біля острова Ява) 7450 метрів.

***

За рік з поверхні океанів випаровується майже метровий шар води. Кількість солей в морській воді становить в середньому 35 грамів на кільограм води. Якби з океанів випарувалась уся вода, то на дні лишився б шар солі в 60 метрів завтовшки.

***

Відомі пятьсот метрові поклади крейди під Білгородом і в інших місцях складалися з мікроскопічних черепашок кореніжок та інших організмів, що колись осіли на дно моря.

***

Об'єм водоростей в океанах більший за об'єм наземної рослинності.

***

Айзберги - велетні д о с я гають висоти 500 метрів. Об'єм їх інколи перевищує 500 кубічних кільометрів.

***

Морський прибій бє по берегу з силою 10-15 і навіть 30 тонн на квадратовий метр.

***

Панцир молюска тридакна, поширеного в тропічних водах, важить до 100 кільограмів.

***

Риба — меч може плисти з швидкістю до 100 кільометрів на годину.

***

Загальна вага істот, що живуть в морях і океанах, перевищує 60 міллярдів тонн.

***

Тепер у всьому світі добува-

ють із моря близько 26 мільйонів тонн риби, тюленів, китів, раків і крабів, молюсків, водоростей та інших організмів.

Китайська панорама

Багато років тому, під час тривалої війни між Китаєм і Монголією, китайський імператор Ян Ді в поході засумував за батьківщиною, якої довго не бачив. Імператор наказав художникам намалювати панораму його рідних місць. Коли роботу було виконано, Ян Ді наказав щовечора розгортати панораму навколо табору.

За стародавньою китайською легендою, панорама була завдовжки в "дві тисячі" кроків, тобто понад кільометр.

Латаття

Вони не пахучі, як троянди, жасмин чи конвалія, і не барвисті, як тюльпани, або жоржини. Але ці квіти надзвичайно гарні. Навіть їхня ботанічна назва поетична — "німфія". Це біле латаття, багаторічна рослина, яку часто ще називають водяною лілією. З широким, плаваючим на воді листям і великими квітками, латаття росте на ставках, озерах, тихих плесах.

Квітка латаття являє собою суцвіття симетрично розташованих пелюсток, які в центрі, на відміну інших рослин, поступово переходять у безліч тоненьких жовтих тичинок. Чашечка цікава своїм забарвленням: чотири пелюстки темнозелені, а чотири через одну, — білі з світло-зеленою смужкою. Повністю розкрита квітка досягає іноді 16 сантиметрів у поперечнику. Латаття дає насіння, що дозріває під водою, виплиає на поверхню, а згодом тоне й проростає в мулі.

До родини лататтєвих належить близько ста видів водяних і болотних рослин.

Латаття має знатних родичів — вікторію амазонку і лотос. Квіти вікторії досягають 40 сантиметрів у поперечнику, а листя — близько двох метрів. Воно може навіть утримати на воді дитину.

І. П.

Про що оповідає пень

Старий сосновий ліс. Навкруги куди не глянь, стоять могутні сосни, рівні наче щогли. Знизу брунятно-червонава кора у них товста, потріскана, далі вгору вона тоншає, світлішає, набирає жовтуватого кольору. І жодного сучечка на стовбурі. Тільки десь метрів за двадцять угорі починають розходитися бокові голки з зеленувато-синіми голками.

Скільки ж років цим деревам?

Щоб відповісти на це запитання треба знати знайте зрізане дерево і почислити річні кільця.

Дерева в наших лісах ростуть не цілий рік. Взимі, коли стоять морози вони зовсім не ростуть. Навесні, коли вдосталь вогкости, світла і тепла, вони разом з усією природою прокидаються від зимового сну, починають прискорено рости. Літом зростання дерева уповільнюється, а пізньої осені зовсім припиняється.

Придивіться уважно до ріжних кілець, на якому пні, і все це ви побачите на власні очі.

Ось рівний як стіл величезний пень. Спочатку почислимо на ньому річні кільця. Їх більше двохсот! Дивіться, через кілька кілець нор-

мальної товщини іде одно, значно тонше. Потім знову кілька нормальних кілець і знову одно тонше.

Тоненькі кільця відповідають посушливим рокам. Це запис років, коли травневі жуки-хрущі обідали листя на дубах.

"Мовчить, як пень" говориться в старій приказці, а виходить, що мовчазний пень може багато дечого розповісти.

В. П.

Перелетні звірки

Про перелетних птахів знають усі. Кожний бачив осінньої пори зграї відлітаючих шпаків, ластівок, журавлинні ключі.

Але є ще перелетні звірки. Це "рукокрилі" — летючі миші. На горищах будинків, дзвіницях, у дуплах дерев знаходять собі притулок нічниці, вечірниці, кажани, вухани й інші види летючих мишей. З настанням темряви вони вилітають полювати на комах. Знищуючи багато шкідників, літаючі-звірки приносять нам значну користь. Восени, коли гинуть від голоду комахи, зникають і летючі миші. Деякі з них залазять у печери, дупла великих дерев і в глибокому сні проводять зиму. Але є такі види летючих мишей, що не залишаються у нас на холодну пору року. Вони, як і перелетні птахи, прямують на південь.

Відлет летючих мишей відбувається вночі. Саме тому перелетні звірки не привертають до себе уваги людей. Тільки іноді в осінньому степу можна спостерігати появу великих зграй мишей, які вдень зупиняються відпочити на горищах будівель, у клунях. Увечері вони зразу зникають, продовжуючи мандрівку до теплих країв.

Такі спостереження проведені зокрема в Асканії-Нова. На зеленому острові в парку серед степів зустрачаються восені вечірниці, водяні нічниці, нетопири — види лісових жителів.

Весною над Чорним морем бачили летючих мишей, що мандрували на північ разом з перелітними птахами.

Для вивчення шляхів міграцій летючих мишей останнім часом використовують той самий спосіб, як і для птахів — їх мітять легкими алюмінійовими кільцями.

На Україні закільцьовано в останні роки до тисячі летючих мишей. Встановлено, що перелетні звірки восени рушають з України у напрямні до Середземного моря і долають великі відстані.

Так наприклад, нетопир закільцьований в Самарському бору, Дніпропетровської області був пійманий на півдні Болгарії — за 1,100 кільометрів по прямій від місця кільцювання.

В. П.

Будівельний матеріял з . . . повітря

Сама ідея одержання будівельного матеріялу з повітря викличе, мабуть, у багатьох іронічну посмішку. А проте матеріяли, що вміщують до 95 процентів повітря, вже існують. Пінопласти (так їх назвали) легкі, дешеві, досить міцні і мають ще ряд цінних якостей.

Пінопласти одержують з ріжних штучних смол, застосовуних для виробництва широко відомих пластмас. Підігріту рідку смолу спінюють, нагнітаючи в неї повітря, сушать і формують твер-

діючу піну. Готовий матеріял добре склеюється і легко обробляється столярними інструментами.

Замість повітря в смолу іноді вносять речовини, які при підігрівані виділяють азот, вуглецеву кислоту, амоніак або інші ґази. Деякі сорти смол після обробки вже більше не плавляться. З них одержують пінопласти, стійкі до високих температур.

Оскільки пори в пінопластах заповнені повітрям, яке погано проводить тепло, їх можна з успіхом використати для теплоїзоляції. Ця якість, а також водостійкість і звуконепроникність робить пінопласти ходовим будівельним матеріялом.

Завдяки винятковий легкості (один кубометр важить від 10 до 50 кільограмів) пінопласти широко застосовуються для виготовлення рятувальних засобів на воді. Є підстави сподіватися, що з пінопластів можна буде виготовляти судна, які ніколи не потонуть, навіть тоді коли повністю залити їх водою.

З нотаток натураліста

Доросле дерево евкаліпта за за рік випаровує 14 тисяч відер води.

***

Квіти амазонського латаття цвітуть 30 хвилин, а тропічної орхідеї — 80 днів.

***

Одна рослина лободи дає 100 тисяч насінин, блекоти — 450 тисяч.

***

Молода поросль бамбука за добу видостає на 50-60 сентиметрів, а деякі кактуси за рік підростають усього на 1-2 сантиметри.

***

Насіння верби втрачає схожість через кілька днів після дозрівання, а насіння манчжурського лотосу може прорости через 300 років.

***

Довжина усіх кореневих волосків однієї рослини жита досягає 80 кілометрів.

***

В одному грамі удобреного гноєм грунту начислюється 840 мільйонів бактерій. А в одному грамі лісової землі є близько 200 тисяч спор різних грибів.

***

Найбільші суходільні тварини, що тепер живуть на землі — слони — що мають тільки чотири зуби.

***

Найменше звірятко фавни України — землерийка мала важить всього до 10 грамів.

***

Найбільш швидколітний птах серпокрилець літає із швидкістю 120 км. на годину.

***

Сіра сова, знищуючи шкідливих гризунів, зберігає близько тонни зерна на полях.

***

Нормальна температура тіла горобця 43-45 градусів, а серце його скорчується за хвилину до 750 разів.

***

Полярна крячка під час весняного і осіннього перельотів долає шлях у 20-25 тисяч кілометрів.

***

Щоб зібрати один колограм меду, бджола повинна облетіти до мільйона квіток.

Незвичайні скотарі

Багато цікавого є в житті різних мурашок. Трапляються вони в будинках людей, живуть в землі, у трухлявих деревах, зводять великі мурашники по лісах.

Інстинкти цих маленьких комах дуже складні. Серед них є городники, що розсівають насіння, є скотарі, які розводять і доять "корів".

Невисокий молодий кущ жоржини. Верхні листочки її, наче попелом усіяні дрібненькими сірувато зеленими комашками — попелицею.

По стовбуру хутко підоймається чорна мурашка. Зараз думаєте ви, вона почне розправлятися з попелицями, що ссуть соки з листя. Мурашка підповзла до крайньої попелиці, зупинилась, легенько потерла її вусиками. Від лоскоту комаха видішле прозору краплину, її миттю схопила мурашка і подалась до сусідньої попелиці. На мурашній фермі почалось доїння.

Мурашки-скотарі дуже турбуються про своїх "корів": будують їм приміщення, вибирають спеціяльні рослини-пасовища і навіть пасуть попелиці.

Довелось мені бачити ферму мурашок. На стеблі невеличкого кущика оселились попелиці. Мурашки швидко взялися споруджувати "хлів". Навколо стебла зліпили земляну трубу висотою до 40 сентиметрів. Між стеблом і трубою залишилась порожнина, де й сиділи попелиці.

Один спостерігач розповідає, як мурашки переносили своїх "корів" на нове пасовище. В його садку росло два молодих ясеневих деревця. На одному з них кожної весни з'являлись попелиці, які дуже виснажували дерево. Кілька разів мій знайомий знищував усіх попелиць, але згодом вони знову зявлялися.

Звідки ж вони бралися?

— Одного разу підходжу до ясена,— розповідає садівник,—бачу, по стовбурі бігають мурашки, які бігали вгору, несли попелиць і садовили їх на ніжніші листочки. Ввечері я знищив усю череду мурашинних "корів". Але через день шестиногі скотарі принесли нових попелиць на ясен: мурашник був недалеко від деревця. А другий ясен, чистий від попелиць, ріс на другому кінці саду, тому комашки і не приносили сюди своїх "корів".

В. П.

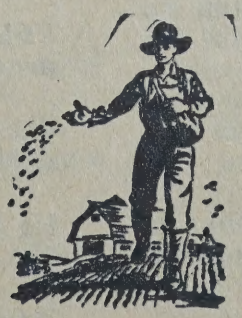

ЗІ СКАРБНИЦІ НАРОДНОЇ МУДРОСТИ

Українські народні прислів'я та приказки висловлють мудрість і світогляд українського народу. "Коштовними перлинами", "скарбом нашої мови і народного досвіду" написав їх Іван Франко. На особливу увагу заслуговують ті народні прислів'я та приказки, що стосуються до жінки й до родинних відносин. Вони доводять, що українська жінка, як мати, дружина й господиня, займала в житті народу з давніх давен дуже важливе становище і втішалася повагою громадянства.

Жінка чоловікові подруга, а не прислуга!

* * *

Жінка держить дім за три угли, а муж за четвертий.

* * *

Без хазяїна двір плаче, а без хазяйки — хата.

* * *

Горе тому, в кого нема порядку в дому!

* * *

Без батька — півсироти, а без матері — вся сирота.

* * *

Що мати навчить, то й батько не перевчить.

* * *

Хата з дітьми — базар, а без них — кладовище.

* * *

У дитини заболить пальчик, а у матері серце.

* * *

Матері кожної дитини жаль, бо котрого пальця не вріж, то все болить.

* * *

На світі знайдеш усе, крім рідної матері.

* * *

Нема в світі цвіту цвітнішого, як маківочка, нема ж і роду рідніщого, як матіночка!

* * *

Матір ні купити, ні заслужити.

Жінка для совіту, теща для привіту, а матінка рідна лучче всього світу!

* * *

Діти — як квіти: поливай, то ростимуть.

* * *

Як мати рідненька, то й сорочка біленька.

* * *

В кого ненька, в того й голівка гладенька.

* * *

Охотніше одна мати вигодує десять дітей, ніж десятеро дітей одну матір.

* * *

Так м'яко спать, неначе теща постелила!

* * *

Мені батько не рідня, мені мати не рідня, мені теща родина — мені жінку родила.

* * *

По дочці і зять милий, по невістці і син чужий.

* * *

Вразливе слово від дітей — гірш за болячку, бо не гоїться.

* * *

Учи дітей не страшкою, а ласкою.

* * *

Гни дерево, поки молоде, учи дітей, поки малі.

* * *

Хто дітям потаче, той сам потім плаче.

* * *

Любо й неньці, як дитина в честі.

* * *

Умієш дітей родить — умій же їх і вчить!

* * *

Від малих дітей болить голова, а від великих — серце.

* * *

Не доспи, не доїж, а дитину потіш!

* * *

Чим би дитина не бавилась, аби не плакала!

Мати однією рукою бє, а другою гладить.

* * *

Рідна мати високо замахує, а помалу б'є.

* * *

Дочка — як ластівка: пощебече, пощебече та й полетить.

* * *

За ледачим чоловіком жінка марніє, за хорошим — молодіє.

* * *

Не лихо журить і чужа сторона, а невдала жона.

* * *

Як чоловік жінку не любить, то й добра лихою буде.

* * *

На красиву жінку гарно дивиться, а з розумною гарно жить.

* * *

Розумна жінка чоловіка із біди вирятує, а дурна в біду штовхне.

* * *

Три друга: батько, мати та вірна супруга.

* * *

З добрим подружжям і горе розгорюєш.

* * *

Не заглядайся на чужих жінок, бо свою згубиш.

* * *

Той сам себе губить, хто чужую жінку любить.

* * *

Краще полин їсти, ніж з нелюбим за стіл сісти!

* * *

Краще в ставку потопати, як з нелюбом шлюб узяти!

* * *

Хто п'яницю полюбить, той вік собі згубить.

* * *

Не поможуть і чари, як хто кому не до пари.

* * *

Невесело в світі жити, як нема кого любити.

* * *

Не спаруєш голубки до півня, бо голубка півневі не рівня.

* * *

Парубок жениться — любу бере, вдовець жениться — хто за нього йде.

* * *

Буду сива, як вівця, а не піду за вдівця.

* * *

Не шукай красоти, а шукай доброти.

* * *

І в лиху годину не кидай дружину!

* * *

Добра жінка мужеві своєму вінець, а зла — кінець.

* * *

Сиди до сивої коси, а за ледащо заміж не йди!

* * *

Нема кращого друга, як вірна супруга.

* * *

Іван плахту носить, а Настя булаву.

* * *

Любов, як перстень, не має кінця.

* * *

Любов — не пожежа, займеться, — не потушиш.

* * *

Сухар з водою, аби, серце, з тобою.

* * *

Старої любови й іржа не їсть.

* * *

Сирота — як камінь на роздоріжжі.

* * *

Сиротою жити — сльози лити.

* * *

Краще сім раз горіти, аніж один раз вдовіти!

* * *

Вдівець — дітям не отець, бо й сам круглий сирота.

* * *

Ніхто не бачить і не чує, як сирота плаче і горює.

* * *

У кого жінка не вмирала, у того горя не бувало.

* * *

Плачте, очі, хоч довіку, по доброму чоловіку!

(Подала **Мі-ру.**)

"Під рідну стріху приходи,
Попід чужую не ходи,
Взаїмна Поміч, наше славне товариство,
Там є надія і любов!"

АСЕКУРУЙТЕСЯ У

Взаїмній Помочі

найбільшій українській установі з головним осідком у Канаді

ВЗАЇМНА ПОМІЧ дає Вам найширший вибір асекураційних плянів:

- **На ціле життя**
- **20 літ життєва**
- **30 літ життєва**
- **Платна в віці 65 літ**
- **15 літ ендавмент**
- **20 літ ендавмент**
- **Ендавмент у віці 65 літ**

ВЗАЇМНА ПОМІЧ має знамениті пляни для дітей з бенефісом канцеляції вкладок (премій) на випадок смерти батька.

Для старших членів ВЗАЇМНА ПОМІЧ має:

1. **Бенефіс Хворих.**
2. **Бенефіс Подвійного Відшкодування в разі смерти внаслідок нещасливого випадку.**
3. **Канцеляцію вкладок (премій), коли член стане нездатним до праці.**

В асекураційних потребах приходіть під рідну стріху!

Вдавайтеся до **Взаїмної Помочі:**

UKRAINIAN FRATERNAL SOCIETY OF CANADA

P.O Box 3512, Winnipeg 4, Manitoba

ГОЛОВНА КАНЦЕЛЯРІЯ:
Burrows and McGregor, Winnipeg

ВІДДІЛ ДЛЯ МОЛОДІ

ПРО ВЕЛЕТА

(Казка)

Давно, в дитячий любий вік,
В далекім ріднім краю
Я чула казку. Чула раз,
А й досі памятаю.

Мені її розповідав
Малий сільський хлопчина
Без тенденційної мети,
Бо він-же був дитина.

Ні, він розказував її
З простотою святою
(Я може помилку роблю,
Що казку з рими строю).

Ми з ним сиділи у садку
Вечірньою порою,
В той час, як захід розпалив
Пожежу за горою.

Вечірній вітер турбував
Стареньку нашу грушу,
І щось таємне і жаске
Нам заглядало в душу.

Усе лякало нас: трава,
Що тихо майоріла,
І гаю дальнього стіна,
Що в заході горіла —

Та навіть в груші тій старій
Ми певности не мали, —
Хто знав, про що її гілки
"На мигах" промовляли?

А найстрашніші нам були
Оті стрункі тополі,
Що вшикувалися в ряди —
Запевне, з злої волі!

Бо все те, запевняв Лаврін,
(Так приятель мій звався),
Зросло на велеті тому,
Що з Богом позмагався.

Той велет сильний був колись
Не тілом лиш, а духом,
Всі людські пута й кайдани
Зривав єдиним рухом.

Його збороти не могла
Ніяка міць ворожа,
Поки на його не прийшла
Таємна кара Божа.

Чим велет Бога прогнівив,
Того Лаврін не відав,
Питала потім я й старих,
Та жаден не повідав.

Не встрелив велета Господь
Своїм ясним перуном,
А тільки сном його накрив,
Немов мякеньким руном.

Сон, кажуть, Божа благодать, —
Ні! часом кара Божа!
Спіткала велетня у сні
Пригодонька негожа.

Ліг велет, думав — на часок,
Та й спить уже століття,
Землею заснітився весь
І марить про страхіття.

Бо скористали вороги
З його важкої млости,
Безкарно точать в нього кров
І трощать білі кості.

Вже оснували тіло все
Залізними дротами,
Припали до глибоких ран
Неситими ротами.

Не раз до серця глибини
Сягають хижі руки,
А велет спить камінним сном,
Хоч терпить люті муки.

Часами болізно у сні
Наморщить густі брови, —
Тоді стинаються, шумлять
Гаї, ліси, діброви.

Як дошкулить несвітський біль,
Він трохи ворухнеться,
По тілу корчі пробіжать,
Уся земля здрігнеться.

Та не бояться вороги,
Гадають: "Ет, примара!"...
Але ущухне Божий гнів,
Минеться Божа кара.

І встане велетень тоді,
Розправить руки грізні,
І вмить розірве на собі
Усі дроти залізні.

Все, що налипло на йому,
Одразу стане руба...
Хлопя спинилось. Нам обом
Волосся стало дуба.

"Коли ж він встане?" Тремтячи,
Спитала я хлопчину,
— "За рік, сто рік, чи за безрік,
А може й цю хвилину".

Тут раптом вітер налетів
І дерева здрігнули,
Ми, як сполохані пташки,
До хати враз майнули...

Кохана стороно моя!
Далекий рідний краю!
Що раз згадаю я тебе,
То й казку цю згадаю.

Леся Українка

Леся Храплива.

ВИШИВАНІ КВІТИ

Було це давним-давно в нашій Україні. Жили в городі Чернігові брат із сестрою. Брат звався Яромир, а сестра — Доброслава.

Яромир був лицар славний, тисяцький у війську княжому. Коли поїде, було, ранком із двору в степ на білому коні в блискучій зброї попереду війська свого, то здавалося — сонце ясніше світить, буйна трава степова до ніг йому стелиться.

На вулицях города всі вступалися Яромирові з пошаною з дороги, бо знали, що немає лицаря над нього. Найбільше боялися його люті половці в степах, бо знали, що як тільки вийде він з мечем у чисте поле, то горе буде їм, поганим.

А Доброслава дивилася крізь мале віконце в своєму хоромі, як проїздив Яромир вулицями, і раділа, що ніхто не має такого хороброго брата, як вона.

Ішов великий князь київський на лютих половців. Пішов з ним і Яромир із своїми дружинниками.

Минуло багато днів. Вертаються княжі вої з походу та й кажуть Доброславі:

— З сумною вісткою прислав нас до тебе князь київський: узяв лицаря Яромира хан половецький живцем у неволю. Повіз його в далекі сторони. Даремно старалися ми його догонити...

Заплакала Доброслава. А ранком, коли ще челядь спала, пішла в світ шукати свого брата.

Довго блукала вона степом, уже з утоми та голоду ледве ворушитись могла, та ось побачила — стоять гостроверхі половецькі шатра в степу. Підійшла вона ближче та й стрінула сторожу. Розказала, хто вона і чого шукає. Посміхнулися злобно половці і повели її до свого хана.

А хан і справді держав Яромира у себе в наметі замкненого, і щоразу питав його:

— Чи хочеш, лицарю руський, Яромире, мені на службу стати, разом зо мною русичів воювати? Дам тобі, чого забажаєш, ще й за сина свого тебе прийму.

А Яромир відказував: — Не мила мені твоя служба, хане! Я руський лицар, а русичі вірні до смерти князеві своєму та землі своїй! Не буду ж я задля твоїх багатств наших звичаїв та законів прадавніх ламати!

І тоді хан лютував дуже і казав замкнути Яромира в окремому шатрі, куди ні один промінчик сонця не доходив. Наказав йому саму воду та сухий хліб давати. Мучився Яромир, чорнів та чахнув із кожним днем. Вже, здавалося, не то мечем орудувати, а навіть кроку поступити не зумів би. Та все таки, коли хан знов його питав, чи готовий він князя свого зрадити, Яромир відповідав: — Ні!

Так от, коли хан побачив Доброславу, задумав їй із помсти великого болю завдати. І сказав він:

— Є в нас лицар Яромир, та не хоче він сестри своєї ні бачити, ні знати. Він уже сам до половців пристав, давно забув про Русь і про князя свого. От ти, дівчино, теж поклонися мені, тоді може він і з тобою говорити захоче.

Запалало личко Доброслави гнівом.

— Може й поклонився тобі мій брат, коли ти його то голодом, то мукою приборкав, але я тобі не поклонюся ніколи!

Мов вітер степовий, вибігла з ханового шатра й помчалася в степ. А там припала до землі, від степового сонця гарячої, та гірко-гірко заридала, що відцурався братік Яромир і землі рідної і сестри своєї... Встала й пішла, куди ноги понесли. Зайшла знову в степ український. Почула знову, як співають хором пташки, побачила квіти барвисті, пахучі. І подумала: "Як же це міг би братік мій такої краси відцуратися?! Гей, якби я могла йому хоч трохи цих квіток передати!..."

Назривала квіток, сіла та й взялася плести з них сорочку для брата. Що білі квітки — то полотно, а що сиві, червоні, жовті — то дивні взори на плечиках, пазусі та на дудах повимережувала. Покінчила сорочку, завинула її в ніжне павутиння, щоб дорогою не понищити, та й пішла знову в степи половецькі.

Підійшла до табору темною нічкою і стала сторожів благати:

— Занесіть, — каже, — цю сорочку лицареві Яромирові, що в вас пробуває!

Довго, довго не хотіли половці вволити її волі, а вкінці один із них змилосердися та й каже:

— Давай сюди, дівчино! Занесу її твоєму братові, коли так дуже просиш.

Приніс сорочку, квітами українськими мережану, до шатра Яромира, кинув йому, а сам пішов геть, щоб бува хто не підглянув.

Одягнув Яромир на себе цю со-

рочку і — сталося диво дивне: бо ось і ворушитись не мав сили, а нараз нова сила давня, лицарська, вернулася йому; здавалося, що вже ось-ось на землі половецькій марно йому загинути прийдеться, а тепер туга за рідною землею на місці всидіти не давала.

Нічкою невидною викрався Яромир із намету ворожого і буйним вихром погнався в степ. Даремне половці на конях його здоганяли — він добре поміж травами високими ховався та їх все з сліду зводив.

Аж знайшов він у степу сестру свою Доброславу. Розказав їй, як то квіти українські, в сорочку вплетені, сили та відваги йому додали, щоб із половецької неволі рятуватися. Пішли вони обоє в Україну, де небо синє, де ясні зорі, де тихі води, де квіти найкращі і де Яромира його дружинники у городі славному Чернігові дожидали.

З того часу всі українки залюбки вишивають-мережать квіти барвисті. І хто лиш гляне на ці квіти, хто їх рукою торкається, тому стає радісно на серці — бо така вже дивна сила тих квіток...

(З журналу "Веселка".)

СТАРИЙ ЗБАНОК

Було це давним-давно, тому звиж триста літ, коли на Україні славний гетьман Сагайдачний проживав та ворогів з козаками воював.

Жив тоді в місті Києві один розумний золотар, що був відомий на цілу Україну та й по чужих краях, не тільки своїми виробами з золота і срібла, але й своєю великою чесністю, мудрістю і справедливістю.

З усіх сторін приходили до нього люди шукати поради й розради у своїх клопотах. Навіть гетьман Сагайдачний зайшов раз до цього золотара-мудреця й радився у преважних справах, що дотикали цілої України.

Та мав той золотар сина-одинака, що — здавалося — зовсім не вдався в свого батька. Він не був ані поважний, ані не показував по собі великого розуму. Був прудкий, загонистий і легкодух, а праця йому не дуже була в голові, зате любив цілими днями бавитися з ровесниками. Та коли жичливі люди звертали мудрому батькові увагу на невідповідне поведення сина, він не журився цим і говорив: "Нехай тільки йому перейде на пятнадцятий!"

А коли синові скінчилося чотирнадцятий рік, закликав його батько у велику світлицю, казав йому сісти напроти себе й сказав:

— Сину, ти вже в тих літах, коли тобі треба подумати та й погадати, як життя своє вести і кермувати. Кажуть мені люди, що ти легкодух, та я за тебе не боюся, коли нині мене уважно вислухаєш. Ось я тобі покажу одну цікаву річ, а ти слухай, що я про неї казатиму!

При тих словах вийняв батько з глибокої кишені старосвітський збанок, прикрашений сріблом і золотом та різьблений мистецькою рукою й поставив його на столі.

— Оцей збанок, — говорив да-

лі батько-золотар, — має свої чари. Йому завдячує увесь наш рід, з діда-прадіда, славу своєї мудрости. Із діда-прадіда цей збанок переховується в нашім роді. В тім збані є чарівний напиток. Хто його напється щодня тільки одну краплину, той з дня на день набирається великої мудрости і слава про його розум іде між людьми й добуває йому пошану. Пив з того збанка прадід, наш дід та я й досі пю, та й ти, сину, будеш пити з нього від нинішного дня. Щодня одну краплину. Коли послухаєш мене й моїх рад, станеш статочний і розумний молодець, що люди будуть мені завидувати. Потягни ж собі з нього першу краплину!

Дрижучими руками взяв хлопчина чарівний збан і притулив до губ, а весь горів з цікавости і зворушення. Та коли випив першу краплину напитку й поставив збан на стіл, йому наче очі відкрилися. Він змінився, споважнів, припав батькові до рук і цілуючи їх сказав:

— Дорогий батеньку! Як маю віддячитись вам за цей чудесний напій, що ви його дотримали й для мене? Я чую, що він зробить з мене іншу людину! Вже одна крапля дуже перемінила мене!

А батько відповів:

— Я знав, що так буде і що ти будеш гідний своїх дідів і прадів. Нехай же Бог поможе й тобі набиратися мудрости з цієї чудесної посудини і залишити ще досить крапель для наших потомків.

Відтоді хлопець, Петрусь Золотаренко, син золотаря, наче відмінився. І люди почали говорити:

— О, син таки буде подібний до батька!

Тоді ще ніхто не знав, що син набирається мудрости з того чудесного збанка. Але згодом таки довідалися люди про ту тайну й коли хто трапився дуже мудрий, то говорили: "Цей певно п'є з чарівного збанка!"

Та й нині, коли кого пізнають, що він розумний, то говорять: "Цей мусів тягнути зі старого збанка!"

А він справді тягнув з того збанка, із збанка мудрости, знання й науки. Тягніть же й ви, українські діти, з того чарівного збанка, пийте щодня по краплі науки і знання, бо це є той чарівний напиток, що чинить з малої дитини мудрого чоловіка, якого увесь світ шанує й який своєму народові честь і славу приносить.

("Світ Дитини")

ВЕСНА ІДЕ!

Вже у гаю потемніло,
Всюди топиться сніжок,
А з під снігу показався
Вже зелений моріжок.

Ось дві любі, милі серни
Свіжу там скубуть траву,
Втішно бігають, мов діти
Чують радісну весну.

І радіють пишні сосни,
Що діждалися весни,
Бо тепер у свіжі шати
Приберуться і вони.

Ю. І.

ЯК ІВАСЬ ШУКАВ СИНЬОЇ КВІТКИ

В однім селі, в убогій хатині під лісом, жила бідна вдова з малим синком Івасем. Одної весни вдова важко захворіла і не могл встати з ліжка, щоб піти між люди та заробити собі й синові на прожиток. Зажурилася бідна мати, зажурився і хлопчина. А мати каже сумно:

— Мені могла б помогти тільки синя квітка. Якби дістати десь синю квітку, то я зараз поздоровшала б і ми були б щасливі обоє.

Почув це Івась і важко задумався. Де б то йому дістати синю квітку?

Не думаючи довго, розпрощався Івась з матірю, попросив одну сусідку, щоб уважала на хвору, і вибрався в світ за синьою квіткою.

Іде він, іде, аж зустрічає стару бабусю.

— Бабусю, — каже він до неї, — ви ходите по світу і певне знаєте, де можна дістати синю квітку, що помогла б моїй хворій матусі...

А баба каже до нього:

— Знаю, що синя квітка помогла б твоїй матері, але не так воно легко її дістати. Синя квітка цвіте в густому лісі тільки при повні місяця і може її дістати тільки добра й відважна дитина. Більше не можу тобі сказати.

Зажурився хлопчина, подякував бабусі і пішов далі. Іде він лісом, аж чує, хтось десь жалібно стогне недалеко. Дивиться, а то в терновім кущику заплутався маленький ґномик і не може визволитися. Кинувся Івась до нього, поміг йому і каже:

— Добродушку, я знаю, що ви любите помагати людям у потребі. Моя матінка важко хвора. Чи не скажеш ти мені, де росте синя квітка, яка помагає на хвороби?

Ходи зі мною до нашого підземного царства та запитаєш нашого царя. Він певно знає, — сказав добродушок.

І пішли вони обидва в підземне царство, що світилося від чудових дорогоцінних каменів і квіток, але синьої квітки Івась там не побачив. Приступив він до царя добродухів, що сидів на золотім престолі, і каже :

— Бабусю, де можна дістати синю квітку, що помогла б моїй хворій матусі?

— Добрий царю добродухів, скажи мені, де росте синя квітка, яка помогла б моїй хворій неньці?

А цар відповів: — І я не знаю напевно, де росте синя квітка, але знають про це напевно русалки в лісі. Іди ти в ліс та дивися, коли русалки в опівночі почнуть танцювати, і запитай їх, а вони тобі скажуть.

— Подякував Івась цареві і пішов знову на світ. Це був ранок, до півночі далеко, то Івась поло-

жився на траву і заснув твердо, бо був дуже втомлений. Коли збудився, була якраз північ і над ним світив місяць у повні. Недалеко на поляні побачив Івась русалок, як ішли хороводом і співали пісні.

— Русалки-сестрички, скажіть мені, де росте синя квітка, щоб я приніс її своїй хворій матусі! — закликав Івась...

Русалки відповіли:

— Іди далі, аж дійдеш до синього озера, а за тим озером росте синя квітка...

Сів Івась на рибу і за хвилину опинився на другі боці озера.

Пішов хлопець далі тим лісом, аж справді прийшов над сине озеро і бачить, що по тамтім боці росте повно синіх квіток, а від них іде чудовий запах.

— Правду казали русалки, але як мені дістатися на другий беріг? — зажурився Івась. Аж тут підпливає під беріг велика риба і каже:

— Сідай, Івасю, на мій хребет, я повезу тебе на другий бік, бо маю такий приказ від добродушка, якому ти поміг.

Сів Івась на рибу і за хвилину опинився на другому березі озера. Скоро зірвав одну синю квітку, щонайкращу, і зараз почув, що стало йому весело і легко на серці. Знову сів на рибу й опинився на першому березі та став поспішати додому, тримаючи добре квітку в руках. Та над ранком дійшов до рідної хати і став перед мамою. Тільки взяла матуся синю квітку в руки, а вже виздоровіла і встала весела, щаслива. І від тоді зажили вдова і синок у щасті й гаразді. А все те вчинило добре серце дитини, яка не жаліла труду, щоб тільки помогти своїй матері.

Авґуста Зорґер.

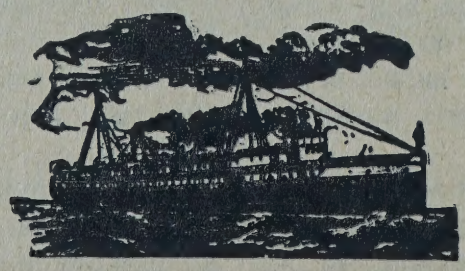

СМІЛИВИЙ МУЗИКА

З казок Бахштейна

Колись давно жив собі один веселий молодий музика; умів він він дуже гарно грати на сопілці. їздив він по всьому світі, по селах і містах, вигравав на сопілці і тим заробляв собі на життя.

Одного разу вечором зайшов він на хутір і заночував там, бо не міг достатися до села тому, що було вже пізно.

Господар, що жив на тім хуторі, прийняв його дуже гарно і запросив до стола, щоб разом повечеряти. Музика, повечерявши і бажаючи чимось віддячитися господареві, заграв на сопілці кілька дуже гарних пісень.

Скінчивши грати, музика підійшов до вікна і став дивитися на околицю; він побачив, що недалеко від хутора стояв старовинний замок весь облитий місячним сяйвом. Замок був занедбаний, наполовину зруйнований і опущений.

— Що це за замок, — запитав він господаря, — і кому він належить?

Господар розказав, що колись давно, багато літ тому, жив там один ґраф, який був дуже багатий, але дуже скупий. Мав він велике число кріпаків, які на нього працювали, ніколи нікому не подав помочі і вмер не лишивши по собі наслідства. Через скнарість він ніколи не женився.

Поки він помер, знайшлася якась далека рідня й хотіла скористати з добра покійного скупаря, але в цілому замку не знайшлося ані одного гроша. Через цю подію люди почали говорити, що ґраф сховав свої скарби десь у землю і, мабуть, вони там і досі лежать.

Багато знаходилося охочих, які хотіли віднайти ті скарби, завзято ходили в замок шукати їх, але ніхто звідти не вернувся більше — всі погинули подушені кимось. Поліція заборонила зовсім ходити до того замку, а люди, кого не кортять гроші, то обминають цей замок десятою стежкою...

Як почув про це наш молодий музика, — а слухав він пана-господаря дуже уважно, — то зараз же признався, що конечно хоче піти до того замку і що його туди так тягне, ніби не знати яке щастя.

— Я — сказав, відважний хлопець, — небоязливий зроду і не знаю, що то за диво — страх.

Вже як його не відмовляв господар, як не благав, мало не плакав, щоб поберіг своє молоде життя і не наближався до того проклятого замку, — ніщо не помогло: музика таки стояв на свойому.

Господар щиро жалів свого гостя — він дав йому двох провідників з двома ліхтарями, і вони повели хлопця до замку. Як дійшли до воріт, то музика відпустив своїх провідників додому з одним ліхтарем, другого взяв собі і весело насвистуючи пішов у двір, а потім по драбині в середину замку. Там з драбини він зійшов просто до великої світлиці. З неї йшло багато дверей у ріжні кімнати. Хлопець відчинив одні з них і зайшов в середину кімнати, сів собі вигідно на старовинне крісло, поставив коло себе на столі засві-

ченого ліхтаря, та й почав вигравати на сопілці.

Господар, випровадивши гостя до замку, не міг спати цілу ніч, — так йому було шкода того симпатичного і веселого хлопця. Він кілька разів вставав з ліжка, підходив до вікна, виглядав і прислухувався. І кожного разу, чуючи, як той виграє чудові мельодії на сопілці, радів за свого гостя.

Аж вибила одинадцята година і голос сопілки затих. Господар дуже злякався і вже думав, що, мабуть, нечиста сила, яка живе в тому замку, вкоротила віку гарному хлопцеві.

Та в замку діялось зовсім що інше: музика перестав сам грати, відложив на бік свою сопілку не через страх, а прямо тому, що зголоднів, бо не так то добре повечеряв у господаря, тож хотів підкріпити чимсь свої сили. Він став шукати в хаті і знайшов на полиці миску з крупами, на столі познаходив ріжню посуду, глечик з водою, сільничку з сіллю і повну пляшку з вином. Не гаючи часу, хлопець розпалив в грубці вогонь, заварив в горщику окропу, засипав туди круп і готовив собі смачний куліш на вечерю.

Поки куліш упрівав, музика попивав собі вино, весело настроїв себе і погравав на сопілці. Коли куліш був готовий, він висипав його в миску, що стояла тут же на столі і зачав їсти, поки страва тепла.

Поглянувши на годинник, він побачив, що вже дванадцята година. І от саме в той час раптом відчинилася двері на обидві половині разом і в кімнату ввійшло два чоловіки, які несли на плечах мари. На марах стояла чорна труна. Чоловіки спинилися, зняли труну, поставили її коло хлопця, а самі зараз же пішли, не промовивши ні одного слова. Хлопець сидів коло стола і далі докінчував їсти свій куліш. Коли скінчив їсти, підвівся з крісла, підійшов до труни, зняв віко і побачив там лежачого старенького чоловіка, малого, всього у зморшках, з великою сивою бородою й сивим волоссям на голові.

Хлопець, не відчуваючи ніякого страху, витягнув старого з труни і посадив його біля грубки. Як старий трохи нагрівся, було видно, що він оживає. Хлопець тоді став годувати старого теплим кулішем і так коло нього падькав, мов мати коло рідної дитини. Мертвий поволі зовсім очуняв і промовив до хлопця:

— Ходи зо мною!

Сам пішов вперед, а хлопець взяв зі стола ліхтаря і пішов вслід не відстаючи і на крок. Вони йшли коридорами, а далі по крутих розвалених сходах спустилися вниз, а накінець прийшли в якийсь глибокий, сумний запліснявілий склеп.

Там на підлозі лежала велика купа червінців. Старий, показавши на купу, сказав хлопцеві:

— Оцю купу грошей розділи на дві рівних частині, і щоб все було поділене, щоб нічого не лишалося не розділене, бо інакше я тебе задушу!

Хлопець весело засміявся і не гаючи часу, почав ділити гроші, розкладаючи одну купу на дві рівних частині. Він розложився на великому столі і став класти червінець за червінцем то сюди, то туди, і кінець - кінцем... залишився один гріш лишній!...

Хлопець довго не роздумував і не морочив собі тим голови, а взяв ножа, положив його вістрям на гріш, взяв молотка, який лежав на столі, гакнув по ножеві і розрубав гріш на дві рівних половині.

Як гріш був розрубаний, то одну половину він кинув до одної купки, а другу до другої. В тій хвилині старий аж підскочив з радощів і весело промовив:

— Спасенна у тебе душа, хлопче! От спасибі тобі: ти ж мене визволив! Уже цілу сотню літ я мушу тут стерегти свій скарб, що наскладав за життя через скупість. На мене була наложена така кара, що доки не знайдеться така людина, яка зуміє ці гроші розділити на дві рівних половини, доти я мушу мучитись і поневірятись отут коло цієї пивниці. Ще нікому досі не щастило й я мусів усіх подушити своїми руками. Так отже одну купку грошей ти забереш собі, а другу роздаси бідним та вбогим людям на поминки моєї грішної душі. Чоловіче Божий, ти мене визволив! Бувай здоров!

За цими словами химерний дідок зник, не знати де дівся. А хлопець після цього вийшов з пивниці, піднявся по драбині вгору, вернувся в свою кімнату і знов почав вигравати на сопілці.

Господар дуже зрадів, коли почув ту музику сопілки. Ранком, коли тільки на світ благословилося, він сам скоренько побіг до замку, бо вдень туди безпечно міг йти хто хотів. Там він мало не пригорнув хлопця до свого серця, так, бачите, радів. А хлопець-музика розповів йому, яка то була з ним пригода вночі, спустився знову в пивницю, забрав все золото і зробив все, так, як наказував йому старий, себто: половину скарбу роздав бідним людям. Потім він наказав зовсім розібрати замкові румовища і в скорім часі збудував на тому самому місці новий замок і жив там, як багата і щаслива людина.

ІГОР СВЯТОСЛАВИЧ

(1185 р. ішов на половців)

Славний Ігорю, ватаже,
Сину князя Святослава,
Вже вовік буде ходити
В нас про тебе добра слава!

Та й про твого, княже, брата,
Про Буй-Тура Всеволода,
Що йому разом з тобою
Трапилась важка пригода.

Ви оба на перевагу
Половецьку наступали,
І своїм завзяттям бистрим
Половчина здивували.

Та й зумілася в неділю
Бистра річенька Каяла,
Звідки то кривава січа
Над її водами встала...

Бо поплило нею в море
Досить крови дорогої,
Що за край свій ви пролили
І пролили ваші вої.

Ви нам, лицарі завзяті,
Славний заповіт лишили:
Щоб ми того, що нам рідне,
До загину боронили.

Ю. Ігорків.

ТРИ ІСКРИ

(Леґенда)

Ісус Христос воскрес і в великій славі вступив до раю Господнього. Та й на порозі до неба згадав у своїй доброді про тих грішних людей, для яких Він стільки добра вчинив, а зате так багато мук зазнав. І змилувався Ісус над людьми, бо знав, що вони зробили йому прикрість за намовою злого духа, не знаючи, що чинять...

І з тої ясности великої, звіздяної, яка Його окружала, відірвав він три ясні іскри, наче зорі й промовив до них:

— Злиньте на землю, світіть людям і нехай кожна з вас учинить діло гарне й велике, щоб люди бачили ваші добрі вчинки і в покорі прославляли велич і міць Господа — Творця й Подателя всього добра.

І три іскри злинули на землю, шукаючи нагоди вчинити добре й велике діло.

***

Перша іскра упала на широкий степ з травою, висушеною від спеки, а розглянувшись довкруги, сказала з гнівом і гордістю:

— Я сильна й могутня, тож покараю тих людей, що свого Господа зрадили й на муки Його дали. Нехай тепер милосердя благають в Того, над ким самі змилуватися не хотіли.

І запалила іскра сухий степ і велика, страшна пожежа обняла безмежні простори землі. Заквиліли невинні степові антельопи й інші звірятка, що мали в траві притулок. Падали мертві птахи з розпучливим криком. Від степу зайнявся сухий бір і стала велика руїна. Довкола розляглися зойки лісових звірів і птиць. Пожежа дійшла до людських осель і цілий край наповнився риданням жінок і плачем дітей. Люди падали лицем до землі і благали Господа, щоб змилосердився над ними і над їхнім дорібком.

Та горда іскра шаліла дальше, аж доки не зруйнувала всього довкруги себе.

— Тепер я пімстилася за Тебе, Господи! — викрикала мстива іскра.

***

Друга іскра злинула над міста й села й заглядала до людських хат.

В однім місті доглянула в убогій кімнатці на піддашу молодого хлопця. Він сидів задуманий над картою білого паперу, щось пробував писати, перекреслював і знов писав, а нарешті відложив перо і зідхнув:

— Мій Боже, чому не можу написати твору, про який мрію? Слова не клеятсья мені, думки втікають. Коли б я мав трохи надхнення, то створив би такий твір, що люди захоплювались би ним і славили б Господа, що надхнув людину написати таку красну книжку.

Божа іскра стала кружляти над головою юнака й промовила до себе:

— Дам йому надхнення, нехай створить те, про що мріє. Це буде великий учинок — і впала в душу поета.

Він нагло відчув приплив надхнення, думки прояснилися, слова

ясні тиснулися на папір і молодець почав писати.

Працював до білого ранку й не зчувся, коли твір був готовий. Був найкращий між творами всіх поетів світу. Люди купували книжку й дивуючись великому талантові говорили:

— Великий Господь, що дозволив людині довершити такий мистецький твір.

***

Третя іскра помандрувала між убогі села, понад поля й ліси. Стала серед ліса над хатою, в якій жив понурий розбійник, що ненавидів цілий світ. Люди з острахом обходили його хату, бо знали, що він не дарує життя нікому, грабує і вбиває. Людське життя для нього не значило нічого. Він був скупий та захланний і бажав мати якнайбільше золота.

Саме тоді сидів розбійник у своїй хатині і роздумував над дальшими злочинами. Раптом застукав хтось до дверей і на порозі хатини станув хлопчик, одягнений в дорогі шати, а на шиї мав блискучий дорогоцінний камінь.

Очі розбійника засвітилися жадобою здобути той камінь.

— Чого хочеш? — запитав грізно хлопця.

— Хочу переночувати, — відповів несміливо хлопчина. — Я заблудив у лісі. Не виганяй мене, бо на дворі зимно й страшно.

— Чого волочишся по ночах? — воркнув розбійник.

А хлопчина відповів крізь сльози:

— Моя мама пішла до неба... мені так сумно без неї... А казали мені люди, що як буду йти завжди простою дорогою, то знайду свою маму... Крадьки вийшов я з дому й пустився йти просто, аж зайшов у ліс і... і...

Хлопчина розплакався, але розбійника не зворушив його плач. Він думав тільки, як би то взяти той дорогий камінець і ту одежу, що були на хлопчині.

Розбійник показав хлопцеві леговище у куті хати й казав йому лягати спати. Хлопчина ліг, звинувся в клубочок і задрімав.

Моя мама в небі, то поможи ти мені проказати молитву.

Розбійник встав обережно з лавки й почав закрадатися до леговища. В руках тримав він гострий ніж, а очима впився в дорогий камінець на шиї хлопця, що світив переливним блеском на цілу хату.

Раптом хлопець схопився і клякнув на коліна коло леговища. Розбійник збентежився а хлопчина всміхнувся і промовив:

— Я забув проказати вечірню молитву. Моя покійна мати завжди

навчала мене, щоб я не забував про молитву і заєдно проводила мені слова молитви. Тепер моя мати в небі, то може ти проведеш мені "Отче наш"?

Розбійник ще більш зніяковів і стояв нерішучий, що робити. Та в проханні хлопчини була така сила, що не міг їй опертися. А тоді Божа іскра впала в його серце.

І хоч він давно-давно вже не молився, то тепер приклякнув коло хлопця й твердим голосом почав проводити молитву. І чим дальше, тим голос розбійника мяк, на серці йому ставало якось так легко, в очах засіяла доброта, а в кутиках показалося дві сльози, перші сльози в його життю...

Незабаром потім розійшлась чутка, що той лютий розбійник опустив свою хату в лісі й у покорі застукав до брам манастиря, який стояв недалеко. Там і прожив він до смерти і в пості, в молитвах та в добрих ділах відпокутував усі свої давні гріхи.

**
*

Незабаром закликав Христос ті три іскри, щоб здали звіт про свої вчинки на землі.

Коли вислухав оповідань усіх трьох, сказав до першої з гнівом:

— Іди геть від мене! Ти недостойна пробувати зі мною. Я чинив милосердя, а ти сіяла помсту. Я казав тобі Добро чинити, а ти в гордости своїй згубила багато невинних людей і звірят. Тяжить на тобі кров і прокльони! Відійди геть від мене!

Потім промовив до другої іскри:

— Ти надхнула людину і дала пізнати всім красу й могутність Господню! Ти гідна бути зі мною в небі.

І умістив ту іскру в світлянім крузі, що осяює Його голову.

А коли поглянув на третю іскру, то в очах Його заясніла безмежна любов. Узяв її в Свої святі долоні й пригорнув до Свого серця та промовив:

— Ти одинока мене зрозуміла! Ти вміла доглянути людську нужду й упадок і кинула промінь милосердя в темну душу людини. Ти достойна ясніти на моїм серці.

І божеська іскра спочила на серденьку Ісуса.

(За З. Шимановською — **Ю. І.** з журналу "Світ дитини".)

ХРОНІКА ВАЖЛИВІШИХ ПОДІЙ В ЖИТТІ КАНАДІЙСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

Зібрав і упорядкував **І. Г. Сирник.**

1955 РІК. Серпень

7. Закінчилися в Колеґії св. Андрея у Вінніпеґу девяті Літні курси українознавства, на яких було 80 курсантів.
27. У Вінніпеґу відбувся "теґ дей" для допомоги потерпівшим від гураґану у Вайті, Манітоба. Збірка принесла $4,103.65.
31. Ґрупа українців, переважно з третьої еміґрації, влаштувала демонстрацію проти совєтської сільсько-господарської делеґації, очолюваної Володимиром Мацкевичом, і, помилково взявши їх за членів делеґації, потурбувала на летовищі Стівенсона чотирьох членів Королівсько - Канадійської Кінної Поліції, що були повбирані по-цивільному. Цей інцидент викликав гостру реакцію з боку анґльомовної преси.

Вересень

6. Помер в Торонті полковник Тиміш Омельченко, ветеран визвольних змагань і колишній командант Синьої дивізії.
7. Українці беруть участь в ювілейних святкуваннях з нагоди 50-ліття Алберти. Українську участь очолив едмонтонський відділ Комітету Українців Канади під головуванням д-ра Івана Верхомина. Український віз зображував вклад українців у розвиток провінції.
8. Помер в Едмонтоні д-р Осип Меґас, що в 1919 році разом з Іваном Петрушевичом їздив як делеґат канадійських українців на мирову конференцію в Парижі.
24-25. Відбулася в Торонті пята сесія Пан-Американської Української Конференції з участю делеґацій від Комітету Українців Канади й Українського Конґресового Комітету Америки. Сеся запропонувала українській політичній еміґрації в Европі посередництво ПАУК для завершення консолідації під стягом Української Національної Ради. Вибрано президію ПАУК в слідуючім складі: о. д-р В. Кушнір — президент, Дмитро Галичин — заступник президента, Михайло Пізнак — ґенеральний секретар, Іван Сирник — другий секретар, члени — Володимир Коссар (координатор), Степан Ярема і Антін Яремович (правні дорадники) і Ігнатій Білинський.
28. Василь Гавриляк удруге перевибраний через аклямацію мейором Едмонтону, що було першою такою подією в історії міста.
29. Капеля Бандуристів ім. Т. Шевченка починає виступом у Лондоні, Онтеріо, концертове турне по Канаді.

Жовтень

8-10. Відбувся в Гемилтоні, Онтеріо, з'їзд Союзу Українців Самостійників. З'їзд обрав голо-

вою східної екзекутиви СУС Богдана Радиша.

8-10. Відбувся у Вінніпеґу з'їзд Союзу Українців Самостійників і Колеґії св. Андрея. Головою провінціяльної екзекутиви Товариства Українців Самостійників вибрано адв. Н. І. Мандзюка, заступником — д-ра Михайла Потоцького.

26. У міських виборах Вінніпеґу перевибрано Славка Ребчука алдерменом, а Андрія Загарійчука членом шкільної ради.

30. Помер у Вінніпеґу Аполінарій Новак, довголітній працівник "Українського Голосу" та автор талановитих нарисів з життя українських іміґрантів у Канаді.

Листопад

4-6. Відбувся в Едмонтоні провінціяльний з'їзд Союзу Українців Самостійників і членів Інституту св. Івана. Головою провінціяльної екзекутиви ТУС обрано д-ра Левка Фарину.

11-13. Відбувся в Саскатуні з'їзд Союзу Українців Самостійників і членів Інституту П. Могили. Головою ТУС на Саскачеван обрано д-ра О. Данильчука з Канори.

19-20. Читальня "Просвіти" у Вінніпеґу відзначує 50-ліття свого існування.

Грудень

2-3. Відбулася у Вінніпеґу краєва передконґресова нарада.

7. Помер у Вінніпеґу Константин Сліпець, один з перших українсько-анґлійських учителів у Манітобі.

26-27. Відбувся у Вінніпеґу другий конґрес українських студентів Канади.

28. Помер в Едмонтоні на 67 році життя Ілля Киріяк, громадський діяч, письменник й автор тритомової повісти "Сини Землі".

1956. Січень

1. Дост. Михайло Григорчук, ґенеральний правник Манітоби, іменований Радником Королеви (Q.C.). В Едмонтоні Радником Королеви назначено Петра Міськова.

11. Д-р Петро Потоцький з Йорктону, Саскачеван, вибраний президентом Колеґії Медичної й Хірурґічної Асоціяції в провінції.

12. Помер в Алберті Василь Єлиняк, один з перших двох українських поселенців у Канаді, про яких маємо офіційні документи. Єлиняк мав 97 років, а до Канади приїхав у 1891 році.

Лютий

3. В Торонті відзначено 25-літній ювілей літературної й мистецької праці Оксани Лятуринської.

6. Сенатор Василь Вал виголошує в сенаті першу свою промову, яка викликала дуже прихильний відгомін у сенаті та на сторінках преси.

18. З Вінніпеґу виїхала до Оттави делеґація Комітету Українців Канади в складі А. Яремовича, Володимира Коссара й Івана Сирника, щоб звернути увагу уряду на кривдячий для українців четвертий пункт Вашинґтонської Декларації та відбути в цій та інших справах ряд побачень з членами уряду.

29. Померла в Торонті Ірина Орищак, активна діячка в рядах Союзу Українок Канади.

Березень

29. Померла в Оттаві на 87 році життя Олена Кисілевська, громадська діячка, письменниця, бувша сенаторка в польському соймі та голова Світової Федерації Українських Жіночих Орґанізацій.

Квітень

1. Українське громадянство вшановує на ювілейнім бенкеті у Вінніпеґу прот. Василя Кудрика з нагоди його 50-літньої церковно-громадської й журналістичної праці та вручає йому грошовий дар.

12-13. Відбувся в Едмонтоні перший Єпархіяльний з'їзд Західньої Єпархії Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Комітет Українців Канади висилає листа до Ідена, з нагоди приїзду до Великої Британії Булґаніна і Хрущова, і пригадує британському премієрові московські злочини над українським народом.

Травень

22. Йосафат Дзьобко, український фармер-піонер і великий добродій культурно-освітніх справ, одержав найвищу оцінку на фестивалі у Вирден, Манітоба, за виконання лемківських пісень при власному акомпаніяменті на скрипці.

Червень

3. Відбулося офіційне відкриття нового Народного Дому у Вайті, Манітоба.

18. На засіданні міської ради Вінніпеґу алдермен С. Ребчук заявляє, що комуністи не мають права говорити в імени українців.

20. Перший раз в історії Саскачевану вибрано до леґіслятури в загальних виборах чотирьох послів українців: Олексу Кузяка (міністра телефонів) з округи Канора, Василя Березовського з Камберленд, Бернарда Корчинського з Редберрі і паню Марію Беттен з Гомболт. Ця остання (родом Фодчук) перемогла міністра Джозефа Бортона. Кузяк і Березовський належали до партії сі-сі-еф, а Корчинський і Беттен до ліберальної.

23. Помер у Вінніпеґу на 68 році життя д-р Теодор Дацків, громадський діяч і бувший редактор "Канадійського Фармера", по ідеольоґії гетьманець, один з первісних членів президії Комітету Українців Канади.

28-29. Українське Товариство Взаїмної Помочі в Канаді відбуло в Едмонтоні свою пяту конвенцію. Головними справами на конвенції була основна ревізія статуту і впровадження нових асекураційних плянів. Президентом Товариства перевибрано Івана Трача з Вінніпеґу. Одинока зміна в дирекції зайшла в Квебеку, де на місце директора Чипчара обрано Д. Мошинського. На конвенції проголошено другу виплату дивіденди та нагороджено Епіфанія Кочу з Торонта за найкращий успіх у передковенційній кампанії за новими членами.

В другій половині червня Пилип Коновал, що здобув Вікторія Крос в першій світовій війні, разом з іншими лицарями цього ордену виїхав літаком до Лондону, щоб взяти участь в сотих роковинах встановлення Вікторіянського Хреста. Ветеранський журнал у Канаді The Legionary вмістив ширший опис про святкування в Лондоні і кілька фотоґрафій, на яких між першими є Коновал.

Липень

1-3. Відбувся у Вінніпеґу загальний з'їзд Союзу Українців Самостійників, на якому відзначено українсько - анґлійських учителів, як піонерів громадського життя в Канаді, та 25-ліття Союзу Української Молоді Канади. Домініяльним головою орґанізації перевибрано адв. Юліяна Стечишина з Саскатуну.

5-7. Відбувся у Вінніпеґу Пятий Конґрес Українців Канади й ювілейна академія в честь Івана Франка в соті роковини його народин та 40-ліття його смерти. З посторнніх визначних гостей були: д-р Степан Витвицький — президент екзильного уряду Української Народної Республіки, проф. Кларенс Меннінґ з Коломбійського університету, інж. А. Кішка з Еспанії, Марія Бек — міська радна Дітройту, Анна (Франко) Ключко, що промовляла на академії, сенатор Вал, федеральні і провінціяльні посли (Дікур, Заплітний, Головач, Корчинський й

инші), суддя Мих. Стечишин, провідник руху громадського кредиту — посол Лов і д-р Робертсон, що заступав міністра Пал Мартина.

14-15. Околиця Гардентон у Манітобі обходить своє 60-ліття.

20. Саскачеванський премієр Т. С. Доґлес перевів реорґанізацію свого кабінету і призначив міністра Олексу Кузяка міністром природних багатств і північних коронних корпорацій.

Серпень

23. Василь Гавриляк, мейор Едмонтону, вибраний президентом Канадійської Федерації Мейорів і Муніципалів на конвенції згаданої федерації у Гемилтоні, Онтеріо.

Вересень

1. Помер у Вінніпеґу Кир Василій Ладика, архиєпископ українців католиків, якого призначено було після виїзду з Канади єпископа Никити Будки.

15. Помер у Вінніпеґу Петро Г. Войценко, довголітній управитель "Українського Голосу". Похорон відбувся 18 вересня на цвинтарі Елмвуд.

Жовтень

7-8. Відбувся в Торонті 19-ий з'їзд Союзу Українців Самостійників на східну Канаду.

9. Помер у Форт Виллямі д-р Петро Венґер, лікар, директор Відділу Здоровля міста Форт Виллям й округи.

16. Помер у Вінніпеґу Василь Таский, член самостійницьких орґанізацій та один з передових українців Вінніпеґу.

24. Посол Степан Дзюба вибраний мейором міста Вінніпеґу, одержавши 46,197 голосів. Він переміг мейора Джорджа Шарпа, який одержав 44,266 голосів.

З інших кандидатів українського роду вийшли в третій варді: до міської ради на один рік Стах Керик (Царук), а до шкільної ради були вибрані пані Ніна Партрик та адв. Михайло Барилюк. Пані Партрик була перевибрана, а для адв. Барилюка це була його перша кандидатура в міських виборах.

Степан Дзюба, перший українець, що був вибраний мейором Вінніпеґу в міських виборах, які відбулися 24 жовтня, 1956 р.

КНИЖКИ,

що вийшли друком накладом Видавничої Спілки "Тризуб" у Вінніпеґу, Ман., за останніх пять років — 1951—1956.

1951 р.

Календар "Українського Голосу" на 1952 р. Річник XXXV. Стор. 160. Ілюстрований. Ціна 75 ц.

"Кайдашева сімя" — Іван Нечуй Левицький. Повість стор. 148. Ціна $1.00.

1952 р.

В неділю рано зілля копала — Ольга Кобилянська. Повість. Обкладинка мистця М. Левицького. Стор. 189. Ціна $1.50.

Жайворонок — збірник пісень з нотами для української молоді у трьох частинах з додатком ілюстрованих руханкових вправ. Друге видання. Зібрав і упорядкував Михайло Кумка. Мистецька обкладинка М. Левицького. Стор. 149. Ціна $1.20.

Селянська Санаторія — Олена Звичайна. Повість. Мистецька обкладинка М. Левицького. Стор. 218. Ціна $1.65.

Хмари — Іван Нечуй-Левицький. Повість. Передмова д-ра Л. Білецького. Мистецька обкладинка М. Левицького. Стор. 360. Ціна $2.50. На дорожчім папері в полотняній оправі $3.75.

Календар "Українського Голосу" на 1953 р. Ілюстрований. Річних XXXVI. Стор. 160. Ціна 75 ц.

Кобзар — Тарас Шевченко. Цей "Кобзар' 'у чотирьох томах за редакцією д-ра Леоніда Білецького. Всі поезії Шевченка з наголосами. Цінні біографічні і літературно-критичні статті д-ра Л. Білецького. Включені репродукції малярських творів Шевченка, яких є 50 в усіх чотирьох томах; з них 6 є кольорах. Кожний том в полотняній оправі з золотими витисками. Мистецьке оформлення Мир. Левицького.

Том I. Стор. 376. 8 ілюстрацій. Вийшов з друку 1952 р.

Том II. Стор. 468. 15 ілюстрацій. Вийшов з друку 1952 р.

Том III. Стор. 576. 12 ілюстрацій. Вийшов з друку 1953 р.

Том IV. Стор. 556. 16 ілюстрацій. Вийшов з друку 1954 р.

Ціна — за всі чотири томи $25.00.

1953 р.

Український тризуб і прапор — В. Січинський. Наукова розвідка про походження українського тризуба і прапору. В тексті 65 рисунків. Мистецька обкладинка автора В. Січинського. Ст. 70. Ціна $1.00.

Голгота України — Дмитро Соловей. Частина I. Московсько-большевицький окупаційний терор в УРСР між першою і другою світовою війною. Мистецька обкладинка Мир. Левицького. Стор. 288. Ціна 2 дол.

Миргородський Ярмарок — Олена Звичайна. Розповіді. Присвячено мільйонам українців, що впали жертвами штучного голоду, організованого в Україні Москвою в 1932-33 рр." Мистецька обкладинка Мир. Левицького. Стор. 47. Ціна 60 ц.

Під тихий вечір — Богдан Лепкий. Повість. З передмовою д-ра Леоніда Білецького. Мистецька обкладинка Мир. Левицького. Стор. 318. Ціна $1.95.

Календар "Українського Голосу" на 1954 р. Річник XXXVII. Ілюстрований. Стор. 128. Ціна 75 ц.

1954 р.

Земля — Ольга Кобилянська. Повість. З передмовою д-ра Леоніда Білецького. Мистецька обкладинка Мир. Левицького. Стор. 325. Ціна $1.95.

З татарської неволі — Андрій Чайковський. Історичне оповідання для дітей. Ілюстроване. Стор. 67. Ціна 60 ц.

Календар "Українського Голосу" на 1955 р. Ілюстрований. Річник XXXVIII. Стор. 160. Ціна 75 ц.

1955 р.

Причепа — Іван Нечуй-Левицький. Повість. З передмовою проф. О. Старчука. Рама на обкладинці Мир. Левицького. Орнамент Катерини Антонович. Стор. 275. Ціна $1.95.

Езоп — Антін Лотоцький. Оповідання для молоді про життя славного байкаря. Стор. 32. Ціна 40 ц.

Український рік у народніх звичаях в історичному освітленні — Проф. С. Килимник. Том І. Переднє слово від Дирекції Інституту Дослідів Волині. Стор. 151. Ціна $1.25.

Без родини — Г. Мальо. Оповідання для молоді. Переклад з німецького. Ілюстроване. Обкладинка й ілюстрації Катерини Антонович. Стор. 89. Ціна 75 ц.

Казка про Ксеню і дванадцять місяців — Богдан Лепкий. Віршована ілюстрована повістка для дітей. Стор. 30. Ціна 35 ц.

Одарка — Андрій Чайковський. Повістка для дітей з малюнками. Стор. 64. Ціна 50 ц.

Катальоґ Книжок Книгарні "Українського Голосу". Стор. 48.

Календар "Українського Голосу" на 1956 р. Річник XXXIX. Ілюстрований. Стор. 192. Ціна 85 ц.

1956 р.

Boa Constrictor — Іван Франко. Повість. Передмова д-ра Юрія Мулика-Луцика. Стор. 92. Ціна 75 ц.

Рідне слово. Читанка для четвертого року та позашкільного навчання. Зладив д-р Леонід Білецький. Ілюстрована. Стор. 192. Ціна $1.50.

Квіти — Федір Онуфрійчук. Підручник про рослинність квітів й інш. Ілюстрована. Стор. 103. Ціна $1.00.

Казки — Вільгельм Гауфф. Переказ з німецької мови. Ілюстрована. Стор. 128. Ціна $1.00.

Заспіваймо собі — 100 народніх пісень для гуртового співу. Зібрав і упорядкував І. Г. Сирник. Аркушевий формат. Ціна 75 ц.

Календар "Українського Голосу" на 1957 р. Річник XL. Ілюстрований. Стор. 192. Ціна 85 ц.

ГУМОР

Винятки з докторської дисертації

— Докторе, — заверещала якась молода жінка, влітаючи до моєї кімнати. — я вже маю всього вище вух. Скажіть мені, але відверто, що властиво мені бракує?

Я глянув на неї і поставив діяґнозу:

— Ласкава пані, мушу сказати вам три речі: поперше вам треба стратити на вазі принаймні пятдесят фунтів, подруге, ви повинні вживати тільки одну десяту пудру і шмінки, а потретє я тільки мистець, лікар мешкає в других дверях.

І уявіть собі, вона не зімліла.

Ні. Тільки сказала, взявшись попід боки:

— Ну і глядіть, а ви такі до нього страшенно подібні.

З черги я мало не зімлів.

— Але ж ласкава пані, я ж зовсім не подібний до доктора Синенького.

Вона зідхнула і вийнявши якісь папірчики з торбини, додала:

— Навпаки, мій пане, і ви і він довжні мойому чоловікові 100 долярів і з обох вас трудно їх сколектувати.

Очевидно вона і цим разом нічого не сколектувала. Бо я не страшків син. О, ні. Страх? Я взагалі нічого не боюся.

В часі камерного концерту в Торонті входить на залю якийсь запізнений гість. Шукаючи місця поводиться досить невважливо, викликуючи чимало заколоту.

— Тссс... Тссс... — відзивається хтось.

— О, здивувався запізнений гість, — то вже всі сплять?

— Бабуню, а хто з нас говорить неправду? Ви, чи тато?

— Чому ти таке питаєш, дитинко?

— А бо ви казали, що приїхали атвобусом, а тато казав, що вас холера принесла.

Восмилітній Михась зустрів свого ровесника Петруся.

— Чого ти так тішишся? — питає розсміяного приятеля.

— Бо тато мене вибив.

— Ти дурний? То є причина тішитися?

— Ні, але вганяючи за мною по кімнаті він виляв пляшку чорнила на новий килим і ти можеш собі уявити, що його чекає, як мама вернеться.

Два французи комуністи прощаються на станції. Один з них їде до Москви.

— Слухай, каже той, що залишається у Франції, — різно то воно може бути. А я хотів би знати, як воно там в дійсности є. Напиши мені про те. Коли це, що писатимеш правда — пиши чорним чорнилом, а коли ні — то зеленим.

По двох місяцях приходить лист, писаний чорним чорнилом.

— Дорогий товаришу, СССР це чудовий край. Все можна купити дешево і чого тільки душа забажає. Кожний має працю. Хрущова всі обожають. Поліційних комісарів ніхто не боїться, навпаки, кожний їх любить. Дотепер тільки одної речі я не міг купити в Москві: зеленого чорнила.

Дипльоматичне пояснення

Під час чистки совєтського апарату одного службовця спитали, як він ставиться до большевицької влади.

— Як до своєї жінки, — відповів запитаний.

— Тобто як саме? — гукнули члени комісії, вражені незвучністю відповіді.

— Трохи люблю, трохи боюсь і трохи хочу іншої.

Пригода Форда

Відомий фабрикант американських популярних і дешевих авт Генрі Форд їде свойого власного виробу автом по безлюдній дорозі і зустрічає чоловіка, якому попсувався мотор. Форд завжди готовий помогти, зупинив своє авто і за півгодини спільно з незнайомим направляє мотор. Чоловік, який не знав Форда, дякує йому за допомогу, і, як винагороду, дає йому два доляри.

— Дякую, дякую, — сміється Форд, я доволі багатий!

— Так?! А чому ж тоді їздите автом Форда? — питає здивований шофер.

Притомність ума

Відомому акторові Павлеві Веґенерові трапилася одного разу така пригода:

В одній пєсі Веґенера повинні були, нібито, застрелити з пістоля. В даному моменті Веґенер паде на коліна, вбивник кричить: — Вмирай, собако! — але пістоль затинається і не стріляє. Противник не втрачає ініціятиви, кидається на Веґенера, ще раз кричить: — Вмирай, собако! — і... копає його з усієї сили чоботом.

Веґенер рятує ситуацію, падає і стогнучи промовляє:

— Вміраю... Чобіт був затроєний...

У лікарні

— Вам що долягає? — питає лікар пацієнта.

— Хворію на очі, пане доктор.

— Що вам долягає?

— Вже другий місяць не бачу в хаті своєї жінки.

Наочне пояснення

Канадієць питає еміґранта з СССР:

— Скажи мені, що то є соціялізм?

— Як тобі докладно пояснити... — відповідає еміґрант. — Одним словом це таке, від чого зразу не помреш, але ж... худий-худий будеш!

КУПУЄТЕ АВТО АБО ТРОК?

Насамперед вдайтеся до —

John W. Anonychuk

одинокий український продавець у фірмі

WINNIPEG MOTOR PRODUCTS

АВТА й ТРОКИ

PONTIAC — BUICK — GMC TRUCKS

1290 Main St. — Ph. 59-5381 — Winnipeg

Shea's

WINNIPEG
BREWERY
LIMITED

THE RED & WHITE STORES

RED & WHITE є велика незалежна орґанізація для гуртової купівлі харчевих товарів. Ці склепи зєднали свої сили, щоб постачати Вам кожного дня найкращі харчі марки RED & WHITE по найнижчих цінах. Купуйте і заощаджуйте в крамницях RED & WHITE.

МОЖЕТЕ ЗАДЕРЖАТИ ДОБРИЙ (НОРМАЛЬНИЙ) ВИГЛЯД, А ВАШУ ЇЖУ ОБЕРНУТИ В ЕНЕРҐІЙНУ СИЛУ

Це важний чай, що зложений з одинадцять різних зіль, котрий може помочи вам задержати нормальний вигляд. Кожне зело виконує своє завдання.

Щоби задержати добрий вигляд уживайте чай — число 5. Ціна $2.00, або дві пачки за $3.00

ГЕРБАТА НА ШЛУНОК — Усуває кваси, ґази, відриги і помагає травленню. — Ціна $2.00

УСУВАЄ З ОРҐАНІЗМУ — флегму, очищує кров і взагалі все тіло. Зільна гербата. — Ціна $2.00

НА ОЧИЩЕННЯ КРОВИ — на прищі, боляки, на скірні викиди. Очищує кров. — Ціна $2.00

НА ПРОСТУДУ — Грудей, на кашель, бронхіт і коклюш — вела. — Ціна $2.00

Вирніть це оголошення і залучіть $2.00 або дві пачки за $3.00 з котрих-небудь повищих зел. — Адресуйте:

Alphian Herb Company

P.O. Box 3541, Station B. Winnipeg, Man., Canada.

ЦЕ Ж ДЛЯ ВАШОЇ КОРИСТИ...

Запевніться, щоб ваша нова хата, яка будується, мала подостатком електричних проводів для заспокоєння всіх ваших електричних потреб, не тільки тепер, але і в майбутньому. Робити зміни пізніше може бути коштовне. Для досвідченої поради в електричних проблємах, потелєфонуйте 96-8231 або пишіть до

City Hydro

Offices: 55 Princess Street
Winnipeg

DREWRYS

MANITOBA DIVISION

WESTERN CANADA BREWERIES LTD.

YOUR YEAR 'ROUND SHOPPING GUIDES

EATON'S *Spring and Summer* CATALOGUE

EATON'S *Summer Sale*

EATON'S *Fall and Winter* CATALOGUE

EATON'S *Christmas Book*

EATON'S *Midwinter Sale*

IT PAYS TO SHOP AT EATON'S

Guides to Leading Choice—Guides to Leading Values—Guides to Satisfying Quality Backed by EATON'S Guarantee! You will find it convenient and money-saving to shop at EATON'S through the Mail Order, every season in the year. Keep your name on the EATON Mailing List by regular orders from the Catalogues—It Pays!

THE T. EATON Co LIMITED
WINNIPEG CANADA

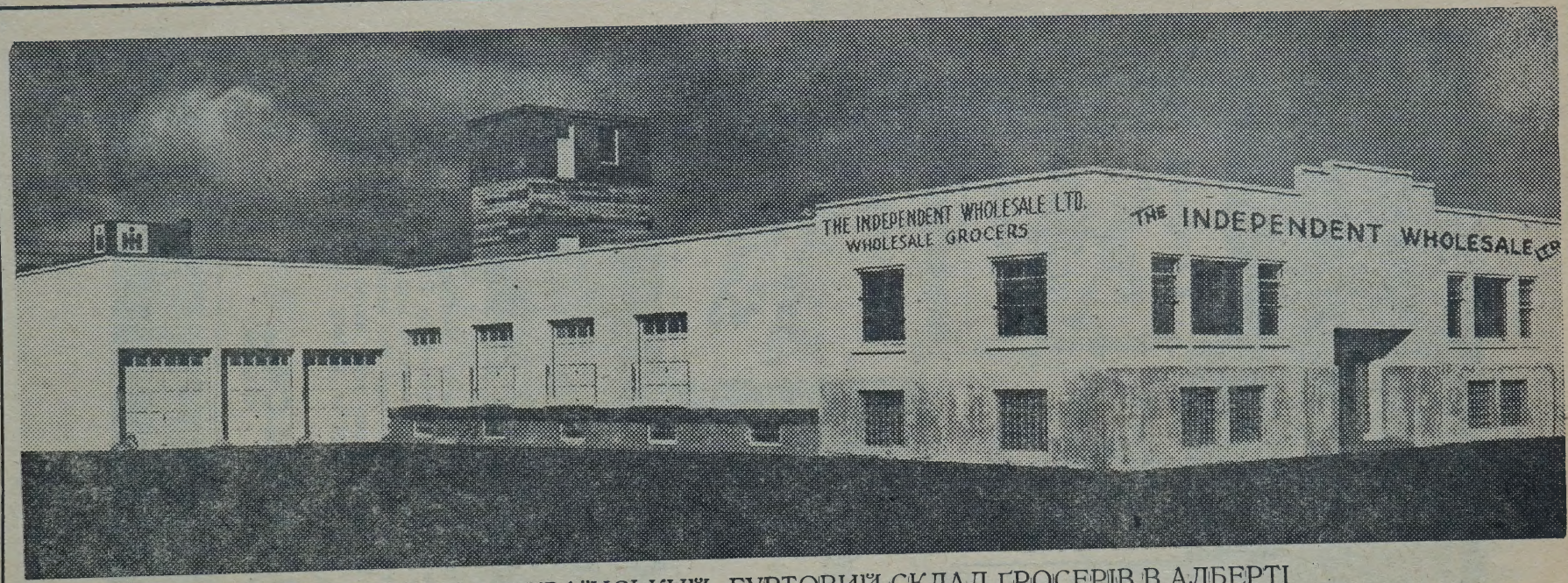

ОДИНОКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ГУРТОВИЙ СКЛАД ҐРОСЕРІВ В АЛБЕРТІ

ОБСЛУГОВУЄ ПОВЕРХ 400 СКЛЕПІВ, РЕСТАВРАЦІЙ ТА ГОТЕЛІВ В ЕДМОНТОНІ І НА ОКОЛИЦІ

ПРИМІЩУЄТЬСЯ В СВОЇМ ВЛАСНІМ БУДИНКУ ТА ДАЄ ЗАНЯТТЯ 30-ом УКРАЇНСЬКИМ РОБІТНИКАМ.

Петро Василишин — голова. **Дмитро С. Фербей** — заступник голови. **Михайло Маґус** — секретар.

ДИРЕКТОРИ: Петро І. Лазарович, К.Р., Д-р Фауст Ґовда, Василь Гавриляк, Николай Шпачинський.

Управитель (Менаджер): **М. Панчишин.**

THE INDEPENDENT WHOLESALE, LIMITED

WHOLESALE GROCERIES

M. Panchyshyn — Manager

10326 — 107th Street

EDMONTON — ALBERTA

PHONES:
Order Desk 26196
Gen. Office 26197

PHONES:
Manager 26198
Buyer 26198

Кооперативна Торгівля

Впродовж 31 років Manitoba Dairy & Poultry Co-operative Ltd. успішно обслуговувала молочарників і продуцентів дробу на ділянці продажі їх продуктів. Ця орґанізація, власністю її членів і керована ними самими, була настільки успішна, що звернула своїм висилачам поважні заробітки в формі патронатських дивіденд. Через своїх 42 станцій сортування яєць, 9 молочарень і 5 заводів для приготовлення дробу на ринок, вона є в стані дати торговельну обслугу, усуваючи потребу робити посилки на далеку віддаль.

Заводи для приготовлення дробу находяться у БРЕНДОНІ, ДАВФИНІ, КАРМАНІ, ПОРТЕДЖ ЛА ПРЕРІ та в будинку Винипеґ Колд Стоpедж.

Молочарні находяться у БРЕНДОНІ, ДАВФИН, ЕЛКГОРН, ЕРИКСОН, ҐЛЕНЕЛА, ҐИЛБЕРТ ПЛЕЙНС, МІНЮТА та у ВІННІПЕҐУ.

КУРЧАТА Й ІНДИЧЕНЯТА

Кооператива недавно поширила поле свого діяння, набувши модерний завод для плекання пташенят (гечері) в Портедж ла Прері. Це є найновіше надбання, яке скоро стає одним з найбільше поширених підприємств. Напишіть за катальоґом і цінами на 1957 рік.

MANITOBA DAIRY AND POULTRY CO-OPERATIVE LTD.

HEAD OFFICE: 296 WILLIAM AVE., WINNIPEG, MAN.

Я. О. МАСЦЮХ

АДВОКАТ і НОТАР

Заступає в справах судових, цивільних і карних. Полагоджує маєткові справи.
Веде канцелярію під понищою адресою:

Y. O. MASCIUCH, LL.B.
Office Phone: 935 405
Res. Phone: 56-3974

618 McIntyre Blk. Winnipeg, Man.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Д-Р РОССЕЛ ҐРЕНЬКІВ

ДЕНТИСТ-ХІРУРҐ
веде практику спільно з
д-ром Володимиром Ґреньковим
дентистом-хірурґом
Телефон канцелярії 44-127.
На розі вулиць
Wardlaw Ave. & Osborne St.
ВІННІПЕҐ, МАН.

Д-Р Т. КРАВЧУК
ДЕНТИСТ

веде свою канцелярію п. ч.
1138 Main St., Winnipeg, Man.
Години принять від 9-ої ранку до 5-ої по полудні.
Вечорами тільки за попереднім умовленням.
Телефон канц. 56-1559
Тел. резиденції 52-4518

ЩАДІТЬ
через закупи в крамницях одинокого українського
"CHAIN STORE"

NATIONAL Foodland

878 Main St. — 557 Selkirk Ave.
Winnipeg
121 Regent Ave. — Transcona
POLTAVA — 792 Main St.

WALTER DOWHAN
(Володимир Довганик)

Адвокат, Нотар і т. д. в спілці

Monnin, Grafton, Deniset & Dowhan

431 Main St., Winnipeg, Man.

Office Phone 92-7348
Res. Phone 52-2057

С. Ф. СМИЛЬСЬКИЙ
(S. F. SMILEY)

Український Окуліст

Екзамінує очі

Office — Royal Bank Bldg.
Cor. Selkirk & Salter
Winnipeg

Office Phone: 56-2482
Res. Phone: 50-8233

КУПИТИ, ПРОДАТИ, МІНЯТИ, АСЕКУРУВАТИ

Вдавайтесь до

STANDARD INVESTMENT CO.

П. Крипякевич

715 McIntyre Block

Winnipeg, Man.

Телефон: 923 892

днями і вечорами.

WESTFALIA
Електричні та ручні Сепаратори сметани

Не ржавіють. Вкриті ніклем. Краще відбирають сметану. Замітні красою і роботою.
Зроблені на ціле життя. Дійсно найкращі в світі — і ваше найліпше купно.
500 ф. сепаратор комплет.
$189.50
Інших мір електричні сепаратори
від $79.50 вгору

"DOMO" і "WESTFALIA"
ручні сепаратори
від $32.50 вгору.

Побачте нашого торгівця або пишіть до:

C. A. DeFehr & Sons
Limited
78 Princess St. Winnipeg, Man.
10970—84th St. Edmonton, Alta.

M. S. MEAT MARKET

Наша спеціяльність:
свіжі та вуджені ковбаси.

444 King St. — Winnipeg 4, Man.
Phone 52-4943

Phone 527 044

DR. M. KANCHIER

ДЕНТИСТ

Suite 1, 407 Selkirk Avenue
WINNIPEG, MAN.

Коли приїжджаєте до Вінніпеґу, то ліпшого місця на відпочинок не знайдете як у

YALE HOTEL

860 Main St., Winnipeg, Man.
Телефон: 56-3134
В. Ґловацький, власник.

ВАСИЛЬ БОГОНОС
ОКУЛІСТ І ОПТОМЕТРИСТ
Екзамінує Очі
615 SELKIRK AVENUE
(Selkirk & McGregor)
Winnipeg, Man.
Phone 523 286
Вечорами після умовлення

J. W. HUSAK
Representative

NORTH AMERICAN LIFE ASSURANCE CO.

704 Toronto General Trusts Bldg.
WINNIPEG, MANITOBA
Phone 92 5148 **Res. 50 1617**

ПРИВІТ

від

FEDERAL GRAIN LIMITED

809 Grain Exchange Building
WINNIPEG
CANADA

BIRKS

CHALLENGER

Годинник відомий із-за своєї точності.

Вповні ґарантований в усіх склепах Биркс від побережжя до побережжя.

BIRKS

Jewellers

Portage Ave. at Smith St.

WINNIPEG

JAX JEWELLERS Co. Ltd.

ПЕРСТЕНІ ДЛЯ АБСОЛЬВЕНТІВ І ТРОФЕЇ

Досвідчені годинникарі, ювеліри, ґравюри.

Торгівці брилянтів, годинників і ювелірних виробів.

ШВИДКА ОБСЛУГА.

9833 A Jasper Avenue,

EDMONTON, ALTA.

J. W. Eurchuk, Manager.

MEMORIAL FUNERAL CHAPEL

PHONE 594 911

G. ZAWIDOSKI, Manager

Selkirk & Parr

Winnipeg, Man.

Д-Р ФЕДІР ТИЖУК

ЛІКАР-ХІРУРҐ

293 Selkirk Ave. Winnipeg

Tel. 59-1929

За всякими аптекарськими потребами вдавайтеся до:

CHARLES DRUGS

на розі вулиць

Selkirk & Charles

WINNIPEG

Евген Угринюк, управитель.

ЛАЗАРОВИЧ І РУДКО

АДВОКАТИ, ПОВНОВЛАСНИКИ І НОТАРІ

P. J. LAZAROWICH, Q.C.
J. RUDKO, B.A., L.L.B.
219 McLeod Bldg.
EDMONTON, ALTA.

Телефон офісу: 25466
Мешкання: 33653 — 41290

Тел. Бюра 93 5474-5-6 Тел. Рез. 40 3825

Д-Р В. Ф. БАЧИНСЬКИЙ

СПЕЦІЯЛІЗАЦІЯ В ХІРУРГІЇ

МОДЕРНА КЛІНІКА для ІНВЕСТИҐАЦІЇ ХВОРІБ.

BROADWAY MEDICAL BLDG.

263 Broadway, Winnipeg.

СОЛОМОН, БАРИЛЮК, КАРАСЕВИЧ І ДЖИНДЖЕРА

АДВОКАТИ, ПОВНОВЛАСНИКИ І НОТАРІ

Перепроваджують всякі судові справи — карні, цивільні, спадкові, розводові, позичкові і інтабуляційні.

SOLOMON, BARYLUK, KARASEVICH & GINGERA

711 McIntyre Block — Phone 938 507 — Winnipeg, Manitoba

НОРТ ВИНИПЕҐ КО-ОПЕРАТИВА ЛИМИТЕД

Заснована 1932 року.

ВУГЛЯ, ДРОВА, ФАРБИ, ҐАЗОЛІНА

Членство $5.00 — 2125 членів-уділовців

УКРАЇНСЬКЕ ЧИСТО КООПЕРАТИВНЕ ПІДПРИЄМСТВО.

Ярда: 1042 Селкирк евню. Телефон: 52-4956

В ДОДАТКУ ДО НИЗЬКОЇ СТОПИ ПРОЦЕНТОВОЇ — ОДИН ПРОЦЕНТ НА МІСЯЦЬ — ЖИТТЯ КОЖНОГО НАШОГО ДОВЖНИКА ЗААСЕКУРОВАНЕ **БЕЗПЛАТНО** НА ДОВЖНУ СУМУ ПОЗИЧКИ ПОНИЗШЕ 10 ТИСЯЧ ДОЛЯРІВ.

ЩАДНИЧО-КРЕДИТОВА СПІЛКА "КАРПАТІЯ"

862 Мейн Ст. Вінніпеґ, Ман.

CENTRAL MEAT & GROCERY LTD.

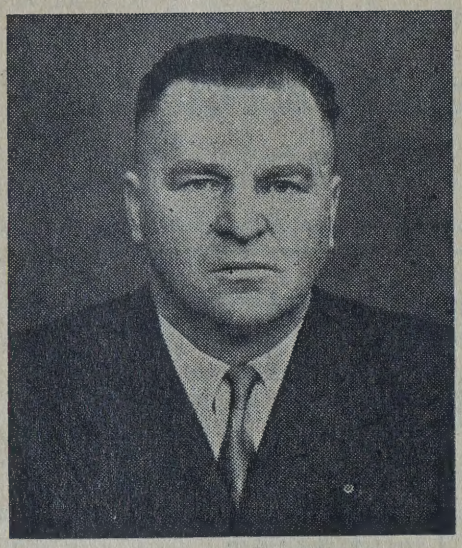

В. Й. Перепелюк

Дві крамниці в Манітобі:

ФЛИН ФЛОН і ЛИН ЛЕЙК.

В. Й. Перепелюк і сини,

власителі.

Flin Flon, Man.

Box 129 — Ph. 3421 — 3422

Lynn Lake, Man.

Box 219.

Також маємо

ЗАЛІЗНІ ТОВАРИ І МЕБЛІ.

В справі аптекарських запотребувань вдавайтеся до:

UNION DRUGS

11025 — 102 Ave.

Union Bldg.

EDMONTON, ALTA.

Тел. 21-397

Н. Івасюк, аптекар.

DAILY MEAT MARKET

Stall 3, City Market Bldg.

EDMONTON, ALTA.

Всякі ковбаси з часником і саламі.

ДОБРІ, СВІЖІ МЯСИВА.

ПЕТРО ЛУПУЛ,

власник — ветеран

Телефон 26 473

DEW LINE CAFE

10595 — 101st St.

EDMONTON, ALTA.

Готовимо українські страви. За вдоволення ручимо.

А. БАРТКО,

власитель

Home Furniture Co.

10246 — 97 St.

EDMONTON, ALTA.

Наші ціни на хатніх меблях, кухнях, холодільнях і телевізійних апаратах є найдешевші в цілому місті Едмонтоні.

ЩИРО ВІТАТИМЕМО ВАС!

Телефон 21 781

EMPIRE PHARMACY

597 Selkirk Ave.,

WINNIPEG 4, MAN.

Під управою

МИКОЛИ ЗАЛОЗЕЦЬКОГО.

Наша аптека служить українському громадянству від 1920 року.

Swystun, Swystun, DeGraves & MacKay

АДВОКАТИ, НОТАРІ, ПОВНОВЛАСНИКИ і т. д.

608 Great Western Building

356 Main Street

Winnipeg 1, Manitoba

Tel. 93-0526

УКРАЇНСЬКЕ ФОТОҐРАФІЧНЕ ЗАВЕДЕННЯ

— для різних оказій —

Від малих знимок до знимок 10 цалів через 6 фітів непобільшеного розміру. Побільшеного розміру від 40 цалів через 20 фітів.

Також виробляємо звукові фільми у кольорах з різних підприємств і весіль. Рекордуємо звук на так званому тирплиті або на фільм.

У справі інформацій або замовлень вдавайтеся на адресу:

T. FEDORUK

10573 — 109 St.,

EDMONTON, ALTA.

„Для того, щоб сільське життя могло бути принадне, а рільництво задовільним зайняттям" — 35,000 фармерів у Манітобі побудували свою власну кооперативу для потреб збіжевої торгівлі.

MANITOBA POOL ELEVATORS

ЗМІСТ:

Стор.
Замість передмови 5
Календарні відомости ..... 7—8
Пояснення до Богослужбового Уставу; показчик Євангелій і Апостолів на всякі потреби та святочних Парамей 9-11
Календар по днях і місяцях з уставом ..... 12—35
З новим роком — поезія 37
Вища освіта на Україні старих часів, XVI—XVIII століть 39
До справи нашої документації в світі 51
Рідкісна україніка в Манітобському університеті 55
Корифеї українського театру 56
Геній парадоксу 61
Як працював Микола Куліш 69
П. Г. Войценко 71
Не потурай —поезія 73
"Добровільні" переселенці 74
Кремянецький замок 98
Іван Франко — борець за права жінки 105
Лист українських жінок до сера Е. Друмонда 115
Осінній ескіз 117
Пісні минулого — поезія 124
Нещасна пригода 126
Ростик 129
Басурмен 134
З біографії композитора 138
Великий храм — поезія 139
Поворот — поезія 140
Виклик — поезія 141
Жидівська мельодія — поезія 142
До кобзи — поезія 143
Образки зі споминів Чикаленка 144
Цікаве з природи і світу 148
Зі скарбниці народної мудрости 156
ВІДДІЛ ДЛЯ МОЛОДІ 159
Про велета — поезія 159
Вишивані квіти 160
Старий збанок 162
Весна іде! — поезія 164
Як Івась шукав синьої квітки 165
Сміливий музика 167
Ігор Святославич 169
Три іскри 170
Хроніка важливіших подій в житті канадійських українців 173
Книжки 177
Гумор 178
Оголошення ..... 180—191

ДІМ БЕЗ КНИЖКИ ТАК ЯК ХАТА БЕЗ ВІКОН!

Тому зробіть свій дім правдивим культурним українським домом. Без рідної книжки ніхто не в силі цього зробити. Ось книжки, які започаткують Вам найкращу бібліотеку, або доповнять ту, що Ви маєте в своїм домі:

ХМАРИ — повість, написав Іван Нечуй-Левицький. Це дуже цінний літературної вартости твір одного з найкращих повістярів девятнадцятого століття. В ній знайдете здоровий гумор. Чудові описи Києва та його мешканців. Стор. 360.
Ціна: брош. **$2.50,** в оправі **$3.75**

ЗЕМЛЯ — повість, написала Ольга Кобилянська. Один з найкращих творів клясичної літератури. Написана на підставі селянського життя на Буковині. Чудовий опис природи. Стор. 325.
Ціна **$1.95**

ГОЛГОТА УКРАЇНИ — написав Дмитро Соловей. Хочете знати докладно, як живе український нарід під большевиками? — Купіть собі цю книжку. В ній фактами і документами зясовано багато цікавих відомостей. Написана гарною мовою. Стор. 288.
Ціна **$2.00**

ПІД ТИХИЙ ВЕЧІР — повість, написав Богдан Лепкий. Дуже цікава повість з життя української інтеліґенції в Україні. Поручаємо її і молоді і старшим. Розкішне видання. Мистецька обкладинка. Сторін 320.
Ціна **$1.95**

НАШІ ВИЗНАЧНІ ЖІНКИ — написала Софія Русова. Познайомтеся із славними жінками України. Це переважно писменниці, або громадські діячки. Про них дуже цікаво написала у цій книжці Софія Русова. Ілюстрована знимками. Мова дуже гарна і читати приємно. Сторін 105.
Ціна лише ..... **75 ц.**

МОЇ СПОМИНИ ПРО ДАВНЄ МИНУЛЕ — Дмитро Дорошенко. Ми любимо слухати, коли хтось оповідає нам про події в минулому. В цій книжці ви знайдете надзвичайно цінні події, а описані вони так майстерно, що читаєте наче повість. Стор. 164.
Ціна: брош. **$1.25,** в оправі **$2.25**

Замовлення враз з грішми посилайте на адресу:

UKRAINIAN VOICE

P.O. Box 3626, Sta. B. Winnipeg 4, Man.

B37504

„Веселі обличчя й хоробрі серця цих поселенців прийняли визов нової землі . . ."
з фільми Нешонал Ґрейн „Прері Конквест".
І з бадьорої сили тих піонерів зродилася спадщина витривалости у тяжких часах.
А завдяки їх працьовитости, збіжжеві лани розрослися на таку широчінь, що їм немає рівня в цілому світі.

Служить рільництву.

National Grain
COMPANY LIMITED
WINNIPEG REGINA SASKATOON CALGARY EDMONTON

ФУТРА! ФУТРА!

Виконуємо нові футра для жінок і чоловіків та переробляємо старі по найновіших зразках моди. Теж маємо готові футра на продаж.

ЦІНИ УМІРКОВАНІ! РОБОТА СОЛІДНА!

Для висилки рідним в УКРАЇНУ можете купити у нас по гуртових цінах ("голсейл") ШКІРИ й МАТЕРІЯЛИ на УБРАННЯ як також інші речі.

РУЧИМО ЗА ВДОВОЛЯЮЧУ ОБСЛУГУ ТА ДОБРУ ПОРАДУ.

MONTREAL FUR CO.

Телефон 59-4445 **СТЕПАН КУШНІР, власник.**

502 Selkirk Ave., **Winnipeg 4, Man.**